

Tolga Bozkurt

01.10.1976 tarihinde Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğreniminin lise 2. sınıfa kadar olan kısmını Ankara Özel Yükseliş Koleji'nde ve lise son sınıfı da Ankara Anıttepe Lisesi'nde tamamladı. 1995 yılında girdiği Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden, 1999 yılında Prof. Dr. Haşim Karpuz'un danışmanlığında hazırladığı "Ankara Kaleiçi Evleri" konulu lisans tezi ile mezun oldu. Aynı yıl içerisinde mezun olduğu bölümde araştırma görevlisi olarak akademik hayata adımını atan Tolga Bozkurt, 2002 yılında Prof. Dr. Remzi Duran'ın danışmanlığında hazırladığı "Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları" konulu tez ile yüksek lisansını bitirdi. Hâlen, Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta ve doktora tez çalışmalarına devam etmektedir.

© T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3000

SANAT ESERLERİ DİZİSİ
443

ISBN 975-17-3114-3

www.kulturturizm.gov.tr
e.posta: kultur@kutuphanelergm.gov.tr

Bozkurt, Tolga
Beypazarı'ndaki Türk Devri yapıları / Tolga Bozkurt._
Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2004.

310 s.: 403 rnk. res., 72 şek., 7 hrt.; 28 cm._ (Kültür
ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3000. Kütüphaneler ve
Yayımlar Genel Müdürlüğü sanat eserleri dizisi; 443)

Eserde İngilizce özet vardır.
ISBN 975-17-3114-3

I. k.a. II. Seriler
721.095651113

KAPAK RESMİ

20. yüzyıl başlarında İstiklâl Mahallesi
(Bey. Bel'den)

UYGULAMA

Altan Elmacı

RENK AYRIMI

Reprus

BASKI

DÖŞİMM Basımevi
(0.312) 223 62 58

BİRİNCİ BASKI

1.500 Adet

BASIM YERİ, TARİHİ

ANKARA - 2004

BEYPAZARI'NDAKİ TÜRK DEVRİ YAPILARI

Tolga Bozkurt

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yol açtığı sorunları algılamak kadar sunduğu imkân ve fırsatları kavramak da son derece önemlidir. Çünkü gerek bilişim teknolojilerinin tehdit ve fırsatları gerekse de küresel kültür alanında yeni yönelişleri kavramadan çağdaş ve etkin bir kültür siyaseti yürütmek mümkün değildir.

Bu husus ülkemiz için, diğer ülkeler için olduğundan çok daha önemli, çok daha yaşamsaldır. Zira Türkiye'nin, Türk insanının çağdaş uygarlığa en özgün ve zengin katkısı kültürel potansiyelimizden kaynaklanacak, küreselleşmeye en yetkin katılımı bulacağımız alan kültür olacaktır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak dünyadaki gelişmeleri ve küreselleşmenin kültürel boyutunda olup bitenleri ve yeni yönelişleri dikkatle izliyoruz. Bakanlık olarak bir yandan yurt içinde özellikle gençlerimizin kitaplarla daha çok buluşmalarını sağlayacak faaliyetlere hız veriyoruz, diğer yandan da yabancı ülke kamuoyunu kapsayacak şekilde prestij yayınlarmızı sürdürüyoruz.

Her alanda rekabetin arttığı bugünkü koşullarda yurt dışına dönük faaliyetlere ağırlık vermek ve kültürel değerlerimizin tanınmasını sağlayacak politikalara yönelmek zorundayız.

Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak yayım politikamızı gözden geçirip bu yaklaşım çerçevesinde yeni bir politika açılımı gerçekleştiriyoruz.

Hiç kuşkusuz kültürümüzün seçkin örneklerini yansıtan eserleri yayınlamaya devam edeceğiz. Bugüne kadar üretilmiş olan kültür-sanat yayınlarmızı çağdaş tanıtım mecralarında değerlendirmeye öncelik vereceğiz.

Ayrıca yayınlarmızın yurt dışında çok daha geniş bir okuyucu ve izleyici kitleyle buluşması için yeni yayım stratejileri geliştirmiş bulunuyoruz.

İnancımız odur ki, kültürel birikimimizin çağdaş kültür endüstrisinin gerekleriyle uyumlu bir yaklaşımla değerlendirilmesiyle, ülkemizin uluslararası saygınlığına ve küresel rekabetteki konumuna önemli ve özgün bir katkı ve destek sağlanmış olacaktır.

Erkan MUMCU
Kültür ve Turizm Bakanı

SUNUŞ

BEYPAZARI'NDAKİ TÜRK DEVRİ YAPILARI

Beypazarı, başkent Ankara'nın 99 km. kuzeybatısında, tarihi dokusu zengin bir ilçe merkezidir. İlk Türk iskânına, Anadolu Selçukluları tarafından açılan kentin asıl fiziki gelişimi 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı döneminde gerçekleşmiştir. 19. yüzyıla kadar Hüdavendigar Livasına bağlı bir kaza olan Beypazarı, bu dönemde jeopolitik konumundan kaynaklanan canlı bir sosyoekonomik yapıya sahne olmuştur. Ankara-İstanbul yolu üzerinde önemli bir menzil konumundaki kent, aynı zamanda sof üreticisi bir bölgenin ortasında yer almaktadır. 19. yüzyıl başlarında Ankara vilayetine bağlanan Beypazarı'nda, eski kent merkezini teşkil eden çarşı ve çevresindeki altı mahalle bugüne kadar geçirdiği bir çok yangın ve depremde zarar görmüş olmasına karşın, yenileme ve onarımlarla günümüze kadar ulaşabilmiştir. 20. yüzyılda hızlanan yeni yapılaşmanın, eski yerleşimin dışında gelişmesi, Beypazarı tarihi kent dokusunun büyük ölçüde korunmasını sağlamıştır. Kent günümüzde, yoğun olarak 19. yüzyıl yapılarıyla donatılmış zengin bir tarihi doku sergilemektedir.

Beypazarı evleri ve geleneksel el sanatları ile ilgili bilimsel çalışmalar bulunmasına karşın, ilçedeki Türk devrine ait anıtsal yapıların toplu olarak ele alındığı herhangi bir kapsamlı monografik araştırma yapılmamış, mevcut yayınlarda ise kentin tarihi gelişim süreci tam anlamıyla aydınlatılmamıştır. Araştırma konusunun seçiminde, Beypazarı'nın tarihi kimliği ve zengin mimari mirası etkin olmuştur.

Bu çalışmanın amacı; Beypazarı ilçe sınırları içerisinde yer alan Türk devrine ait dini ve sosyal yapıların mimari ve sanatsal özelliklerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen saha, arşiv ve kütüphane çalışmalarıyla, Beypazarı yapılarının Türk sanatı tarihi ve mimarlık tarihi içerisindeki yerleri tespit edilerek, üslûp özellikleri belirlenmiş ve Beypazarı'nın Osmanlı kent mimarisi bakımından değer taşıyan yapılara sahip, önemli bir Anadolu kenti olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak, mükemmellik iddiası taşımayan bu çalışmada her ne kadar titiz ve ayrıntılı bir yaklaşım izlenmiş olsa da, gözden kaçan hususlar olabilir.

Bu çalışmayı yönlendirmenin yanında, araştırma safhasında karşılaştığımız sorunları her defasında çözüme ulaştıran ve özellikle metin kurgusu ve anlatım üslûbuyla ilgili yardımlarından ötürü değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Remzi Duran'a buradan teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca, her zaman düşünce ve tavsiyelerine baş vurduğum Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ali Baş'a, Yard.Doç.Dr. Osman Eravşar'a, zengin kütüphanesinden ve bilgilerinden yararlandığım, hocam Prof.Dr. Haşim Karpuz'a, kitabelerin okunmasında yardımlarını esirgemeyen Öğr.Gör.Dr. Zekeriya Şimşir'e, bilgi ve ekipman desteğinden dolayı İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü - Mimari Restorasyon Bölümü öğretim üyelerinden Yard.Doç. Dr. Selim Sarp Tunçoku'na ve burada adlarını sayamadığım ancak daima destek ve yardımlarını gördüğüm, tüm hocalarıma teşekkür ederim. Saha çalışmalarında ve mimari çizimlerde babam Mimar Ertuğrul Bozkurt'un ve annem Mimar Necla Bozkurt'un büyük yardımları olmuştur. Kendilerine bütün emeklerinden

dolayı büyük minnet borçluyum. Yine saha çalışmalarında bizi yalnız bırakmayarak, gözden uzak kalmış yapıların tespitinde yardımcı olan, Beypazarı Atatürk İlköğretim Okulu Müdürü Sayın Mürsel Türkdoğan'a ve Belediye Arşivi'nde bulunan dokümanlardan yararlanmamızı sağlayan Beypazarı Belediyesi Başkanı Sayın Mansur Yavaş ve personeline teşekkür ederim. Saha çalışmalarımız esnasında ellerinden gelen yardımı yapan, münevver ve misafirperver tüm Beypazarlı hemşehrilerime şükran borçluyum.

Konuyla ilgili arşiv kaynaklarının sağlanmasında yardımlarını gördüğüm, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkililerine teşekkür ederim.

Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir. Maddi desteğinden ötürü Bilimsel Araştırma Koordinatörlüğü'ne ayrıca teşekkür ediyorum.

Tolga Bozkurt

ABSTRACT

TURKISH PERIOD MONUMENTS IN BEYPAZARI

The subject of the study is the monuments in Beypazari, being important architectural elements of the townscape together with the historical evolution of the town. Ritual and social buildings in the center, some districts and villages around have been examined to determine their architectural and stylistic features.

As it is well known, Anatolia housed a great many civilizations since the Bronze Age where inhabitant lifestyle was already in progress, and thus, it became the scene for a long-rooted culture of urban life. By utilizing all sources of this geography, Turkish-Islamic town continued its evolution in Anatolia and developed a unique town model, which was reached its utmost level in Ottoman Period. Among other towns in Anatolia, Beypazari is a good example of those who preserved its identity of being a historic town. In addition to residential architecture from 19th century, Beypazari offers a rich townscape with its ritual as well as social purposed monuments.

The study titled "Turkish Period Monuments in Beypazari" is composed of five sections.

Chapter I titled as "Introduction" is devoted to the introduction and the importance of the subject, literature survey, relevant sources and the method and layout of the study.

In Chapter II, historical and geographical data of Beypazari have been evaluated by the use of archival sources, traveler books, annual books as well as contemporary sources.

In Chapter III, the Turkish Period Monuments in the center of the town, and, in the nearby districts and villages are introduced in a catalogue order classified as "The monuments Existing Today" and "The Monuments Disappeared in the Past".

The religious, ritual and other public buildings in Beypazari, includes eighteen mosques and 'mesjid's (small scaled mosques), six

'türbe's (tombs), a 'mektep' (theological school), an 'arasta' (commercial building composed of the rows of small shops), a 'han' (large scaled commercial building with short-term accommodation facilities), two 'hamam's (public baths), two stone masonry bridges and twenty fountains. In the catalogue part, each structure is examined and evaluated separately in terms of their location, architectural features, material properties, construction techniques, ornamental characteristics and their inscription panels. In addition to their dating and the previous repairs they undergone, some other buildings, such as those partially reached today and the ones not exist presently but only found in archival records are also taken into consideration.

In Chapter IV, by the definition of the general characteristics of the Turkish Monuments in Beypazari, an analogical study titled "Evaluation" is carried out by the consideration of the same sorts of monuments in Anatolia. The buildings with similar plân layout and spatial features are grouped firstly and evaluated in terms of their relations to the construction typology in general. Following the determination of the properties of their materials and techniques, architectural elements, structural elements, ornamentation and building inscription panels, their local and general properties have been determined.

In Chapter V, devoted to the conclusion, the importance of Beypazari Monuments has been emphasized from the point of view of the history of Turkish Art and Architecture. It is concluded that those monuments and historic townscape of Beypazari, are the edifices from the from 19th Century Ottoman Urban Architecture, and they are worth to preserve as cultural property.

The study shows that Turkish Period Monuments in Beypazari were built in provincial style of Ottoman Architecture compatible with the social and economic structure of the town.

Bu araştırma, Beypazarı kentinin tarihi gelişim süreci ile birlikte kent dokusunun önemli öğelerinden olan anıtsal yapıları konu almaktadır. Bu bağlamda ilçe merkezi ile merkeze bağlı belde ve köylerde yer alan dini ve sosyal yapılar incelenmiş ve bu yapıların mimari ve sanatsal özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anadolu, yerleşik hayatın gelişmeye başladığı Bronz Çağı'ndan itibaren birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, dolayısıyla da köklü bir kent kültürüne sahne olmuştur. Gelişim sürecini Anadolu'da sürdüren Türk-İslam kenti, bu tarihi coğrafyanın kentsel kaynaklarını özümseyerek, özellikle Osmanlı devrinde en üst düzeyine ulaşmış ve özgün bir kent modeli ortaya koymuştur. Anadolu kentleri içerisinde "tarihi kent olma" özelliğini koruyan bir örnek de Beypazarı'dır. Tamamen "Osmanlı kenti" modelinde gelişen Beypazarı, 19. yüzyıl konut mimarisinin yanında, dini ve sosyal içerikli yapılarıyla da zengin bir tarihi kimliğe sahiptir.

"Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları" başlıklı bu çalışma, beş ana bölümden meydana gelmektedir:

I. Bölümde, "Giriş" başlığı altında; konunun tanımı ve önemi, konuyla ilgili kaynak ve araştırmalar, metot ve düzen üzerinde durulmuştur.

II. Bölümde, Beypazarı'nın coğrafi durumu ve kentin tarihi gelişim süreci ele alınarak, arşiv belgeleri, salnâmeler ve seyahatnameler gibi tarihi kaynaklarla birlikte güncel yayınların ışığında kentin tarihi ve coğrafi verileri değerlendirilmiştir.

III. Bölümde, Beypazarı ilçe merkezi ile merkeze bağlı belde ve köylerde yer alan Türk devri yapıları, "Günümüzde Mevcut Olan Yapılar" ve "Günümüze Ulaşamayan Yapılar" olmak üzere iki alt başlık altında tasnif edilerek,

katalog düzeni içerisinde tanıtılmışlardır. Beypazarı'nda günümüzde mevcut olan dini ve sosyal yapılar içerisinde; 18 cami-mescit, altı türbe, bir mektep, bir arasta, bir han, iki hamam, iki köprü, ve 20 çeşme yer almaktadır. Katalog bölümünde her bir yapının kent içerisindeki konumu, mimarisi, malzeme ve teknik özellikleri, süsleme ve kitabesi ayrı başlıklarda ele alınarak, tarihlendirme ve yapılan onarımlardan bahsedilmiştir. Buna ilaveten, günümüze sadece bir bölümü ulaşabilen yapılar ile arşiv kaynaklarında adı geçen, ancak bugün kendisinden hiçbir iz bulunmayan yapılara da değinilerek kentin tarihsel zenginliği hakkında bilgi verilmiştir.

IV. Bölümde, "Değerlendirme" başlığı altında; Beypazarı'ndaki Türk devri yapılarının genel özellikleri belirlenerek, Anadolu ölçeğindeki benzer yapılarla analoji yapılmıştır. Plân ve mekân özellikleri bakımından benzerlik taşıyan yapılar kendi aralarında gruplandırılmış ve genel yapı tipolojileri ile olan ilişkileri irdelenmiştir. Malzeme ve teknik, yapı elemanları, süsleme ve yapı kitabeleri toplu bir değerlendirmeye tâbi tutularak, genel ve yerel özellikleri tespit edilmiştir.

V. Bölüm olan sonuç kısmında; Beypazarı yapılarının, Türk sanatı tarihi ve mimarlık tarihi bakımından taşıdıkları önem vurgulanarak, belirli bir senteze ulaşılmış, Beypazarı tarihi kent dokusunun ve anıtsal yapılarının, özellikle 19. yüzyıl Osmanlı kent mimarisi bakımından önemli bir kültürel miras olduğu belirtilmiştir.

Bu çalışma neticesinde, Beypazarı'ndaki Türk devri yapılarının, kentin tarihi kimliğini belgeleyen ve sosyoekonomik yapısıyla bağdaşan, Osmanlı taşra üslubunda inşa edilmiş eserler oldukları anlaşılmaktadır.

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makâle
agt.	: Adı geçen tez
AKTVKK	: Ankara Kùltùr ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafiya Fakùltesi
Bey. Bel	: Beypazarı Belediyesi
bk.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Cev. Evk.	: Cevdet Evkâf Tasnifi
DEÜ	: Dokuz Eylùl Üniversitesi
İA	: İslam Ansiklopedisi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Res.	: Resim
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
Şek.	: Şekil
TDV İA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TK. KKA	: Tapu-Kadastro Kuyûd-i Kadime Arşivi
TOEM	: Târihi Osmanî Encümeni Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
VD	: Vakıflar Dergisi
Vd.	: ve diėerleri
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

GİRİŞ / 15

BEYPAZARI'NIN COĞRAFI DURUMU VE KENTİN TARİHİ GELİŞİMİ / 19

Coğrafi Durum / 20

Beypazarı Kenti Tarihi Gelişimi / 20

KATALOG / 33

Günümüzde Mevcut Olan Yapılar / 34

Cami ve Mescitler / 34

Akşemseddin Camii / 34

Sultan Alâeddin Camii (Cami-i Kebir)/39

Baloğlu Camii / 47

Eski Derbendçik (Acı) Camii / 49

İmaret Camii / 54

İncili Camii / 60

Karcıkaya Camii / 70

Kurşunlu (Evsat Hoca Nazır) Camii / 74

Tabakhane Camii / 83

Yeni Camii / 89

Beytepe Sokağı Mescidi / 95

Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi / 98

Hoca Kiriş (Abbas Zâde) Mescidi / 103

Kazgancı Mescidi / 107

Uruş Beldesi Camii / 110

Bağözü Köyü Eski Camii / 115

Dudaş Köyü Eski Camii / 117

Üreğil Köyü Camii / 119

Türbeler / 124

Boğazkesen Türbesi / 124

Karaca Ahmet Türbesi / 132

Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi / 136

Kozalan Köyü Kara Davut Türbesi / 141

Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi / 143

Yediler Türbesi / 147

Mektep / 150

Taş Mektep / 150

Arasta ve Han / 155

Hanlarönü Arastası / 155

Suluhan (Nasuh Paşa Hanı) / 160

Hamamlar / 178

Paşa Hamamı (Belediye Hamamı) / 178

Rüstem Paşa Hamamı (Beyoğlu Hamamı) / 183

Köprüler / 189

Hacılar Köprüsü / 189

Karcıkaya Köprüsü / 191

Çeşmeler / 193

Acı Çeşme / 193

Arkbaşı Sokağı Çeşmesi / 195

Ayvaşık Mahallesi Çeşmesi / 197

Cevizlerkaşı Sokağı (Çayırılıların) Çeşmesi / 199

Cumhuriyet Caddesi (Pazarağzı) Çeşmesi / 201

Çınar Sokağı (Kabalıların) Çeşmesi / 203

Dağ Salı Sokağı Çeşmesi / 205

Derbendçik Çeşmesi / 209

Dibekönü Sokağı Çeşmesi / 211

Efe Hoca Sokağı Çeşmesi (Kevgirli Çeşme) / 213

Hamidiye Çeşmesi / 215

Kalekapısı Sokağı Çeşmesi / 217

Kimya Çeşmesi / 219

Mescit Sokak (Hıdırlık) Çeşmesi / 221

Olukbaşı Sokağı (Keleşlerin) Çeşmesi / 222

Soğuk Çeşme / 224

Yeni Birinci Sokak Çeşmesi / 226

Yenice Sokağı Çeşmesi / 227

Karaşar Beldesi Simit Pınarı Çeşmesi / 229

Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi / 231

Günümüze Ulaşamayan Yapılar / 235

Günümüze Sadece Bir Bölümü Ulaşabilen Yapılar / 235

Köprü / 235

Çeşmeler / 235

Kaynaklarda Adı Geçen Yapılar / 237

Cami ve Mescitler / 237

Zaviyeler / 238

Medreseler / 239

Kervansaray / 239

Depo / 239

Bedesten / 239

Hamam / 239

DEĞERLENDİRME / 241

Plân ve Mekân Anlayışı / 242

Cami ve Mescitler / 242

Türebeler / 243

Mektep / 244
Arasta ve Han / 244
Hamamlar / 245
Köprüler / 245
Çeşmeler / 245
Malzeme ve Teknik / 247
Taş / 247
Mermer / 247
Ahşap / 247
Tuğla / 248
Kerpiç / 248
Harç / 248
Demir / 249
Kurşun / 249
Kiremit / 249
Alçı / 249
Mimari Elemanlar / 250
Taşıyıcı ve Destekleyiciler / 250
Geçiş Elemanları / 251
Örtü Sistemleri / 251
Yapı Elemanları / 252
Kapılar / 252
Pencereler / 253
Mihraplar / 253
Minberler / 254
Mahfiller / 254
Minareler / 254
Süsleme / 255
Taş Süsleme / 255
Mermer Süsleme / 255
Tuğla Süsleme / 256
Ahşap Süsleme / 256
Alçı Süsleme / 257
Kalemişi Süsleme / 257
Yapı Kitabeleri / 258
 SONUÇ / 259
 NOTLAR / 262
KAYNAKÇA / 276
EKLER / 285
HARİTA VE ŞEKİLLERİN LİSTESİ / 296
RESİMLERİN LİSTESİ / 298
DİZİN / 307

GİRİŞ

“Beypazarı’ndaki Türk Devri Yapıları” adlı bu çalışma; Ankara ili Beypazarı ilçe merkezi ile merkeze bağlı belde ve köylerde yer alan Türk devri yapılarını kapsamaktadır. Bu bağlamda, çalışma sahasını teşkil eden tarihi coğrafyanın özelliği de göz önünde bulundurularak, bölgedeki mevcut dini ve sosyal yapılar incelenmiş, bu yapıların mimari ve sanatsal özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Son yıllarda, Anadolu’da ve diğer uzak coğrafyalarda yer alan Türk mimari eserleri ile ilgili çalışmalar, Türk mimarlık tarihi ve sanat tarihinin malzeme ve konu zenginliğini arttırmakta ve her geçen gün yok olan taşınmaz kültür varlıklarımızın hiç değilse tespit ve belgeleme yoluyla gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

Tarihte daha çok jeopolitik konumu ile önem kazanmış Beypazarı’nda, oldukça zengin fakat iyi korunamamış bir mimari miras bulunmaktadır. Kent, Ortaçağ’dan yakın geçmişine kadar İstanbul’u Ankara’ya bağlayan yol güzergâhı üzerinde önemli bir menzil noktası olmuş ve özellikle Osmanlı döneminde, Anadolu’daki sof ticaretinin belli başlı merkezleri arasında yer almıştır. Tarihi ticaret merkezini çevreleyen ve yoğun olarak 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında inşa edilen geleneksel konutların meydana getirdiği altı mahalleden ibaret eski kent ve bu tarihi dokunun içerisinde dini ve sosyal yapıları ile Beypazarı, Osmanlı imar sisteminin bir taşra kentindeki uygulamalarını -cami, çarşı ve ev- belirgin bir biçimde sergilemektedir.

Bu çalışmada; ilçe sınırları dahilinde, 15. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar olan süreçte inşa edilmiş cami ve mescitler, türbeler, eğitim, ticaret ve su yapıları ele alınarak, bu yapıların bölgesel özellikleri tespit edilmiştir. Günümüze ulaşabilen yapıların yanı sıra, tamamen yok olmuş ya da bir kısmı ayakta

kalabilmiş eserlere de değinilerek bölgenin tarihi zenginliği hakkında bilgi verilmiştir. Öte yandan mevcut yapılar başka bölgelerde bulunan ve yayınlarda tanıtılmış benzer üslûptaki yapılarla da karşılaştırılarak, Anadolu ölçeğinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışma alanıyla ilgili genel kaynaklarla¹ birlikte, Beypazarı’nın tarihi coğrafyası, sosyoekonomik ve kültürel yapısı hakkında monografik yayınlar ile ilçedeki bazı tarihi eserlerin incelendiği bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca kent tarihine ışık tutan ve önemli bilgiler ihtiva eden tahrir defterleri, vakıf kayıtları, şer’iye sicilleri, salnâmeler, seyahatname ve tescil dosyaları bu çalışma içerisinde değerlendirilmiş diğer kaynaklardır.

Ömer Lûtfi Barkan ve Enver Meriçli tarafından, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-i Kadime Arşivi’nde bulunan² ve 1856’ya kadar Beypazarı Kazası’nı da sınırları içerisine alan Hüdavavendigâr Livası’na ait tapu tahrir (defter-i hâkani) defterlerinin büyük bir kısmı yayınlanmıştır³. Yayınlanan bu arşiv malzemesi kent topraklarının 16. yüzyıldaki mülkiyet, tasarruf ve vergi sistemini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından yayınlanan defter-i hâkânî dizisinin birincisinde, Beypazarı’ndaki bazı vakıf ve cemaatlara dair bilgiler mevcuttur⁴. Ayrıca bu çalışma kapsamında, yine aynı arşivde bulunan “İbnülemin” ve “Muallim Cevdet” tasniflerinin vakıf katalogları taranarak Beypazarı’nda günümüze ulaşamayan bazı cami, mescit, zaviye ve medreseler tespit edilmiştir⁵.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde bulunan vakfiye⁶ ve vakıf şahsiyet defterleri⁷, mevcut yapıların tarihlendirilmesi ve günümüze ulaşamayan yapılar için başvurulmuş önemli belgelerdir.

Tarihi kent dokusunun havadan görüntüsü.

Beypazarı'nın 1884 tarihinden önceki şer'îye sicillerinin tamamının, 21 Receb 1301 (17 Mayıs 1884) Cumartesi günü vukû bulun yangında yandığını, Halit Ongan'ın neşrettiği tarihi vesikadan öğrenmekteyiz⁸. Günümüzde Ankara Etnografya Müzesi'nden Milli Kütüphane Arşivine nakledilmiş, 1299 - 1340 (1882 - 1922) yılları arasına ait Beypazarı'nın toplam 87 adet şer'îye sicil defteri mevcuttur⁹. Bu çalışmada, şer'î mahkemelerde tarih sırasıyla tutulmuş belge ve kayıtlara doğrudan başvurulmamış ancak üzerinde daha önce çalışılmış tez ve yayınlar değerlendirilmiştir¹⁰.

Milli Kütüphane Arşivi'nde bulunan Ankara vilayetine ait; 1300/1882, 1309/1891, 1311/1893, 1318/1900, 1320/1902 ve 1325/1907 tarihli salnâmelerde Beypazarı'nın yönetim teşkilatı, nüfusu, ekonomik yapısı ve coğrafi özellikleri ile birlikte kentte yer alan dini ve sosyal yapıların sayısal verileri bir döküm halinde verilmiştir¹¹. 1316/1898 tarihli Mâarif Salnâmesi'nde, Beypazarı'nda günümüze ulaşamayan dokuz medrese kısaca tanıtılmıştır¹².

Osmanlı döneminde Beypazarı, İstanbul ile Ankara arasındaki ana ticaret yolu üzerinde bulunduğu bir çok gezgin, coğrafyacı, bilim adamı ve asker Anadolu'ya düzenledikleri inceleme gezilerinde kente uğramışlardır. 17.

- 20. yüzyıllar arasında Beypazarı'ndan geçen bu seyyahlar, seyahatnamelerinde daha çok kentteki üretim faaliyetleri, etnik gruplar ve gündelik hayattan bahsetmişlerdir¹³. Söz konusu seyahatnamelerde geçen, kentin fiziki yapısı hakkındaki anlatılar yine bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Beypazarı hakkındaki ilk ve tek monografik yayın, Yaşar Şener'in "Beypazarı, Tarihinde ve Bugün" adlı kitabı olup, bazı tarihi eserler hakkında genel bilgilere yer verilmiştir¹⁴. Yine ansiklopedi maddeleri¹⁵ ve coğrafya sözlüğü¹⁶ türünde yayınlar ile çeşitli kitap ve dergilerde, ilçedeki belli başlı tarihi eserler kısaca tanıtılmıştır¹⁷.

Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından, Osmanlı Mimarisi'nin başlangıcından Fatih devrine kadar olan evredeki mimari eserlerinin ele alındığı yayın serisinde, Beypazarı'nda günümüze ulaşamayan bazı yapılar ve vakıf olan köyler yer almaktadır¹⁸.

Beypazarı ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında ele geçirilmiş arkeolojik buluntular¹⁹ ile bölgede yer alan adak yerleri ve türbeler ile ilgili²⁰ bilimsel yayınlara rastlamak mümkündür. Tarihi kentin içerisinde önemli bir Osmanlı ticaret yapısı olan Suluhan

hakkında Ayşıl Tükel Yavuz'un III. Eyüpsultan Sempozyumu'nda sunduğu bildiri, yapının orijinal mimari ve yapısal özelliklerinin değerlendirilerek bugünkü mevcut sorunlarının ortaya koyulduğu önemli bir çalışmadır²¹.

"Beytepe Mahallesi Koruma ve Sağlıklaştırma Plânı" adlı yüksek lisans teziyle Işık Aksulu, kentin tarihi gelişim sürecini incelemiş ve çalışma alanını teşkil eden Beytepe Mahallesi'nin sosyoekonomik, mimari ve fiziki verilerini dikkate alarak, alan için genel bir koruma ve sağlıklaştırma plânı teklif etmiştir²². Beypazarı'ndaki bir veya bir grup Türk devri yapısı hakkında hazırlanmış lisans tezlerine de rastlanılmaktadır²³.

22-23 Mayıs 1998 tarihinde, Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi ile Beypazarı Belediyesi'nin düzenlediği, I. Beypazarı Kültür ve Sanat Sempozyumunda sunulmuş ancak henüz yayınlanmamış bildirilerin içerisinde²⁴, kent tarihi ve bazı mimari eserler ile ilgili çalışmalar yer almaktadır²⁵.

Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nda bulunan envanter fişleri ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı Arşivi'ndeki tescil dosyalarında²⁶ yer alan resim, rölöve plânı, onarım fişleri ve karar tutanakları yapıların değerlendirilmesinde dikkate alınan diğer önemli kaynaklardır.

Araştırma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak çalışma konusuyla ilgili geniş ve kapsamlı bir kütüphane ve arşiv çalışması yapılarak, konuyla ilgili kaynakların tamamına ulaşılmıştır. İkinci aşama saha çalışmasıdır. Tescili yapılmış mimari eserlerin yanı sıra henüz tescilli olmayan yapılar²⁷ da -halkın yardımlarıyla- tespit edilmiş; saha notları, rölöve ölçüleri ve mevcut yapı kitabelerinin ıstampaıları alınarak, çok sayıda genel ve detay fotoğrafı çekilmiştir. Üçüncü aşama; kütüphane, arşiv ve saha çalışmalarıyla elde edilen bilgiler ve belirlenen bir anahat plânı doğrultusundaki metin yazımıdır.

Yapılar belirli bir düzen içerisinde anlatılarak, şekil ve resimlerle desteklenmiştir. Kent merkezindeki yapılar kent plânını

gösteren haritada, belde ve köylerde yer alan yapılar ise ilçe haritası üzerine işlenmek suretiyle gösterilmişlerdir. Yapıların tanıtımında kullanılan rölöve plânlarının tamamına yakını tarafımıza ait olup, çeşitli kurum ve yayınlardan temin edilen rölöve ve restitüsyon projeleri ile haritalar özellikle belirtilmiştir. Yapıların büyük bir kısmında herhangi bir kitabe bulunmazken, mevcut kitabeler ekseriyetle onarımlara aittir. Mevcut yapı kitabeleri, orijinal metin ve okunuşlarıyla birlikte verilerek tarihlendirme ve yapılan onarımlar başlığı altında değerlendirilmiştir. Kitabesi veya inşa tarihiyle ilgili herhangi bir yazılı belge bulunmayan eserlerde ise stil kritiğine başvurulmuştur.

Metin kısmı beş bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünden sonra, Beypazarı'nın coğrafi durumu ve kentin tarihi gelişim süreci anlatılarak, ilçedeki mimari eserlerin tanıtıldığı katalog bölümüne geçilmiştir. Katalog bölümü; "günümüzde mevcut olan yapılar" ve "günümüze ulaşamayan yapılar" olmak üzere iki alt başlığa ayrılmış ve her bir yapı kendi grubu içerisinde "alfabetik" sıra esas alınarak tanıtılmıştır. Günümüzde mevcut olan yapılar; "yeri", "mimari", "malzeme ve teknik", "süsleme", "kitabe", "tarihlendirme ve yapılan onarımlar" olmak üzere altı alt başlıkta değerlendirilmiş ve her yapının başında; kent plânındaki numarası, şekil ve resim sıraları ile inceleme tarihi verilmiştir. Günümüze ulaşamayan yapılar ise; "günümüze sadece bir bölümü ulaşabilen yapılar" ve "kaynaklarda adı geçen" yapılar olmak üzere iki alt başlıkta toplanmıştır. Katalog bölümünün ardından mevcut yapıların genel özelliklerinin belirlenerek, Anadolu ölçeğinde bir analojinin yapıldığı değerlendirme bölümü gelmektedir. Sonuç bölümünde; bu çalışmada elde edilen bulgular ile Beypazarı'ndaki Türk Devri yapılarının, Türk sanatı tarihi ve mimarlık tarihi içerisindeki yerleri ve taşıdıkları önem belirtilmiştir. Metin kısmının sonunda; notlar, genel kaynakça, dizin, Beypazarı Vakıfları Fihristi, harita-şekil ve resimler listeleriyle birlikte yer almaktadır.

Cap Pise

Coğrafi Durum

İç Anadolu Bölgesi sınırlarında, Ankara'nın 99 km. kuzeybatısında yer alan Beypazarı, Ankara iline bağlı ilçe merkezidir. Kuzeyinde Bolu ili Kırılcık ve Seben ilçeleri, batısında Nallıhan ilçesi ve Eskişehir ili, güneyinde yine Eskişehir ili ve Polatlı ilçesi ile doğusunda Ayaş, Gündül ve Çamlıdere ilçeleri yer almaktadır (1. Harita). Eski Ankara – İstanbul karayolu kent merkezinden geçer. Yüzölçümü 1.868 km² olan ilçenin rakımı 675 m.dir²⁸.

1. Harita: Ankara ili Beypazarı ilçesinin konumu (İki Nokta)

Beypazarı'nın kuzeyini Koroğlu, güney kesimlerini ise Sündiken Dağlarının uzantıları kaplar. Bu iki dağlık alanın ortasında, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki Beypazarı Ovası yer alır²⁹. İlçenin en önemli yükseltileri, 2.000 m.ye yaklaşan Karlık ve Kavaklı dağlarıdır. Hıdırlık, Karcıkaya ve Salihler tepeleri kent merkezinde dikkat çeken yükseltilerdir. Jeologlar, Beypazarı'nın Kuzey Anadolu Fayı³⁰ (KAF) güneyinde ve bu fayın etkisi ile günümüzden 15 – 12 milyon yıl önce oluşmaya başlayan bir göl havzası kenarında bulunduğuna işaret ederler³¹.

İlçe sınırları içerisinde görülen başlıca akarsular; Kirmir, İlhan, Aladağ, Süveri ve İnözü çaylarıdır. Beypazarı ovasını Sakarya ırmağının kollarından Kirmir Çayı sular. Sakarya ırmağı ise Beypazarı'nın Eskişehir iliyle olan sınırını çizer³².

İlçenin kuzey kesimi, bilhassa Karaşar Beldesi, Eğiriova, Tepel, Karagöl ve Tekke dağları

ormanlık sahalardır. Ormanlarda sarıçam, meşe, köknar ve ardıç cinsleri bulunur. Dere ve çay kenarlarını söğüt, kavak ve çeşitli meyve ağaçları kaplar. Kuzeyden güneye indikçe bitki örtüsü seyrekleşir. İlçe merkezinin büyük bir bölümü ile Kırbaşı ve Uruş beldelerinin bir kısmı bozkır bitkileriyle örtülüdür³³.

Denizden uzak ve etrafının dağlarla çevrili oluşu nedeniyle bölgede karasal ve yarı kurak bir iklim hakimdir. Yaz aylarının sıcak ve kurak, kış aylarının ise soğuk ve yağışlı geçtiği ilçede yaz ile kış, gündüz ile gece sıcaklıkları arasında büyük farklar görülür. Bölgede hakim olan rüzgarlar kışın kuzeydoğu yönünden esen poyraz ile yaz ve kış aylarında güneybatı yönünden esen sıcak rüzgar lodostur³⁴.

1997 yılı sayımına göre nüfusu 47.628 olan ilçenin ekonomisi tarım ve hayvancılık başta olmak üzere küçük ve orta ölçekli sanayi, ticaret, madencilik, el sanatları ve son yıllarda ivme kazanan turizme dayanır. Bölgenin jeolojik yapısından kaynaklanan kömür ve özellikle tabii soda (trona) yatakları Beypazarı'nın geleceği için umut vermektedir.

Beypazarı Kenti Tarihi Gelişimi

Beypazarı ve çevresindeki yerleşik hayatın ilk izleri; arkeologların, ele geçirilmiş buluntular ışığında, M.Ö. 3. binin ikinci yarısına indirdikleri Tunç Çağı topluluklarına aittir³⁵. İlçenin 20 km. kadar batısındaki Hırkatepe ve 13 km. güneydoğusundaki Dikmen köylerinde bulunan höyüklerde gaga ağızlı testi, tunçtan yapılmış damga mühür gibi çeşitli arkeolojik buluntulara rastlanılmıştır³⁶.

Büyük Hitit İmparatorluğunun Ankara'nın kuzeybatısındaki mevcudiyeti hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, Hitit metinlerinde geçen Kašiu yer adının, bazı bilim adamları tarafından Beypazarı olabileceği teklif edilmiştir³⁷.

Beypazarı ilçe merkezinin 21 km. güneyinde yer alan Tahir Köyü'nün yaklaşık 1.5 km. kuzeybatısındaki Kızlar Sekisi mevkiinde, Frig dönemine tarihlenen duvar kalıntıları I. Derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir³⁸.

Afif Erzen, Ankara'nın ilkçağdaki tarihi gelişim sürecini incelediği kitabında, M.Ö. 7. yüzyılda Frigya devletinin çöküşünden, M.Ö. 330'larda Büyük İskender'in Asya seferine kadar geçen devrenin şehir tarihi için karanlık kaldığını fakat söz konusu süreçte -Lidya Krallığı ve Pers İmparatorluğu zamanında- büyük yolların kavşağında bulunmuş olan Ankara kentinin önemli bir rol oynadığını belirtmektedir³⁹. Aynı müellif Pers kral yolları ve Ankara'dan geçen yol güzergahlarını işlediği haritada⁴⁰, Ankara'dan sonra, kuzeybatıdaki Lagonia (veya Laganian) ve devamında yer alan Nikea (İznik) kentlerine ulaşan bir yol göstermiştir. Laganian kenti coğrafi konumu itibarıyla Beypazarı sınırları içerisinde yer almaktadır.

Helenistik dönemde, -önceleri bağımsız, daha sonra Roma İmparatorluğu'na bağlı birer eyalet haline getirilen krallıklardan- kuzeybatı Anadolu'da Bithynia ile Orta Anadolu'da Ankara ve çevresinde yer alan Galatya arasındaki sınır bölgeye tesadüf eden "Laganian" yer adı, antik dönem Beypazarı ve çevresi için önemli bir kaynaktır. Ruge, Laganian'ın Bithynia'da bir

1. Resim: Beypazarı kent merkezinin 23 km. güneyinde yer alan Tabanoğlu Kalesi

yer adı olup, Ankara'dan Iuliopolis'e giden yol üzerinde ve Beypazarı civarında bulunduğunu, fakat Hiorokles'in⁴¹ Galatya'ya verdiğini belirtmektedir⁴².

İlçe merkezinin 19 km. doğusundaki Tabanoğlu Çiftliği'nin 2 km. kadar kuzeyinde, Kırmır Çayı Vadisi'nde, üç yanı çay tabanı olan bir yarımada biçimli sarp tepelik üzerinde bulunan Tabanoğlu Kalesi (1.Res.), Erken Roma döneminden Orta Çağ'a kadar kullanılmıştır⁴³.

Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerinde Laganian, İstanbul'dan Ankara'ya ve buradan da Kudüs'e ulaşan hac yolundaki bir konaklama noktasıdır⁴⁴. W.M. Ramsay'ın, "Eski Küçük Asya" haritasında bu güzergahı takip etmek mümkündür⁴⁵ (2. Harita). Haritanın Galatya bölgesini gösteren

2. Harita: Eski Küçük Asya Haritası, Galatya Bölgesi (W.M. Ramsay'dan)

3. Harita: Beypazarı ve çevresindeki arkeolojik alanlar
(P. Brown, Tahirler Projesinden)

bölümünde bu yol, Ayaş mevkiindeki Mnizos'dan sonra Laganian Anastasiopolis'e ulaşmakta, daha sonra Çayırhan civarındaki Sykeon köyü ve Nallıhan bölgesindeki Juliopolis'e uğrayarak menzili Gönük-Geyve güzergâhında devam ettirmektedir.

Laganian 451'de, bir piskoposluk merkezi olarak Kalchedon Konsüllüğü'ne "Euphrasius Laganianae" adıyla katılmış, imparator Anastasius (491-518) yönetiminde de Anastasiopolis adını almıştır⁴⁶. Ramsay, burada "Aya Yorgi" ve "Archangel" adlarında iki kilisenin varlığına değinmektedir⁴⁷. Beypazarı – Kırbaşı karayolunun 18. km.sinde, Tahirler Köyü'ne 2 km. mesafede ve yolun sol tarafında yer alan iki kilise kalıntısı vardır⁴⁸ (3. Harita / 2. Res.). Bu kalıntılar büyük olasılıkla Ramsay'ın bahsettiği kiliselere aittir⁴⁹.

Beypazarı ve çevresi, Anadolu'nun Selçuklu hakimiyetine girdiği tarihlere kadar, "Laganian Anastasiopolis" adıyla bilinen bir Bizans yerleşimidir. Malazgirt zaferinden hemen sonra, 1072-73'de Ankara'nın Selçuklu topraklarına katıldığı

2. Resim: Beypazarı – Kırbaşı kara yolunun 18. km.sinde yer alan kilise kalıntıları

belirtilmektedir⁵⁰. Dolayısıyla Beypazarı'nda da 1073'den itibaren "Türk Devri"nin başladığı kabul edilebilir. Ancak elimizde, bu tarihleri kesin olarak doğrulayabilecek herhangi bir yazılı kaynak mevcut değildir⁵¹. Sultan I. Alâeddin Keykubat (1219-1237) dönemine kadar Selçuklu devletinin siyasi belirsizlik ortamı⁵² göz önünde bulundurulduğunda; Beypazarı'ndaki kalıcı Türk iskânının I. Alâeddin Keykubat'ın saltanat yıllarına rastladığı öngörülebilir⁵³. Günümüze restorasyonlar sonrasında oldukça yenilenmiş bir Osmanlı devri yapısı olarak ulaşan Beypazarı Sultan Alâeddin Camii'nin, kitabesi bulunmamakla birlikte ilk olarak 1221 – 1225 tarihleri arasında, Alaeddin Keykubat'a atfen inşa edildiği düşünülmektedir⁵⁴. Yaşar Şener, ilk Türk iskanının, ilçe merkezinin 3 km. kadar kuzeydoğusunda yer alan ve günümüzde tamamen terk edilmiş eski bir yerleşim yeri halindeki Derbendçik Mahallesi civarında olduğunu ve bu havalide bulunan Sarıtepe ve civarı kazıldığı zaman toprak altından yapı kalıntılarının çıktığını söylese de, bölgede bu tezi destekleyecek herhangi bir arkeolojik kazı gerçekleştirilmemiştir⁵⁵.

Anadolu Selçuklularının, 1243 yılında Moğollara karşı yaptıkları Köseadağ Savaşı neticesinde çözülme sürecine girdikleri ve bundan sonra başa geçen Selçuklu sultanlarının da Moğol yönetiminin baskısı altında kaldıkları bilinmektedir. Ankara bu dönemde, Moğol hükümdarlarının himayesindeki Ahi Reisleri ve bir süre de Germiyanogulları tarafından idare edilmiş, Beypazarı ve çevresi ise kısa bir süre Bizans hakimiyetine girmiştir⁵⁶. Germiyanogulları Beyliği'nin kurucusu olan Yakup bin Alişir, 13. yüzyıl sonlarından 14. yüzyılın başlarına kadar Ankara ve çevresinde Selçuklu emirliği görevinde bulunmuştur⁵⁷. Yakup Bey'in bu dönemde, beyliğinin nüfus sahasını genişlettiği belirtilmektedir⁵⁸. Evliya Çelebi ise, kentin kurucusu hakkında şu sözleri sarf eder; "İbtidâ bânisi ma'lûmun değildir. Lâkin ibtidâ fâtihi Kütâhiyye pâdishahlarından Germiyanoglu Ya'kub Şâh'ın vezîri Dinar Hezâr feth etmeğile Germiyan Hezârî derler."⁵⁹. Bu bilgiye göre bölgenin fatihi Yakup Bey'in veziri Dinar Hezâr'dır⁶⁰. Beypazarı adının etimolojisi ve kent tarihçesi hakkındaki tüm söylencelerde de; kentin Anadolu Beylikleri Devri'nde, Germiyanoglu Yakup Şâh'ın veziri Dinar Hezâr tarafından Bizanslılardan alındığı ve daha sonra Osmanlı topraklarına katıldığı belirtilmektedir. Şehir önceleri "Germiyan Hezari" olarak adlandırılırken sonradan "Dinarhezar"

ismiyle anılmıştır⁶¹. Evliya Çelebi, halk arasında şehre “Bebekbâzârı” denildiğini ancak gerçek adının “Beğbâzârı” olduğunu söyler⁶². “Beypazarı” adının; bugünkü Beytepe Mahallesi’nde her cuma günü kurulan önemli ve büyük bir pazardan geldiği kabul edilmektedir⁶³.

Osmanlıların, Beypazarı’nı ilk kez hangi tarihlerde topraklarına kattıkları konusunda elimizde doğrudan bir bilgi mevcut bulunmamakla birlikte, Ankara’nın 1304 – 1343 yılları arasında Anadolu’yu istila eden İlhanlılar’a tabi olduğu ve Orhan Bey tarafından 1356’da Eretnaoğulları idaresinden alınarak Osmanlı sınırlarına katıldığı, ancak I. Murat tarafından 1362’de tekrar zapt edildiği belirtilmektedir⁶⁴. Buradan yola çıkarak; Beypazarı’nın Osmanlı Beyliği’nin kuruluş sahası olan kuzeybatı Anadolu’daki Yenişehir, Domaniç, Söğüt bölgesine yakınlığı ve bu tarihlerdeki fetihlerin yönü dikkate alındığında, Orhan Bey döneminde Osmanlı devleti sınırlarına dahil edildiği söylenebilir⁶⁵. İlçe merkezinin 18 km. batısındaki Hırkatepe köyünde, Ertuğrul Bey’in babası Gündüz Alp’e ait olduğu rivayet edilen ve üzeri sonradan basit ahşap çardakla kapatılmış bir ziyaretgâh yer almaktadır⁶⁶ (3. Res.).

3. Resim: Hırkatepe Köyü, Gündüz Alp Ziyaretgâhı

1402’de Ankara’da yapılan savaşta, Bâyezid’in Timur’a mağlup olması üzerine Osmanlı hakimiyetindeki toprakların bir kısmı eski sahipleri olan Anadolu Beylikleri arasında paylaştırılmıştır. Timurlular, Osmanlı payitahtı Bursa’ya girmiş, Alâeddin Bey’in oğulları Mehmet ve Ali Beyler hapisten çıkarılmış ve Karamanoğullarına, Karaman, Konya ve çevresi haricinde, Osmanlı bölgesinden Beypazarı, Sivrihisar, Kırşehir ve Kayseri’yi de içine alan geniş bir arazi verilmiştir⁶⁷. Karamanlı topraklarına hakim olan Mehmet Bey,

Beypazarı ve çevresinde herhangi bir mevcudiyet gösteremeden Konya önlerinde Çelebi Mehmet’e karşı giriştiği savaşta ağır bir yenilgiye uğratılmış ve yapılan antlaşma neticesinde Timur tarafından Karamanoğlu’na verilen Beypazarı, Sivrihisar, Akşehir, Yalvaç, Beyşehir ve Seydişehir eski hakimi olan Osmanlı devletine geri verilmiştir⁶⁸. İ.H. Uzunçarşılı; II. Murad’ın, Rumeli’de Haçlılara karşı yaptığı mücadele sırasında, bu durumu fırsat bilen Karamanoğlu İbrahim Bey’in, damadı Turgutoğlu Hasan Bey kumandasıyla gönderdiği kuvvetlerin Ankara, Kütahya ve Afyon illeriyle, Bolvadin, Beypazarı, Hamideli taraflarına kadar olan yerleri yakıp yıktıklarını söylemektedir⁶⁹.

II. Mehmet’in (Fatih Sultan Mehmet) Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan’a karşı oluşturduğu ittifaka, Karaman valisi Şehzâde Mustafa ve kuvvetleri Beypazarı’nda katılmış ve 1473’de Otlukbeli Zaferi kazanılmıştır⁷⁰. Bazı araştırmacılar, Karaman valisi Şehzâde Mustafa’nın 1474 sıralarında hastalanarak bir süre sonra Beypazarı’nda öldüğünü ileri sürerler⁷¹.

13. – 15. yüzyıllar arasındaki kent içi yerleşimin, ulu cami geleneğindeki Alâeddin Camii çevresinde, bugünkü İstiklâl ve Beytepe Mahalleleri dolaylarında, Mundarcı dere yatağı etrafında yoğunlaştığı söylenebilir⁷². Ancak söz konusu eski yerleşim bölgesi, 20. yüzyılın ortalarına dek geçirdiği birçok yangın ve doğal afet sonrasında yeniden iskan edildiğinden, günümüze bu dönemlere ait hiçbir yapı kalıntısı ulaşamamıştır. M. Akdağ, 15. yüzyıldan önce Anadolu’daki ticaret yolları arasında Beypazarı’nı, Ankara – İzmit arasında bir merkez olarak göstermiştir⁷³.

16. yüzyıla ait Hüdavendigâr Livası (Sancağı) tahrir defterlerine göre Beypazarı’nın bu tarihlerde 21 mahallesi, 120 köyü ve 26 mezrâsı mevcuttu⁷⁴. Refet Yinanç, 1573’te Beypazarı merkezde 1977 vergi nüfusunun bulunduğunu ve her vergi nüfusunun yaklaşık beş kişilik bir aile olarak kabul edildiğinde, merkezde 9885, yaklaşık 10.000 kişinin yaşadığını belirtmektedir. Araştırmacı buna, 120 köyde 5250 vergi nüfusunun bulunduğunu ilave ederek, 1573’te Beypazarı’nın 36.000 civarındaki nüfusuyla hem merkez olarak, hem de köyleri ile Anadolu’nun en büyük kazalarından biri olduğuna işaret etmektedir⁷⁵. Özer Ergenç, 16. yüzyıl Ankara şer’iye sicillerine dayanarak, Ankara Yasakçıbaşı İbrahim Beşe’nin aynı zamanda sadrazam Ferhad Paşa’nın Beypazarı hassına voyvoda olduğundan bahsetmektedir⁷⁶.

1618 – 19’larda, Afyon’dan (Karahisar), bir buçuk günde Beypazarı’na gelen Polonyalı seyyah Simeon, kentte bol miktarda meyve yetiştirildiğini ve bunların içinde kavun – karpuzun pek tatlı olduğunu söyleyerek, hünkâra götürüldüğünden bahsetmektedir. Simeon, kentte altı hane Ermeni bulunduğundan söz eder⁷⁷.

Beypazarı’na 1648’de gelen Evliya Çelebi’nin anlattıklarına göre 17. yüzyıl ortalarında Beypazarı; tiftik pazarı, dere yatağının iki yanındaki kayalar üzerine kurulmuş kalesi, 20 mahallede toplam 41 cami ve mescidi, ikiye katlı 3060 evi, medresesi, darülhadisî, darülkurraî, 70 sıbyân mektebi, çarşı içinde yanık olan bir büyük han ile birlikte 7 hanı, hamamları ve 600 dükkânı bulunan, İstanbul-Ankara güzergâhı arasında önemli ve büyük bir taşra kentidir. Söz konusu “kale”, Mundarcı deresinin iki yanında yer alan ve doğal bir sur duvarı gibi kenti kuşatan kalker tepelerinin -Hıdırlık ve Üç Kızlar- üzerlerine yerleştirilmiş gözetleme kulelerinden ibaret olmalıdır. Evliya, kentte büyük ve önemli camilerin bulunmadığını ve medreselerin kâgır olmadığından söz etmektedir. Çarşı içindeki güzel cami, Kurşunlu Camii olmalıdır. Ancak Evliya Çelebi, Alâeddin Camii, Suluhan ve Boğazkesen

Türbesi gibi kentte dikkat çeken önemli yapılardan, seyahatnamesinde hiç bahsetmez⁷⁸.

S. Faroqi, 17. yüzyılda Beypazarı’nın ekonomik açıdan taşıdığı önemi, büyük oranda sof üretimine ve pirinç üreticisi bir bölgenin ortasında bulunmasına borçlu olduğuna ve kentteki hanlarda da muhtemelen bu iki malın ticaretinin yapıldığına dikkat çeker⁷⁹.

1701 senesinde, Ayaş’tan dokuz saatlik bir yürüyüşten sonra Beypazarı’na ulaşan Fransız hekim ve botanikçi Pitton de Tournefort, kentin aşağı yukarı birbirine denk üç tepenin ortasında, bir vadide bulunduğunu ve evlerin ahşaptan iki katlı olduklarını belirtir. Tournefort, bölgenin meyve bahçeleri haricinde kuru ve çıplak yapısına dikkat çekerek, İstanbul’da satılan harika armutların burada yetiştirildiğinden bahseder⁸⁰. 1705’de Eskişehir üzerinden Beypazarı’na gelen bir başka Fransız hekim-seyyah Paul Lucas (4. Harita), her Cumartesi şehirde büyük bir pazarın kurulduğunu ve çarşılarının çok güzel olduğunu söyler ve kentin bir voyvoda tarafından idare edildiğine değinir⁸¹. Her iki seyyahın verdiği bilgilerden; 18. yüzyıl başlarında Beypazarı’nın Hıdırlık, Üç Kızlar ve Karcıkaya tepelerinin eteklerindeki vadi yamaçları

ve içerisinde yer alan düzlüklerde yayılmış olduğu ve kentte belirgin bir ticari hayatın yaşandığı anlaşılmaktadır.

19. yüzyılda kente uğrayan seyyahların sayısında bir artış dikkat çeker. 1834'de Beypazarı'ndan geçen Fransız mimar-seyyah Charles Texier, evlerin ahşap malzeme ile inşa edildiklerini ve damlarının da tahta kiremitlerle kaplandığını belirtir⁸². Texier, kervanların konaklama yeri olmasından dolayı kentteki ticari hayatın canlı olduğuna, burada öküzlerin dahi nallanarak yük taşımacılığında kullanıldıklarına işaret eder ve Beypazarı'nın Avrupaî bir yapıya sahip olduğunu söyler⁸³. 1835 de Beypazarı'na gelen İngiliz seyyah William J. Hamilton ise, hasat zamanı kent merkezinde kimseyi bulamadığını ancak bir buçuk mil kadar kuzeybatıda, taş malzeme ile inşa edilmiş olan yayla evlerindeki ahşap tezgahlarda halı dokumacılığının yapıldığını belirtir⁸⁴. 1855'de Beypazarı'na uğrayan Fransız seyyah J.E. Dauzats, kentin önemli bir tiftik merkezi olduğundan söz eder⁸⁵. Dauzats, şehrin kenarına kurduğu çadırının karşısında yer alan abide harabesini -Boğazkesen Türbesi'ni- incelemiş ve bu yapının "içi zengin bir surette ve Rum üslubunda tezyin edilmiş" bir kilise olduğunu iddia ederek, ortasında bir mezarın bulunduğunu ve Türklerin yapı için "vaktiyle merhameti ile meşhur bir zatın mezarı olduğunu" söylediklerini belirtmiştir⁸⁶. Fransız arkeolog Georges Perrot, 1864'de Edmond Guillaume ile birlikte gelip "Hacı Mustafa Efendi" adında bir zâtın evinde birkaç gün ikamet ettiği⁸⁷ Beypazarı'nın 800 haneli olup⁸⁸, üzerinde evlerin bulunduğu iki kayalık duvarın arasında, bir çok köprü kemerinin atıldığı dar bir boğazda kurulduğunu yazar⁸⁹. Şehirde herhangi bir yazıta veya geçmişten ize rastlamamış ancak İnözü vadisinde bulunan kaya içine oyulmuş odaların, Ürgüp, Kapadokya'daki benzerleriyle olan ilişkisine dikkat çekerek, bunların Frig dönemine ait, düşman saldırısına karşı yapılmış sığınaklar olduklarına değinmiştir⁹⁰. Perrot, şehirde sakin bir yaşantının olduğunu, tüccarların yılın belirli zamanlarında burada kaldıklarını, ailelerinin ise Ankara'da ikamet ettiklerini belirtir ve kentte Hristiyan nüfusun olmadığından söz eder⁹¹. 1876'da Beypazarı üzerinden Ankara'ya geçen İngiliz subayı Frederick Burnaby, seyahatnamesinde kent hakkında herhangi bir yorum yapmamıştır⁹². Fransız coğrafyacı, yazar – seyyah Vital Cuinet 1890'da gördüğü Beypazarı'nın çok canlı bir görüntü sunduğu söylemektedir⁹³. Kentte, kervan

ticaretinin yoğunluğundan dolayı araba yapımıcılığı ve nalbantlığın rağbet gören meslekler olduğunu belirtir. Cuinet, Sakarya'nın küçük bir çayı üzerinde kurulmuş Beypazarı'nda, tarımdan zengin ve bol mahsûl elde edildiğine değinmektedir⁹⁴.

19. yüzyıl seyyahlarının anlattıklarından, Beypazarı'nın bu dönemde tarım ve bilhassa tiftik üretimiyle dışa açık bir merkez olduğunu⁹⁵ ve Ankara ile İstanbul arasındaki kervan ticaretinin kentte canlı bir ekonomi yaratarak iş gücünün de daha çok bu alanda yoğunlaştığını öğreniyoruz.

Beypazarı, 19. yüzyıl ortalarına kadar Ankara'nın tiftik ipliği ihtiyacının en büyük kısmını sağlayan iki-üç günlük uzaklıktaki bir merkez konumundadır⁹⁶. Ancak her iki kentin de ana faaliyet alanı olan tiftik üretimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün iktisadi hayatını sarsan 1838 ticaret antlaşması ile yıkılmaya mahkûm kılınmıştır⁹⁷.

Kent, 19. yüzyılda baş gösteren ekonomik darlığın yanı sıra, geçirdiği büyük yangınlarla da çok kez sarsılmıştır. 1849'da çarşı büyük bir yangın geçirmiş ve bir gayrimüslim mühendisin kontrolünde sokak ve dükkânlar "ebniye nizamnamesi"⁹⁸ne göre "ızgara plân"lı ve kâgir olarak yeni baştan inşa edilmiştir⁹⁹ (6. Harita). 1869 yılında Beytepe mahallesi tamamen, 1884'de¹⁰⁰ Nerdübandede (Rüstem Paşa Mahallesi) ve Karcıkaya mahallerinin dışındaki bütün mahalleler ile çarşının bir kısmı, 1894'de ise çarşının tamamı yanmıştır¹⁰¹. Dolayısıyla kent, 19. yüzyılda geçirdiği büyük yangınlar ve durgunlaşan ekonomik yapısı ile 1856 yılı eyalet teşkilatı verilerine göre¹⁰² nahiyesi olduğu Ankara Livası ile aynı kaderi paylaşmıştır¹⁰³.

H. 1300 / 1882 tarihli Ankara Vilayeti Salnâmesi'nde Beypazarı'nda, birer askeri depo, koğuş, cephanelik, rüşdiye mektebi ile 36 sıbyan mektebi, 77 cami-mescit, 15 medrese ve 61 çeşme kayıtlıdır¹⁰⁴. Vilayet salnâmelerinde, Beypazarı kasabasında Karaca Ahmet Sultan Makamı, Birgivi merhum Mehmet Efendi, İvaz Baba ve Üç Kızlar ile kasaba civarında Kara Davud, Necmeddin Kübra¹⁰⁵, Yediler ve -ceddi âli Osmaniyyandan-Gündüz Alp ziyaretgâhlarının bulunduğu belirtilmiştir¹⁰⁶ (3.-4.Res.). H. 1316 / 1898 tarihli mâarif salnâmesinde Beypazarı'nda dokuz medrese yer almaktadır¹⁰⁷.

19. yüzyıl sonlarında kentte yeni mahaller oluşur¹⁰⁸. Nerdübandede Mahallesi (Rüstem Paşa

4. Resim: Bağözü Köyü, Necmeddin Kübrâ Ziyaretgâhı

Mahallesi), Gülhaniye Mahallesi (Zafer Mahallesi) ve II. Abdülhamit döneminde, Beypazarı'na gelen muhacirler için, İstanbul Caddesi üzerinde aynı tipte karşılıklı evlerin yapımıyla gelişen¹⁰⁹ Hamidiye Mahallesi (bugün Zafer Mahallesi hudutları içerisindedir) ile kent 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kuzeybatı ve güneybatı akslarında genişlemeye başlamıştır. Aksulu, 1890 – 1900 yılları arasında kent içinde 17 mahallenin var olduğunu söyler ve bu mahalle adlarının bir çoğunun bugünkü sokak adları olduğuna değinir¹¹⁰.

20. yüzyıla gelindiğinde Beypazarı'nda artık belli başlı tüm kamu kurumları mevcuttur¹¹¹. H.1325/1907 tarihli Ankara Vilayeti Salnâmesinde kent genelinde toplam nüfusun 23.058 olduğu belirtilmekte ve ihracat iskelesi olarak Eskişehir'e bağlı Sarıköy istasyonu gösterilmektedir¹¹² (4.Harita). 1878'de yapımına başlanan İzmit-Ankara şose yolu, Anadolu'nun en iyi araba yollarından biri olup, Ankara – Ayaş – Beypazarı – Nallıhan – İzmit hududu 164.38 km.dir¹¹³. Ankara – İstanbul bağlantısı olarak kullanılan ve Beypazarı'ndan geçen bu kara yolunun daha sonra Kızılcahamam'a kaydırılması ile Beypazarı'nın iktisadi yapısı sarsılmış ve ilçe kendi imkânlarıyla ayakta durmaya çalışan bir taşra kenti olarak gelişimini sürdürmüştür.

1931'de kenti ziyaret eden Seyyah Kandemir'in Beypazarı hakkında söylediği şu sözler kentin 20. yüzyıldaki görünümünü çok iyi özetlemektedir; *“Tamamile rüsubi tabakalardan ibaret, sert meyillerle, dik uçurumlarla dolu bürkâni erazi ortasında Beypazarı, limanına sığınmış bir transatlantik halile sakin ve mütevazî yatıyordu. Dik meyilli bir tepenin üzerinde, hemen üstüste yığılmış denecek kadar birbirine yakın beyaz cepheli, irili ufaklı evler arasından geçerken kendimi dördüncü Murat devrinde yaşıyor zannettim. Büyük taşlı kaldırımlar,*

fazla çıkık şahnişli, büyük pencere evler, dik ve dar sokaklar; gürül gürül akan çeşmeler yanında abtest almakla meşgul beyaz sakallı ihtiyarlar ve bütün çarşığı kaplayan asırlık ağaçlar. Sonra dükkânlar, dükkânlar... Hepsi bir şekilde, bir boyda, bir ende yüzlerce dükkân... Buralarda harareti bir faaliyet içinde zamanın geçişini ve akışını duymayan esnaflar, sanatkârlar... Terziler, kunduracılar, yemeniciler, demirciler, semerciler, fırınlar, bakkallar, yemişçiler...”¹¹⁴. Kandemir, kasaba merkezinde 1100 hane, 500 dükkân, 3 hamam, 14 cami, 8 mescit ve 6600 nüfusun var olduğunu söyler ve kentte beş sınıflı üç adet ilk mektebin bulunduğunu ve bunların 600 talebe ve 17 muallime sahip olduğunu belirtir. Seyyah, mekteplerin eski ahşap evlerden ibaret olup, yalnız bir tanesinin iyi sayılabileceğine işaret eder¹¹⁵ (13.–14. Res.). 1950'li yıllarda, İstanbul'dan Ankara'ya, Beypazarı üzerinden geçen Alman gezgin- fabrikatör Julie Boehringer, Beypazarı'nda Selçuklu Devleti'nin en uzak batı noktasına vardıklarını söyler ve Suluhan'ın içerisinde kentten geçen araçların tamir edildiğinden ve bu manâda ilk amacına hizmet ettiğinden söz eder. Boehringer'in gezi notları içerisinde Suluhan'ın eski bir renkli fotoğrafı yer almaktadır¹¹⁶.

20. yüzyıl başlarında kentin ileri gelen aileleri, eski İstanbul yolunun doğusunda, bugün Ayvaşık Mahallesi olarak bilinen mevkiye ve kuzeyde İnözü vadisi içlerinde yazlık konutlar inşa ettirmişlerdir¹¹⁷ (11. Res.). Kent, 20. yüzyıldan itibaren yeni yerleşim sahaları ile birlikte, daha çok güney ve doğu akslarında büyümeye başlamıştır.

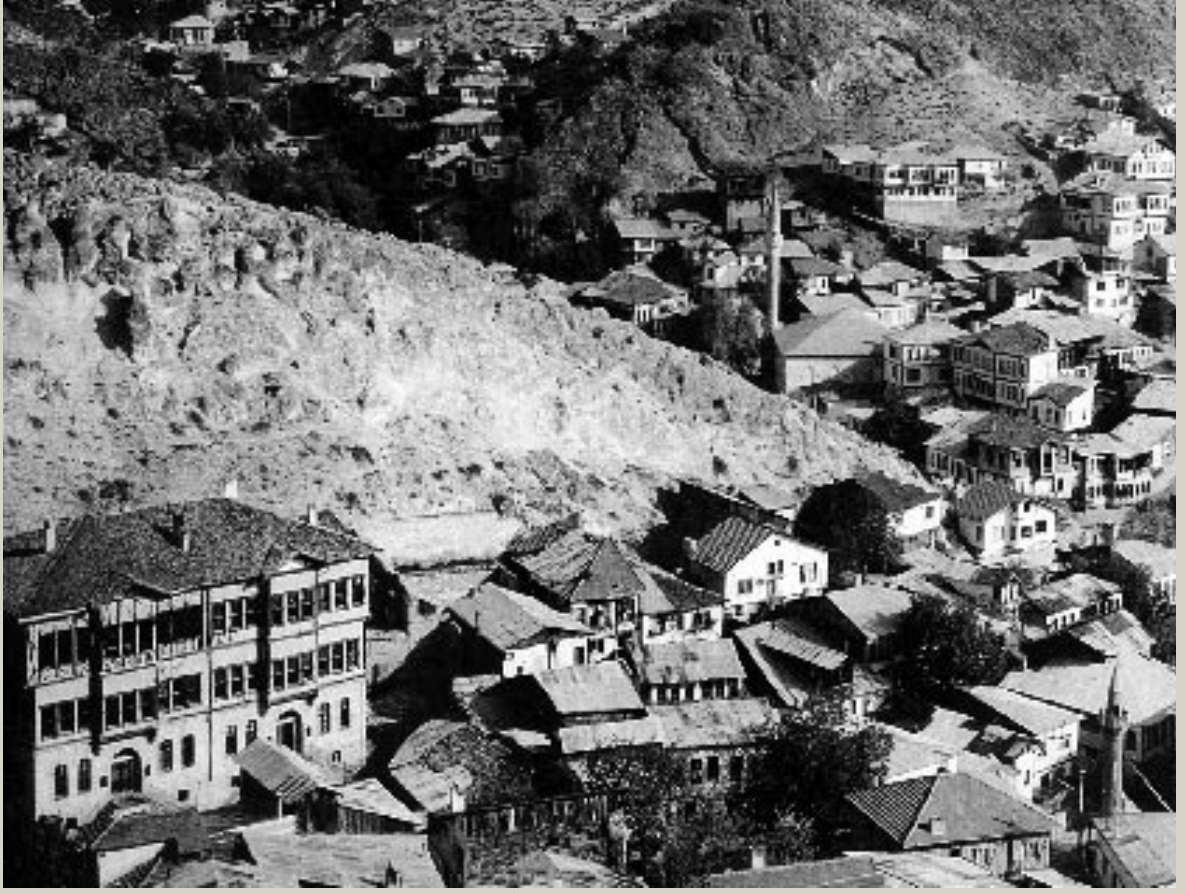
Bugün, Ankara ili Beypazarı ilçesi; merkezde 11 mahalle (Ayvaşık, Başağaç, Beytepe, Cumhuriyet, Gazipaşa, Hacıkara, İstiklâl, Kurtuluş, Rüstempaşa, Yeşilağaç, Zafer), merkeze bağlı üç belde (Karaşar, Kırbaşı, Uruş) ve 64 köy ile 1997 yılı sayımı verilerine göre toplam 47.628 nüfusa sahiptir. Eski ve yeni olmak üzere iki ayrı mekânsal düzenleme gösteren ilçenin tarihi dokusu, eski Ankara – İstanbul yolunun kuzey bölümünde; yeni kısmı ise bu yolun güneyinde yerleşmiştir¹¹⁸ (6.–7.Harita). Eski kısmı teşkil eden tarihi kent dokusu, çarşı ve çevresindeki altı mahalleden (Beytepe, Cumhuriyet, İstiklâl, Kurtuluş, Rüstempaşa, Zafer) oluşmaktadır (5.–10. Res.). Sert eğimli kalker tepeleri ile üzeri sonradan betonarme kanal şeklinde kapatılan Mundarcı dere yatağı çevresinde yayılan tarihi kent, yoğun olarak 19. yüzyıl yapılarıyla donatılmış zengin dokusuyla tipik bir Osmanlı taşra kenti görünümü sergilemektedir¹¹⁹.

5. Resim: 20. yüzyıl başlarında İstiklâl Mahallesi (Bey. Bel'den)

6. Resim: İstiklâl Mahallesi'nin bugünkü görüntüsü

7. Resim: 20. yüzyıl ortalarında İstiklâl Mahallesi ve Karcıkaya kesimi (Bey. Bel'den)

8. Resim: İstiklâl Mahallesi ve Karcıkaya kesiminin bugünkü görüntüsü

9. Resim: 1950'lerde Beytepe Mahallesi (Bey. Bel'den)

10. Resim: Beytepe Mahallesi'nin bugünkü görüntüsü

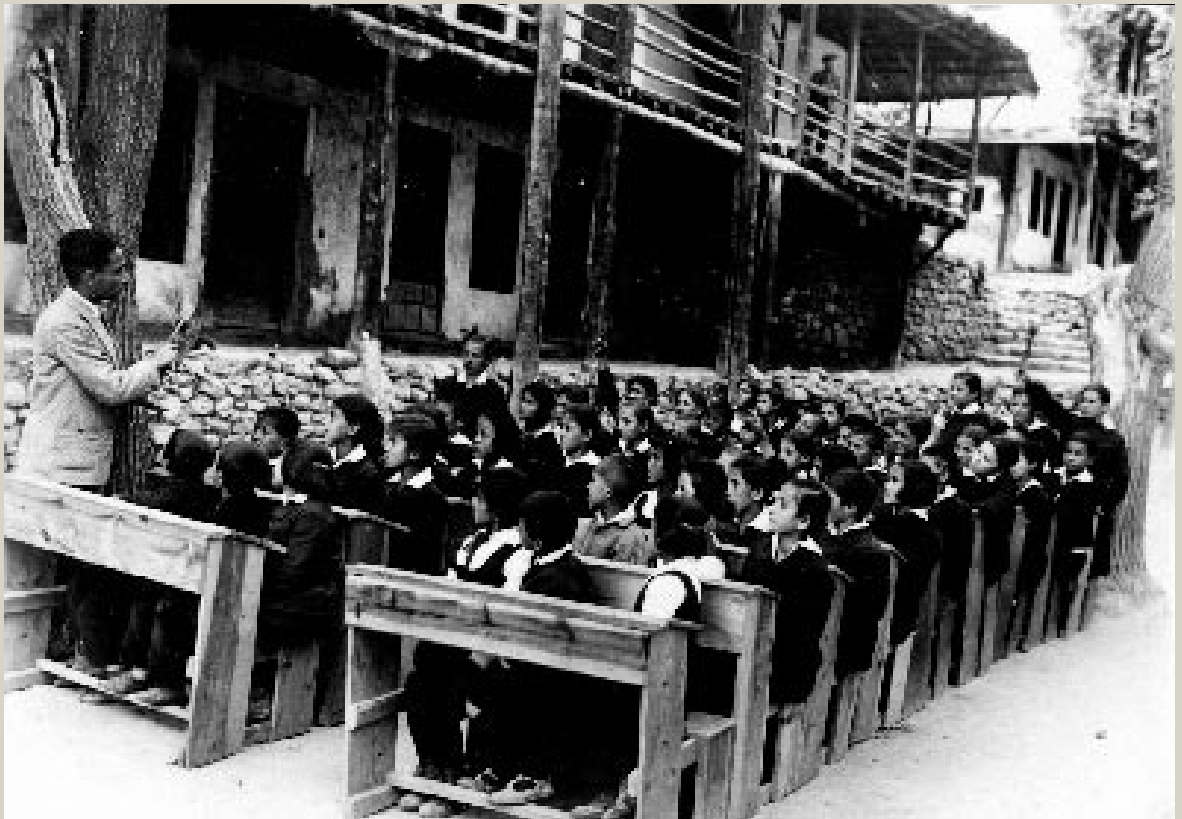
11. Resim: 20. yüzyıl ortalarında İnözü vadisi (Bey. Bel'den)

12. Resim: İnözü vadisinin bugünkü görüntüsü

13. Resim: İmaret Meydanı, Cumhuriyetin 10. yıl kutlamaları (Bey. Bel'den)

14. Resim: 20. yüzyıl ortalarında Beyazarı'nda ilköğretim (Bey. Bel'den)

KATALOG

Günümüzde Mevcut Olan Yapılar

Cami ve Mescitler

Akşemseddin Camii

Kent Plânındaki Nu.	: 1
Şekil	: 1
Resim	: 15 - 25
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

Yeri: Beytepe Mahallesi'nde, Kayhan Güven Caddesi (eski Ankara Caddesi) ile Okul Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır.

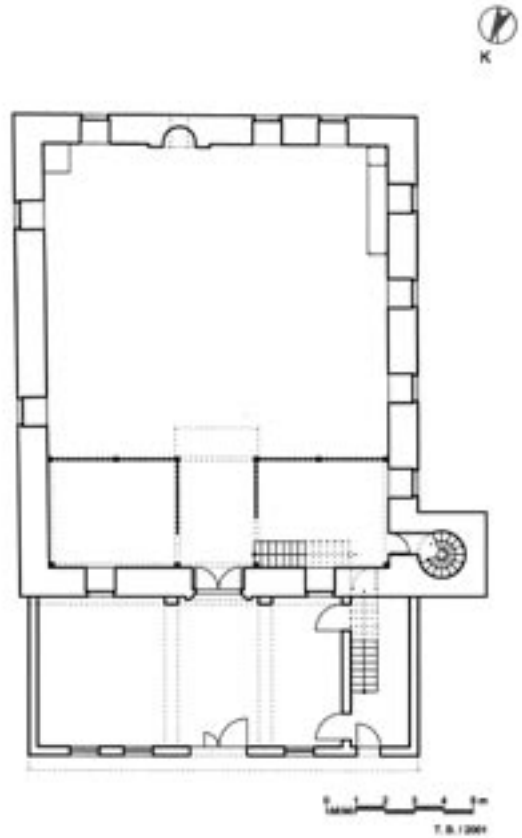
Mimari: Bugünkü cami, 1965'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 19. yüzyıldaki şekline benzetilerek yeniden inşa ettirilmiştir. İlk yapının, Akşemseddin olarak tanınan ve bir süre Beypazarı'nda ikâmet ederek bir mescit ve değirmen inşa ettirdiği söylenen ünlü Osmanlı mutasavvıfı¹²⁰ adına 15. yüzyılda, ahşap malzemeden yapıldığı rivayet edilmektedir¹²¹.

Önceki camiye ait arşiv fotoğrafları incelendiğinde; yapının dolgu bir platform üzerinde kâgır olarak inşa edildiği ve cephelerinde yuvarlak kemerli, iki sıra pencerelerin açıldığı görülmektedir (15. Res.). Üst örtüsü alaturka kiremit kaplı kırma çatı şeklinde olup, cephelerde içbükey profilli bir saçak silmesi dolaşmaktadır. Harimde (ibadet mekânı) alçı bir mihrap ile ahşap malzemeden ajur işçiliğinde yapılmış minber ve vaaz kürsüsü yer almaktadır (17.Res.). Günümüzdeki tek şerefeli minarenin de önceki camiden kaldığı anlaşılmaktadır (16. Res.).

Bugünkü cami, dıştan dışı 16.45 m. x 13.80 m. ölçülerinde, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plânlı harim ile kuzeyine sonradan eklenen bir ön giriş mahallinden meydana gelmektedir (1. Şek.). Yapının güneye eğimli arazi üzerinde yer almasından yararlanılarak; harimin altında konut (lojman) ve dükkân katları düzenlenmiştir. Böylece güney cephe ile kuzey cephe arasındaki kot farkı giderilmiş ve kible cephesi, eski Ankara Caddesi üzerinde fevkani bir görünüm kazanmıştır. Harim, içten düz ahşap

15. Resim: Akşemseddin Camii, önceki caminin batı cephesi görünüşü (VGM Arşivi'nden)

1. Şekil: Akşemseddin Camii Plânu (VGM Arşivindeki Plânından işlenerek)

16. Resim: Akşemseddin Camii, minare (VGM Arşivi'nden)

tavanla kaplanarak dıştan dört omuzlu kırma çatı ile örtülmüştür. Minare, harimin kuzeybatı köşesinde yükselmektedir (18. Res.).

Yapının iki sıralı pencereleri, altta ve üstte yuvarlak kemerli açıklıklar şeklinde olup cephe sathından yaklaşık 0.04 m. çıkıntı yapan dikdörtgen söveler içerisine alınmışlardır. Üst sıra pencerelerinin çapraz çatalı kafes işi görünümlü alçı şebekeleri

vardır. Mihrap üzerindeki yuvarlak tepe penceresinin yine yuvarlak formu sövesi bulunmaktadır. Cephe yüzeylerini, kuzey cephe hariç üç yönden kuşatan içbükey profilli bir kat silmesi ile yukarıda dört yönden çevreleyen yine içbükey profilli bir saçak silmesi sınırlandırmaktadır.

Doğu cephe, zemin kat seviyesinde arazi eğimine yaslandırılmıştır (19. Res.). Doğu cephede

17. Resim: Akşemseddin Camii, önceki caminin hariminden görünüş (VGM Arşivi'nden)

birbirlerine uzak tutulmuş iki sıralı, iki pencere açılmıştır .

Güney cephede, alt kat dükkânlarının basık yuvarlak kemerli açıklıklarının hizasında ara katın basık yuvarlak kemerli pencere açıklıkları yer almaktadır. Mihrap üzerinde yuvarlak formu tepe penceresi vardır. Zemin kat açıklıklarının simetrik düzenine karşın, harim katında; mihrabın batısında ikişer, doğusunda ise birer adet olmak üzere iki sıra pencere açılmıştır. Bu asimetrik düzenlemenin

18. Resim: Akşemseddin Camii, batıdan genel görünüş

19. Resim: Akşemseddin Camii, kuzeydoğudan görünüş

mihrabın doğuya kaydırılması sonucu meydana geldiği görülür (20. Res.).

Batı cephesinin önünde, kuzeye doğru bir kırımla devam ettirilen iki zemin kat dükkânının üzerinde açık bir teras oluşturulmuş ve ara kata giriş, basık yuvarlak kemerli bir kapı açıklığıyla bu terasdan sağlanmıştır. Minare kaidesi batı cephenin kuzey köşesine bitişiktir. Batı cephede iki sıralı dört pencere açılmıştır (21. Res.).

Kuzey cepheye sonradan ilave edilmiş ön giriş mekânı, cephenin bağımsız silüetini engellemektedir. 5.37 m. x 12.87 m. ölçülerindeki ön giriş mekânı, cami beden duvarından düşük tutularak, üst sıra pencerelerinin orta noktaları hizasından öne eğimli bir sundurma çatıyla kapatılmıştır (22. Res.). Kuzey cephede, ortada yuvarlak kemerli giriş kapısı ile girişin doğusunda ve batısında yer alan iki sıra pencere açılmıştır.

20. Resim: Akşemseddin Camii, güney cephe

21. Resim: Akşemseddin Camii, batı cephe

Ön giriş mahalli betonarme strüktürlü bir mekân olup, ayakkabılık ve rüzgarlık fonksiyonuna sahiptir. Harime, kuzeyindeki çift kanatlı kapı açıklığından girilmektedir.

Harimi aydınlatan iki sıralı pencereler; altta ahşap doğramalı ve üstte geometrik kompozisyonlu alçı şebekelidir. Çapraz çıtalı düz ahşap tavanın merkezinde, eşkenar dörtgen şeklinde boş bir alan oluşturulmuştur. Tavan kaplaması yağlı boyayla renklendirilmiştir. Duvarlar alçı sıvalı ve beyaz badanalıdır (23. Res.).

Mahfil, kuzey beden duvarına paralel sıralanan önde altı, arkada ise dört adet kare kesitli ahşap direklerle desteklenmiştir. Öndeki ahşap direklerin üzerlerinde, içbükey ve dışbükey hatlara sahip dekoratif yassı başlıklar bulunmaktadır. Mahfil döşemesinin altı, çapraz çıtalı ahşap tavanla kaplıdır. Mahfile, girişin batısında, beden duvarına bitişik tek yönlü bir merdivenden çıkılmaktadır. Mahfilin, taşıyıcı direkleri arasında basit ahşap korkulukları ve ortada dikdörtgen plânlı bir çıkması vardır. Kuzey beden duvarının batı köşesindeki tâli kapı, kadınlara mahsus olarak dışarıdan sağlanan girişe aittir (24. Res.).

22. Resim: Akşemseddin Camii, kuzeyden görünüş

Mihrap, minber ve vaaz kürsüsü son yıllarda yenilenmiştir.

Mihrap, beden duvarı yüzeyinden hafifçe öne doğru taşırılmıştır. Yarım daire plânlı nişi üzerinde sivri kemerli bir kavсарası bulunmaktadır. Mihrap yüzeyi fabrikasyon, mavi-beyaz çini seramik kaplıdır (25. Res.).

Formika kaplı minberin yan kanadı, geometrik motiflerle süslenmiştir (25. Res).

Vaaz kürsüsü, minber ile benzer görünümde ve yine formika kaplıdır.

Minare, kare plânlı yüksek bir kaide üzerinde yükselmektedir. Kaideyi, içbükey profilli saçak silmesi kuşatır. Kaideden, soğanvari bir pabuç ve şişkin oval hatlı bir bilezikle çokgen plânlı gövdeye geçilmiştir. Tek şerefesinin yine poligonal plânlı bir geçiş kısmı vardır. Petek bölümü sivri külâhla örtülü minarenin çıkışı mahfilden sağlanmıştır (16., 18. Res.).

Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında, kesme taş, çimento harcı, demir, ahşap, kurşun ve alçı kullanılmıştır.

Yapı, kesme taş malzemeyle, yığma-kagir olarak inşa edilmiştir. Muntazam kesme taşla, aralıksız derzli olarak örülmüş beden duvarlarında bağlayıcı malzeme olarak çimento harcı kullanılmıştır. Kat döşemeleri betonarmedir.

23. Resim: Akşemseddin Camii, harimden görüntü

24. Resim: Akşemseddin Camii, mahfil

Ahşap strüktürlü, dört omuzlu kırma çatı galvanizli saç levhalarla kaplanmıştır (22. Res.). Mahfil stüktürü, tavan kaplaması ve kapı-pencere doğramaları ahşap malzemedendir. Minber, vaaz kürsüsü gibi taşınabilir mimari elemanlarda yine ahşap malzeme kullanılmıştır (23.- 25. Res.).

Minare külahı kurşunla kaplı olan caminin üst sıra pencereleri alçı şebekelidir (18.Res.). Harimde sıra malzemesi olarak, yine alçı kullanılmıştır (25.Res.).

Süsleme: Caminin orijinal süsleme özellikleri bulunmamaktadır.

Dış cephelerde, zemin kat seviyesinde yapıyı çevreleyen içbükey profilli bir kat silmesi ile yukarıda yine içbükey profilli bir saçak silmesi dolaşmaktadır. Harime açılan pencerelerin dışa çıkıntılı söveleri

vardır. Üst sıra pencereleri içten ve dıştan geometrik kompozisyonlu alçı şebekelidir. Minarenin, soğanvari formlu pabucu dikkat çekmektedir (18. Res.).

Harim, çapraz çatalı ahşap tavanlıdır. Yeşil renkli zemin üzerine çapraz formda çakılmış çatalar kırmızı renkte yağlı boyalıdır. Mahfil katını taşıyan öndeki ahşap direklerin üzerlerinde içbükey ve dışbükey hatlara sahip, yassı başlıklara yer verilmiştir. Mihrap, fabrikasyon mavi-beyaz çini seramikle süslenmişken, minber ve vaaz kürsüsü künde-kari görünümlü formika tablalıdır. Minber kanadında, üçgen aynanın etrafı nar motifi dizisinden oluşan boya tezyinatlı bir bordürle kuşatılmıştır (23. – 25. Res.).

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Akşemseddin Camii'nin 15. yüzyılda, ahşap olarak inşa edildiği rivayet edilmektedir. İlk caminin, 1869 Beytepe mahallesi yangınında tamamen yanarak yok olmasıyla, yerine yine 19. yüzyılda "Çayırhoğlu Zeki Efendi" adlı bir hayırsever tarafından kâgır bir cami yaptırılmıştır¹²². Bugünkü yapı, 1965 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce, 19. yüzyıldaki mevcut camiye benzetilerek inşa edilmiştir¹²³.

Günümüzde cami iyi durumda ve ibadete açıktır. Ancak zemin kattaki sıra dükkânlar boş ve bakımsız haldedir. Yapının kuzey cephesinin önüne, betonarme bir ön giriş mahalli ilave edilmiştir (1. Şek / 22. Res.).

25. Resim: Akşemseddin Camii, mihrap ve minber

Sultan Alâeddin Camii (Cami-i Kebir)

Kent Plânındaki Nu.	: 2
Şekil	: 2 – 7
Resim	: 26 – 40
İnceleme Tarihi	: Aralık 2000

Yeri: İstiklâl Mahallesi, Alâeddin Sokağı No. 26'da, betonarme kanal içerisine alınarak üzeri kapatılan Mundarcı deresinin doğu kıyısında yer almaktadır.

Mimari: Mevcut yapısal özellikleriyle 17. yüzyıla tarihlendirilen cami, Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin'e atfedilmektedir. Bu da yapının, 13. yüzyılın ilk yarısında Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubat adına inşa edilmiş bir caminin daha sonraki tarihlerde yıkılmasıyla yerine aynı ölçülerde ve belki de orijinal yapının temel duvarları üzerinde, yine "Sultan Alâeddin Camii" olarak adlandırılan yeni bir caminin inşa edildiğini düşündürmektedir¹²⁴.

Yapı, eğimli arazi üzerinde ve doğudaki sert yamacın -caminin saçak kotu seviyesindeki- yüksek bir istinat duvarı ile teraslandırılmasıyla kazanılmış alanda inşa edilmiştir. Yapı güneyde yola bitişik cepheli, kuzey ve batı yönlerde ise bahçe duvarıyla çevrilidir (26. Res.).

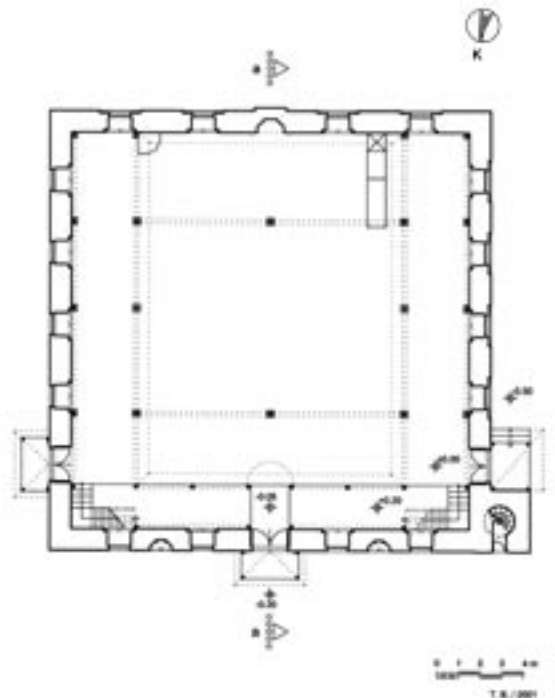
Cami, bir kenarı dıştan 20.40 m., içten 18.40 m. uzunluğunda olan kare plânlı harim ile bunun kuzeybatısına bitişik tek şerefeli minareden oluşmaktadır (2. Şek). Üst örtü, dıştan dört omuzlu kırma çatı, içten düz ahşap tavanlıdır (3. Şek). Pencere ve kapı açıklıklarının birbirleriyle düzgün akslarda kesiştirilmesiyle simetrik bir plân şeması meydana getirilmiştir.

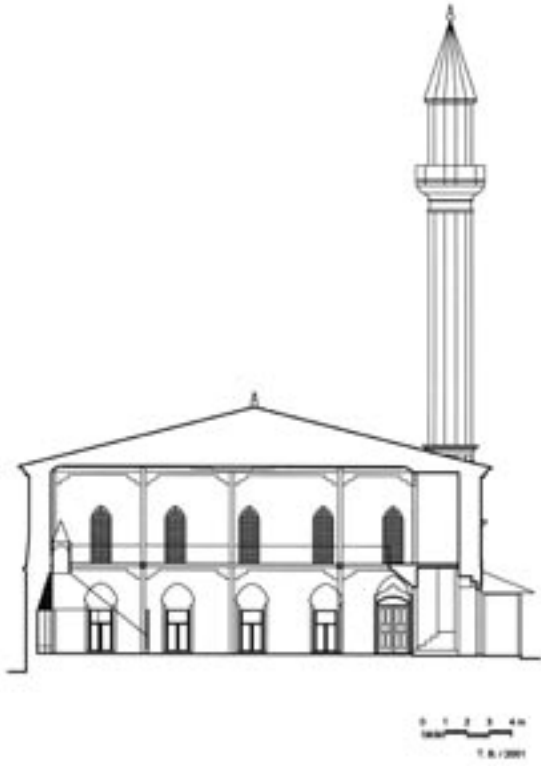
26. Resim: Alâeddin Camii, genel görünüş

Caminin dört cephesinde de, iki sıralı pencere düzenlemeleri görülmektedir (4–7. Şek.). Altta dikdörtgen çerçevesi, demir parmaklıklı; üstte kemerli, alçı şebekeli olmak üzere dört cephede de iki sıra pencere düzenlemesi vardır. Pencere açıklıklarının simetrik olarak düzenlenmesine karşın, cephe görünümünde farklılıklar görülür. Kuzey, doğu ve batı cephelerde bulunan giriş kapıları, basık kemerli ve çift kanatlıdır. Kapı açıklıkları ile üzerlerindeki yazısız kitabe panolarının çevresi, zeminden başlayarak üst sıra pencerelerinin alt sövelerine kadar yükselen düz köşeli bir silme kuşağıyla çerçevelenmiştir. Cepheler, yukarıda içbükey profilli bir saçak silmesiyle kuşatılmıştır.

Doğu cephe yapısal özellikleriyle farklılıklar sergilerken, diğer cephelere nazaran orijinallliğini daha iyi koruduğu belirtilmektedir¹²⁵. Cephenin kuzeye yakın köşesinde giriş kapısı bulunmaktadır. Dikdörtgen çerçevesi alt sıra pencerelerinin

2. Şekil : Sultan Alâeddin Camii Plânı

3. Şekil : Sultan Alâeddin Camii, a-a Kesiti

tuğla örgülü, sivri kemerli alınlıkları vardır. Üst sıra pencereleri ise tuğla örgülü, sivri kemerlidir (4.Şek.). Cephe duvarının belirli alanlarında, kesme taş ve almasıık örgüler nöbetleşe kullanılmışlardır. Alt sıra pencerelerinin alınlık kemerlerinin üzengi hattı altına kadar kesme taş örgü, daha sonra alınlık kemerinin yaklaşık 0.30 m. üstüne kadar üç sıra tuğla bir sıra kesme taş şeklinde almasıık örgü devam etmektedir. Üst pencerelerin orta hizasına kadar tekrar kesme taş örgüye geçilmişken, sonrasında pencere kemerinin tepe noktası civarına kadar yine almasıık örgü kullanılmıştır. (27.Res.).

Güney cephenin doğu köşesinde bir yatırı ile saçak ucuyla, neredeyse temas halinde olan bir konut yer almaktadır (28. Res.). Mihrap güney cephede 0.14 m.'lik çıkıntı teşkil etmekte ve üçgen biçimli kavsara çıkıntısının sivri ucu, açıklığı sonradan tuğla örgüyle kapatılmış olan yuvarlak formlu tepe penceresine birleşmektedir. Dikdörtgen çerçeveli alt pencereler, sivri kemerli ve derin olmayan niş şeklindeki alanların içerisine, teğet kemerli üst sıra pencereleri de, dikdörtgen alanlar içerisine alınarak cepheye hareket kazandırılmıştır (5. Şek.). Alt pencerelerin alınlık kısımları taş örgülü, kemerleri ise bir taş - üç tuğla şeklinde almasıık örgülüdür. Üst pencerelerin

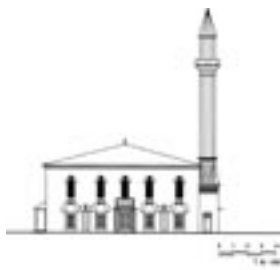
4. Şekil : Sultan Alâeddin Camii, Doğu Cephe

5. Şekil : Sultan Alâeddin Camii, Güney Cephe

6. Şekil : Sultan Alâeddin Camii, Batı Cephe

7. Şekil : Sultan Alâeddin Camii, Kuzey Cephe

27. Resim: Alâeddin Camii, doğu cephe

28. Resim: Alâeddin Camii, güney cephe

teğet kemerleri ise tuğla malzemeden olup, kemer ile dikdörtgen çerçeve arasında tamamlayıcı köşelikler oluşturulmuştur. Güney cephe duvarı, alt pencerelerin lentoları seviyesine kadar kesme taş, sonrasında almalı örgülüdür ve yaklaşık üst sıra pencere kemeri hizasından itibaren yine kesme taşla bitirilmiştir (28. Res.).

Batı cephe, güney cephe ile aynı tip duvar örgüsü ve pencere düzenine sahiptir (6. Şek.). Batı cephede, minare kaidesine bitişik ve doğu girişiyle aynı aksta kesişen bir tâli giriş kapısı daha açılmıştır (29. Res.).

Kuzey cephenin ortasına, harimin mihrap aksındaki ana giriş kapısı yerleştirilmiştir. Kuzey cephedeki alt pencerelerin üzerlerinde tuğla örgülü, sivri kemerli alınlıklar bulunmaktadır. Kemer gözleri ise taş örgülüdür. Girişin iki yanında yer alan ikili pencerelerin ortalarında birer mihrabiye göze çarpmaktadır. Mihrabiyelerin, beşgen plânlı nişlerinin üzerinde sivri kemerli ve dilimlendirilmiş kavsaraları vardır. Kavsara kısmındaki sıva kalıntıları, mihrabiyelerin daha önce sıvalı olduklarını göstermektedir. Mihrabiyelerin iki sıra tuğla örgülü sivri kemerleri ile pencerelerin alınlık

29. Resim: Alâeddin Camii, batı cephe

kemerleri birbirlerine bağlanarak, aynı üzengi hattı üzerinde başlatılmışlardır (31. Res.). Minare kaidesi, kuzey cepheyle aynı yapısal özellikte ve bu cephenin devamı şeklindedir (7. Şek./30. Res.). Minarenin, basık kemerli çıkış kapısı, kaidenin kuzey cephesinde yer almakta ve harime giriş kapılarına uyarlanmış bir görünüm sergilemektedir. Kuzey cephe duvarı; alt sıra pencerelerinin lentoları hizasına kadar kesme taş, sonrasında üç sıra tuğla bir sıra taş şeklinde devam eden almalı örgü ve üst sıra pencerelerinin yuvarlak kemerlerinin üzengi hattından saçak silmesine kadar tekrar kesme taş örgülüdür (31. Res.).

Harim, mihrap aksındaki iki ince ahşap direklerle desteklenen tekne tavanlı bir orta alan ile bu alanı "U" plânda çevreleyen mahfilden meydana gelmektedir (32. Res.). Kuzeydeki ana giriş kapısının önünde, muhtemelen ayakkabılık olarak, iç zemin kotundan 0.05 m. kadar düşürülmüş bir sahanlık bulunmaktadır (2. Şek.).

İç mekânda, kapı açıklıklarının üzerinde sırt sırta bitişik vaziyette iki farklı tipte kemerler göze çarpmaktadır. Bunlar kuzey girişinde, önce bir Bursa kemeri ve ardından tekrar daha derin ve yüksekçe ikinci bir Bursa kemeri şeklindedir

30. Resim: Alâeddin Camii, kuzey cephe

31. Resim: Alâeddin Camii, kuzey cephedeki mihrabiyeleer

(33.Res.). Doğu ve batı girişlerinde dilimli kemerler ile içte daha derin ve yüksek tutulmuş sivri kemerler kullanılmıştır (34.–35. Res.). Doğu kapısının ön kemerinin tepe noktası onarımlarda özelliğini yitirmiştir (34. Res.). Çift kanatlı ahşap kapılar ortalama 1.80 m. genişliğindeki giriş açıklıklarını örterler. Bugün, giriş kapılarının üst kısımlarında yer alan basık kemer gözlerinde camekânlı aydınlık doğramaları vardır (33. –35. Res.).

1.20 m. x 1.90 m. boyutlarındaki dikkörtgen alt pencereler; sivri kemerli nişler içerisinden iç mekânı aydınlatır. Pencere nişlerinin yan söve boşlukları, köşelerden 0.13 m. içe çekilip, 0.13 m. kadar da daraltmıştır. Bu durum, orijinalinde, içte de bir doğramanın olduğuna işaret etmektedir (36.Res.). Pencereler, güney ve kuzeyde zemine oldukça yakın, hatta bitişik denilebilecek seviyelerde iken doğu ve batıda biraz daha yüksek kotlarda yer alırlar (3. Şek). Ahşap doğramaları ise yenidir. Üst sıra pencereleri içten alçı şebekelidir. Özellikle mihrap duvarındakilerde; bitkisel, geometrik ve yazı kompozisyonlarına sahip renkli cam işçiliği görülmektedir. Mihrap üstündeki yuvarlak formlu tepe penceresi sonradan kapatılarak, bugün

32. Resim: Alâeddin Camii, harimden görünüş

33. Resim: Alâeddin Camii, kuzey kapısı

34. Resim: Alâeddin Camii, doğu kapısı

35. Resim: Alâeddin Camii, batı kapısı

içerisinde “sakal-ı şerifin” muhafaza edildiği bir saç kutu gömülmüştür (36. Res.).

Harim, mahfili taşıyan doğu ve batıda üç, kuzeyde ise altı ahşap direk ile çevrelenmiştir (2. Şek). Mahfilin doğu ve batı kanatlarındaki ahşap direklerin üzerinden geçirilen kuzey-güney doğrultulu ana kirişler ile mihrap aksında yer alan iki ahşap direk, birbirlerine mihraba paralel uzanan ahşap hatıllarla bağlanmıştır. Ahşap direkler 0.18 m. x 0.18 m. ebatlarında ve köşeleri pahlı kare kesitli olup, zeminde 0.33 m. x 0.33 m. ölçülerindeki taş kaidelere oturtulmuşlardır (36. Res.).

“U” plânlı mahfilin çevrelediği alanın üzeri tekne tavan ile örtülüdür (37. Res.). Merkezde şemse motifli bir göbek kare içerisine alınmış ve bu kompozisyon dört yönden iç içe eşkenar dörtgen çatalı dekorlar ile birleştirilmiştir (38. Res.). Kuzey-güney doğrultusundaki eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyonlar, doğu-batı doğrultusundakilere göre daha büyük olup, mihrap aksındaki ahşap direklerle tam merkezlerinden olmasa da çakıştırılmışlardır. Ahşap tavan yüzeyindeki boş alanlar, kuzey-güney doğrultusunda düz çatalıdır. Ahşap tavan kompozisyonu köşelerde pahlı bir bordür kuşağıyla çevrelenmiş ve içbükey kavisli bir alçı etekle, güneyde beden duvarına diğer yönlerde ise mahfil katı üst kirişlerine istinad ettirilmiştir (37. Res.).

Ahşap strüktürlü mahfile, kuzey beden duvarının doğu ve batı köşelerine bitişik “L” formu merdivenlerden çıkılmaktadır. Mahfilin doğu ve batı kanatlarında dört, kuzeyde ise beş sütunlu

açıklığı vardır. Ahşap sütunların üzerlerinde “S” biçimli dekoratif yassı başlıklar kullanılmıştır. Mahfil, ortada yarım daire plânlı bir çıkma yapmaktadır. Çıkmanın alt kısmı, yarım ters külah formunda ahşap kaplamalıdır. (39. Res.).

Mihrap, 1.89 m. genişliğinde ve 4.50 m. yüksekliğinde olup, taş malzemedendir. Beden duvarı yüzeyinde çıkıntı teşkil etmeyen mihrabı 0.13 m. genişliğinde, düz köseli bir dış silme çevreler. 0.65 m. derinliğe sahip beşgen plânlı niş boşluğunun üzerinde, altı kademe halinde yükselen mukarnas dolgulu kavsara yer almaktadır. Köşeliğin iki yanında birer adet düz satırlı kabara görülmektedir. Üstteki kitabe panosuna, alçak kabartmalı sülüs hatla “Küllema dahele aleyha zekeriyyal mihrab” yazılmıştır (40. Res.).

Minber yakın tarihlerde, ahşap malzemenin basit bir işçilikle yapılmıştır. Köşk kısmı herhangi bir dikme veya taşıyıcı eleman olmaksızın güney duvarına yaslandırılmış ve yan kanadında geniş bir açıklık oluşturulmuştur (36. Res.).

Vaaz kürsüsü ile harimin ortasında yer alan müezzin mahfili ahşap malzemenin olup, her ikisi de orijinal değildir.

Minare kaidesi batı cepheye 1.80 m.’lik bir çıkma yapmaktadır. Çıkış kapısının yer aldığı kuzey yüzü 2.49 m., batı yüzü ise 2.88 m.’dir. Yüksekçe bir kaideden sonra üçgen prizmalardan oluşturulmuş bir pabuç ve profilli bir taş bilezikle onikigen plânlı gövdeye geçilmiştir. Şerefe ve alt bileziği yine onikigen plânlıdır. Petek kısmı 3.70 m. yüksekliğindeki

36. Resim: Alâeddin Camii, mihrap ve minber

minarenin, zeminden şerefe korkuluğunun küpeştesine kadar olan yüksekliği yaklaşık 22.15 m.dir (26., 29. – 30.Res.).

Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında; kesme taş, tuğla, kireç harcı, ahşap, demir ve alçı kullanılmıştır.

Cephelerde almasıık örgü tekniğinde, taş ve tuğla münavabeli olarak yer almaktadır. Cephe duvarları; alt sıra pencere lentoları hizasına kadar kesme taş örgüde devam ederken, sonrasında almasıık örgüye çevrilmiş ve yaklaşık üst sıra pencere kemerleri seviyesinden saçak silmesine kadar olan alanda tekrar kesme taş örgüye geçilerek

tamamlanmıştır. Almasıık örgüler, üç sıra yatay istifli tuğla dizisi ve bir sıra taş dizisi şeklinde olup, taş sıralarında yine bir veya yer yer iki adet dikey istifli tuğla ile “kasetleme” yapıldığı görülmektedir. Tuğla örgülerin kireç harçlı derzleri, bir tuğla kalınlığında olup, yaklaşık 0.04 m.’dir. Kesme taş örgülerdeki derz kalınlığı ise yaklaşık 0.01 m.’dir (31.Res.). Orijinal mimari özelliklerine göre 1965 yılında yenilenen minarenin, pabuç ve gövde bölümleri beyaz kireç harçlı imitasyon tuğla örgülüdür. Mihrapta kesme taş işçiliği görülür (40.Res.).

Üst örtü ve mahfil katı strüktüründe ahşap malzeme kullanılmıştır. Bugünkü kapı – pencere

37. Resim: Alâeddin Camii, ahşap tavan kaplaması

38. Resim: Alâeddin Camii, ahşap tavan göbeği

39. Resim: Alâeddin Camii, mahfil

kanatları ve minberi ahşap malzemedendir yapılmıştır (36., 39. Res.).

Alt sıra pencerelerinin demir parmaklıkları vardır. Kemerli üst sıra pencereleri, renkli cam işçiliğinde alçı şebeklidir (30.- 32. Res.).

Süsleme: Caminin süsleme özellikleri içerisinde; duvar örgüleri ile taş, ahşap ve renkli cam işçiliği sayılabilir.

Dış cepheler, tuğla ve taş malzemenin almaşık örgü tekniğinde kullanımı ve iki sıralı pencere düzenlemeleriyle hareketlendirilmiştir. Özellikle üst sıra pencerelerinin alçı şebekeleri, dekoratif görünümü zenginleştirir. Buna ilaveten kuzey cephede mihrabiyeleere yer verilmiştir (27.- 31. Res.).

Harimin ahşap tavan kaplaması, şemseli göbeği ve geometrik çıta kompozisyonuyla dikkat çekmektedir. Merkezden ışınsal çizgiler halinde iki kademeli olarak genişleyen göbek, kalem işi tekniğinde altın yaldızla işlenmiş geometrik geçme kompozisyonlu bir çemberle sınırlandırılmıştır. Bu kompozisyon dışa dönük sivri uçlardan meydana gelen bir dış bilezikle tamamlanarak, şemse motifli tavan göbeği meydana getirilmiştir. Mavi, siyah, kırmızı ve sarı tonlarında, kalem işi tekniğinde

40. Resim: Alâeddin Camii, mihrap

renklendirilmiş ahşap göbeğin merkezinde lamba aynası vardır (38. Res.). Göbeği içine alan kare ve ana yönlerde yer alan eşkenar dörtgen formlu çitalı elemanlar, tavadaki diğer geometrik dekorlardır. Göbeğin kare çerçevesinde ve tavanı kuşatan dış bordürde testere dişi biçimli kenarlıklar göze çarpmaktadır (37.–38. Res.).

Mihrapta, mukarnas dolgulu kavsara ve yazı panosu haricinde herhangi bir süslemeye gidilmemiştir (40. Res.).

Mihrabın iki yanında yer alan üst sıra pencereleri renkli cam işçilikleri ile dikkat çekmektedir (36. Res.). İnce bir kuşağın üzerinde, boyuna dikdörtgen alanlar içerisine yerleştirilmiş diagonal biçimli karelerden oluşan geometrik motifli bir bordür ile iç kısımda rûmî süsleme görülmektedir. Pencerelerin sivri kemer gözlerinde; batıdaki “Allah”, doğudaki “Muhammed” yazılı, ajur tekniğinde yapılmış madalyonlar yer almaktadır. Madalyonların alt köşelerinde kalan boşluklar bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Diğer beden duvarlarında ise geometrik geçmelerden oluşan, daha çok yeşil ve aralarda sarı renkli camların kullanıldığı alçı şebekeli üst sıra pencereleri bulunmaktadır.

Kitabe: Camide günümüze ulaşabilen inşa veya onarım kitabesine rastlanmaz¹²⁶.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Yapının, ilk inşa tarihi hakkında yazılı bir belge mevcut değildir. Sultan I. Alâeddin Keykubat'ın Selçuklu hükümdarı olduğu 1219 – 1237 yılları arasında Ankara'da bir sükun devri yaşandığı ve çeşitli imâr faaliyetlerinin yapıldığı bilinmektedir¹²⁷. Bu süreç içerisinde Ankara'dan batıya uzanan yol güzergâhı üzerinde bir uç yerleşimi olan Beypazarı'nda da, Sultan Alâeddin'e atfedilen bir cami inşa edilmiş olması mümkündür.

Osmanlı devrinde, söz konusu caminin harap olmasıyla yerine bugünkü yapının inşa edildiği düşünülmektedir. Kare plânlı geniş harım'in H.1300/1883 yangınından evvel ahşap direkli ve üç sahnalı olduğundan bahsedilmektedir. İlk caminin Selçuklu devrine ait olduğu kabul edilirse, bu yapının da Anadolu'da tipik örneklerini gördüğümüz “ahşap direkli cami” geleneğinde inşa edilmiş bir yapı olduğu ve Konya Sahip Ata Camii gibi, geçirdiği bir yangın sonucunda tekrar ahşap direkli olarak inşa edildiği¹²⁸ ve en son 1883 yangınının ardından bugünkü düz ahşap tavanlı halini aldığı söylenebilir.

Yapının, minaresi tehlike arz ettiğinden, 1961 yılında rölöve plâni çıkarılarak, kaide kısmına kadar söktürülmüş ve 1965'de imitasyon tuğla malzeme ile restore edilmiştir¹²⁹. Cephelerde derz ıslahı yapıldığı ve kırma çatının oluklu saçla kaplandığı görülmektedir. Ahşap kapı ve pencere kanatları da yakın tarihlere aittir. İç mekânda, duvarların boya badanası yenilenmiş, mahfil katının ahşap strüktürü ve üst örtüyü destekleyen ahşap direkler beyaz yağlı boya ile boyanmıştır. Ahşap tavan kaplamasının elden geçirildiği anlaşılmaktadır. Duvar eteklerindeki lambri kaplama yenidir. Mihraba renklendirici madde sürülmüştür (36. – 40. Res.).

Sultan Alâeddin Camii, ilk inşa tarihi Selçuklu dönemine verilen, ancak kentin geçirdiği büyük yangınlarda zarar gördükten sonra bugünkü halini almış, yapısal özellikleri göz önünde bulundurulduğunda 17. yüzyıl sonrasında inşa edildiği düşünülen bir Osmanlı yapısıdır. Kanaatimizce ilk yapı, Anadolu'da bir çok örneğini gördüğümüz ve menşei Orta Asya'ya dayanan ahşap direkli bir cami idi.

Baloğlu Camii

Kent Plânındaki Nu. : 3
Şekil : 8
Resim : 41 – 42
İnceleme Tarihi : Nisan 2001

Yeri: Zafer Mahallesi, Kalekapısı Sokak No. 17'de bulunan cami, Kalekapısı Sokağı ile Dibekönü Sokağı'nın kesiştiği köşede, Sulu Han mevkiinde yer almaktadır.

Mimari: İlk yapının, H. 1300/1883 senesinde vuku bulan mahalle yangınında yandığı ve daha sonra halk tarafından yerine kerpiç bir cami inşa ettirildiği belirtilmektedir¹³⁰. Bugünkü cami ise 1967 yılında yaptırılmıştır¹³¹.

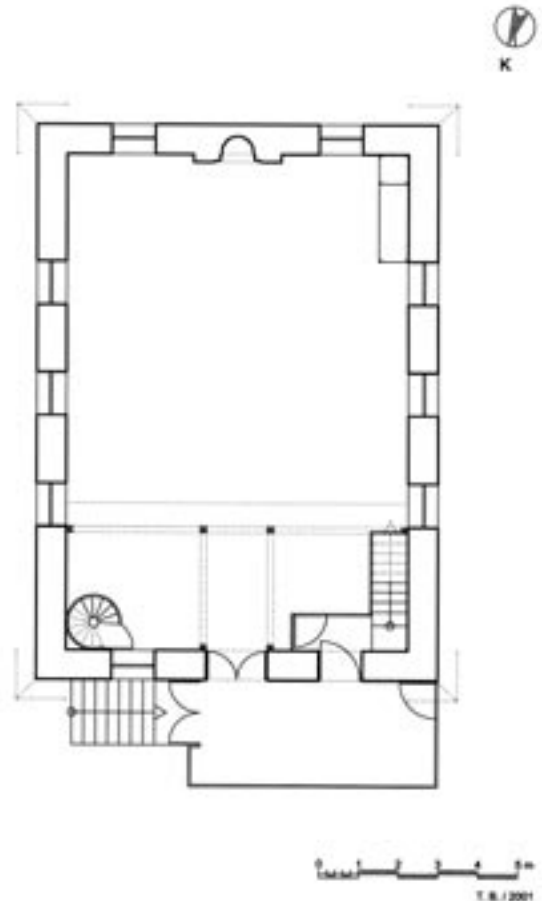
Mevcut cami, düz bir arazi üzerinde, kâgır olarak inşa edilmiştir. Harim, yaklaşık 1.30 m. yüksekliğindeki temel platformunun üzerinde, içten içe 12.60 m. x 8.65 m. ölçülerinde, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plânlıdır (8. Şek.). Üst örtü, betonarme döşemeye oturtulmuş dört omuzlu kırma çatıdır. Harimin kuzeydoğu köşesinde, yapı bünyesine dahil edilmiş olan tek şerefli minare yükselmektedir (41. Res.).

Yapının güney cephesinde, mihrap ekseninin iki yanında birer, doğu ve batı cephelerde ise üçer adet yuvarlak kemerli, ince-uzun formlu pencere yer alır. Bu pencereler, kuzey-güney ve doğu-batı yönlerde aynı akslar üzerinde açılmışlardır (8. Şek.). Taş örgülü cephe duvarları sonradan sıvanmıştır. Üst örtüye ait betonarme döşemenin, beden duvarları üzerinden yaklaşık 0.50 m. dışa taşırılmasıyla oluşan saçak uçlarına, yağmur suyu olukları takılarak, dış cepheler korunmuştur. Dört omuzlu kırma çatı Marsilya tipi kiremitle kaplıdır.

Kuzey cephenin ortasında çift kanatlı giriş kapısı ile bu kapının her iki yanında yuvarlak kemerli, ince uzun formlu birer pencere açılmıştır. Batı köşedeki pencere, mahfil merdiveninin önündeki kapalı hacme açılan -kadınlara mahsus olan- bir kapiya dönüştürülmüştür (8. Şek.). Giriş kapısı önünde yer alan ve cephenin batı köşesine doğru 6.30 m. uzunluğu ve 2.70 m. genişliği olan sahanlığa, cepheye paralel, sekiz basamaklı bir merdivenden çıkılmaktadır. Giriş sahanlığı sonradan demir doğramalı camekânla kapatılmıştır (41. Res.).

İç mekâna, kuzey cephenin ortasındaki çift kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir. Harim, zeminden yaklaşık 0.90 m. yukarıda açılmış, 1.10 m. genişliğinde ve 2.15 m. yüksekliğindeki yuvarlak kemerli pencerelerle aydınlatılmıştır (42. Res.).

Mahfil, kuzey beden duvarına paralel düzenlenmiş ahşap strüktürle desteklenmiştir. Mahfile harimin batı köşesinden, tek yönlü ve onbir basamaklı bir merdivenle çıkılır. Merdiven sahanlığı ahşap bölmeye kapatılmış ve bu hacme açılan kuzey cephenin batısındaki pencere

8. Şekil : Baloğlu Camii Plânı

41. Resim: Baloğlu Camii, genel görünüş

sonradan kapıya dönüştürülerek, dışarıdan ilave bir çıkış verilmiştir (8. Şek).

Mihrap, fabrikasyon çini seramikle kaplıdır. Ahşap minber tek kanatlı olup, basit bir işçilik gösterir (42. Res.).

Tek şerefeli ahşap minare, caminin kuzeydoğu köşesinde, kırma çatı içerisinden yükselmektedir. Silindirik gövdeli minareye çıkış harim içerisinden verilmiştir. Şerefeye geçiş kısmı boğumludur (41. Res.).

Malzeme ve Teknik: 1967'de yeniden inşa edilmiş olan camide taş, çimento, ahşap, kiremit, çinko ve çini seramik kullanılmıştır.

Harim kâgir beden duvarları üzerinde betonarme döşemelidir. Cephe yüzeylerine çimento harçlı sıva yapıldığından, taş örgülerin niteliği

42. Resim: Baloğlu Camii, harimden görünüş

hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Dört omuzlu ahşap kırma çatı Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır. Çatının yağmur suyu tahliyesini sağlamak için çinko oluklar ve iniş boruları kullanılmıştır. Minarenin ahşap strüktürüne, oluklu çinko levhalarla kaplı bir dış kabuk giydirilmiştir (41. Res.). Mahfil strüktürü, minber ve kapı-pencere kanatları ahşap malzemedendir. Mihrap, fabrikasyon mavi-beyaz çini seramikle kaplıdır (42. Res.).

Süsleme: Caminin özgün süsleme özellikleri bulunmamaktadır.

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Bugünkü cami, H. 1300/1883 yılında meydana gelen mahalle yangında yanan ilk yapının yerine, yangından yaklaşık iki sene sonra yapılan ikinci bir kerpiç caminin, zaman içerisinde harap olması sonucunda 1967 yılında inşa edilmiştir.

Bugünkü cami, sıvalı kâgir duvarlar üzerinde betonarme döşemeli olup, tamamen yeni malzemelerle daha önceki kerpiç camiye benzetilerek inşa edilmiştir.

Baloğlu Camii, tescili yapılmış eski eser statüsünde ve mimari özellikleri bakımından Beypazarı'ndaki eski mahalle camilerine benzeyen bir yapı olup, tarihi kimliğe sahiptir.

Eski Derbendçik (Acı) Camii

Kent Plânındaki Nu.	: 4
Şekil	: 9
Resim	: 43 – 55
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Beypazarı ilçe merkezinin 3 km. kadar kuzeydoğusunda, bugün terk edilmiş eski bir yerleşim yeri olan Derbendçik’de yer almaktadır. Halk arasında bu mevkii, “Acı” olarak da adlandırılır.

Mimari: Eski Derbendçik mevkiindeki bugün harap olmuş cami, çevreye hakim bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Yapı, 12.60 m. x 9.87 m. ölçülerinde mihraba dik uzanan dikdörtgen plânlı harim ile güneybatısında yer alan ve camiyle arasında yaklaşık 3.75 m. mesafe bulunan tek şerefeli minareden oluşmaktadır (9. Şek./43. – 44. Res.). Cami dıştan beşik çatılı olup, içten düz çıtalı ahşap tavanla kaplıdır. Üst örtü, harimin içerisinde düzensiz sıralanmış ahşap direklerle desteklenmiştir. Günümüzde yok olma sürecini yaşayan caminin, beden duvarlarında kısmi yıkılmalar meydana gelmiş ve çatısı ağır hasar görmüştür. Ahşap mimari elemanlarının büyük bir bölümü günümüze ulaşamayan caminin minaresi, şerefeden itibaren yıkıktır (44., 47. Res.).

Doğu cephe, köşelerde kaba yonu, orta kısımlarda ise moloz taş örgülü sağır bir beden duvarı halindedir (48. Res.).

Güney cephenin batı köşesi yıkık vaziyette olup, mihrabın her iki yanında da birer adet iki sıralı pencere açılmıştır. Günümüzde, mihrabın batısındaki yıkık köşeye denk gelen alt pencere moloz taş örgüyle kapatılmıştır. Mihrap

üzerinde, harimde akustiği sağlamak amacıyla yerleştirilmiş yuvarlak kesitli pişmiş toprak künkler görülmektedir. Künklerin sayısı üstte dört, biraz altında da üç olmak üzere toplam yedidir. (49. Res.).

Batı cephede, dikdörtgen çerçeveli üç pencere yer alır. Ortalama 0.75 m. genişliği olan bu pencereler, cephenin güney ucuna daha yakın tutulmuştur. Batı cephenin kuzeyinde, pencere açıklığından köşe noktasına kadar olan yaklaşık 5.00 m. uzunluğunda ve 2.00 m. yüksekliğindeki bir yüzey beyaz kireç sıvalıdır (50. Res.). Sıvalı yüzeyin önünde bugün toprakla dolmuş seki şeklinde bir alan ve sıva tabakası üzerinde ahşap bir dikmeye ait düşey iz göz önünde bulundurulduğunda, daha önce burada yapıya bitişik bir müştemilatın var olduğu anlaşılmaktadır.

43. Resim: Eski Derbendçik Camii, genel görünüş

9. Şekil : Derbendçik Camii Plânı

44. Resim: Eski Derbendçik Camii, minare

46. Resim: Eski Derbendçik Camii, minare kaidesinden görünüş

47. Resim: Eski Derbendçik Camii, şerefe

45. Resim: Eski Derbendçik Camii, minare çıkış kapısı

48. Resim: Eski Derbendçik Camii, gineydoğudan görünüş

49. Resim:
Eski Derbendçik Camii, güney cephe

50. Resim:
Eski Derbendçik Camii, kuzeybatıdan görüntü

51. Resim:
Eski Derbendçik Camii, kuzey cephe

Kuzey cephenin önünde, yaklaşık 0.30 m. yüksekliğinde bir seki yer alır. Cephenin ortasında, 1.25 m. genişliğindeki kapı açılmıştır. Giriş kapısının üst kısmı, örtüye kadar düşey hatta yıkılmıştır. Buna göre kapı açıklığının asıl haliyle -üst kısmında kavsara benzeri bir boşluğu bulunan- bir niş içerisinde düzenlendiği söylenebilir. Cephe yüzeyi beyaz kireç sıvalıdır (51. Res.).

Harim, mihrap duvarında bulunan iki sıralı pencereler ile batı duvarında açılmış üç pencereyle aydınlatılmıştır. Harim, doğu-batı doğrultusunda düz çıtalı ahşap tavanla kaplıdır. Üst örtüyü destekleyen ahşap direkler, ilk bakışta mihraba dik olarak düzenlenmiş üç sahınlı mekân etkisi uyandırmaktadır. Mihrap – giriş kapısı aksının iki yanında yer alan yuvarlak kesitli, üçer ahşap direklerle birlikte, yanlarda beden duvarlarına bitişik vaziyette bulunan doğuda bir, batıda ise üç olmak üzere toplam on ahşap direk, düz çıtalı ahşap tavan kaplamasının üzerinden geçirilmiş enine uzanan askı kirişlerini taşımaktadır (52. Res.). Tavan kaplamasının ortasında, kandil asmak için yerleştirilmiş ahşap bir makara göze çarpar.

Mahfil, kuzey beden duvarına bitişik ahşap strüktürlüdür. Bugün döşeme kaplaması yok olan mahfile, kuzeybatı köşesindeki tek yönlü bir merdivenden çıkıldığı, mevcut ahşap kirişlemeden anlaşılmaktadır. Döşemenin ortasında, mihrap

52. Resim: Eski Derbendçik Camii, harimden görüntü

yönünde uzatılmış ahşap kirişler, mahfilin önde bir çıkma yaptığını göstermektedir (53.Res.).

Mihrap, beden duvarının ortasında yaklaşık 1.38 m. genişliğinde ve 2.00 m. yüksekliğinde olup, alçı kalıplama tekniğiyle yapılmıştır. Yarım daire plânlı mihrap nişinin üzerinde, sivri kemerli kavsarası bulunmaktadır (54. Res.). Mihrabı, duvar yüzeyinden 0.03 m. kadar çıkıntı yapan bitkisel süslemeli bir bordür çevrelemektedir. Kavsara kemeri ile üzerindeki kitabe panosu arasından, yine aynı bordür kuşağı geçmektedir (55.Res.). Mihrap yüzeyinin, daha sonraki bir tarihte ince alçı perdahla sıvandığı ve mevcut süslemelerin kapatıldığı görülmektedir (54.-55.Res.). Günümüzde, alçı mihrapta çatlaklar meydana gelmiş, zemine yakın olan kısmı tamamen yok olmuştur. Mihrap çevresinde görülen kalemî yazı kalıntıları orijinal değildir.

Caminin harap olmuş ahşap strüktür elamanlarıyla birlikte, kapı-pencere doğramaları, minber ve vaaz kürsüsü gibi taşınabilir mimari elemanları günümüze ulaşamamıştır.

Minare, mihrap cephesi hizasından 3.75 m. kadar batıda yer almaktadır. Mevcut kalıntılardan, daha önce minare kaidesi ile mihrap cephesinin bir duvar vasıtasıyla irtibatlı olduğu anlaşılmaktadır (44. Res.). Ancak söz konusu duvar bugün tamamen yıkılmış ve sadece minare kaidesi kenarındaki izleri kalmıştır. Tek şerefli minare, 2.75 m. x 2.37 m. ebatlarında ve 1.20 m. yüksekliğinde olan, kareye yakın dörtgen plânlı bir zemin platformunun üzerinde yükselir. Kaide, düzgün olmayan altıgen plânlıdır (43.-44.Res.). Kaideden sonra üçgen prizmalardan oluşan bir pabuçla silindirik gövdeye geçilmiştir. Pabuç kısmının üzerinde, yarım daire kesitli, şişkin profilli bir taş bilezik bulunmaktadır. Silindirik gövdenin üzerinde, dışbükey kavisli konsollar şeklinde dilimlendirilmiş bir geçişle birlikte tek şerefesi yer alır (47. Res.). Minarenin, demir korkulukla çevrili şerefesinden sonraki kısmı ise tamamen yıkılmıştır. Çıkış kapısı kaidenin

53. Resim: Eski Derbendçik Camii, mahfil

doğu kenarındadır. Üzerinde sivri tepelikli Bursa kemeri bulunan kapı, dikdörtgen şeklinde, hafifçe çöktürülmüş bir alan içerisinde açılmıştır. Kapı kemerinin üzerindeki yatay kartuş kabartmalı alınlık, alt kısımdan farklı olarak, profilasyonlu bir silme kuşağıyla çevrilidir (45. Res.). Alınlığın, kaide bütünündeki mevcut taş malzemedan farklı cinsteki taş malzemesi ve profilli silme kuşağı, daha sonra yerleştirilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Kaidenin üst kısmında, çıkış kapısı alınlığındaki kartuşa benzer tipte, yatay kartuşlardan meydana gelen bir süsleme kuşağı dikkat çeker. Kaidede üç

54. Resim: Eski Derbendçik Camii, mihrap

sıra tuğla bir sıra kesme taş şeklinde devam eden almasıık örgü kullanılmışken, pabuçtan itibaren tamamen yatay istifli tuğla örgüye geçilmiştir. Ancak gövde bölümü, belirli aralıklarla yapılan sıra kuşakları ile kaidenin almasıık örgüsüyle uyumlu hale getirilmiştir (44., 46.Res.).

Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında taş, kireç harcı, alçı, ahşap ve pişmiş toprak malzeme kullanılmıştır.

Beden duvarları köşelerde kaba yonu, orta kısımlarda ise moloz taş örgülüdür. Taş örgüler içerisinde bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır. Kuzey cephe ile batı cephe yüzeyinin bir bölümünde kireç sıva izlenmektedir (50. – 51. Res.).

Minarede almasıık örgü içerisinde kesme taş ve tuğla malzemeye yer verilmiştir. Kaidede üç sıra yatay istifli tuğla ve bir sıra kesme taş şeklinde devam eden almasıık örgü izlenir (46. Res.). En üst sıradaki kesme taş blokların arasına, birer adet düşey istifli tuğla yerleştirilmiştir. Minare, kaideden sonra tamamen yatay istifli tuğla örgülüdür (44.Res.). Açık kahverengi topraktan pişirilmiş tuğlalar arasında kalın derz işçiliği görülmektedir. Yaklaşık bir buçuk tuğla kalınlığındaki derzler, gri renkli kireç harçlıdır.

Yığma beden duvarları içerisindeki ahşap hatıllar, pencere ve kapı açıklıkları üzerinden geçirilerek, aynı zamanda birer lento olarak da kullanılmıştır (49.–50. Res.). Beşik çatılı üst örtü, harim içerisine yerleştirilmiş yuvarlak kesitli ahşap direklerle desteklenmiştir. Mahfil ahşap strüktürlüdür (51.– 53. Res.).

Mihrapta, kalıplama tekniğinde alçı malzeme kullanılmıştır. Harim duvarlarında alçı sıva izleri görülür (52.– 54. Res.).

Güney beden duvarının dış cephesinde, mihrabın üzerine gömülmüş pişmiş toprak künkler harinde akustiği sağlamaya yönelik olarak kullanılmışlardır (49. Res.).

Süsleme: Camide taş, tuğla ve alçı süsleme izlenmektedir.

Caminin dış cephelerinde herhangi bir süsleme izine rastlanılmazken, mihrabın baskı ve alçı kalıplama teknikleriyle yapılmış bordür süslemeleri günümüze kısmen de olsa ulaşabilmiştir. Mihrabı kuşatan alçı kabartmalı bitkisel bordür kuşağında; hatai motiflerin arasından geçirilmiş, rûmi yapraklı kıvrım dallarının çizdiği palmetlerden müteşekkil karmaşık bir süsleme kompozisyonu hakimdir. Sivri kemerli nişin çevresinde, açık kırmızı renkli

55. Resim: Eski Derbendçik Camii, mihrap bordüründen detay

boyadan baskı tekniğiyle yapılmış bir sıra palmet dizisi dolaşmaktadır (54.–55. Res.).

Minarenin kaide kısmında taş süsleme görülür. Çıkış kapısının alınlık kısmında, iki ucunda birer palmet yaprağının yer aldığı ince-uzun biçimli, yatay bir kartuş yer alır. Yüzeyi süslemesiz bırakılmış, sathi kabartma şeklindeki kartuş, üç yönde içbükey ve dışbükey hatlarla profillendirilmiş silme kuşağıyla çevrilidir (45. Res.). Benzer formlardaki kartuşlar, kaidenin almaşık örgüsünün en üstündeki taş sırasında tekrar görülür. Altıgen plânlı kaideyi çevreleyen bu kartuşlar, biraz daha uzatılmış formlarıyla ve her kenarda birer olmak üzere toplam beş adettir. Yekpare olmayan bu kartuşların, uç kısımlarına yakın bir noktadan kesilerek, aralara birer adet düşey istifli tuğlanın yerleştirildiği ve kesilen kartuşun ikinci bir taş bloğu üzerinde devam ettirildiği görülmektedir. Ayrıca köşe dönüş noktalarına, düşey formda birer kartuş ucu motifi yerleştirilmiştir (46. Res.).

Minare gövdesinin yatay istifli tuğla örgüsü üzerinde yapılan kireç sıvalı yatay kuşaklar sayesinde, kaidenin almaşık örgüsüyle uyumlu bir

görünüm elde edilmiştir (44. Res.). Şerefe altında, dışbükey kavisli konsollar şeklinde dilimlendirilmiş taş ve yatay istifli tuğla örgü, dekoratif malzeme kullanımının bir diğer örneğidir (47. Res.).

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabeyle karşılaşılmaz.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Caminin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir yazılı kaynak mevcut bulunmamakla birlikte, Derbendçik mevkiinin Beypazarı'nın eski bir yerleşim birimi olduğu¹³² ve 1960'lı yıllarda terk edildiği bilinmektedir.

Cami, mimari özellikleri bakımından 19. yüzyılda Beypazarı'nda inşa edilen diğer camilere benzemektedir. Fakat tek şerefli minaresi, malzeme ve teknik özellikleriyle dönem farklılığı gösterir.

Köşelerde kaba yonu, orta kısımlarda moloz taşla inşa edilmiş kâgir duvarları, yığma duvar içerisinde ahşap hatıl kullanımı, dikdörtgen pencere açıklıkları ve dışta beşik çatı içte ise düz ahşap tavanla kaplı üst örtü sistemi yanında, alçı kalıplama tekniğiyle yapılmış mihrabı, bölgedeki diğer 19. yüzyıl camileri ile olan benzer özellikleridir. Ancak mihrap bordüründe izlenen bitkisel süsleme kompozisyonu, bölgede rastladığımız ve genellikle 19. yüzyılın son çeyreğine ait oldukları bilinen diğer alçı mihrap süslemelerinden farklıdır. Bu da caminin biraz daha erken tarihlerde inşa edilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Yapısal özellikleri ışığında, Eski Derbendçik Camii'nin 19. yüzyılın ilk çeyreği ile üçüncü çeyreği arasındaki zaman diliminde inşa edildiğini söylemek kanaatimizce mümkündür.

Günümüzde, tek şerefesinden sonrası yıkık olan minarenin, caminin inşasından biraz daha geç bir tarihte yapıldığı veya yenilendiği düşünülebilir. Mihrap yüzeyinde ince bir perdah sıvasına ait alçı tabaka kalıntıları, caminin ibadete açık olduğu son zamanlarında geçirdiği bir onarıma işaret etmektedir (54.–55. Res.).

Eski Derbendçik Camii, alçı süslemeli mihrabı ve camiden farklı yapısal özellikleri bulunan minaresi ile önem arz eden, geç Osmanlı dönemine ait bir yapıdır. Buna karşın tescili halen yapılmamış, harap vaziyetteki tarihi yapı, günümüzde yok olmak üzere kendi kaderiyle başa başa bırakılmıştır.

İmaret Camii

Kent Plânındaki Nu.	: 5
Şekil	: 10
Resim	: 56 – 69
İnceleme Tarihi	: Nisan, Ağustos 2001

Yeri: Beytepe Mahallesi Hoca Ahmet Yesevi Sokağı No. 42'de yer alan cami, Hoca Ahmet Yesevi Sokağı ile Cumhuriyet Caddesi'nin keşiştiği köşede, geniş bir meydana bakmaktadır.

Mimari: Yapı günümüze, orijinal mimari özelliklerini büyük ölçüde yitirerek gelebilmiştir (56.– 58. Res.). Y. Şener, Cumhuriyetten önce caminin etrafında iç ve dış imaret denilen meşhur medreselerin var olduğundan bahseder¹³³.

Kuzey ve batı istikametinde hafif meyilli bir arazi üzerinde inşa edilen cami, kuzey yönde mahfil kısmıyla birlikte betonarme strüktüre dönüştürülmüştür (56., 58. Res.). Cami, güneyde 13.15 m. ve doğuda 15.50 m. ölçülerinde, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plânlı harim ile

bunun kuzeyine sonradan bitiştirilmiş betonarme bir ön giriş mahallinden oluşmaktadır (10. Şek./58.Res.). Dıştan dört omuzlu kırma çatıyla örtülmüş cami, içten ahşap tavanla kaplıdır. Tek şerefeli minaresi kuzeybatı köşesinde yer almaktadır (59.Res.).

Caminin iki sıra pencereleri, altta ve üstte dikdörtgen formlu açıklıklar şeklindedir. Dış cepheler sıvalıdır.

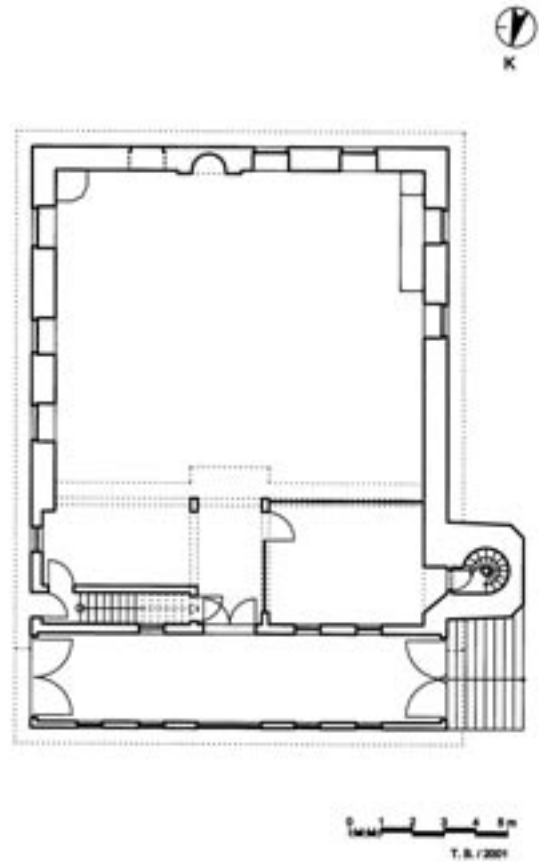
Doğu cephede, harime açılan iki sıralı üç pencere ile kuzey köşesinde mahfil bölümüne denk gelen alanda açılmış iki üst ve bir de alt pencere bulunmaktadır (60. Res.). Doğu cephenin kuzey köşesinde, mahfile çıkışın sağlandığı tâli bir kapı yer alır.

56. Resim: İmaret Camii, 1980'de kuzeydoğu görünüşü (VGM Arşivi'nden)

57. Resim: İmaret Camii, 1980'de güneydoğu görünüşü (VGM Arşivi'nden)

10. Şekil : İmaret Camii Plânu (VGM Arşivindeki Plânından işlenerek)

58. Resim: İmaret Camii, genel görünüş

60. Resim: İmaret Camii, güneydoğudan genel görünüş

59. Resim: İmaret Camii, minare

Güney cephede, mihrabın batısında ikişer adet iki sıra pencere varken, doğusunda yalnız bir üst pencereye yer verilmiştir (57., 60. Res.).

Batı cephenin güney kenarına yakın açılmış, yine iki sıra pencereler görülmektedir. Minare kaidesi ile birlikte yanındaki tek katlı dükkân, batı cephenin kuzey köşesine bitişik vaziyettedir (59.Res.).

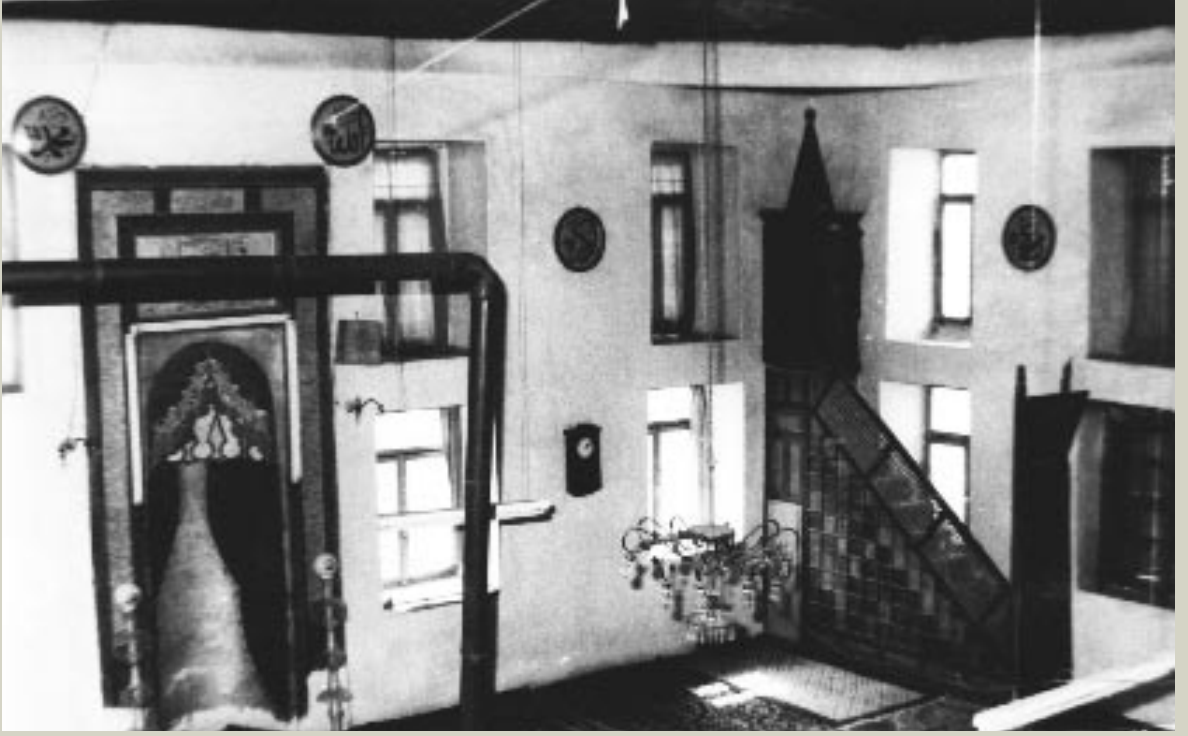
Kuzey cepheye bitişik betonarmeden ön giriş mahalli, üst sıra pencerelerinin alt söveleri hizasından öne doğru eğimli bir kırma çatıyla örtülüdür. Bu mekân, dikdörtgen şekilli uzun bir

koridor halinde, kuzey cephe duvarına boydan boya bitleştirilmiştir¹³⁴ (56., 58. Res.). Ön giriş mahallinin, kuzey cephesi ortasında yer alan geniş camekânın iki yanında; dikdörtgen çerçeveli ikişer penceresi ile doğu ve batı kenarlarında karşılıklı açılmış, çift kanatlı giriş kapıları bulunmaktadır. Batı kenarda yer alan giriş kapısına, arazinin batıya doğru hafif eğimli olmasından ötürü, dokuz basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır (59. Res.). Harim duvarında; giriş kapısının batısında iki, doğusunda ise bir alt pencere açılmış ve daha önce üç adet olan üst sıra pencerelerinin sayısı, betonarmeye dönüştürülen yeni halinde beşe çıkarılmıştır (56., 58. Res.).

Harime giriş, ayakkabılık olarak değerlendirilen ön giriş mahallinden, kuzey cephe ortasındaki çift kanatlı kapı açıklığından sağlanmıştır (10. Şek.).

Harim, altı-üstlü pencerelerle aydınlatılmış, bol ışıklı bir mekândır. Pencerelerin düşey ve yatay kayıtlı basit ahşap doğramaları vardır (61.– 62. Res.). Onarımlar sırasında ahşap tavanın orijinallliği korunmuştur. İç içe onaltıgen çıtalı tavanın merkezinde, yine onaltıgen çıtalı bir göbek ile tavanın dört köşesinde yer alan yüzeyleri değişik süslemeli üçgen köşelikler dikkat çekmektedir (63.–66. Res.). Arşiv resimlerinde, tavanın bugün düz ahşap kaplı olan etek kısmından geçirilmiş alçı bant görülmektedir (61. Res.).

Mahfil, kuzey beden duvarına bitişik düzenlenmiş ve sonradan betonarme strüktüre dönüştürülmüştür. Eski resimlerinde mahfilin ahşap olduğu ve ortada bir çıkmasının bulunduğu görülmektedir (67. Res.). Bugünkü betonarme mahfil, ortada iki bağımsız kolon ile yan ve arka kısımlarda beden duvarları içerisine alınmış kolon ve kirişlerle taşınmaktadır. Mahfile çıkış, harimin

61. Resim: İmaret Camii, 1980'de mihrap ve minberden görüntü (VGM Arşivi'nden)

62. Resim: İmaret Camii, mihrap ve bugünkü minber

63. Resim: İmaret Camii, ahşap tavan kaplaması

dönüştürülmüş; diğer iki yan şerit ise bitkisel motif dizisi içerisine aralıklarla yerleştirilmiş çarkıfelek motiflerinden müteşekkil süslemesiyle devam ettirilmiştir (69.Res.). Bordürler, kalın dışbükey profilli çubuklarla birbirlerinden ayrılmıştır. Mihrap yüzeyi, onarımlar sırasında değişik renklerde boyanmış ve niş yüzeyindeki “ok ucu” dizisinin altında, daha önce var olan “perde” motifi boyanarak kapatılmıştır (61. Res).

Minber ve vaaz kürsüsü yenidir. Güneybatı köşede yer alan ahşap minberin tek kanadı üzerinde geometrik desenli tablaları vardır (62. Res). Orijinal minber de ahşaptan tek kanatlıdır. Kafes

64. Resim: İmaret Camii, kuzeybatı ahşap tavan köşeliği

65. Resim: İmaret Camii, güneybatı ahşap tavan köşeliği

66. Resim: İmaret Camii, güneydoğu ahşap tavan köşeliği

kuzeydoğu köşesindeki kapalı hacimden, tek yönlü bir merdivenle sağlanmıştır. Merdiven sahanlığının, biri harim içerisinde ve diğeri dışarıda olmak üzere, doğu cepheye açılmış tek kanatlı giriş kapıları bulunmaktadır. Merdivenin alt boşluğu, harim giriş kapısının doğusunda yer alan tek kanatlı bir kapı ile bölünerek, depo haline getirilmiştir. Mahfil döşemesinin doğu bölümü, altta camekânlı bir bölmeyle harimden ayrılmıştır. Minarenin çıkışı da bu bölmenin batı köşesinden verilmiştir (10. Şek).

Mihrap güney beden duvarı ortasından, doğu köşeye doğru yaklaşık 1.38 m. kaydırılmış ve duvar yüzeyinden 0.20 m. kadar öne taşırılmıştır. Alçı kalıplama tekniğiyle yapılmış mihrap, 2.03 m. genişliğinde ve 3.35 m. uzunluğunda olup, yarım daire plânlı nişi üzerinde yuvarlak kemerli kavarası vardır (68. Res.). Kavsara önünde, ajurlu bir alçı perde bulunur. Hafifçe içe doğru çöktürülmüş kitabe panosunda, gri zemin üzerine siyah renkte boyayla, “fevelle vecheke şatrel mescidil haram¹³⁵” yazılıdır. Mihrabı, zemin seviyesinin 0.40 m. kadar üzerinden dört şerit halinde başlayıp, daha sonra üç şeride düşürülmüş bordür kuşağı çevrelemektedir. Dört şerit halindeki bitkisel süslemeli bordürün, yaklaşık 0.40 m.’den sonra ortadaki iki şeridi yazı kuşağına

işçiliğinde bir korkuluğu ve karelere bölünmüş yan aynalı bulunmakta (61. Res). Kuzeybatı köşeye yerleştirilmiş vaaz kürsüsü, minberle uyumlu ve aynı işçiliğe sahiptir.

Minare, yaklaşık 19.80 m. yüksekliğindedir. İki dış köşesi pahlı, kare bir kaide üzerinde yukarıya doğru daralan sekizgen plânlı bir pabuçla silindirik gövdeye geçilmiştir. Şerefe altı kırpi saçak görünümlü tuğla örgülüdür. Yüzeyi sıvanmış petek bölümünde gövde çapı daralarak sivri külahlâ birleşir (59. Res). Minareye çıkış harim içerisinden verilmiştir.

67. Resim: İmaret Camii, 1980’de mevcut olan mahfil (VGM Arşivi’nden)

68. Resim: İmaret Camii, mihrap

Malzeme ve Teknik: Camide yapı malzemesi olarak; taş, kerpiç, tuğla, ahşap, kireç harcı ve alçı kullanılmıştır.

Taş malzemeye inşa edilmiş temel duvarları üzerinde kerpiç örgülü beden duvarları yükselmektedir (57. Res.). Kerpiç malzemeden beden duvarları, köşelerde ve kapı-pencere açıklıkları üzerinde ahşap hatıllarla desteklenmiştir.

Minarenin kaide ve pabuç kısmında kesme taş malzemeye yer verilirken, gövde bölümünde yatay istifli tuğla örgü kullanılmıştır. Kırmızı toprak renkli tuğla örgü, beyaz kireç harçlı, kalın derz işçiliğine sahiptir. Şerefe altında, kirpi saçak görünümündeki dekoratif tuğla kullanımı göze çarpmaktadır (59. Res.).

İç mekânın orijinal tavan kaplamasında, pencere ve kapı kanatlarında ve orijinal mahfilinde ahşap malzeme kullanılmıştır. Bugünkü minber ve vaaz kürsüsü yine ahşaptandır (61.– 67. Res.).

Mihrapta, kalıplama tekniğinde alçı malzeme kullanılmıştır (68. Res.).

Süsleme: Yapıda dekoratif tuğla ve taş malzeme kullanımının yanında, ahşap ve alçı süslemeler izlenmektedir.

69. Resim: İmaret Camii, mihrap bordüründen detay

Minarenin kesme taş malzemeden yapılmış kaidesinin üzerinde, içbükey profilli bir silme kuşağı dolaşmaktadır. Şerefe altında, dört sıra halinde yükselen kirpi saçak görünümünde dekoratif tuğla kullanımı izlenir. Üst üste üç adet yatay istifli tuğlanın sivri köşeleri diagonal biçimde dışa getirilerek, kirpi saçak şeklinde dekoratif bir geçiş örgüsü meydana getirilmiştir (59. Res.).

Harimin üzerini kaplayan iç içe onaltıgen çıtalı ahşap tavanın merkezinde, aşağı doğru kabartılmış yine onaltıgen çıtalı tavan göbeği yer almaktadır (63. Res.). Göbek, farklı renklerdeki küçük ahşap çıtaların çakma usulüyle birbirlerine birleştirilmesinden meydana getirilmiştir. Tavan kaplamasının üçgen köşeliklerinde yer alan bitkisel süslemeler günümüzde oldukça tahrip olmuş vaziyettedir. Söz konusu üçgen köşeliklerin yüzeylerine, değişik hatıai motifli küçük ahşap parçalar çakılarak, dört köşede de birbirlerinden farklı görünüme sahip bitkisel kompozisyonlar oluşturulmuştur (64.–66. Res.). Özellikle güneybatıdaki köşeliğin yüzeyinde; çeyrek şemsenin önünde duran karşılıklı iki hilâlin ortasına yerleştirilmiş hatıai motif, tavandaki

süsleme programının belirli bir içeriğinin olduğunu düşündürmektedir (66. Res.).

Mihrabın alçı kalıplama tekniğiyle yapılmış yazı ve bitkisel kabartmalı bordürleri ile kavsara önünde ajur işçiliğinde yapılmış alçı perdesi bulunmaktadır (68.Res.). Bitkisel süslemeli iki bordürün ortasında, celi sülüs olarak yazılmış; “La ilahe illallah Muhammed en Resullullah”, “Vemâ halektun inse ve’l cinne İllâ liyabudun¹³⁶” ile “sene 1304” olarak devam eden yazı kuşağı yedi kez tekrarlamaktadır. Bitkisel bordürler; bir dalga çizgisi üzerinde bulunan, spiral kıvrımların içerisindeki lale motifleri ve bunların arasında yer alan birer stilize çiçek motifiyle devam ettirilmiş ve bitkisel bordürlere belirli aralıklarla çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir (69. Res.). Mihrap nişinde, yeşil renkli badana altında kalan “perde” motifinin üzerinde bir sıra “ok ucu” motifi mevcuttur (61., 68. Res.). Yuvarlak kemerli kavsara boşluğu önünde, birbirlerine geçirilmiş rumi yapraklardan müteşekkil, ajurlu bir alçı perde yer almaktadır.

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir inşa veya onarım kitabesi mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Caminin inşa tarihini veren herhangi bir kitabesi bulunmamasına karşın, mihraptaki yazı kuşağında “sene 1304” tarihi geçmektedir. Günümüzde mevcut olan orijinal mihrabına göre caminin H.1304 / 1887 yılında inşa edildiği kabul edilebilir.

Yapı, geçirdiği kapsamlı onarımlar sonrasında orijinal mimari özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Dış cepheler, 1962 yılında çimento harcıyla sıvanmıştır¹³⁷. 1980 yılında yapılmış rölöve projesine¹³⁸ göre cami, kuzey yönde mahfil strüktürü ile birlikte betonarmeye çevrilmiş ve kuzey cepheye bir ön giriş mahalli eklenerek, üst sıra pencerelerinin sayısı üçten beşe çıkarılmıştır (56., 58. Res.). Yapının kırma çatısı Marsilya tipi kiremitle aktarılarak, çatı saçaklarına çinko yağmur suyu olukları takılmıştır. Doğu cephesi içeriden yırtılıp, çatı üzerinden soba bacası çıkarılmıştır. Ahşap kapı-pencere doğramaları yenilenerek, pencerelere mozaik denizlikler dökülmüştür. Doğu cephedeki pencere açıklıklarının önünde tel kafesler bulunmaktadır. Minarenin petek bölümü sıvalıdır. İç mekâna elektrik tesisatı çekilerek, sıva yapılmıştır. Beden duvarları kireç badanalı olup, etek kısımları ile mihrap nişi ve çevresi yeşil renkte boyanmıştır. Mihrap yüzeyinin siyah, beyaz, gri ve sarı tonlarında boyanarak renklendirildiği görülmektedir. Minber ve vaaz kürsüsü yenilenmiştir.

İmaret Camii, Beypazarı merkez camileri içerisinde, kerpiç malzemenin kullanıldığı örneklerdendir. Günümüze özgün mimari özelliklerini büyük ölçüde kaybederek gelebilmiş yapının, alçı süslemeli mihrabı ve ahşap tavan kaplaması, orijinalliklerini kısmen de olsa koruyabilmişlerdir.

İncili Camii

Kent Plânındaki Nu.	: 6
Şekil	: 11 –12
Resim	: 70 – 93
İnceleme Tarihi	: Aralık 2000 – Mayıs, Ağustos 2001

Yeri: İstiklâl Mahallesi, Kuyumcular Sokak No. 5'de bulunan yapı, eski ticari dokunun içerisinde, Kuyumcular Sokağı ile Çilingirler Sokağı'nın kesiştiği kavşak noktasında yer almaktadır (62. Res.).

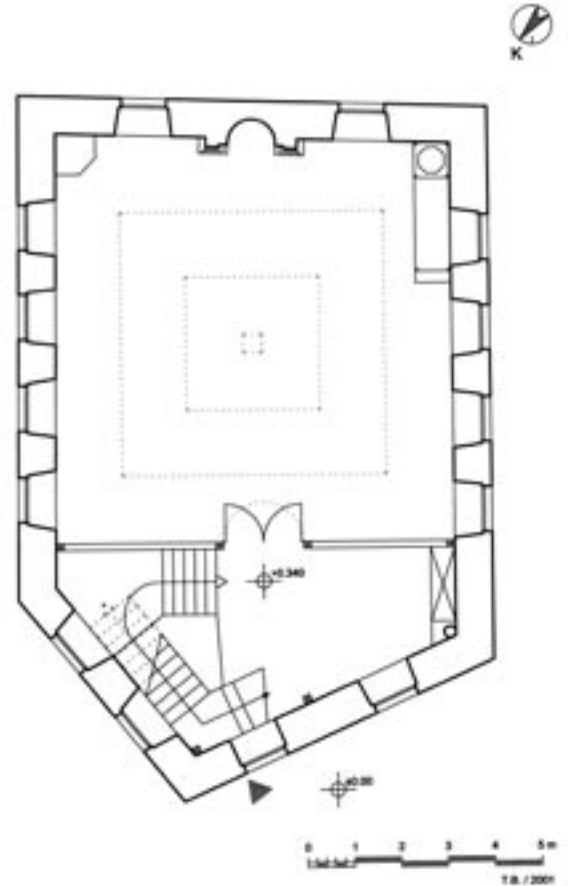
Mimari: Cami, Çilingirler Sokağına cepheli üç, Kuyumcular Sokağına cepheli bir dükkânın bulunduğu zemin kat üzerinde, içten içe 8.45 m x 8.88 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen plânlı harim ile kuzeyde köşe yapılarak beşgene dönüştürülmüş bir son cemaat mahallinden oluşmaktadır (11. Şek.). Üst örtü, dıştan beş omuzlu kırma çatı ve içten düz ahşap tavanlıdır. Yapı kütesine dahil edilen tek şerefeli ahşap minare, kuzeybatı köşede yükselmektedir (71.–72.Res.).

Kuzey ve batı cepheleriyle sokak çizgisini takip eden caminin, güney ve doğu cephelerine bitleştirilmiş dükkânlar bulunmaktadır. Cami, bir zemin katın üzerinde yükselmesinden ötürü kazandığı fevkâni görünüm ve muntazam kesme taş işçiliğine sahip cepheleriyle sıkışık ticari dokunun içerisinde dikkat çeker (70. Res.).

Harimin güney, doğu ve batı cephelerindeki yuvarlak kemerli pencereler, 0.97 m. genişliğinde ve kemer tepe noktasına kadar 2.15 m. yüksekliğindedir. Pencerelerin yekpare söveleri ile kilit taşı dışa taşırılmış üç taş örgülü yuvarlak kemerleri vardır. Kuzey cephedeki alt sıra pencereleri, harim pencereleriyle aynı ebatlarda iken, biraz daha düşük kotta açıldıkları görülmektedir (73. Res.). Üst sırada mahfile açılan pencereler ise yine aynı formda ancak daha küçük tutulmuşlardır. Kuzey cephedeki giriş kapısının yuvarlak kemer örgüsünde ve söve kuşağında yine benzer uygulama görülmektedir. Yapının dış kenarlarında, yaklaşık 0.20 m. x 0.20 m. ebatlarında bir sıra taş dizisi şeklinde dışa çıkıntı yapan köşe örgüleri ile profilli saçak silmesi dış görünümde monotonluğu önleyen diğer cephe detaylarıdır (74. Res.).

Kuzey ve batı cephelerde yer alan zemin kat dükkânları, birer kemer açıklığı şeklinde sıralanmıştır (75. Res.). Dükkânların, demir kuşaklama girişi üzerinde kurulmuş yuvarlak tahfif kemerleri dışa çıkıntılıdır. Ayaklar, "S" profilli başlıklarla demir kuşaklama girişine birleştirilmiştir (76. Res.). Dükkânların üst örtüsünü teşkil eden harim döşemesi, doğu-batı doğrultusundaki ana girişlerin üzerinden geçirilmiş kuzey-güney doğrultulu tâli girişlerden meydana gelen düz ahşap strüktürlüdür (78. Res.).

Doğu cepheye sonradan bitleştirilmiş bağdadi yapılu dükkânlar bulunmaktadır. Doğu cephede,

11. Şekil : İncili Camii Plânu

70. Resim: İncili Camii, genel görünüş

71. Resim: İncili Camii, kuzeydoğudan genel görünüş

aralarında yaklaşık 0.73 m. bulunan, yuvarlak kemerli dört pencere yer alır (79. Res.).

Güney cepheye yine sonradan bitleştirilmiş dükkânlar, cephenin zemin kat görünümünü kapatmaktadır. Mihrabın her iki yanında yer alan birer yuvarlak kemerli pencere ile mihrap üzerindeki daire formu tepe penceresi, harimin güney yöndeki pencere açıklıklarıdır (80. Res.).

Batı cephenin zemin katında Çilingirler Sokağına açılan üç dükkân vardır (75. Res.). Doğu cephede olduğu gibi batı cephede de yaklaşık 0.73 m.'lik aralıklarla, yuvarlak kemerli dört pencere açılmıştır.

Kuzey cephe, doğuya yakın yerinden kırılarak, pah şeklinde ikinci bir cephe yüzeyi elde edilmiş ve dışa doğru üçgen plânlı olarak doğu cepheyle birleştirilmiştir (11. Şek./ 73. Res.). Cephenin sokak çizgisine paralel yüzeyinde; doğu köşede yuvarlak kemerli giriş kapısı ile kapının batısında bir dükkân bulunmaktadır. Kapı kemerinin biraz yukarısında onarım kitabesi mevcuttur (81. Res.). Altta, son cemaat mâhallini aydınlatan iki yuvarlak kemerli büyük pencere ile üstte, mahfile açılan yine aynı formda fakat daha küçük ebatlara sahip pencerelerden oluşan iki sıralı

72. Resim: İncili Camii, minare

simetrik pencere düzenlemesi, kuzey cephenin her iki yüzünde de görülmektedir (73. Res.).

İç mekâna, kuzey cephenin Kuyumcular Sokağına paralel yüzünde açılmış, beşik kemerli, tek kanatlı kapıdan girilmektedir. Kapı sahanlığından, düzgün olmayan “U” formu bir merdivenle son cemaat mâhâlline çıkılır (82. Res.). Son cemaat mahallî yamuk plânlı bir mekân olup, bağdadi bir bölme duvarıyla harimden ayrılmıştır (11. Şek./83. Res.). Mahfile, son cemaat mâhâlline çıkışın sağlandığı merdivenin devamı şeklindeki “L” formu ahşap merdivenden çıkılmaktadır (82. Res.).

73. Resim: İncili Camii, kuzey ve doğu cepheler

74. Resim: İncili Camii, kuzeydoğu köşeden cephe detayı

Kuzey duvarının her iki yüzünde açılmış alt sıra pencereleriyle aydınlanan son cemaat mâhâllinin batısında bir gömme dolap nişi bulunmaktadır. Bağdadi duvar içerisinde düzenlenmiş bu dolap nişinin içerisinde, aynı zamanda minarenin çekirdeği gizlenmiştir (11.Şek.).

Son cemaat mâhâllinden, çift kanatlı bir kapı açıklığıyla harime geçilir (83.Res.). Harim, doğu ve batı duvarlarında dörder, mihrap duvarında ise iki pencereyle aydınlatılmıştır. Pencere açıklıklarının dış cephelerde 0.97 m. olan genişlikleri, içeriye doğru verrev yapılarak, ortalama 1.25 m.'ye genişletilmiştir. Düşeyde iki, yatayda dört kayıtlı olan ahşap doğramalar, üstte sabit kayıtlı iken altta iki yana açılır kanatlara sahiptir. Mahfil pencerelerinin doğramaları yine aynı tiptedir. Mihrap üzerindeki yuvarlak tepe penceresinde ise ince kayıtlara ayrılmış, yıldız şeklinde bir ahşap doğrama görülmektedir (84. Res.).

Harim, iç içe kare çatalı ahşap tavanla kaplıdır. Ahşap tavan, dış kenarlardan merkeze doğru iki kademe halinde yükseltilmiştir. Tavanın merkezinde, ahşaptan küçük bir lamba aynası bulunur (85.– 86. Res.). Tavan eteğinde, harimi üç yönde kuşatan celi sülüs yazılı “Ayet’el Kürsi” kuşağı dolaşmaktadır. Yazı kuşağı altta ve üstte geometrik desenli birer suyla sınırlandırılmıştır (87.Res.).

Mahfil, harim ile son cemaat mekânını ayıran bağdadi bölme duvarın üzerine oturtulmuş, ahşap dikmeli üç açıklığa sahiptir (88. Res.). Son cemaat mahalli gibi yamuk plânlı olan mahfilin, harime giriş kapısı üzerinde, “S” ve “C” hatlarına sahip, iki konsolla desteklenmiş dairevi formu bir çıkması vardır. Köşeleri pahlı kare kesitli ahşap dikmeler, “S” ve “C” hatları çizen dekoratif yassı başlıklarla üst kirişe bağlanmıştır (88. Res.).

75. Resim: İncili Camii, batı cephesindeki dükkanlar

76. Resim: İncili Camii, güneybatı köşedeki dükkan

Çıkmanın her iki yanındaki bağımsız dikmeler ve köşelerde beden duvarlarına bitleştirilmiş olan dikmelerle; ortada dar, yanlarda ise daha geniş olmak üzere toplam üç açıklık oluşturulmuştur. Ahşap korkuluk, ortası boğumlu elips şeklindeki ahşap parçaların, iki yatay sıra halinde birbirlerine birleştirilmesinden meydana getirilmiştir. Mahfil düz çatalı ahşap tavanla kaplıdır.

Mihrap, beden duvarından yaklaşık 0.10 m. öne çıkıntılıdır. 1.96 m. genişliğinde ve 3.50 m. yüksekliğinde olup, alçı kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Sonradan yağlı boya ile boyanmış mihrapta önemli süsleme öğeleri bulunmamaktadır. Zeminde, 5'er cm. yüksekliğinde üç kademeli bir kaide üzerinden başlayarak, mihrabı dıştan çevreleyen 0.29 m genişliğindeki düz bordür kuşağının üzerinde taş frizi uzanır. Frizin iki köşesine yine üç kademe halinde yükselen kaidelere oturtulmuş birer âlem yerleştirilmiştir (89. Res.). Dış bordürden sonra yaklaşık 0.05 m. içeriye doğru çöktürilmiş, 0.18 m. genişliğindeki ikinci bir bordür kuşağı mihrabı çevreler. Bu bordürün yüzeyinde; baskı tekniğinde, kabartma olarak yazılmış "kelime-i tevhid" ve "sene H.1293" (M. 1876) şeklindeki hüsn-ü hat, altı defa tekrar etmektedir (90. Res.).

77. Resim: İncili Camii, güneybatı köşeden cephe detayı

Yuvarlak plânlı mihrap nişinin, yarım kubbe formulu kavsarası önünde, dilimlendirilmiş kemer şeklinde bir alçı perde yer almaktadır. Alçı perdenin kemer köşeliklerine, ajur tekniğinde yapılmış altı kollu yıldızlar yerleştirilmiştir (90. Res.).

Mihrabın her iki yanında kalan duvar yüzeylerine, iki pano halinde “Zümmer Suresi 53. Ayet” yazılmıştır. Batı yüzeydeki panoda başlayan ayet doğu yüzeydeki ikinci panoda bitirilmiştir. Her iki panonun altında da H. 1364/1945 tarihi geçmekte ve batıdaki ince bordür kuşağının üzerinde “Talat” adlı bir usta kitabesi yer almaktadır (91. Res.).

Minber, 0.75 m. x 2.75 m. ebatlarındaki kaide üzerinde, ahşaptan tek kanatlı olarak yapılmıştır. Minberde, bitkisel motifli ahşap parçaların kanat yüzeyine çakılmasıyla meydana getirilmiş süsleme kompozisyonları görülmektedir. Korkuluk, mahfil korkuluğuna benzer görünümündedir. Ancak burada farklı olarak, ortası boğumlu elips formulu birimlerin uç kısımları deliktir. Köşk kısmı, kare kesitli dikmelerin üzerinde, saçağı profilli bir üst tablaya oturtulmuş küçük sivri kemerli açıklıkların oluşturduğu altıgen kasnak ve poligonal külahlâ örtülüdür (92. Res.).

Vaaz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiştir. Üç kenarlı korkuluğuyla birlikte beşgen bir plân teşkil eden kürsü, bağdadi

78. Resim: İncili Camii, harım ve dükkân katları arasındaki ahşap döşemeden görünüş

bir konsoldan ibarettir (93. Res.). Ahşap korkuluğu, minber kanadında görülen süsleme kompozisyonlarıyla aynı detay özelliklerine sahiptir.

Tek şerefeli ahşap minare, caminin kuzeybatı köşesinde, yapı kütlesi içerisinde yükseltilmiştir (72. Res.). Minarenin, yuvarlak kesitli ahşap bir direkten meydana gelen çekirdeği iki beden duvarının köşesine bitişik olarak zemine oturtulmuştur. Minareye çıkış mahfil katından verilmiştir. Minarenin kısa gövdesi üzerinden

79. Resim: İncili Camii, doğudan görünüş

80. Resim: İncili Camii, güney cephe

şerefeye geçiş, beş kademe halinde genişlemektedir. Şerefe, demirden basit bir korkulukla çevrilidir. Petek bölümü yukarıya doğru daralarak, konik külâhla birleşir. Kıрма çatının üzerinde yükselen minare, son yıllarda tehlike arz etmesinden dolayı iki yönden ahşap payandalarla desteklenmiştir (71.Res.).

Malzeme ve Teknik: Yapıda, kesme taş malzemeyle birlikte kireç harcı, demir, ahşap ve alçı kullanılmıştır.

82. Resim: İncili Camii, son cemaat mahalli ve mahfile çıkış

83. Resim: İncili Camii, harime giriş kapısı

Kâgir beden duvarları düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır. Zemin kat dükkânlarının ön cephe açıklıkları üzerinden geçirilmiş, taşıyıcı fonksiyona sahip

84. Resim: İncili Camii, harimden görünüş

85. Resim: İncili Camii, ahşap tavan kaplaması ve ayet'el kürsi kuşağı

86. Resim: İncili Camii, ahşap tavan kaplamasından detay

87. Resim: İncili Camii, ayet'el kürsi kuşağının başlangıcı

demir kuşaklama kirişi görülmektedir. Yapıyı çepeçevre kuşatan dökme demirden kuşaklama kirişinin köşe dönüşlerinde perçinli köşebentler kullanılmıştır (77. Res.). Cephe köşelerindeki demir kenetler, beden duvarları içerisinde, alt sıra pencereleri üzerinden geçirilmiş demir çubuklara bağlı olup, kâgir beden duvarlarını köşelerden desteklemektedir (73.– 74. Res.).

Harim ile zemin kat dükkânları arasındaki döşeme sistemi ahşap kirişlemelidir (78. Res.). Kıрма çatı ahşap strüktürlü olup, oluklu kiremitle kaplanmıştır. Minare tamamen ahşap malzemedendir (71. Res.). Kapı-pencere doğramaları, merdivenler, döşeme ve tavan kaplamaları ile mahfil ve minber ahşaptan yapılmıştır (82.– 85. Res.).

Mihrap alçı kalıplama tekniğindedir (89.–90. Res.). Harim alçı sıvalıdır. Harim ile son cemaat mahalli arasındaki bölme duvar ile vaaz kürsüsünü teşkil eden konsol bağdadi tekniğindedir (83, 93. Res.).

Süsleme: Yapıda taş, ahşap, alçı ve kalemişi süslemeler görülmektedir.

Dış cephelerde kesme taş malzemeyle oluşturulmuş dekoratif unsurlar göze çarpar.

88. Resim: İncili Camii, mahfil

89. Resim: İncili Camii, mihrap

90. Resim: İncili Camii, mihrap
bordüründen detay

Cephe duvarlarının dışa taşırılmış köşe örgüleri, kapı ve pencere sövelerinin çıkıntılı olarak dışa yansıtılması ve yine pencere kemerlerinin dışa taşınarak belirginleştirilmiş kilit taşları ve profilli saçak silmesi göze çarpan dekoratif unsurlardır (74. Res.). Güneybatı köşede, zemin kat

dükkanlarının ön cephe açıklıklarından geçirilmiş demir kuşaklama kirişi altında pahlı bir köşe oluşturulmuş ve burada dışbükey ve içbükey hatlarla profillendirilmiş üçgenimsi küçük bir yüzeye kabartma tekniğinde bir palmet motifi işlenmiştir (77. Res.).

Beyaz mermerden kitabe panosunun en alt satırında geçen ortadaki tarih ibaresinin iki yanında, birer dolgu motifi şeklinde işlenmiş lotus ve stilize yapraklardan müteşekkil bitkisel süsleme görülmektedir (81. Res.).

12. Şekil : İncili Camii, ahşap minber motifinden detay

91. Resim: İncili Camii, mihrabın batısında yer alan hüsn-ü hat pano ve alt kuşağında geçen usta kitabesi

Mihrabın iki yanındaki kalemî pano- lar ve tavan eteğinde dolaşan “Ayet’el Kürsi” yazı kuşağı, 1945 yılında “Talat” adlı bir usta tarafından cel-i sülüs hatla yazılmıştır (91.Res.). “Ayet’el Kürsi” kuşağı, portakal renkli zemin üzerinde gri simle işlenmiştir. Yazı kuşağı, üstte tek sıra eşkenar dörtgen motifli bir geometrik suyla ahşap tavandan ayrılırken, altta, parantezler içinde bir sağa bir sola yatık çizgiler olarak tanımlayabileceğimiz, baskı usulü bir başka suyla sınırlandırılmıştır (87.Res.). Üst suyun mavi renkli eşkenar dörtgenleri arasında kalan üçgen parçalar kırmızıdır. Alt

suda, gri renkli zemin üzerine işlenmiş motifler ise kahverengidir.

Alçı mihrapta; profilî taç frizinin iki ucunda birer âlem ile kavsara önündeki alçı perdenin üçgen köşeliklerine yerleştirilmiş, altı kollu birer yıldız yer almaktadır. Niş yüzeyinde, bugün yağlı boyayla yenilenmiş olarak karşımıza çıkan perde motifi, geç dönem Osmanlı mimarisinde örneklerine çok rastladığımız bir “ampir dönem” süsleme ögesidir (89. Res.). Mihrabı kuşatan kırmızı renkli iç bordürün, kabartma yazıları altın suyuyla renklendirilmiştir (90. Res.).

Minber kanadında; “S” formulu bir dalın iki ucundaki dilimli rûmî yapraklardan müteşekkil bir birimin, spiral biçim oluşturulacak şekilde simetri ekseninde çevrilmesiyle elde edilmiş ortası palmetli ana birimler (Şek. 12) ve bunların yüzeye bir ters ve bir düz çakılmasıyla meydana gelen spiral bitkisel kompozisyonlar görülmektedir (92. Res.). Kaide bölümünde ve kürsü altındaki küçük panolar içerisinde yine spiral bitkisel kompozisyonlar izlenir. Günümüzde, yeşil renkte yağlı boyalı zemin üzerine yerleştirilmiş beyaz renkli ahşap motifler, “bezüstü” olarak adlandırılan ve Anadolu’daki çok sayıda geç Osmanlı dönemi camisinin ahşap

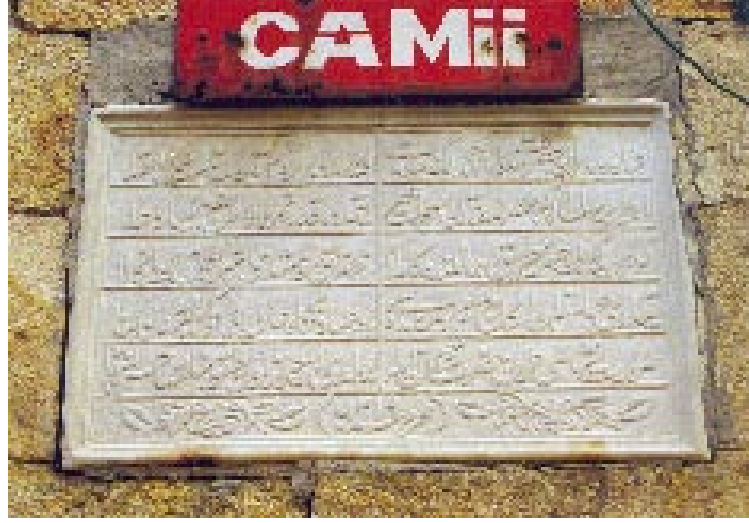
92. Resim: İncili Camii, minber

93. Resim: İncili Camii, vaaz kürsüsü

minberinde gördüğümüz, genellikle kadife kumaş zeminin üzerine aplike edilmiş ahşap süsleme kompozisyonlarına benzemektedir. Minber kapısının üzerinde, ajur tekniğinde yapılmış, istiridye kabuğu formu ahşap taç bulunmaktadır (84.Res.). Minber ve mahfilin ahşap korkulukları benzer geometrik formlar sergilerken, vaaz kürsüsü korkuluğunda, minber kanadında kullanılan spiraller görülmektedir (93. Res.).

Kitabe: Caminin giriş kapısı üzerindeki onarım kitabesi, beyaz mermer pano üzerine alçak kabartma tekniğinde celi t'alik hatla yazılmıştır (81. Res.). İnce çubuklarla iki sütun ve beş satıra ayrılan aruz veznindeki kitabe şöyledir:

81. Resim: İncili Camii, onarım kitabesi

YNSA½l;ÉmBĀLİ¼³ĀejÇÊEÉ;JİĒ.ÓmÉİBmºfİĀYÆBñ¼mPjzYÆAiÊeÊBq
YŞeBÎĀİ©yĒjİlİÉVĀİf²ĒfĀNĀİA.jĀlLBZuAÆİNİĒfĀjuAÉ·ÆBñ¼mjlÉ¼İĒA
YVAĀj©;BUİJqAÔfrÀ»ĒA¶ljNZ; . "Y;B·ĒfĀ¼İBYµİjYkİİA¹İİÉj.
BĀİÆfqBİÓ İÓİÓ»BŞÊBMeBJŞİİ.ÓmĒfĀİfĀZ;XBZ»AÊeAkpBJŞÔf¼³
BÈNĀĀĀnYĒfĀ»BmkİÆĒĀKİĒĒAÔfİİÉ¼İAÆBĀYİPjzYÆİŞÓmBrĀAPİlū
1319 ÉĀm ĀjZ;

Okunuşu:

Şah-ı devrân hazreti sultan Hamid'in sayesi – vermede her dem kılûb nâsemile i'tilâ
Öyle bir sultan ki asrında bütün ashab-ı hayr – itmede kadrince bir bir vaz-ı bünyâd-ı alâ
Gerçi binüçyüz harik-i hailinde kâmilin – muhterek olmuştu iş bu camii pur incilâ
Kıldı Abbas Zâde El-hac Mehmed bendesi – bu ibadetgah-ı âliyi yeni baştan binâ
Suret-i inşası avni hazreti rahman ile – buldu üçyüzondokuz sâlinde hüsn-ü intihâ
Muharrem sene 1319

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

İncili Camii, giriş kapısı üzerindeki onarım kitabesine göre, Sultan II. Abdülhamit devrinde, bir yangın sonucunda tamamen yok olmuş ve "Abbas Zade Hacı Mehmed" adlı bir hayırsever zât tarafından, H.1319/1901 yılında yeniden inşa ettirilmiştir. Mihrap bordüründeki yazı kuşağında ise 1876 tarihi geçmektedir. Buna göre caminin ilk inşası için 19. yüzyılın son çeyreği düşünülebilir. Ancak ilk yapının mimari şekli hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Yapı, günümüze özgün niteliklerini büyük ölçüde koruyarak gelebilmiştir. Ancak mihrap ve minberin yağlı boyayla boyanarak orijinal süsleme özelliklerinin yok edildiği görülmektedir.

İç mekândaki ahşap strüktür elemanları ile kapı-pencere kanatlarının yağlı boyayla boyanması bilinçsiz yapılmış, çirkin onarımlardır. Ahşap minare, tehlike arz etmesi sebebiyle dıştan ahşap payandalarla desteklenmiştir. Bu destek sisteminin de yetersiz kalması sebebiyle, Beypazarı Belediyesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan ahşap minarenin onarımı talep edilmiştir. Günümüzde tarihi yapının mülkiyeti Ramis Aydınlioğlu adlı şahsa ve varislerine aittir.

İncili Camii, Beypazarı ticari dokusu içerisinde, 19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş "cami-dükkân işlevli" yapıların güzel bir örneğidir.

Karcıkaya Camii

Kent Plânındaki Nu. : 7
Şekil : 13
Resim : 94 – 102
İnceleme Tarihi : Nisan 2001

Yeri: Cumhuriyet Mahallesi Karcıkaya Sağ Küme Sokakta, Mundarcı deresinin doğu kıyısında yer almaktadır.

Mimari: Cami, güneye doğru sert eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiş, buna bağlı olarak güney cephesi oldukça yüksek tutulmuştur (94. Res.).

94. Resim: Karcıkaya Camii, güneyden genel görünüş

Cami, 10.00 m. x 11.25 m. ölçülerinde, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plânlıdır (13. Şek.). Harimin doğusunda açık bir avlu ile kuzeydoğu köşesinde tek şerefli minare ve kapalı bir müştemilat mekânı yer almaktadır. Cami, dıştan iki omuzlu kırma çatıyla örtülerek, içten düz ahşap tavanla kaplanmıştır. Müştemilat tek eğimli çatıyla örtülüdür.

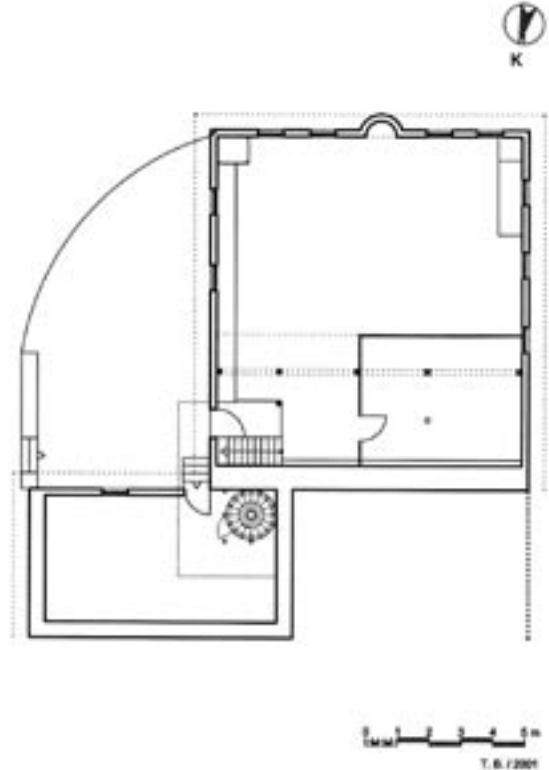
Avlu, zemin platformunun doğuya doğru devam ettirilip, yaklaşık 1.20 m. yüksekliğinde taş duvarla çevrilmesinden meydana getirilmiş açık bir alandan ibarettir. Bu alan, caminin güneydoğu köşesinden başlayıp dışbükey bir kavisle kuzeydoğudaki müştemilata bağlanan çevre duvarıyla sınırlandırılmıştır. Avluya, kuzey

95. Resim: Karcıkaya Camii, avlu ve müştemilatından genel görünüş

köşesindeki kapı açıklığından girilmektedir (95. Res.).

Caminin güney, doğu ve batı cephelerinde açılmış dikdörtgen formu pencereler 0.80 m. genişliğinde ve 1.75 m. yüksekliğinde olup, ahşaptan

13. Şekil : Karcıkaya Camii Plânı

96. Resim: Karcıkaya Camii, kuzeybatıdan görünüş

yatay ve düşey kayıtlı, giyotin tipindedir. Dış cepheler, kireç sıva üzerine yeşil renkte boyanarak, ahşap pervaz tahtalarıyla çevrelenmiştir. Yapının kuzeydoğusunda yer alan müstemilatında da benzer cephe özellikleri görülmektedir. 8.25 m. x 4.75 m. ölçülerindeki dikdörtgen bir oda şeklinde olan bu mekânın, avluya bakan güney cephesinin batı köşesinde açılmış tek kanatlı kapı ile kapının doğusunda dikdörtgen çerçeveli bir penceresi vardır (95.Res.). Müstemilatın avlu cephesine, abdest musluğu yerleştirilmiştir.

Kuzey cephe, caminin arkasındaki başka bir yapı ile birleşiktir (96. Res.). Kuzey cephenin doğu köşesinde yer alan müstemilatın üzerine yerleştirilmiş ayrı bir ahşap odacığın içerisinden minareye çıkılmaktadır (13. Şek.).

Batı cephe, dere yatağının kenarında yükselmektedir. Cephenin güney köşesine yakın, dikdörtgen çerçeveli üç pencere açılmıştır. Arazinin sert eğimine bağlı olarak zemin platformunun güneye doğru yükselişi, batı cephe görünümüne de yansımaktadır (96. Res.).

Güney cephe, zemin platformunun üzerinde yüksek bir görünüm sergilemektedir. Mihrap nişi, yarım daire formunda dışarıya doğru taşırılmıştır. Kavsaranın üzeri yarım konik formulu olup, saç levhayla kaplıdır (97. Res.). Mihrap çıkmasının her iki yanında da dikdörtgen çerçeveli ikişer pencere açıklığı yer almaktadır (94. Res.). Zemin platformunun güneydoğu köşesi, yaklaşık 2.00 m. yüksekliğinde ve 0.30 m. genişliğinde bir pahla dönülmüştür. Pahlı yüzeyin üst kısmında, küçük ölçekli basit bir tromp şeklinde taş süsleme göze carpar (98. Res.).

97. Resim: Karcıkaya Camii, güney cephe ve mihrap çıkması

98. Resim: Karcıkaya Camii, zemin platformunun güneydoğudaki pahlı köşesi

99. Resim: Karcıkaya Camii, doğu cephe

Doğu cephe, önündeki açık avluya bakmaktadır. Kuzey köşesindeki tek kanatlı ahşap kapıdan harime giriş verilmiştir. Cephenin güney köşesine yakın açılmış, dikdörtgen çerçeveli iki pencere bulunmaktadır. Cephe yüzeyine paralel tek yönlü kapalı bir asma merdivenle, kuzey sırt duvarı arkasında kalan, minare çıkışının yer aldığı odacığa ulaşılmaktadır. Söz konusu merdiven sahanlığına, mahfil katı seviyesinde tek kanatlı bir kapı açılmıştır. Asma merdiven günümüzde, demirden ek bir asma merdivenle avlu zeminine kadar indirilmiş ve bu sayede minare çıkışının yer aldığı kapalı ahşap odacığa harim dışından da çıkış sağlanmıştır (99. Res.).

Harime, doğu cephenin kuzey köşesine yakın açılmış, 0.90 m. genişliğinde ve 2.00 m. yüksekliğindeki tek kanatlı kapıdan girilmektedir. Girişin önünde yer alan ve iç zemin kotundan 0.20 m. kadar düşürülmüş, 2.05 m. x 2.00 m.'lik kare bir alan, ayakkabılık olarak kullanılmaktadır. Doğu duvarı 1.40 m. yüksekliğe kadar taş örgülü ve 0.65 m. kalınlığında olup, duvarın üst kısmı hımış olarak devam ettirilmiştir. Pencereleler, daha ince olan hımış kısımda açılmıştır (101. Res.). Harim,

101. Resim: Karcıkaya Camii, mahfil

ortası yaklaşık 0.30 m. yukarıya doğru çöktürilmiş kuzey-güney doğrultusundaki düz çıtalı bir alanın etrafında, iç içe dikdörtgen çıtalı ahşap tavanla kaplıdır (100. Res.).

Mahfil, kuzey beden duvarına paralel ahşap strüktürlüdür. Mihraba paralel beş ahşap dikme ile arkada, orta kısmını destekleyen iki bağımsız dikme üzerine oturtulmuştur. Mahfile, harimin kuzeydoğu köşesindeki tek yönlü merdivenden çıkılır. Mahfilin doğu kenarındaki tek kanatlı kapı, minare çıkışının sağlandığı odacığa açılır. Günümüzde, mahfil katı döşemesinin altı, mihrap yönünde taşırılarak, camekânla bölünmüş ve harimin kuzeybatı köşesinde kışlık bir mekân oluşturulmuştur (101. Res.).

Mihrap, alçı malzemeden basit bir işçilikle yapılmış ve sonradan yeşil renkli yağlı boyayla boyanmıştır (100. Res.). 1.35 m. x 2.10 m. ebatlarındaki mihrabın yarım daire plânı nişi 0.50 m. derinliğindedir. Mihrabı, zeminin yaklaşık 1.00 m. yukarisından başlatılmış içbükey profilli kuşaklar çevrelemektedir. Kavsara boşluğu içerisinde geçirilmiş ahşap hatıl, iç kenarları dilimlendirilmiş alçı perdenin arkasında gizlenmiştir.

100. Resim: Karcıkaya Camii, mihrap ve minber

102. Resim: Karcıkaya Camii, vaaz kürsüsü

Ahşap minber, güneybatı köşede tek kanatlı olarak yer almaktadır. Üstü piramidal külâhla örtülü kürsünün alt kısmı dolap şeklinde değerlendirilmiştir. Minber kanadının yüzeyi yatay ve düşey formlarda tablalara ayrılmıştır (100.Res.).

Güneydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsü, doğu duvarının kalın tutulan alt kısmı üzerine oturtulmuştur. Ahşap kürsünün “L” şeklinde basit bir korkuluğu vardır. (102.Res.).

Tek şerefeli minare, caminin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Ahşap strüktürlü minarenin yuvarlak kesitli çekirdeği, kuzey sırt duvarı arkasında zemine oturtulmuştur. Düz saç levha ile kaplı olan kısa gövdeli minare, dış cepheden asma bir merdiven vasıtasıyla çıkışın sağlandığı, ahşap odacığın hemen üzerinde yükselir. Minare çıkışı da bu odacık içerisinde verilmiştir (95.Res.). Silindirik gövde üzerindeki tek şerefenin altı çokgen plânlı ve çıtakârı kaplamalıdır. Şerefe demir korkulukla çevrilmiştir. Daralarak devam eden peteğin üzerinde yine saç levhayla kaplı külâh bulunmaktadır (96. Res.).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşasında taş, ahşap, kerpiç, kireç harcı ve alçı malzeme kullanılmıştır.

Harimin üzerine oturduğu dolgu platformu çevreleyen istinat duvarları, köşelerde kaba yonu, diğer kısımlarda ise moloz taş örgülüdür (97. Res.). Zemin platformunun güneydoğu köşesindeki pahlı kenar kesme taşla dönülmüştür (98. Res.).

Caminin, güney, doğu ve batı yönlerdeki beden duvarları ahşap çatki kerpiç dolgu tekniğinde yapılmış, yaklaşık 0.20 m. kalınlığındaki hıms duvarlardır. Kuzeyde ise 0.75 m. kalınlığında kâğır bir duvar yer alır. Doğru beden duvarı, 0.85 m. kalınlığında ve zeminden yaklaşık 1.50 m. yüksekliğindeki taş duvarın üzerinde hıms olarak devam ettirilmiştir (13. Şek./101.– 102. Res.).

Zemin platformunun duvarlarında, kireç harçlı derzler ile belirli kısımlarda kullanılmış ahşap hatıllar görülmektedir (98. Res.). Ahşap dikme ve hatıl aralarının kerpiç biriketleriyle doldurulmasından meydana gelen hıms duvarlar içten ve dıştan kireç harcıyla sıvanmıştır.

Dış cephelerin köşe ve etek kısımlarında ahşap pervaz kaplaması görülmektedir (97. Res.). Caminin iç döşeme ve tavan kaplamaları, mahfil

strüktürü ile pencere ve kapı kanatları ahşaptır. Pencere doğramaları giyotin tipinde olup, kapı kanatları masiftir (101.–102. Res.). Minber ve vaaz kürsüsü ahşaptan olan caminin mihrabında, kalıplama tekniğinde alçı malzeme kullanılmıştır (100. Res.).

Süsleme: Yapının önemli süsleme özellikleri bulunmamaktadır.

Güney cephe, yarım daire formu mihrap çıkıntısıyla hareketlendirilmiştir (97.Res.). Zemin platformunun güneydoğu köşesindeki pahlı kenarın üzerinde, tromp şeklinde bir mukarnas birimini anımsatan taş süsleme dikkat çeker (98. Res.).

İç mekânda, geometrik formlarda çıtalı tavan kaplaması ile yan kanat yüzeyi yatay ve düşey tablalara bölünmüş minber göze çarpar. Alçı mihrap, profilli kuşakları ve iç kenarları dilimlendirilmiş kavsara önü perdesiyle sade bir görünüm sergilemektedir (100. Res.).

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Yapının inşa tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır. Cami; hıms duvarları, giyotin pencereleri ve Türk evinde sıkça karşılaştığımız, yarım daire plânlı ocak çıkıntısı görünümündeki mihrap çıkıntısıyla, bölgedeki geleneksel konut mimarisiyle benzer cephe özellikleri sergiler. Beypazarı’nın eski konut yerleşimi içerisinde yer alan Karcıkaya Camii’nin yapım tarihi için, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başları düşünülebilir.

Yapının iki omuzlu kırma çatısı Marsilya tipi kiremitle kaplanarak, çatı merteklerine çinko yağmur suyu olukları takılmıştır. Ahşap minarenin dış kabuğu galvanizli saç levhalarla kaplanmıştır. Harimde, camekân bölme şeklinde bir kışık mekân oluşturularak, duvarlara kireç badana yapılmış, ahşap elemanlar ve alçı mihrap yeşil renkte yağlı boyayla boyanmıştır. Müstemilat, günümüzde kullanılmayan ve iç kısmı bakımsız kalmış bir mekândır.

Karacıkaya Camii, tarihi konut dokusu ile uyumlu inşâ ve cephe özelliklerine sahip, günümüzde halen tescili yapılmamış bir başka tarihi yapıdır.

Kurşunlu (Evsat Hoca Nazır) Camii

Kent Plânındaki Nu.	: 8
Şekil	: 14
Resim	: 103 – 126
İnceleme Tarihi	: Nisan, Mayıs 2001

Yeri: İstiklâl Mahallesi, Alâeddin mevkiinde yer almaktadır.

Mimari: Yapı, kuzeyden güneye doğru eğimli arazi üzerine, kuzeyde yaklaşık kubbe kasmağı seviyesindeki yüksek bir istinat duvarı ile teraslandırılmış alana yerleştirilmiştir (103. Res.). Arazi eğiminden faydalanılarak, caminin güney tarafında, küçük ölçekli, iki bodrum kat mekânı oluşturulmuştur¹³⁹ (104. Res.).

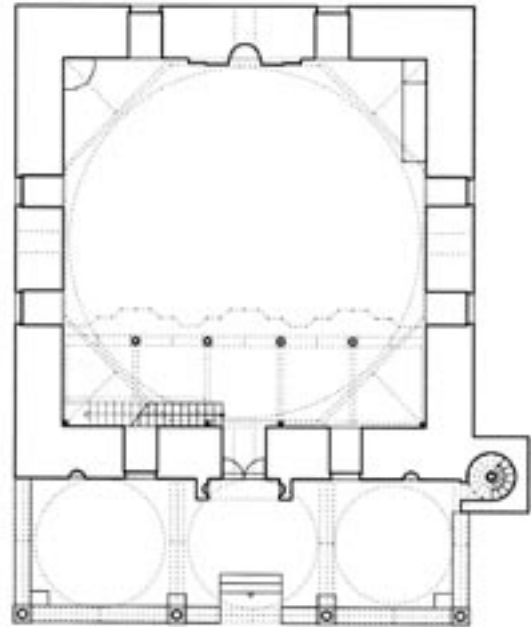
103. Resim: Kurşunlu Camii, genel görünüş

Dıştan dışı 16.00 m. x 15.45 m. ölçülerindeki kareye yakın dikdörtgen plânlı harimin önünde üç açıklıklı son cemaat mahalli bulunmaktadır (14.Şek). Son cemaat mahalli; üzeri üç kubbeyle örtülü, 15.30 m. genişliğinde ve 4.90 m. derinliğinde bir revak şeklindedir. Harim, sekizgen yüksek bir kasmağı oturtulmuş, yaklaşık 12.00 m. çapındaki kubbe ile örtülüdür (105.Res.). Harimin kuzeybatı köşesinde, tek şerefeli minare yükselmektedir (106. Res.).

Doğu cephe, iki sıralı pencere düzenlemesine sahiptir. Alta, dikdörtgen çerçeveleri üzerinde sivri kemerli alınlıkları bulunan alt sıra pencereleri ile üstte sivri kemerli, üst sıra pencereleri yer almaktadır. Diğer cephelerde olduğu gibi doğu cephede de alt pencereler demir parmaklıklı, kasnak pencereleri ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Harim, son cemaat mâhalli ve kasnak cepheleri üzerinden geçirilmiş içbükey profil silme

104. Resim: Kurşunlu Camii, güneydoğudan görünüş

14. Şekil : Kurşunlu Camii Plânu

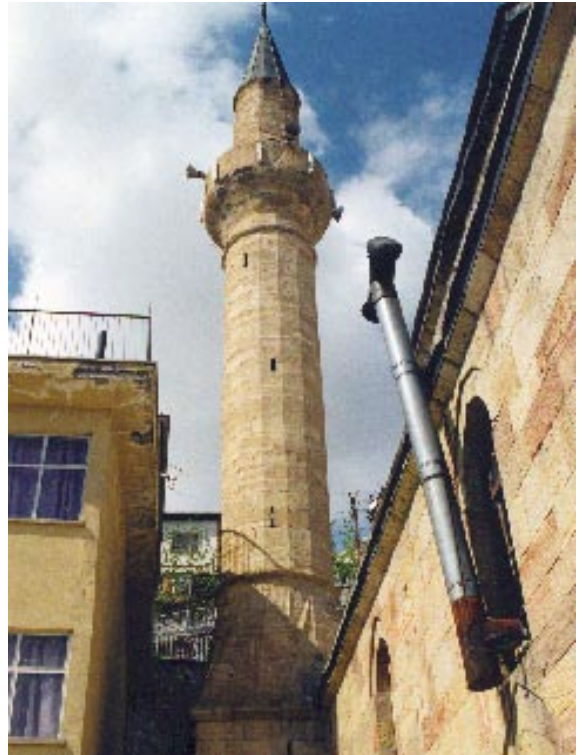

105. Resim: Kırşınlu Camii, üst örtüden genel görünüş

kuşağı, doğu cephe üzerinde de izlenmektedir (107.Res.).

Güney cephe, arazi eğiminden faydalanılarak oluşturulmuş bodrum ile birlikte iki katlı bir düzenleme sergilemektedir. Bodrum mekânlarının yuvarlak kemerli kapı açıklıkları üzerinde yer alan sivri kemerli alınlıklar ışıklık şeklindedir. Kapılarının sol üst köşelerinde, yine basık kemerli birer ışıklık vardır. Güney cephede, harime açılan iki sıralı pencere düzenlemesi görülmektedir. Altta dikdörtgen çerçeveli ve düz kemerleri üzerinde sivri kemerli alınlıkları bulunan pencereler ile yukarıda sivri kemerli üst sıra pencereleri açılmıştır (108.Res.).

Batı cephe, doğu cepheyle aynı özelliklerde simetrik açıklıklara sahiptir. Altta, dikdörtgen çerçeveleri üzerinde sivri kemerli alınlıkları bulunan pencereler ile üstte, ince-uzun dikdörtgen formu, sivri kemerli pencereler yer alır (109.Res.). Batıdaki sivri kemerli kasnak penceresinin, rozet motifli kilit taşı üzerine yerleştirilmiş “kuşluk” dikkat çekmektedir¹⁴⁰ (110.Res.).

106. Resim: Kırşınlu Camii, minare

107. Resim: Kırşınlu Camii, doğu cephe

110. Resim: Kırşınlu Camii, kubbe kasnağının batı cephesindeki kuşluk

Son cemaat mahalli; önde dört sütunun, birbirlerine ve arkada beden duvarı içerisine alınmış ayaklara sivri kemerlerle bağlanmasıyla oluşturulan üç ünitenin, farklı yüksekliklerdeki kubbelerle örtülmesinden meydana gelmiştir. Kubbe geçişlerinde pandantif kullanılmıştır (111.Res.). Yuvarlak kesitli, kısa gövdeli sütunlar yüksek kaideler üzerine oturtulmuşlardır. Köşelerde yer alan sütunların baklava dilimli başlıkları varken, ortadaki sütunlarda dört köşesi

içbükey ve dışbükey hatlara sahip, kare tabanlı başlıklar kullanılmıştır. Sütun gövdelerinin başlık ve kaide ile birleşen kısımlarında demir bilezikler yer alır. Başlık ve kemer birleşimlerinde yine demir bilezikler kullanılmıştır. Kemer açıklıkları da gergi demirleriyle desteklenmiştir (113.Res.). Son cemaat mahalli, harimden 0.40 m. kadar daha yüksek tutulmuştur (107. Res.). Orta açıklıktan son cemaat mahalline giriş verilmiş ve iç zemin kotunun bahçe zemininden yaklaşık 0.45 m. düşük

108. Resim: Kırşınlu Camii, güney cephe

109. Resim: Kırşınlu Camii, batı cephe

111. Resim: Kırşınlu Camii, son cemaat mahalli revağı

112. Resim: Kurşunlu Camii, son cemaat mahalli revağının doğu cephesindeki sivri kemerinden detay

kalması sebebiyle burada iki basamaklı bir iniş merdiveni oluşturulmuştur. Son cemaat mahalli açıklıkları, giriş bölümü dışında üç yönden, yaklaşık 1.00 m. yüksekliğinde, moloz taş örgülü bir duvarla çevrilidir (111. Res.).

Harimin kuzey cephesi; ortada dışa taşırılmış cümle kapısı ile kapının iki yanında simetrik düzenlenmiş pencere ve mihrabiyelerle hareketlendirilmiştir (114.–115.Res.). Kapının doğu ve batısındaki dikdörtgen çerçeveli iki alt pencerenin, teğet kemerli alınlıkları vardır. Alt pencerelerin yanlarında, mihrabiyeler yer alır (115.Res.). Düz kemerli alt pencereler ile mihrabiyelerin arasında kalan alanların üzerine teğet kemerli, ince-uzun formulu üst pencereler açılmıştır. Giriş kapısının üzerinde yine teğet kemerli bir üst pencere bulunur.

Harime, duvar yüzeyinden 0.70 m. kadar dışa taşan, sivri kemerli bir kütleinin içerisine yerleştirilmiş yuvarlak kemerli, çift kanatlı kapı açıklığından girilmektedir. Cümle kapısının iç yüzeylerine birer mihrabiye ile kemerinin üzerine,

113. Resim: Kurşunlu Camii, son cemaat mahalli sütun ve demir aksamları

114. Resim: Kurşunlu Camii, giriş kapısı

aynı hizada üç adet süslemesiz kabara yerleştirilmiştir (114., 116.–118. Res.). Kapı açıklığının üzerinde kitabe panosu yer alır (119.Res.). Son cemaat mahalli ile arasında yaklaşık 5.00 m. mesafe bulunan moloz taş örgülü, yüksek istinat duvarı kuzey cepheyi gölgede bırakır.

Harim, iki sıralı pencereler ile bu pencere sıralarının orta hizasına denk gelen, teğet kemerli kasnak pencereleriyle aydınlatılmıştır (120.Res.). Pencereler, karşılıklı iki duvar arasında aynı akslarda açıldıklarından, plân üzerinde simetrik düzenleme gösterirler (14. Şek). Alt pencereler iç mekânda, yuvarlak kemerli nişler içerisinde yer alırlar. Dışta sivri kemerli olan üst pencereler de, içte yuvarlak kemerli açıklıklar içerisinde harimi aydınlatırlar (108., 120. Res.). Kasnak pencerelerinde renkli cam işçiliği görülmektedir. Beden duvarları, kuzey ve güneyde yaklaşık 1.80 m.; doğu ve batıda ise yaklaşık 1.60 m. kalınlığındadır. Dolayısıyla pencerelerden sağlanan ışığın, derin duvar kesitleri içerisinde kırılması, harime loş ve mistik bir atmosfer kazandırmıştır (120.–121. Res.).

Kubbeye geçişte yer alan teğet kemerli tromplar, düz kenarlara atılmış yine teğet formulu

115. Resim: Kırşunlu Camii, kuzey cephenin batı kısmında yer alan mihrabiye ve minarenin çıkışı kapısı

tahtif kemerleriyle birbirlerine bağlanarak, sekizgen formlu kubbe kasnağını meydana getirirler (122.Res.). Üst örtüde süsleme görülmez. Yalnız kubbe merkezine, küçük bir pirinç rozet yerleştirilmiştir (123. Res.). Harim duvarları tamamen beyaz badanalı sıva tabakasıyla kaplıdır.

Mahfil, önde; kaideden boyun kısmına doğru daralan sekizgen kesitli gövdelerinin üzerinde, baklava dilimli başlıkları bulunan dört kısa sütunun, birbirlerine ve yanlarda beden duvarları içerisine alınmış ayaklara teğet kemerlerle bağlanmasından meydana gelen kâgir sistem tarafından taşınmaktadır (124.–125. Res.). Arkada ise kuzey duvarına bitişik dört ahşap dikmeye oturtulmuştur. Kemer sırası üzerinde, içbükey profil bir silme kuşağı uzanır. Mahfile, giriş kapısının doğusunda yer alan onaltı basamaklı, tek yönlü bir ahşap merdivenden çıkılmaktadır. Ahşap döşemesi tamamen yenilenmiştir. Bugünkü döşeme, aynı ebat ve formlarda olan üç çokgen çıkma ve basit bir ahşap korkuluğa sahiptir. Mahfil döşemesinin altta, giriş kapısı üzerine rastlayan ahşap tavan kaplaması taklit künde-kâri tekniğinde yapılmıştır (126. Res.).

116. Resim: Kırşunlu Camii, giriş kapısının doğu kenarındaki mihrabiye

Mihrap, alçı kalıplama tekniğiyle yenilenmiştir. Duvar yüzeyinden çok az çıkıntılı olan büyük dikdörtgen kütesi içerisinde yarım daire plânlı nişi vardır. Mihrap, bitkisel motifli bordürler, rozet ve yazı panolarıyla bezenmiştir (120. – 121. Res.).

117. Resim: Kırşunlu Camii, giriş kapısının doğu kenarındaki mihrabiye'nin kavsarası

118. Resim: Kırşunlu Camii, giriş kapısının batı kenarındaki mihrabiye'nin kavsarası

Bugünkü minberi ve vaaz kürsüsü masif ceviz ağacından yapılmış olup süsleme özellikleri bulunmamaktadır (121.Res.).

Minare, harimin kuzeybatı köşesinde yükselmektedir. Minareye, son cemaat mahallinin batısından, kaidenin doğu kenarında açılan kapıdan çıkılmaktadır. Kare kaidesinin üzerindeki üçgen prizmalardan meydana gelen pabuç ve profil bir alt bilezikle, çokgen plânlı gövdeye geçilmiştir. Gövde üzerinde, çıkış merdivenini aydınlatan ışıklıklar açılmıştır. Daire plânlı şerefenin alt kısmı, içbükey kavilidir. Minare petek kısmında daraltılıp, sivri bir külahlâ nihayetlendirilmiştir (106. Res.).

Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında, kesme taş malzemenin yanında moloz taş, kireç harcı, kurşun, demir, ahşap ve alçı kullanılmıştır.

Kalınlıkları 1.80 m.'ye kadar ulaşan beden duvarları; kesme taş kaplamalı yüzeyler içerisinde moloz taş dolguludur. Caminin onarımında; kuzey cephede giriş kapısı ve çevresinde, batı cephede beden duvarı ile kasnak yüzeyinin belirli noktalarında ve minarenin tamamında kırmızı renkli, traverten cinsi bir taş kullanılmıştır (114., 109.– 110., 105.–106. Res.). Giriş kapısının yuvarlak kemeri ile yanlardaki mihrabiyelede yine iki renkli taş malzeme dikkat çeker (114. Res.). Taş örgüler içerisinde, bağlayıcı ve dolgu malzemesi niteliğinde kireç harcı kullanılmıştır.

Üst örtü dıştan, tamamen kurşun levhalarla kaplanmıştır (105. Res.).

Son cemaat mahalli revağındaki gergiler, sütun bilezikleri ve alt sıra pencerelerinin parmaklıkları demir malzemedendir (113. Res.).

Mahfil döşemesi ahşaptandır. Caminin orijinal minberi, kürsüsü ve kapı-pencere kanatları günümüzde olduğu gibi, ilk haliyle de ahşap malzemedendir yapılmış olmalıdır (121., 124. Res.).

Kasnak pencerelerinde dışta alçı şebekeler ve içte renkli cam işçiliği görülmektedir (122.Res.). Daha önceki mihrabının da bugünkü gibi alçıdan yapıldığı söylenebilir.

120. Resim: Kırşunlu Camii, harimden görüntü

Süsleme: Caminin günümüze ulaşabilen özgün bir süsleme programı bulunmamasına karşın, belirli elamanlarda taş, ahşap, alçı ve renkli cam işçiliğiyle karşılaşılmaktadır.

Dışta, alt sıra pencerelerinin sivri kemerli alınlıkları, masif cephe görünümlerine hareket kazandırmaktadır (108. Res.). Kasnağın düz kenarlarında yer alan pencereler alçı şebekeli olup, batı kenarındaki pencerenin sivri kemerine ait kilit taşı üzerinde, işlesiz bir rozet dikkat çeker. Bu pencerenin biraz yukarısında da bir “kuşluk” yer almaktadır (110. Res.).

Son cemaat mahalli revağındaki sivri kemerlerin kilit taşlarının ön yüzeylerine, bitkisel motifli (112. Res.) veya işlesiz bırakılmış

birer rozet yerleştirilmiştir. Revağın doğu ve batı köşelerindeki sütunlar, baklava dilimli başlıklara sahiptir (113. Res.). Giriş kapısının iki yanındaki mihrabiyelerin küçük sivri kemerli, dört kenarlı kavsara boşlukları içerisinde bir sıra mukarnas benzeri kabartma görülmektedir. Mihrabiyelerin iç tezyinatı simetrik değildir. Doğudaki mihrabiyenin kavsara eteğindeki küçük teget kemerciklerin altına birer adet rozet yerleştirilmişken (117. Res.), batıdaki mihrabiyenin yalnızca kavsara kısmında, mukarnası andıran dört birimli, kısa bir kabartma dizisi mevcuttur (118. Res.).

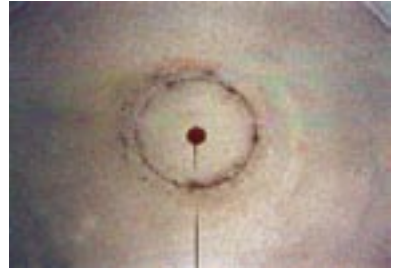
Harimde, giriş açıklığı üzerinde, mahfil döşemesinin “taklit künde-kari” tekniğinde yapılmış alt tavan kaplaması geometrik kompozisyonlu

121. Resim: Kırşunlu Camii, mihrap ve minber

122. Resim: Kırşunlu Camii, kubbeye geçiş

123. Resim: Kırşunlu Camii, kubbe merkezindeki piring rozet

124. Resim: Kurşunlu Camii, mahfil

ahşap süslemesiyle dikkat çekmektedir (126. Res.). Merkezde çok kollu bir yıldız, üçgenlerden oluşan bir çemberle sınırlandırılmış ve çevresi sekizgen geçme kompozisyonuyla kareye tamamlanmıştır. Bu kompozisyon dıştan, eşkenar dörtgen zinciri

ve aralarda karşılıklı üçgenlerden meydana gelen bir bordürle kuşatılmıştır. Ahşap tavan kaplaması onarımlarda yeniden renklendirilmiş ve künde-kari süslemeyi oluşturan geometrik parçalar yeşil, lacivert ve kırmızının tonlarında boyanmıştır.

Mahfilin taşıyıcı sisteminde yer alan taş sütunlar, baklava dilimli başlıklara sahiptir (125.Res.). Düz kenarlarda iki, köşelerde birer olmak üzere toplam oniki baklava dilimi motifi köşe kenarlarından birbirleriyle birleşerek, başlık yüzeyini zikzak dizisi halinde kuşatmaktadır.

125. Resim: Kurşunlu Camii, mahfilin taş taşıyıcısından bir sütun başlığı

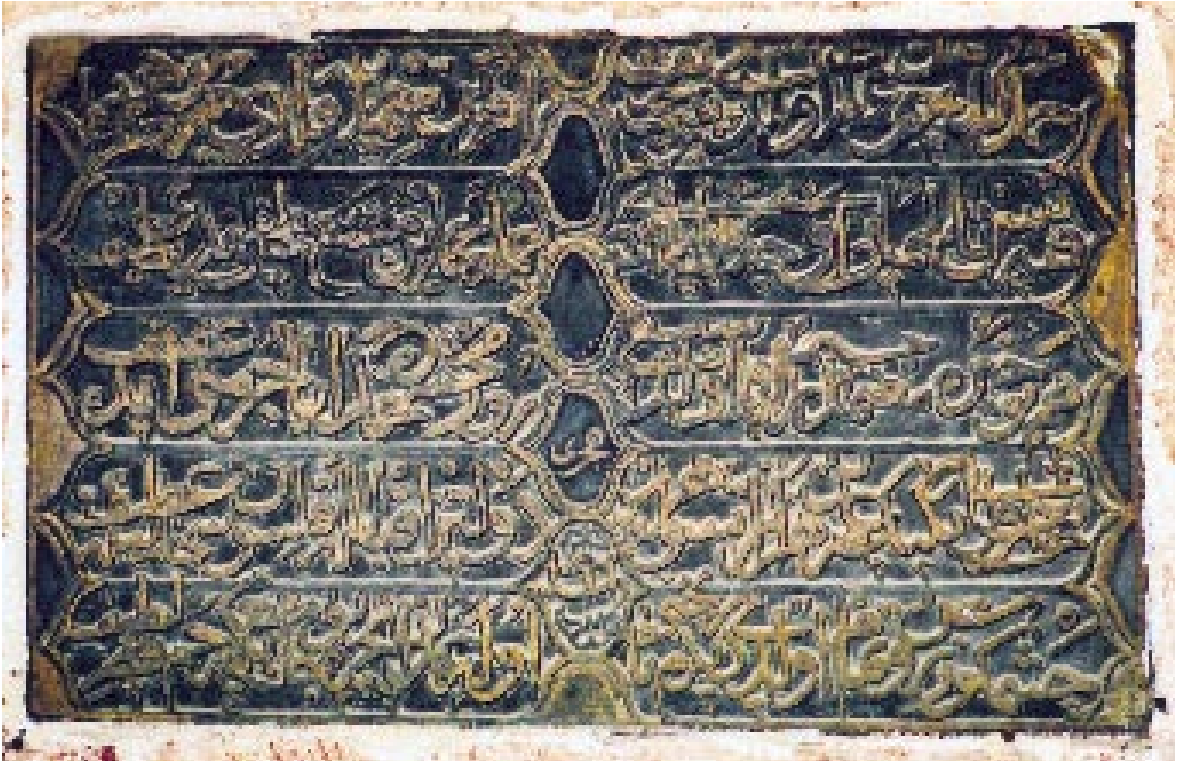

126. Resim: Kurşunlu Camii, mahfil döşemesi altında taklit künde-kari tekniğinde yapılmış ahşap tavan kaplaması

Kasnak pencerelerinin renkli cam işçilikleri orijinal olmamakla birlikte, bugün geometrik ve yazı motifleri sergilerler (122. Res.). Alçı kalıplama tekniğiyle yenilenmiş mihrabı; dıştan, gülbezekler arasına hatâi motiflerin serpiştirildiği bir bordür kuşağı ile içten, iki iplik rûmi süslemeli bir başka bordür çevreler. Bu iki bordürün ortasında; altta kıvrık dal süslemeli iki ayrı kuşak halinde başlayıp, daha sonra bir yazı ve bir bitkisel pano sırası şeklinde devam eden bir başka süsleme kuşağı yer almaktadır. Kavsara, beş sıra halinde yükselen mukarnas benzeri basit bir sarkıt dolgusuna sahip olup, önündeki düz alçı perdenin üst köşelerine

gülbezek motifli birer kabara yerleştirilmiştir. Kitabe boşluğu, hatalı köşeliklerin ortasında yer alan çarkıfelek motifli bir kabarayla doldurulmuştur. Taç kısmı palmet dizisi şeklinde biçimlendirilerek, her bir palmetin yüzeyine bitkisel süslemeli birer taç motifi işlenmiştir (121. Res.)

Kitabe: Harime giriş kapısının üzerine yerleştirilmiş, 0.42 m. x 0.72 m. ebatlarındaki siyah mermer panonun üzerinde (119. Res.), iki sütun ve beş satır oluşturan kartuşların içerisine stîlus hat ile aruz vezninde, alçak kabatma olarak yazılmış inşa kitabesi şöyledir:

119. Resim: Kurşunlu Camii, inşa kitabesi

±İj£ÁÇÁİİ;Ôf¼³ÉÄİBÀ¨;Áİj-E . ±İjqOİİİİÔf»ËAPİBÀŞÆİ¼»AfÀÝ
±İ±ÃÔfMAÓÄZñm©Äv;ÁİİBVYAÉ¼ÁÔf¼ÍAB¼ACÉUËAÓÃBÀmABMÅmÉ³
±İ°ŞÊfİAÓÄ;UBÍAfaÊejrZ;kEİ . KJmÔf»ËABIËÁÎUAİfÀN¨;ÊjİaİİÁÇ
ÔjVÇ
±İñŞÉ¼ÍİBbmÆİn¼³É¼»BJ³AAÎN»ËeİAİÇÆİnMAİAİÇÁİjÀŞİ¼¼ËAÓ»B'MµY
1096 ÉÄm
±İñ»jv³ÁUÉ,İ©;BUİİÊ¼İAÆfŞÉ»ËA.ÓÄbİİBMÂfİeÔf»ËAÂBÀMÅqEİkl,Àr¼

Okunuşu:

Hamdülillah çün imaret oldu bu beyt-i şerif – Aferin mimarına kıldı müzeyyen hem zarif
Kubbesin tâ asûmanî evce hempâ eyledi – Cümle ahcârın musannâ sathını etdi nazif
Hem bu hayre mutemed Râ cîm-u bâ oldu sebab – Rûz-i mahşerde hüdayâ cürmünü ide aff

Hicri

Hak Teala ol beyin ömrün hezar etsün hezar – Devletin ikballe kılsun sehayile atif
sene 1096

Çeşminuz rûşen tamam oldu didim tarihini – Ola adn içre bu camii beye cem kasr-ı latif

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Cami, giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre H.1096 / 1685 yılında inşa edilmiştir.

Bazı kaynaklarda, bu kitabenin bir onarım kitabesi olduğu ve caminin Sadrazam Nasuh Paşa tarafından, 1613 yılında tamamlanan Sulu Han'la birlikte inşa ettirildiğinden bahsedilmektedir¹⁴¹. Ancak, İstanbul'da Nasuh Paşa Vakfına ait vakfiyede, Beypazarı'nda bir cami adı geçmemektedir¹⁴². Sadrazam Nasuh Paşa'nın son dönemlerinde meydana gelen politik olaylar neticesinde gözden düştüğü ve 1614'de, Sultan I. Ahmed'in emriyle konağının basılarak öldürüldüğü bilinmektedir. Caminin inşasına, Nasuh Paşa'nın sadrazamlık devresinde, 1613'de Sulu Han'ın tamamlanmasıyla birlikte başlanıldığı ancak Nasuh Paşa'nın ölümünün ardından tamamlanan caminin bu vakfa kaydedilmediği düşünülebilir. Buradan yola çıkıldığında; cami, inşa tarihine yakın bir tarihte geçirdiği bir yangın veya deprem neticesinde ağır hasara uğramış ve 1685'de geçirdiği onarımın sonrasında, "Nasuh Paşa" adı terk edilerek "Kurşunlu" veya "Evsat Hoca Nazır" Camii adları kullanılmış olmalıdır. Kitabede, Nasuh Paşa yerine "Receb"¹⁴³ adında bir Bey'den söz edilmekte ve bu beye yönelik methiye ve hayır duasında bulunmaktadır. Dolayısıyla giriş kapısı

üzerindeki kitabenin caminin inşa değil, onarım kitabesi olması mümkündür.

Yapının, en son 1882 yılında çıkan bir yangın neticesine ağır derecede hasar gördüğü ve 1886 yılında "Hacı Latifoğlu" adlı bir zât tarafından tamir ettirildiği belirtilmektedir¹⁴⁴. 1938'de bir onarım daha geçirmiştir¹⁴⁵. 1987 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan onarımda; harimdeki bozuk sıvalar raspa edilmiş, beden duvarları ve kasnak yüzeylerinde oluşan sıva çatlakları giderilmiştir. Ahşap mahfilin çürük kısımları değiştirilerek, mevcut ahşap aksam yağlı boyayla boyanmıştır. (124. Res.) Ayrıca iç mekâna elektrik tesisatı çekilmiştir. Caminin özellikle kubbe ve kasnak duvarlarında oluşan, yer yer 0.02 m. kalınlığındaki derin düşey çatlaklar tehlike arz etmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü raportörlerince, güney beden duvarına bitişik trafik yolunun ağır tonajlı araçlara kapatılmasının gerekliliği bildirilmiştir¹⁴⁶. Günümüzde söz konusu yol halen ağır tonajlı araçlar tarafından kullanılmaktadır (104. Res.).

Kurşunlu Cami; kare plânlı, üzeri tek kubbeye örtülü harim ve önünde son cemaat revağından oluşan plân şemasıyla, Beypazarı'nda klasik Osmanlı mimarisini temsil eden önemli bir yapıdır.

Tabakhane Camii

Kent Plânındaki Nu. : 9

Şekil : 15

Resim : 127 – 142

İnceleme Tarihi : Mart 2000, Nisan 2001

Yeri: Beytepe Mahallesi, Çarşı Sokak No. 41'de, tarihi ticari dokunun içerisinde yer almaktadır.

Mimari: Cami, giriş cephesi hariç üç yönden beden duvarlarına bitişik dükkânlarla çevrilidir (127.Res.). Zaman içerisinde yetersiz kalan caminin kuzeyine kâgir olarak bugünkü ilave kısım yapılmıştır. İlk halinde, harimin önünde açık bir avlu olması muhtemeldir. Ancak sonradan gelişen sokak dokusuyla uyumlu hale getirilmek amacıyla caminin avlu kısmı kapatılarak, son cemaat mâhalline dönüştürülmüştür. İki şerefeli minarenin de, yapının kuzey yönde genişletilmesine müteakip, son cemaat mâhallinin kuzeybatı köşesine sonradan yerleştirildiği düşünülmektedir. Yapının kuzey yönde uzatılmasına, caminin kuzeybatısına bitişik vaziyetteki dükkân sırasının inşası sebep teşkil etmiş olmalıdır. Söz konusu sıra dükkânlar, iki sokağın kesiştiği yerde doksan derecelik bir iç köşe oluşturmaktadır. Dolayısıyla caminin bu köşe kenarını takip eden, bugünkü giriş cephesi düzenlemesi ile düz sokak çizgisinin devamı sağlanmıştır.

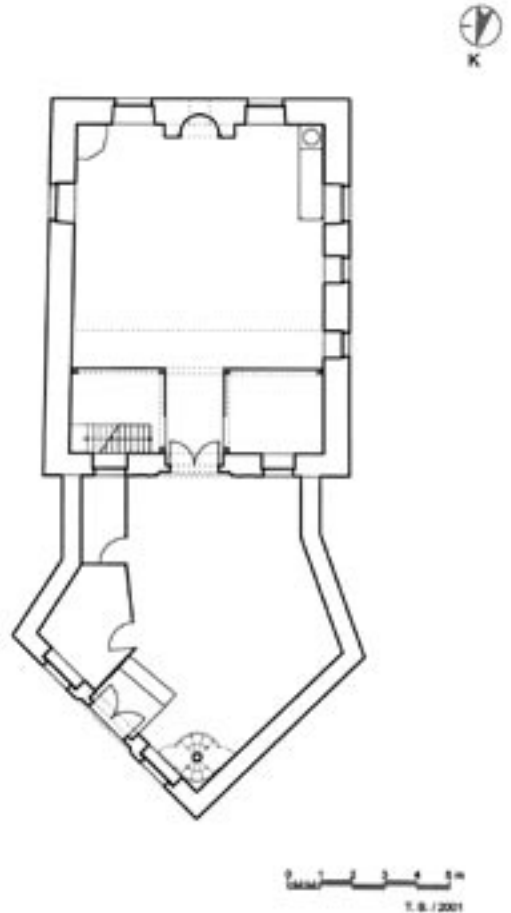
Cami bugünkü haliyle; içten içe yaklaşık 7.80 m. x 10.25 m. ölçülerinde, mihraba dik uzanan dikdörtgen plânlı harim ile önünde düzgün olmayan çokgen plânlı son cemaat mâhallinden meydana

127. Resim: Tabakhane Camii, genel görünüş

gelmektedir (15. Şek). Yapı, içten düz ahşap tavan ve dıştan beş omuzlu, yenilenmiş bir kırma çatıyla örtülüdür. İki şerefeli ahşap minare, son cemaat mahallinin kuzeybatı köşesinde yükselmektedir (129. Res.). Caminin dış cephelerine bitişik dükkânlar, sıkışık çarşı dokusu içerisinde yer alan yapının dış cephe silüetlerini büyük oranda kapatmaktadır (128., 130 Res.).

Yapının güney, doğu ve batı cepheleri sonradan çimento harcıyla sıvanmıştır. Cephe köşeleri ile pencere sövelerinin dışa çıkıntılı kesme taş örgüleri bugün halen izlenebilirken, cephe yüzeylerinin sıva tabakası ile kalınlaştırılması sonucu bu çıkıntıların orijinallikleri yok

15. Şekil : Tabakhane Camii Plânu

128. Resim: Tabakhane Camii, kuzeybatıdaki bitişik dükkân sırası

130. Resim: Tabakhane Camii, kuzeybatıdan cephe

edilmiştir. Harimi dıştan, profilli bir saçak silmesi dolabmaktadır. Pencerelemler basık yuvarlak formulu kemerlerine ait kilit taşları dışa taşkındır. Demir parmaklıkları ise orijinal değildir.

Harimin önüne sonradan eklenen düzensiz plânlı son cemaat mahalline ait doğu ve batı cepheler, kırık hatlı sağır ek duvarları halindedir (15. Şek). Doğü ve batı cepheler, bitişik dükkânlarla bağımsız silüetlerini kaybederek, ticari dokuyula bütünleştirilmişlerdir (130.–131. Res.). Harimin doğu cephesinde, güney köşeye yakın açılmış büyük bir pencere açıklığı vardır (131. Res.). Batı cephede

ise, doğudaki büyük pencere ile aynı aksta yer alan yine bir büyük pencere ile kuzeye doğru 1.50 m. arayla ve daha yüksek kotta açılmış iki küçük pencere bulunmaktadır (15. Şek). Söz konusu büyük pencereler 1.26 m. genişliğinde ve kemer tepe noktasına kadar 2.40 m. yüksekliğindeki açıklıklardır. Doğü cepheledeki iki küçük pencere ise yandaki büyük pencereden 0.70 m. kadar daha yüksekte olup, 0.85 m. genişliğe ve 1.75 m. kemer tepe yüksekliğine sahiptir.

Güney cephe, arazinin güneydoğu yönündeki meyilinden dolayı yüksek bir görünüm sergilemektedir. Bu cepheye sonradan bitleştirilen kâğır dükkânlar, caminin üzerinde yükseltildiğı düz platform şeklindeki zemin kısmının görünümünü kapatmıştır (132. Res.). Mihrabın iki yanına yerleştirilmiş yuvarlak kemerli, birer büyük pencere açıklığı ile mihrap üzerinde dairevi formulu bir tepe penceresi bulunmaktadır. Büyük pencereler yaklaşık 1.25 m. genişliğinde ve 2.55 m. kemer tepe yüksekliğine sahiptir. Dairevi formulu tepe penceresinin çapı yaklaşık 0.60 m.'dir.

129. Resim: Tabakhane Camii, minare

131. Resim: Tabakhane Camii, güneydoğudan görünüş

132. Resim: Tabakhane Camii, gineyden görünüŧ

134. Resim: Tabakhane Camii,
son cemaat mahalline giriŧ ve ahŧap minare çekirdeği

İlave kısmın kuzey cephesi, harimin kuzey cephesiyle benzer karakterde düzenlenmiŧtir (133.Res.). Orijinal giriŧ cephesi gibi düzgün kesme taŧla inŧa edilmiŧ olan bu cephenin de kemerli kapı ve pencere açıklıkları vardır. Cephenin ortasında, dört basamakla ulaŧılan, 1.50 m. geniŧlięi ve kemer tepe noktası yüksekliği 2.85 m. olan giriŧ kapısı yer almaktadır. Kapının yuvarlak kemerli dıŧ çerçevesi profilasyonludur. Kapının iki yanında, 1.25 m. geniŧlięinde ve kemer tepe noktasına kadar 2.55 m yüksekliğinde, birer büyük pencere açılmıŧtır. Pencere söveleri hafif çıkıntılı olarak dıŧa yansıtılmıŧtır. Giriŧ kapısının üzerinde dairevi formlu tepe penceresi yer alır. Cephe üzerinde profilli saçak silmesi uzanmaktadır. Giriŧin batısındaki pencerenin alt yüzeyine yerleŧtirilmiŧ abdest muslukları ve cephe boyunca devam ettirilmiŧ seramik kaplama, yanlıŧ ve çirkin bir uygulama olarak dikkat çeker.

İç mekâna, kuzey cephe ortasındaki iki kanatlı ahŧap kapıdan girilmektedir. İç zemin kotunun dolguyla yükseltilmesinden dolayı ön giriŧ mekânına, 1.20 m. x 1.85 m. ölçülerinde

bir ayakkabılıktan sonra gelen iki basamaklı bir merdivenle çıkmaktadır (134. Res.). Son cemaat mâhalli olarak kullanılan ön giriŧ mekânı, sokak çizgisine çekilmiŧ ilave giriŧ cephesi ile asıl giriŧ cephesi arasında kalan bölümün kapatılmasıyla meydana getirilmiŧtir. Asma katla birlikte, iki katlı olan ön mekânın üst katı, mahfilin geriye doğru devamı ŧeklinde deęerlendirilmiŧtir (135.–136. Res.). Son cemaat mahalli düz çıtalı ahŧap tavanla kaplıdır. Düzensiz bir plân ŧeması gösteren bu mekânın doğu duvarı iki, batı duvarı ise üç kenar teŧkil eder. Giriŧin doğusunda kalan kısım, yakın zaman içerisinde camekânla iki ayrı hacme bölünmüŧ ve bu iki oda cami görevlilerinin kullanımına tahsis edilmiŧtir. Kuzeybatı köŧede yer alan minare çekirdeği, taŧ kaideye oturtulmuŧ bir ahŧap sütun görünümündedir (134. Res.).

Harimin basık kemerli giriŧ açıklığı; içbükey profilli bir silme kuŧaęıyla hafifçe içeriye doğru çökertilmiŧ bir alanın içerisinde 1.54 m. geniŧlięinde ve kemer tepe noktasına kadar 2.40 m. yüksekliğindedir (136. Res.). İki kanatlı kapı açıklığını çevreleyen silme kuŧaęının üst

133. Resim: Tabakhane Camii, kuzey cephe

135. Resim: Tabakhane Camii,
son cemaat mahalli üzerindeki asma kattan görünüŧ

136. Resim: Tabakhane Camii,
orijinal giriş cephesi ve harime giriş kapısı

kısmı, asma kat döşemesiyle kapandığından, bir kemer hattı mı yoksa düz bir kuşak mı olduğu görülememektedir (135.–136. Res.). Kapının iki yanında, iki sıra pencere düzenlemesi vardır. Altta ve üstte yaklaşık 0.95 m. genişliği ve 1.78 m. kemer tepe yüksekliği olan yuvarlak kemerli pencereler ile giriş kapısının üzerinde 0.76 m. genişliğinde ve tepe noktası yüksekliği 1.34 m. olan yuvarlak kemerli bir üst pencere açılmıştır. Hemen bu pencerenin altında kitabe panosu yer almaktadır (137.– 138.Res.). İki sıra pencerelerin taş örgülü

çerçeveleri dışarıya doğru hafifçe çıkıntılıdır. Kapı ve pencere kemerlerinin kilit taşları yine dışa taşırılarak belirginleştirilmiştir.

Harim bol ışıklı, ferah ve küçük bir mekândır. Güney, doğu ve batı cephelerde yer alan büyük ebatlı pencere açıklıkları, yanlardan içe doğru çok hafif verrev yapılarak genişletilmişlerdir. Merkezinde, onikigen çerçeve içerisine alınmış semse motifli bir göbeği bulunan düz çıtalı ahşap tavan, harimle birlikte mahfil katını da kaplar (139.– 140. Res.).

Mahfil, önde ikisi bağımsız, diğer ikisi beden duvarına bitleştirilmiş dört, arkada ise giriş açıklığının yanlarında duvara bitleştirilen iki ahşap direk ile desteklenmiştir (141.Res.). Köşeleri pahlanmış kare kesitli ahşap direklerin üzerlerinde, “S” ve “C” kıvrımlı dekoratif yassı başlıklar görülmektedir. Mahfil döşemesinin altı, yan kısımlarda mihraba paralel düz çıtalı, ortada ise iç içe çakılmış eşkenar dörtgen çıtalı ahşap tavanlıdır. Mahfile, harimin kuzeydoğu köşesindeki onbir basamaklı merdivenden çıkılmaktadır. Mahfil sonradan, ahşaptan ek bir döşeme ile öne doğru uzatılmış ve altı düz çıtalı ahşap tavanla kaplanmıştır (142. Res.). Ahşap korkulukları basit işçiliklidir. Mahfilden son

139. Resim: Tabakhane Camii, mihrap ve minber

140. Resim: Tabakhane Camii, ahşap tavan göbeği

cemaat mâhalli üzerindeki asma kata geçiş, bir ara duvar konumuna getirilmiş orijinal giriş cephesinin büyük ebatlı üst sıra pencerelerinden sağlanmıştır (135. Res.). Düz çıtalı ahşap tavanla kaplı bu ek bölümde, bugün asma kat döşemesine gömük vaziyette yer alan, caminin orijinal giriş kapısı üzerindeki kitabesi mevcuttur. Ancak kitabenin en alt satırı üzerinden, süpürgelik çıtası geçirilmiştir (137.– 138. Res.).

Mihrap ve minber orijinal değildir. Bugünkü mihrap, fabrikasyon Kütahya seramiği ile kaplı ve harime nazaran oldukça büyük bir kütleyle sahiptir (139. Res.).

Formika kaplı, basit işçilikli minber, beden duvarına bitişik tek kanatlıdır. Vaaz kürsüsü yenidir (139. Res.).

Minare son cemaat mâhalli içerisinde, kuzeybatı köşede yükselmektedir (129.Res.). İki şerefeli minarenin en önemli özelliği, bazı selâtin camileri minarelerindeki gibi, her iki şerefesinin de ayrı çıkış merdivenlerinin olmasıdır. Minarenin yuvarlak kesitli ahşap çekirdeği, zeminde bir taş kaide üzerine oturtulmuştur (134.Res.). Oluklu çinko levhalarla kaplı minare gövdesi, mahfil

141. Resim: Tabakhane Camii, mahfil

142. Resim: Tabakhane Camii, mahfil ve ilave kısımları

seviyesinden başlatılmış ve çıkışı da yine mahfil üzerinden sağlanmıştır (15. Şek.).

Malzeme ve Teknik: Yapıda ağırlıklı olarak; taş, kireç harcı ve ahşap malzeme kullanılmıştır.

Kâgir yapının beden duvarları ince derzli düzgün kesme taş bloklarla örülmüştür. Duvar örgüleri içerisinde bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır (130. – 132. Res.).

Ahşap kırma çatı Marsilya tipi kiremitle aktarılmıştır (127. Res.). Minare ahşap malzemeyle inşa edilmiş ancak dış kabuğu sonradan oluklu çinko levhalarla kaplanmıştır. İç mekânda ahşap strüktürlü kat bölmeleri, tavan ve döşeme kaplamaları vardır. Bugün yenilenmiş olan kapı ve pencere doğramaları ile minber ve vaaz kürsüsü yine ahşap malzemeden yapılmıştır (139. – 142.Res.).

Süsleme: Caminin günümüze ulaşabilen önemli süsleme özellikleri bulunmamaktadır.

Düz profilli saçak silmeleri, pencerelerin dışa çıkıntılı söveleri ve kilit taşı dışa taşırılmış kapı-pencere kemerleri taş malzemenin cephelerdeki dekoratif kullanımındır (130.– 132. Res.). Bugünkü kuzey cephesinde yer alan giriş kapısının yuvarlak kemerli sövesi, içbükey-dışbükey hatlarla profillendirilmiştir. Orijinal kuzey cephesindeki giriş kapısının etrafı, yine dışbükey profilli bir silme kuşağıyla çevrilidir (130., 136. Res.).

İç mekânda dikkati çeken en önemli süs ögesi, düz çıtalı ahşap tavanın ortasındaki tavan göbeğidir (140. Res.). Şemseyi andıran dairevi göbek, onikigen şekilli çerçeve içerisinde.

Mahfili taşıyan ahşap direklerin barok karakterli yassı başlıkları, “S” ve “C” kıvrımlarına sahiptir (141. Res.). Mahfil döşemesinin altı, harime giriş kapısının üzerinde, iç içe eşkenar dörtgen çıtalı ahşap tavanla kaplıdır.

137. Resim: Tabakhane Camii, onarım kitabesi (günümüzde)

Kitabe: Yapının, orijinal giriş cephesi üzerinde yer alan ancak bugün son cemaat mahallinde, asma kat seviyesinde izlenebilen zarif sülüs yazılı, dört satırlık onarım kitabesi¹⁴⁷ şöyledir:

±İjq ©;BU İJqA Ó»B˙M ÉˆİNI
ÂÎnY ¥˙BY XBZ»A ÊeAk İ; É¼İlm
...fİfVM ÆfÄ-jØ ÔfÄ-A
1314ÉÄq ifrÄ»jİfİA BrÄA

Okunuşu:

Bi tevfiği teâla iş bu cami-i şerif
Söylemez Zâde El – hac Hafız Hüseyin
Efendi tarafından tecdid[en]
İnşâ ettirilmiştir Sene 1314

138. Resim: Tabakhane Camii, onarım kitabesi
(AKTVKK Arşivi'nden)

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Caminin adının, “Tabaklar” Ailesi’nden geldiği söylenmekle birlikte, onarım kitabesine göre H. 1314 / 1896 yılında, “Söylemez Zâde El-hac Hafız Hüseyin” adlı bir zât tarafından, yeni baştan inşa ettirilmiştir¹⁴⁸. Yapı, tarihi ticari doku içerisinde yer alan diğer yapılar gibi kentin geçirdiği büyük yangınlardan birinde harap olmuş ve 1896’da yerine bugünkü kâgir cami inşa edilmiştir.

Cami, sokağa paralel yeni bir kuzey cephe düzenlemesiyle genişletilerek, önünde kapalı bir son cemaat mahalli oluşturulmuştur. İlave kuzey cephe, asıl cephe ile benzer görünümde olup yine kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir (130. Res.). Yapının kesme taş örgülü cephe yüzeyleri çimento harcıyla sıvanmıştır. Üst örtünün, ilave kısımla birlikte ele alınarak yenilediği ve Marsilya tipi kiremitle kaplandığı görülmektedir (127. Res.). Çatının yağmur suyu tahliyesi, çinko oluklara bağlı plastik yağmur suyu iniş borularıyla sağlanmıştır. Doğu cephesi sonradan yırtılarak, çatı üzerinden soba bacası çıkarılmıştır. Minarenin dış kabuğu oluklu çinko levhalarla kaplanarak, çirkin bir görünüme kavuşturulmuştur. Giriş cephesinin etek kısmı seramik kaplı olup, kapının doğusuna abdest muslukları yerleştirilmiştir. Giriş cephesine, mavi eternit kaplı bir sundurma ile hemen altına tarihi yapıyla uyumsuz olan, büyük ebatlı bir renkli yazı panosu asılmıştır (130. Res.).

Son cemaat mâhallinin doğu kanadı, yakın zaman içerisinde camekânla bölünerek, burada küçük odalar oluşturulmuştur (134., 136. Res.). Beden duvarları içten alçı sıvalıdır. Mihrap, fabrikasyon Kütahya seramiğiyle kaplı yeni bir mihrapla değiştirilmiştir. Ahşap minber, vaaz kürsüsü ve kapı-pencere doğramaları yenidir¹⁴⁹ (139. Res.). Mahfil, mihrap yönünde mevcut döşemenin uzatılmasıyla, kuzeyde ise ilave kısmın üzerindeki asma katla genişletilmiştir (135., 141.Res.).

Tabakhane Camii; kesme taş kullanımı, geniş açıklıklı kapı-pencereleri ve kilit taşı dışa taşırılmış yuvarlak kemerleriyle, II. Abdülhamit döneminde Beypazarı’nda inşa edilmiş yapılara benzer mimari özellikler sergilemektedir.

Yeni Camii

Kent Plânındaki Nu.	: 10
Şekil	: 16
Resim	: 143 – 153
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

Yeri: Beytepe Mahallesi, Develik Sokak No. 2'de bulunan yapı, Hanlarönü Meydanı'na hâkim bir noktada, Develik Sokak ile Hoca Ahmet Yesevi Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır.

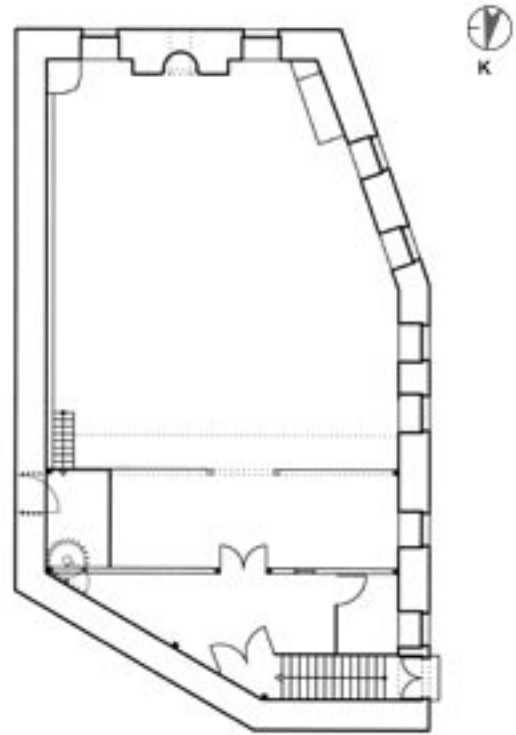
Mimari: Cami, doğudan batıya doğru eğimli bir arazi üzerinde, batı cephesinde yer alan dört dükkân ile abdest musluklarını besleyen su haznesinin teşkil ettiği bir zemin kat üzerinde yükseltilmiştir. Batı cephesi, Develik Sokak üzerindeki dükkân sırasının sonunda yapılan bir kırılmayla devam ettirilerek, iki sokağın kesiştiği güney yönde uygun bir köşe dönüşü oluşturulmuştur (143.–145. Res.). Kuzeydeki sağır beden duvarı yine belirli bir noktadan sonra içe doğru kırılarak, ön giriş mâhalli daraltılmıştır. Böylece yapıda; kuzey ve batıdaki kırık kenarlarıyla birlikte altı köşeye sahip, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plân şemasının deforme edilmiş şekli görülmektedir.

Cami, çarpık dörtgen plânlı bir ön giriş mekânı ile mihrap yönünde derinlemesine uzanan harimden meydana gelmektedir. Harim içten içe yaklaşık 14.75 m. uzunluğunda olup, kuzeyde 10.25 m. genişliğindeyken, güneye doğru daraltılarak, mihrap duvarında 7.87 m. genişliğe küçültülmüştür (16. Şek). Üst örtü, içte düz ahşap tavan, dışta ise iki omuzlu kırma çatıdan oluşmaktadır. Tek şerefeli minare kuzeydoğu köşede yer alır.

143. Resim: Yeni Camii, genel görünüş

Yapının güney ve batı cepheleri, pencere düzenlemeleri ve saçak friziyle benzer karakterli ve dış silüette ön plâna geçen cephelerdir (143.–144.Res.). Bu cephelerdeki yuvarlak kemerli pencereler, aynı kotlarda yer alan, 1.03 m. genişliğinde ve kemer tepe yüksekliği 2.25 m. olan büyük ebatlı açıklıklardır. Pencereler, cephe yüzeylerinde dışa çıkıntılı taş örgülere sahiptir. Üst kısımda sabit iki yatay kayıt ve alt kısımda yatayda ve düşeyde iki kayıta bölünmüş, iki kanatlı ahşap doğramaları vardır. Her iki cephenin üzerinde de, yaklaşık 0.50 m. aralıklarla devam eden, içbükey ve dışbükey hatlara sahip, profilli konsol dizisi şeklinde bir saçak silmesi görülmektedir (144. Res.). Söz konusu saçak; profilli bir saçak silmesinin, konsol ucu şeklinde eş parçalara bölünerek, belirli

16. Şekil : Yeni Camii Plânı

144. Resim: Yeni Camii, güneybatıdan görüntü

aralıklarla kesintili olarak devam ettirilmesinden meydana gelmektedir.

Kuzey cephesi sağırdır. Cephe, orta noktasına yakın bir yerden itibaren içe doğru kırılarak devam eder. Develik Sokak üzerinde yer alan komşu dükkân, kuzey cepheye yaklaşık zemin kat seviyesinde bitştirilmiştir (145. Res.). Dükkânın arkasında, Hoca Ahmet Yesevi Sokağına cepheli bir başka yapı, camiye bitişik olarak yer almaktadır.

Doğu cephesi yine sağırdır. Yol kotunun dolguyla yükseltilmesi, cephe duvarını belirli bir oranda zemin kotunun altında bırakmıştır.

145. Resim: Yeni Camii, kuzeybatıdan görüntü

146. Resim: Yeni Camii, doğu cephe

Hoca Ahmet Yesevi Sokağı yokuşuna paralel doğrultudaki doğu cephenin kuzeye yakın köşesine, sonradan tâli bir giriş kapısı açılarak (Sokak No. 1), harime mahfil katı üzerinden giriş verilmiştir. Doğu cephe sonradan sıvanarak, sarı renkte boyanmıştır (146. Res.).

Güney cephede, yanlarda yuvarlak kemerli iki pencere ile mihrap üzerinde dairevi formlu bir tepe penceresi açılmıştır. Cephenin doğu köşesine yakın tutulmuş, sarnıç gözetleme penceresi yer alır (147. Res.).

Batı cephenin zemin kat dükkânlarından sonra, kırılarak devam eden yüzeyine abdest

147. Resim: Yeni Camii, güneyden genel görüntü

148. Resim: Yeni Camii, giriş kapısı

muslukları yerleştirilmiştir (144. Res.). Cephenin kuzey köşesinde, caminin ana giriş kapısı yer alır. Giriş kapısı, yuvarlak kemer gözünün üzengi hattı altında yer alan Bursa kemeri tipindeki kirişi ile birlikte basık bir görünüm arz eder (148.Res.). Batı cephede yuvarlak kemerli altı pencere açılmıştır. Eş büyüklükteki dört dükkân açıklığının üzerinden geçirilen demirden kuşaklama kirişi ve bunun üzerinde kurulan yuvarlak formlu tahfif kemerleriyle cephe hareketlendirilmiştir (145.Res.). Abdest musluklarının üzerinde, silik vaziyette bir çeşme kitabesi mevcuttur (149.–150.Res.).

Ön mekâna giriş, Develik Sokağa açılan çift kanatlı ahşap kapıdan sağlanmıştır. Oniki basamaklı bir merdivenden sonra, ahşap bir rüzgarlıktan geçilerek ön mekâna ulaşılır. Üzeri asma kat şeklinde mahfile dahil edilen bu bölüm, düzensiz dörtgen plânlı bir mekân olup, harimle arasında bağdadi bir bölme duvarı vardır. Ön giriş mekânında, merdiven korkuluğu hizasında ahşap bölme yapılarak, batı cephenin kuzey köşesindeki pencerenin önünü kapatan bir oda oluşturulmuştur (16. Şek). Bağdadi bölme duvarının ortasında, çift kanatlı giriş kapısı ile kapının batısında dikdörtgen çerçeveli küçük bir pencere açılmıştır (153. Res.).

151. Resim: Yeni Camii, harimden görüntü

152. Resim: Yeni Camii, ahşap tavan göbeği

Harimin güney ve batı duvarlarındaki pencereler, yanlardan hafif verev yapılarak, içeriye doğru genişletilmişlerdir. Mahfil döşemesi, kuzey uçtaki iki pencereyi, kemer hattına yakın bir hizadan bölmektedir (153. Res.). Harimi kaplayan düz çıtalı ahşap tavanın merkezinde, altıgen çerçeve içerisine alınmış “marul göbek” ve göbeğin bulunduğu çöktürilmiş yüzeyi çevreleyen, iç içe çakılmış altıgen çıtalardan müteşekkil bir kompozisyon görülmektedir. Tavan kaplaması ve

göbek dekoru günümüzde değişik renklerde yağlı boyalıdır (151. – 152. Res.).

Mahfil, harimin kuzeyinde kurulmuştur. Ahşap strüktürlü mahfile çıkış, doğu beden duvarına bitişik sekiz basamaklı merdivenle ve yine harim içerisinden verilmiştir. Mahfil korkulukları basit işçiliktir (153. Res.).

Mihrap, fabrikasyon çini seramiklerle tamamen yenilenmiş ve üzerindeki dairevi formlu tepe penceresini kapatacak şekilde büyütülmüştür (151. Res.).

Ahşap minber batı duvarına bitişiktir. Minberin yan aynalığı, yatay ve düşey formlarda tablolara ayrılmış olup, süslemesizdir. Minber sonradan yağlı boyayla boyanmıştır (151. Res.).

Güneydoğu köşede yer alan bugünkü vaaz kürsüsü yenidir (151. Res.).

Ahşap minare kuzeydoğu köşede, yapı kütleleri içerisinden tek şerefeli olarak yükselmektedir. Alt kısmı tek boğumlu kuşak şeklinde olan şerefenin etrafı, demir korkulukla çevrilidir (147. Res.). Minareye çıkış mahfilden verilmiştir. Minare çekirdeği harimde, ahşap bir dolabın içerisinde gizlenmiştir (153. Res.).

153. Resim: Yeni Camii, mahfil

Malzeme ve Teknik: Yapıda taş malzeme ile birlikte, harç, demir, ahşap ve onarım malzemesi olarak beton kullanılmıştır.

Kuzey cephesi moloz taş örgülüdür (145.Res.). Diğer cepheler düzgün kesme taş işçiliği sergiler (144. Res.). Taş örgüler içerisinde bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır.

Yapıda kesme taş malzeme ile birlikte özellikle strüktür sistemlerinde ve beden duvarlarının köşe kenetlerinde demir malzeme kullanılmıştır. Alt kat dükkânlarının ön cepheleri üzerinden geçirilmiş kuşaklama kirişi dökme demirdendir. Batı cephenin kuzey ve güney köşelerinin üst kısımlarında görülen ve beden duvarı içerisinden geçirilerek taş örgüyü sağlamlaştırmaya yönelik kullanılan demir çubuklar ve bu çubuklara ait köşe kenetleri demir malzemenin yapılmıştır (144.–145. Res.).

Kırma çatı ve minare ahşap strüktürlüdür. Pencere ve kapı doğramaları, tavan kaplaması, mahfil, minber, kürsü gibi diğer mimari elemanlar yine ahşap malzemenin yapılmıştır (151.–153.Res.).

Süsleme: Yapının önemli süsleme özellikleri bulunmamaktadır.

Cephelerde, kesme taş malzemenin dekoratif kullanımıyla elde edilmiş, dış görünümü hareketlendirici mimari detaylara rastlanılır. Aralıklı konsol dizisi şeklinde güney ve batı cepheleri dolaşan saçak silmesi, dükkân açıklıkları üzerindeki tahfif kemerleri ve pencere sövelerinin cephe yüzeyinden çıkıntı yapan taş örgüleri, dış görünüme hareket kazandırır (144.–145. Res.).

Harimde, düz çıtalı ahşap tavanın göbek kompozisyonu dikkat çekmektedir. Merkezde altıgen bir alan oluşturulacak şekilde çöktürülmüş yüzeye yine altıgen şekilli bir yükselti oluşturularak marul göbek yerleştirilmiştir. Bu kompozisyon önce bir dış sırasıyla ve sonra iç içe iki altıgen biçiminde çakılmış çıtalı çerçeveye kuşatılmıştır (152.Res.). Minber aynalığı, yüzeyleri süslemesiz bırakılmış geometrik parçalar halinde düşey ve yatay tablalara ayrılmıştır (151. Res.).

149. Resim: Yeni Camii, abdest musluklarına ait kitabe (günümüzde)

Kitabe: Caminin batı cephesinin güney kesimindeki abdest musluklarının üzerinde yer alan, 0.24 m. x 0.33 m. ebatlarındaki beyaz mermer pano üzerine, dört satırlık tâlik hatla yazılmış, aruz veznindeki kitabe şöyledir:

ÂÎ· B«A ÂNY ÓUBY ÊeAlnrÍB³
if^o¼m ÔBRbl ÊñJ« ÔjÎa lq
ÆlñÄ³ÊA clîBM Ê¼ÁAj b⁻ ÆAiAlÇ
1295ÊÄmif jqÓ¼ŞAEÚf¼lÊÀrl

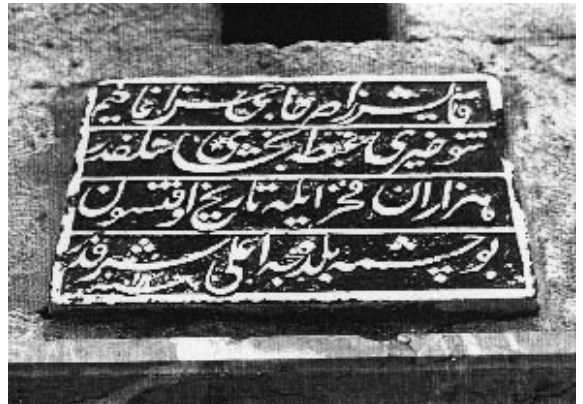
Okunuşu:

Kayıssız Zâde Hacı Hasan Ağa kim

Şu hayr-ı gıpta bahşâ-yı selefdir

Hezarân fâhr ile tarih okunsun

Bu çeşme beldece â'la şerefdir sene 1295¹⁵⁰

150. Resim: Yeni Camii, abdest musluklarına ait kitabe (AKTVKK Arşivi'nden)

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Caminin, “Hacı Abdullah Efendi Zâde Mustafa Efendi” tarafından H. 1315 / 1897 yılında inşa ettirildiği belirtilmektedir¹⁵¹. Caminin batı cephesindeki abdest muslukları üzerinde yer alan çeşme kitabesinde ise; “Kayıssız Zâde Hacı Hasan Ağa” adında bir kişi ve alt satırında H.1295 / 1876 tarihi geçmektedir.

Yeni Camii, H. 1314 / 1896 tarihli Tabakhane ve H. 1319 / 1901 tarihli İncili camileri ile benzer mimari özellikler sergileyen bir yapı olup; H.1315 / 1897 tarihinin yapı için uygun bir inşa tarihi olduğu düşünülmektedir.

Yapı, günümüze ulaşana dek belirli onarım ve müdahâleler geçirmiştir. Bu onarımlardan en önemlisi, alt kattaki dükkânlar ile su haznesinin üzerini kapatan harim döşemesinin, betonarme strüktüre dönüştürülmesidir. Yakın tarihlerde giriş kapısının çevresi mozaikle sıvanmış ve iç mekâna çıkan merdivenlere mozaik kaplama yapılmıştır. Zemin kat dükkânlarının açıklıkları, demir doğramaya çevrilmiş ve abdest musluklarının yer aldığı cephe yüzeyi beyaz mermerle kaplanmıştır (144.-145. Res.). Doğu cephenin kuzey köşesine tâli bir giriş kapısı açılmış ve cephe yüzeyi çimento harcıyla sıvanarak, sarı renkte

boyanmıştır (146.Res.). Kıрма çatı Marsilya tipi kiremitle aktarılarak, çinko oluk ve yağmur suyu iniş boruları takılmıştır. Doğu cephe sonradan yırtılarak, çatı üzerinden soba bacası çıkarılmıştır. Minare gövdesinin oluklu saç levhalarla kaplandığı görülmektedir (147.Res.).

Harimin doğu duvarı eteğinde, dış cephenin yükselen yol kotuyla birlikte dolguyla gelmesinden kaynaklanan nemden ötürü dökülmeler meydana gelmiştir. Söz konusu sıva dökülmeleri, yanlış bir uygulama olarak modern seramik kaplamayla örtbas edilemeye çalışılmış, ancak sorunun bu şekilde giderilemeyeceği anlaşıncı, yaklaşık 0.30 m. kalınlığında ve 1.00 m. yüksekliğindeki ahşap kaplamalı bir seki arkasında gizlenmiştir. Güney ve batı beden duvarlarının etek kısımları, yaklaşık 1.00 m. yüksekliğinde, mihraba uygun fabrikasyon çini seramikle kaplanmıştır. Ahşap tavan kaplaması ve minber yağlı boyayla boyanmıştır. Mihrap tamamen yenilenmiştir (151. Res.).

Yeni Camii, II. Abdülhamit devrinde Beypazarı çarşı merkezinde inşa edilmiş, “cami-dükkân işlevli yapılar” grubu içerisinde değerlendirebilecek bir diğer yapıdır. Bulunduğu mevkii itibarıyla aynı zamanda küçük bir meydan camisidir.

Beytepe Sokağı Mescidi

Kent Plânındaki Nu.	: 11
Şekil	: 17
Resim	: 154 – 159
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

Yeri: Beytepe Mahallesi, Beytepe Sokak No. 38'de yer almaktadır.

Mimari: Yapı kuzeybatıdan, güneydoğuya doğru eğimli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Sıkışık sokak dokusu içerisinde yer alan mescidin güney ve doğu cephelerine bitişik konutlar yer alır (154.-155.Res.).

Mescit, 7.50 m. x 12.00 m. ölçülerinde mihraba dik uzanan dikdörtgen plânlıdır (17. Şek). Bugün yok olma sürecine girmiş yapı, dışta ahşaptan beşik formlu kırma çatıyla örtülü olup, harimde tavan kaplamasına dair hiçbir iz bulunmamaktadır. Üst örtünün sonradan onarım geçirdiği ve Marsilya tipi kiremitle kaplandığı görülmektedir. Günümüzde mescit, bitişik evde oturan mâliki tarafından depo (odunluk) olarak kullanılmaktadır¹⁵².

Yapının sıvası dökülmüş dış cepheleri, batı pencerelerinin yaklaşık alt söveleri seviyesine kadar olan etek kısımlarında moloz taş örgülü iken, yukarıda kerpiç örgüyle tamamlanmıştır. Moloz taş örgülü etek kısımları, sonradan çimento harçlı sıvayla basit bir şekilde onarılmıştır. Sıvası dökülmüş kerpiç örgüler içerisinde, kapı ve pencere açıklıkları üzerinden geçirilmiş ahşap hatıllar göze çarpar (156. Res.).

Kuzey cephe, sağır bir beden duvarı ve üzerinde yükselen beşik çatının ahşaptan üçgen alınlığıyla karşımıza çıkar. Cephenin doğu köşesine bitişik ahşap direk, dışarıya uzatılmış çatı kirişini taşımaktadır. Cephe önündeki boş alan, günümüzde tek arabalık

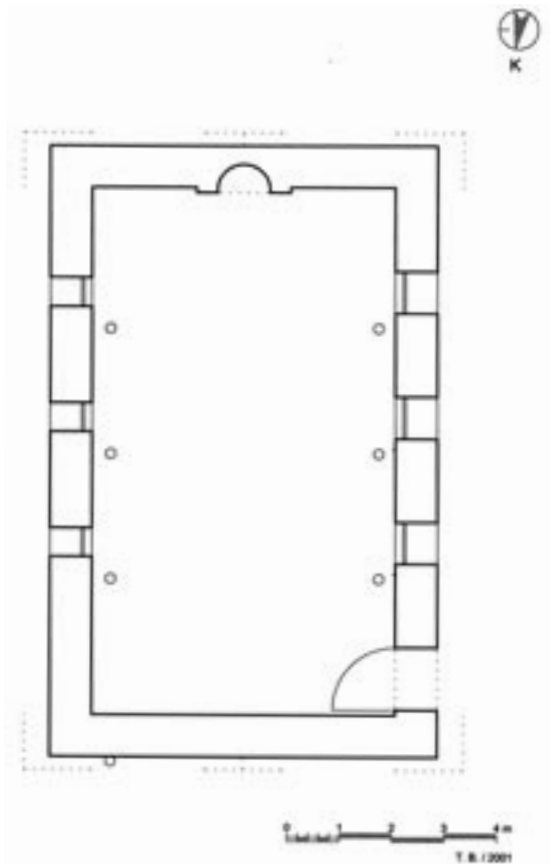
154. Resim: Beytepe Sokağı Mescidi, kuzeybatıdan görünüş

garaj haline dönüştürülerek, mescide bitişik, basit ve çirkin bir sundurmayla kapatılmıştır (154. Res.).

Doğu cephede üç adet pencere açılmışken, yapının güneydoğu köşesine bitişik olarak inşa edilmiş kâgir konut, cephe yüzeyini kuzeydeki son pencere açıklığından itibaren kapatmıştır. Cephe duvarı, kuzeydeki pencere açıklığı üzerinde kısmen yıkık vaziyettedir (155. Res.).

Güney cephe, yanında yer alan konutla bitişiktir (154. Res.).

Batı cephe, sokak yokuşuna paralel ve bitişik olup, kuzey köşesindeki tek kanatlı kapı açıklığından harime giriş verilmiştir. Giriş kapısının güneyinde, yaklaşık 1.60 m.'lik aralıklarla açılmış üç adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencere

17. Şekil : Beytepe Sokağı Mescidi Plânu

155. Resim: Beytepe Sokağı Mescidi, kuzeydoğudan genel görünüş

açıklıklarının üzerinde düz ahşap hatıllar ile alt kısımlarında aşağı eğimli söveler görülmektedir. Cephenin güney köşesinde, orijinal sıva tabakasına ait küçük bir parça mevcuttur (156.Res.).

Harime, yaklaşık 1.20 m. genişliğe ve 2.00 m. yüksekliğe sahip, tek kanatlı kapı açıklığından girilmektedir (157. Res.). Harim; doğu duvarında yaklaşık 0.55 m. genişliğinde ve 1.00 m. yüksekliğinde, batı duvarında ise 0.80 m. genişliğinde ve 1.85 m. yüksekliğinde olan, karşılıklı üçer adet olmak üzere toplam altı dikdörtgen pencereyle

aydınlatılmıştır. Doğu kanadının güneyindeki iki pencere, cepheye sonradan bitişik olarak inşa edilmiş kâgir konut tarafından kapatılmıştır. Batı kanadında kısmen sağlam kalmış pencere doğramalarının, yatay ve düşey kayıtlara bölünmüş, giyotin tipinde oldukları anlaşılmaktadır. Alçı sıvalı harimin ahşap tavan kaplaması tamamen yok olmuştur. Üst örtüyü destekleyen, yuvarlak kesitli altı adet ince ahşap direğin üçü batıda beden duvarına bitişikken, doğu kanadındaki diğer üç direk duvar yüzeyinden 0.50 m. kadar içeriye çekilmiştir (158. Res.).

156. Resim: Beytepe Sokağı Mescidi, batı cephe

157. Resim: Beytepe Sokağı Mescidi, harimin kuzey görünüşü

158. Resim: Beytepe Sokağı Mescidi, harimden görünüş

Mihrap 1.80 m. genişliğinde ve 3.05 m. yüksekliğinde olup, alçı kalıplama tekniğindeki kütlesi beden duvarı yüzeyinden 0.10 m. kadar öne çıkıntı yapmaktadır. Mihrabın yaklaşık 0.50 m. derinliğe sahip yarım daire plânlı nişi üzerinde, yuvarlak kemerli kavsarası ile çevresinde yazı ve bitkisel süslemeli bordür kuşakları vardır (159.Res.).

Malzeme ve Teknik: Mescitte yapı malzemesi olarak taş, kerpiç, ahşap ve alçı kullanılmıştır.

Yapının temelinde ve beden duvarlarının etek kısımlarında moloz taş malzeme kullanılmıştır. Beden duvarlarının üst kısımları ise kerpiç örgülüdür. Kerpiç

159. Resim: Beytepe Sokağı Mescidi, mihrap

biriketleriyle örülmüş duvar satırları içerisinde, kapı ve pencere açıklıkları üzerinden geçirilmiş ahşap kirişler görülmektedir. Dış cephelerin orijinal sıva tabakası dökülmüştür (156.Res.).

Sonradan yenilediği anlaşılan üst örtü, iç mekânda yan kanat duvarlarına yaklaştırılmış -doğuda bitişik olan- toplam altı, dışta ise güney cephenin doğu köşesine bitişik bir adet yuvarlak kesitli ahşap dikmeyle desteklenmiştir (154., 157. – 158. Res.). Ahşap çatı, Marsilya tipi kiremitle kaplıdır. Kapı ve pencere doğramaları yine ahşap malzemedendir.

İç mekânda, duvar yüzeylerinde sıva olarak, mihrapta ise kalıplama tekniğinde alçı malzeme kullanılmıştır (157.–159.Res.).

Süsleme: Yapının dış cephelerinde herhangi bir süsleme unsuru görülmezken, harimde alçı kalıplama tekniğiyle yapılmış mihrabın, İmarek Camii mihrabıyla aynı kompozisyon özellikleri sergileyen yazı ve bitkisel kabartmalı bordür kuşakları dikkat çekmektedir.

Mihrabın zeminden dört şerit halinde başlayan bitkisel bordürlerinin ortadaki iki şeridi, “La ilahe illallah Muhammed en Resullullah”, “Vemâ halektun inse ve’l cinne İllâ liyabudun” şeklinde kelime-i tevhid ve Zariyat suresi 56. Ayet ile “sene 1304” olarak dört kez tekrarlayan, cel-i sülüs yazı kuşağına dönüşmektedir. Yazı kuşağının iki yanındaki bitkisel süslemeli şeritler ise, bir dalga çizgisi üzerinde bulunan spiral kıvrımlar içerisine alınmış lale motifleri ile bunların arasında yer alan birer stilize çiçekle devam ettirilmiş ve bitkisel şerit üzerine belirli aralıklarla çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir (159. Res.).

Kitabe: Mescidin inşa veya onarımıyla ilgili kitabesi bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Mescidin inşa kitabesi bulunmamasına karşın, mihrap bordüründe geçen H. 1304 / 1887 senesinde, İmarek Camii ile eş zamanlı veya yakın bir tarihte inşa edildiği düşünülmektedir.

Günümüzde harap vaziyette bulunan mescidin kısmi bir onarım geçirdiği anlaşılmaktadır¹⁵³. Beşik formulu kırma çatısı Marsilya tipi kiremitle aktarılmış, dış cephelerin moloz taş örgülü etek kısımları çimento harcıyla sıvanmıştır (156. Res.).

Beytepe Sokağı Mescidi, İmarek Camii ile benzer yapısal özelliklere sahip; malzeme, teknik ve plânlama özellikleriyle halk gücüyle yaptırıldığı anlaşılan, 19. yüzyılın son çeyreğine ait bir mahâllec mescididir. Bugün yok olma sürecine girmiş, şahıs mülkiyetindeki tescilli yapının, ibadete açılarak korunmasına yönelik hiçbir çalışma yapılmamıştır.

Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi

Kent Plânındaki Nu.	: 12
Şekil	: 18
Resim	: 160 – 170
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

Yeri: Beytepe Mahallesi, Cevizlerkaşı Sokak No. 1'de yer almaktadır.

Mimari: Yapı, doğruya doğru alçalan eğimli arazinin, bir istinat duvarıyla teraslandırılmış yüksek kotu üzerindeki iki katlı olarak inşa edilmiştir (160., 163. Res.). Harim, zemin kat üzerinde, 10.55 m. x 7.35 m. ölçülerinde, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plânlıdır (18. Şek./160. Res.). Zemin katta, ortada iki ahşap direğe oturan kuzey-güney doğrultulu bir ana giriş ile bu ana girişe dik uzanan tâli girişlerin taşıdığı harim katı döşemesine ait ahşap strüktür izlenmektedir. Ayrı bir giriş kapısı bulunan zemin katın, Kur'an kursu veya mesken işleviyle kullanıldığı düşünülmektedir. Yapı, içten düz çatalı ahşap tavan, dışta ise iki omuzlu kırma çatıyla kaplıdır.

Dış cephelerin, köşelerde kaba yonu orta kısımlarda moloz taş örgülü yüzeylerinde yer alan yuvarlak kemerli kapı-pencere çerçeveleri kesme taş malzemedendir. Harim katında, kapıların iki yan ve bir kilit taşı olmak üzere beş taş örgülü kemerleri ile pencerelerin bir yan ve bir kilit taşından oluşan üç taş örgülü yuvarlak kemerlerine ait kilit taşları, dışa çıkıntılı olarak belirginleştirilmiştir. Zemin katta ise sövesiz, moloz taş örgülü yüzeyler içerisinde açılmış yuvarlak kemerli pencereler görülmektedir. Cephe yüzeylerini yukarıda, içbükey ve dışbükey hatlarla profillendirilmiş saçak silmesi nihayetlendirir.

160. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, genel görünüş

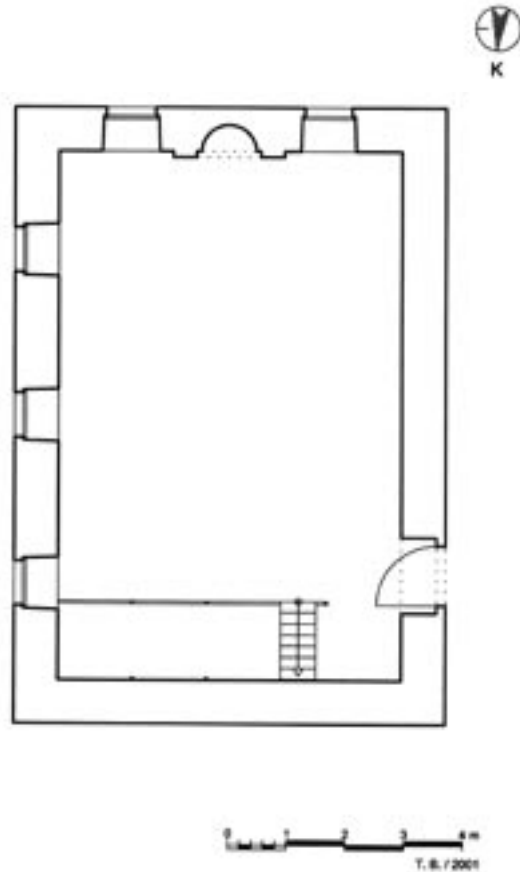
Kuzey cephe, sağır bir beden duvar halinde olup, arkasında yer alan konutla saçak komşusudur (161. Res.).

Doğu cephede, her iki kat için de aynı düşey eksenlerde açılmış, iki sıra halinde üçer adet yuvarlak kemerli pencere yer almaktadır (162. Res.).

Güney cephede; mihrap ekseninin her iki yanında, harime ve zemin kata açılan, iki sıra halinde toplam dört adet yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır (163.– 164. Res.). Zemin kata açılan doğudaki pencerenin altında, daire kesitli pişmiş topraktan bir künk çıkışı bulunur¹⁵⁴.

Batı cephede, harim ve zemin kat mekânlarının yuvarlak kemerli, tek kanatlı giriş kapıları yer almaktadır (160.–161. Res.). Cephenin yukarısında, kuzey köşeye yakın açılmış kapı harimin (165. Res.); aşağıda, güney köşeye yakın açılmış kapı ise zemin kata ait giriş açıklıklarıdır.

Zemin kat mekânının basit ahşap tablalı bir kapısı vardır¹⁵⁵. Bugün depo olarak kullanılan zemin katın ortasında yer alan yuvarlak kesitli iki ahşap

18. Şekil : Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi Plânı

161. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, kuzeybatıdan görünüş

162. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, doğu cephe

163. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, güneydoğudan görünüş

direk, üzerlerindeki ahşap yastıklara oturan harim katı döşemesine ait ana kirişi desteklemektedir (166.Res.). Zemin kat mekânın asıl kullanım şekli kesin olarak bilinmemekle birlikte, duvar yüzeyleri alçı sıvalı olup, kapı açıklığının sağında yer alan ahşap bir ayakkabılığa ait raf izleri dikkat çeker (166. Res.). Buna göre zemin katın, Kur'an kursu olarak kullanıldığı düşünülebilir.

Harime, üst kısmı yuvarlak kemerli, 1.30 m. genişliğinde ve kemer tepe yüksekliği 2.13 m. olan ahşap tablalı bir kapıdan girilmektedir. Kapı kasası üzerindeki kemerin karın kısmı, ince ahşap çıtalarla dilimlendirilmiştir (167. Res.). Harimi aydınlatan toplam beş adet pencerenin, yatay ve düşey kayıtları bulunan ahşap doğramaları 0.90 m. genişliğinde ve 1.80 m. kemer tepe yüksekliğinde olup, yuvarlak kemerlerinin karın kısımları yine ince ahşap çıtalarla dilimlendirilmiştir. Günümüzde harap vaziyette bulunan harim alçı sıvalıdır. Ahşap tavan yüzeyi, harim boyunca ince uzun dikdörtgenler çizen düz çıtalıdır (167.-168. Res.).

Kuzey beden duvarına bitleştirilmiş ahşap stüktür, harim bünyesinde küçük bir mahfilin var olduğuna işaret etmektedir (167. Res.). Döşeme kaplaması söktük vaziyetteki mahfil, arkada beden

164. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, giney cepheden detay

duvarına bitştirilmiş iki ve önde bağımsız olan üç ince ahşap direğe oturtulmuştur. Giriş kapısı yakınında yer alan kare kesitli ahşap direk, üst örtüye kadar uzatılmıştır. Tek yönlü merdivenin de bu ahşap direğin yanından yükselmesi gerekir. Mahfilin altında, ön direklerin arasında, ahşaptan alçak bir korkuluk mevcuttur.

Mihrap, yaklaşık 1.90 m. eninde ve 2.80 m. boyunda olup, alçı kalıplama tekniğiyle yapılmıştır. Beden duvarı yüzeyinden 0.10 m. dışa çıkıntılı mihrabın, yarım daire plânlı nişi 0.45 m. derinliğindedir. Kavsaranın önünde,

165. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, harime giriş kapısı

166. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, ahşap döşeme strüktüründen görünüş

167. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, harimin kuzey görünüşü ve mahfil kalıntıları

168. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, harimden görünüş

dilimlendirilmiş sivri tepelikli kemer şeklinde bir alçı perde yer almaktadır (169. Res.). Mihrabın, zeminden dört şerit halinde başlatılmış geometrik süslemeli bordürünün ortadaki iki şeridi, yaklaşık 0.65 m. yükseklikten sonra yazı kuşağıyla devam ettirilmiştir (170. Res.). Sade bir süsleme kompozisyonuna sahip alçı mihrabın, kalıp birleşim noktalarındaki bozuk satırlar dikkat çekmektedir (170. Res.).

Giriş açıklığının kuzeyinde yer alan ahşap raf izleri bir ayakkabılığa ait olmalıdır (167. Res.).

169. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, mihrap

170. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, mihrap bordüründen detay

Yapının ahşap mimari elemanları büyük oranda tahrip olmuştur. Özellikle pencere doğramalarının açılır kanatları yok olmuşken, kapı kanatlarının demirden yapılmış tokmak, menteşe ve sağlam olmamakla birlikte orijinal kilit düzenekleri halen mevcuttur.

Malzeme ve Teknik: Mescidin inşasında taş, ahşap, kireç harcı, oluklu kiremit ve alçı malzeme kullanılmıştır.

Beden duvarları köşelerde kaba yonu orta kısımlarda ise moloz taş örgülüdür. Kapı ve harim katına açılan pencerelerin dış söveleri ile saçak silmesi kesme taştır. Taş örgüler içerisinde bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır (152.Res.).

Mescidin, zemin kat üzerindeki döşemesi ahşap strüktür üzerine oturtulmuştur. Döşeme, kuzey-güney doğrultulu bir ana giriş ile bu ana girişin üzerinde enlemesine uzanan tali girişlere taşınmıştır (166.Res.). Ana girişin iki ucu, kuzeyde ve güneyde beden duvarları içerisine alınmışken, orta kısımda, üzerlerinde birer yastık bulunan yuvarlak kesitli, iki bağımsız ahşap direk desteklenmiştir. Kapı ve pencere doğramaları ile tavan ve döşeme kaplamaları ahşap malzemedendir

(167. Res.). İki omuzlu kırma çatı, oluklu kiremitle kaplanmıştır (160. Res.).

Mihrapta kalıplama tekniğinde, iç mekânda ise sıva olarak alçı malzeme kullanılmıştır (168.–170. Res.).

Süsleme: Mescitte taş ve alçı süsleme görülür.

Kesme taş malzemedен yapılmış yuvarlak kemerli kapı-pencere söveleri ile profilli saçak silmesi, cephe yüzeylerine hareket kazandıran detaylar olarak dikkat çekmektedir (160.–165. Res.). Kapı-pencere sövelerinin yuvarlak kemerlerine ait kilit taşları, dışa taşırılarak belirginleştirilmiştir (164.–165. Res.). Bugün büyük bir kısmı yerlerinden koparak, etrafa saçılmış olan saçak silmesine ait parçalar, içbükey-dışbükey profillidir.

Alçı kalıplama tekniğindeki mihrabın, yazı ve geometrik motifli bordürleri vardır (169.–170.Res.). Uç noktalarından birbirleriyle birleşik stilize kandil motiflerinden müteşekkil, dört ince şeritli bordür kuşağının ortadaki iki şeridi zeminden yaklaşık 0.65 m. yükseldikten sonra, mihrap nişi etrafında altı kez tekrarlayan “kelime-i tevhid” ve “sene 1293” şeklindeki yazı kuşağına

çevrilmiştir (170. Res.). Geometrik ve yazı kabartmalı bordür kuşakları, birbirlerinden kalın çubuklarla ayrılmışlardır. Kavsaranın önünde, içbükey-dışbükey kavislerle dilimlendirilmiş sivri tepelikli bir kemer açıklığına sahip, düz alçı perde yer almaktadır.

Kitabe: Mescide ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Mescit, alçı mihrap bordüründe geçen H. 1293 / 1876 tarihine göre, 19. yüzyılın son çeyreğinin başlarında inşa edilmiştir (170.Res.).

Yapı, günümüze ulaşana dek herhangi bir onarım geçirmemiştir. Mülkiyeti, halen bir şahıs ve çok sayıdaki varisi üzerinde bulunan tarihi mescit, ibadete kapalı olup, harap vaziyettedir. Batı cephe, sonradan yükselen yol kotunun altında

kısmen gömülü kalmıştır. Yapının özellikle güney beden duvarında derin çatlaklar meydana gelmiştir (160.Res.). Profilli saçak silmesine ait parçaların yer yer cephe üzerinden koparak yere düştüğü, orijinal çatı kaplamasının ise harap olduğu görülmektedir (160.–164. Res.). Mescidin, mahfil döşemesi ile birlikte, pencere kanatları gibi önemli ahşap mimari elemanları yok olmuştur (167.–168. Res.).

Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi, bir zemin kat mekânının üzerinde yükseltilmiş olan harimi ile Beypazarı'ndaki diğer mahâlle mescitlerinden farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, köşelerde kaba yonu, orta kısımlarda moloz taş örgülü beden duvarları, kapı ve pencere kemerlerinin dışa çıkıntılı kilit taşları ve alçı kalıplama tekniğindeki mihrabı ile Beypazarı'ndaki diğer 19. yüzyıl yapılarıyla çağdaştır.

Hoca Kiriş (Abbas Zâde) Mescidi

Kent Plânındaki Nu.	: 13
Şekil	: 19 – 20
Resim	: 171 – 179
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

Yeri: Abbas Zâde Mescidi olarak da bilinen yapı, İstiklâl Mahallesi Çınar Sokak No. 27'de, tarihi konut dokusu içerisinde yer almaktadır¹⁵⁶.

Mimari: Mescit, kuzeydoğudan güneybatıya doğru alçalan, eğimli arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapı, dış kenar uzunlukları 9.70 m. x 8.30 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen plânlı harim ile bunun güneybatısında yer alan dört basamaklı -sembolik- bir minare sekisinden oluşmaktadır (19. Şek./171. Res.). Mescit dıştan kırma çatıyla örtülerek, içten düz çatalı ahşap tavanla kaplanmıştır.

Harimin batısında, güneyde 7.10 m. ve batıda 12.40 m. uzunluğundaki istinat duvarları ile çevrili, düz bir dolgu platformundan ibaret açık avlu yer almaktadır. Güney yöndeki istinat duvarı, mescitten 1.85 m. uzağa çekilerek, avluya sokak üzerinden giriş sağlanmıştır (172.–173. Res.). Dört basamaklı minare sekisi, güney yöndeki istinat duvarının batı köşesine yerleştirilmiştir (174. Res.). Söz konusu istinat duvarının, giriş açıklığı ile minare sekisi arasında kalan 4.40 m. uzunluğundaki bölümü, yaklaşık 2.00 m. yüksekliğinde bir set duvarı ile yükseltilmiştir (171.–172. Res.).

Mescidin kuzey, güney ve doğu cephelerini yaklaşık 0.80 m. kalınlığındaki taş duvarlar teşkil ederken, batıdaki giriş cephesi, ahşap çatı arasında kerpiç dolgu ile yapılmış 0.20 m. kalınlığında bir hımuş duvardan oluşmaktadır (19.

Şek.). İki yöne eğimli kırma çatının kuzey, güney ve batı cephelerindeki alınlık kısımları bağdadi sıvalıdır. Çatı, oluklu çinko levhalarla kaplıdır. Batı cephenin hımuş duvarı sıvalı iken, diğer cephe yüzeyleri kaba yonu taş örgüleriyle bırakılmıştır (172.–173. Res.). Cephe yüzeyleri sonradan, koyu portakal rengine boyanmıştır.

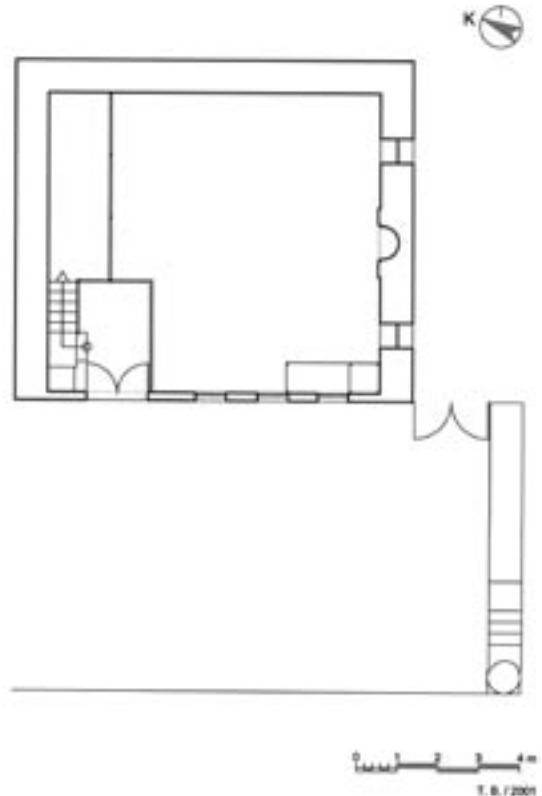
Kuzey cephe, arazi eğimine yaslandırılarak sağır bırakılmıştır.

Doğu cephe, Çınar Sokak'tan kuzeye doğru tırmanan tâli yokuşa bitişik ve koşut olup, yapının sağır bırakılan bir diğer cephesidir. Cephe duvarı, yükselen yol kotu sebebiyle kısmen dolgu altında kalmıştır (172. Res.).

Çınar Sokağa paralel ve bitişik olarak düzenlenmiş güney cephede, mihrap ekseninin her iki yanında da birer dikdörtgen pencere yer alır.

171. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, güneybatıdan genel görünüş

19. Şekil : Hoca Kiriş Mescidi Plânı

172. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, güneydoğudan görünüş

Ahşap pencere doğramalarının etrafında, cephe yüzeyine aplike edilerek, aşağıya doğru uzatılmış pervaz kaplamaları görülmektedir (172. Res.).

Batı cephe; kuzey köşesine yakın açılmış ahşap tablalı, çift kanatlı giriş kapısı ve kapının güneyinde yer alan ikisi büyük ve biri küçük olan üç pencere ile önündeki avluya yönelir (173.Res.). Batı cephenin güney köşesinde yer alan küçük pencere daha yüksek bir kota çekilerek, minber kanadının pencere açıklığını kapatması engellenmiştir (176. Res.). Pencerelerin, yuvarlak kesitli ince demirlerden yapılmış korkulukları vardır.

Harime, kuzeybatı köşesinden, 1.50 m. genişliğinde ve 1.95 m. yüksekliğindeki kapı açıklığından girilmektedir. Kapı sahanlığının önünde, 1.80 m. x 2.70 m. ölçülerindeki dikdörtgen alan ayakkabılık olarak düzenlenmiş ve bu bölüm ahşaptan "L" formulu bir korkulukla ayrılmıştır (19.Şek./175. Res.).

Harim, mihrap ve batı duvarlarında açılmış, farklı ebatlardaki dikdörtgen çerçeveli pencerelerle aydınlatılmıştır. Mihrabın her iki yanında yer alan pencereler, zemin seviyesinden yaklaşık 1.87 m.

173. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, batı cephe

174. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, avlunun güneybatı köşesindeki minare sekisi

175. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, harime girişi

yukarıda açılmış olup, 0.60 m. genişliğinde ve 1.27 m. yüksekliğindedir. Batı duvarında ise zeminden yaklaşık 0.80 m. yukarıda açılmış 0.75 m. genişliği ve 1.60 m. yüksekliği olan iki dikdörtgen pencere ile minberin bulunduğu alanda 0.80 m. x 0.80 m.lik bir kare pencere yer almaktadır (175.–176. Res.). Pencere doğramalarının üstte sabit, altta iki yana açılır yatay ve düşey kayıtlı kanatları vardır. Harim, kuzey-güney doğrultulu düz çıtalı ahşap tavanla kaplanmıştır. Beden duvarları alçı sıvalıdır.

Mahfil kuzey beden duvarına bitişik ahşap strüktürlüdür. Mahfilin altı dolap olarak değerlendirilmiştir. Ayakkabılıktan, taş malzemeden yapılmış beş basamaklı bir merdivenle çıkılan mahfil, yaklaşık 1.50 m. genişliğinde ve 4.60 m. uzunluğunda olup tek saflıktır. Kadınlara mahsus olarak düzenlemiş mahfilin ön açıklıkları çapraz çıtalı kafes işleriyle kapatılarak, mahremiyet sağlanmıştır (177.Res.).

Mihrap, alçı kalıplama tekniğinde yapılmıştır. 1.70 m. genişliğinde ve 3.30 m. yüksekliğindeki mihrap, duvar yüzeyinden 0.05 m. kadar öne çıkıntılıdır. 0.80 m. genişliğe ve 0.45 m. derinliğe

176. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, mihrap ve minber

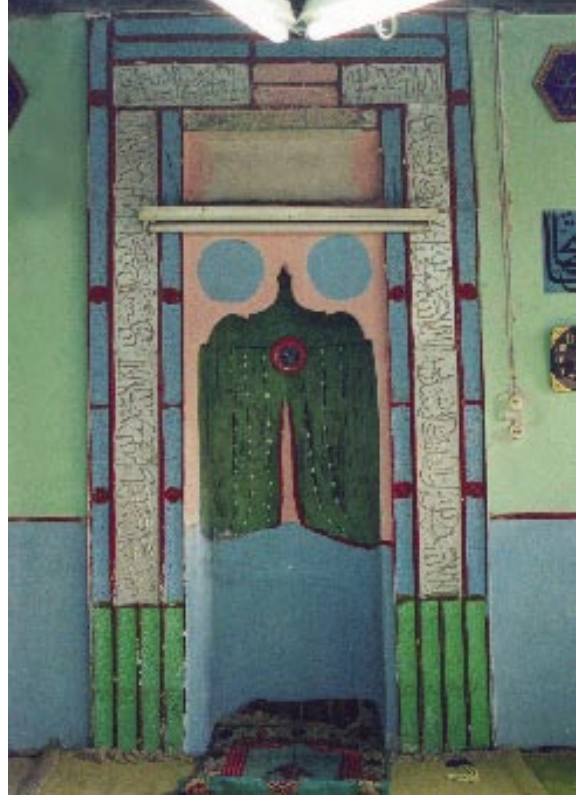
sahip yarım daire formulu mihrap nişi üzerinde yer alan kavsara boşluğu alçı perde ile kapatılmıştır. Alçı perde üzerinde, yüzeyi yazısız bırakılmış kitabe boşluğu yer alır (178. Res.). Mihrabı kuşatan bordür kuşakları, zeminden dört şerit halinde başlatılıp, yaklaşık 0.50 m. yükseklikten sonra ortadaki iki şerit yazı kuşağına dönüştürülmüştür. Yazı kuşağının iki yanında yer alan, bitkisel ve belirli aralıklarla yerleştirilmiş çarkıfelek motiflerinden müteşekkil şeritler, mihrap nişini üç yönden çevreler (179. Res.). Ancak üst kuşakta yazı bordürü tam ortada kesilerek, arada kalan 0.40 m.'lik boşluk, bitkisel bordür şeritleriyle tamamlanmıştır. Üst kuşağın üzerine bir bitkisel şerit daha yerleştirilerek, mihrap kütesinin tavana kadar yükseltildiği görülmektedir (178. Res.).

Minber, ahşap malzemeden tek kanatlı ve basit bir işçilikle yapılmıştır. Kürsüsü yoktur. 0.75 m. x 2.30 m.lik kaide alanı bulunan minberin, harime bakan yan kanadında geometrik süsleme izlenir (176. Res.).

Avlunun dolgu zemini, güney ve batı yönlerde inşa edilmiş istinat duvarlarıyla desteklenmektedir. İstinat duvarlarının minare sekisi altına denk gelen

177. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, mahfil

178. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, mihrap

güneybatı köşesi, 0.30 m. genişliğinde pahlı bir kenarla dönülmüştür. Bugün iç kısmı, kilitli parke taşıyla kaplı olan avlunun ortasında yaşlı bir dut ağacı ile kuzeybatı köşesine sonradan eklenmiş bir abdest mahalli bulunmaktadır (171.– 174. Res.).

Güneybatı köşede yer alan minare sekisi, avluyu güney yönde destekleyen istinat duvarının üzerine oturtulmuştur (171. Res.) Dört basamaklı merdivenle çıkılan minare sekisinin üst kısmı daire plânlıdır (174. Res.).

Malzeme ve Teknik: Mescidin inşasında; taş, ahşap, kerpiç, kireç harcı, çinko, demir ve alçı malzeme kullanılmıştır.

Kuzey, güney ve doğu duvarları kaba yonu taş malzemeyle örülmüş, batı duvarı ise ahşap çatkı arasında kerpiç dolgu olarak, hıms tekniğinde inşa edilmiştir (172.–173. Res.). Kâgir duvarlar yaklaşık 0.80 m., hıms duvar ise 0.20 m. kalınlığındadır (19.Şek). Avluyu güney ve batı yönlerden destekleyen istinat duvarlarında, köşelerde kaba yonu, orta kısımlarda ise moloz taş malzeme kullanılmış, güneybatı köşeye yerleştirilen minare sekisi ile istinat duvarlarının sokağa bakan pahlı köşesinde kesme taş yer verilmiştir (171. Res.).

Avlunun güney yöndeki istinat duvarı ile üzerine oturan minare sekisi arasında, ahşap hatıl

kullanımı görülmektedir (171. Res.). Yapının kagir duvarlarında bağlayıcı malzeme ve dış cephelerde derz sıvası olarak kireç harcı kullanılmıştır (172. Res.). Batıdaki himiş duvar kireç sıvalıdır (173. Res.).

İki yöne eğimli kırma çatının, kagir duvarlar üzerindeki alınlık cepheleri bağdadi tekniğindedir. Özellikle kuzey ve doğu cephelerde daha yüksek olmakla birlikte, güney cephesinde de yaklaşık 0.50 m. yüksekliğinde ahşap kaplama üzerine kireç sıvayla yapılmış, bağdadi bir alınlık duvarı vardır (172. Res.).

Yapının iç tavan kaplaması, mahfil strüktürü, pencere ve kapı doğramaları ile minberinde ahşap malzeme kullanılmıştır (175.-177. Res.). Ahşap kırma çatı, oluklu çinko ile kaplıdır. Batı cephesindeki pencere doğramalarının, ince kesitli yuvarlak demirlerden yapılmış korkulukları vardır (173. Res.).

Mihrapta kalıplama tekniğinde ve harim duvarlarında sıva olarak alçı malzeme kullanılmıştır (178.-179. Res.).

Süsleme: Mescitte taş, alçı ve ahşap süslemeler izlenmektedir.

Yapının dış cephelerinde önemli süsleme öğeleri yoktur. Avluyu, güney ve batı yönlerden çevreleyen istinat duvarlarının Çınar Sokak üzerindeki köşesi, yaklaşık 0.30 m.lik, kesme taş örgülü bir pahla dönülmüş ve bu pahlı kenar, içbükey ve dışbükey hatlarla profillendirilmiş üçgen bir geçiş öğesiyle minare sekisinin dik köşesine birleştirilmiştir. Söz konusu geçiş öğesinin üst birimi küçük bir tromp dilimine benzemektedir (171. Res.).

Mihrabın alçı kalıplama tekniğiyle yapılmış, yazı ve bitkisel kabartmalı bordür süslemeleri, İmaret Camii ve Beytepe Sokağı Mescidi alçı mihraplarının bordürleri ile aynı işçiliği göstermekte ve aynı ustanın kalıbıyla şekillendirildiklerine işaret etmektedir. “La ilahe illallah Muhammed en Resullullah”, “Vemâ halektun inse ve’l cinne İllâ liyabudun” şeklinde kelime-i tevhid ve Zariyat

179. Resim: Hoca Kiriş Mescidi, mihrap bordüründen detay

20. Şekil : Hoca Kiriş Mescidi, alçı mihrap bordüründen detay

suresi 56. Ayet ile “sene 1304” olarak beş defa tekrarlayan celi sülüs yazılı bordür kuşağının iki yanında yer alan bitkisel süslemeli şeritler, bu mihrapta da izlenmektedir (178. Res.). Bir dalga çizgisi üzerindeki spiral kıvrımların içerisine alınmış lâle motifleri ile bu lâlelerin arasında yer alan birer stilize çiçekle devam ettirilmiş bitkisel şeritlere belirli aralıklarla çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir (20. Şek./179. Res.). Kavsara boşluğunun önünde, içbükey ve dışbükey hatlarla dilimlendirilmiş sivri tepelikli bir kemere sahip alçı perde, mihrapta dikkat çeken bir diğer dekoratif unsurdur.

Minber kanadında, kavisli çیتالardan meydana gelen geometrik süsleme görülmektedir. Üçgen formlu kanat yüzeyine, yatay ve düşey hatlarda zikzaklar çizen çیتالar çakılmıştır (176. Res.). Mahfil açıklıkları, çapraz çitalı kafes işleriyle kapatılmıştır (177. Res.).

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Hoca Kiriş Mescidi’nin inşa kitabesi bulunmazken, mihrap bordüründe geçen “sene 1304” ibaresi, 1887 yılında veya buna yakın bir tarihte yapıldığına işaret etmektedir.

Yapı günümüze ulaşana dek belirli onarımlar geçirmiştir. Dış cephelerde derz ıslahı ve cephe eteklerine çimento harçlı sıva yapıldığı görülmektedir (172. Res.). Avlunun kuzeybatısına, üzeri kapalı bir abdest mahalli yerleştirilmiş ve avlu zemini kilitli parke taşıyla kaplanmıştır (171., 173. Res.). Yapının ahşap elemanları, yeşil renkte yağlı boyayla boyanmıştır. Mihrabın yazı kuşağı ve bitkisel bordürleri; sonradan gri, yeşil ve mavi renklerde boyanarak, niş içerisine bir perde motifi işlenmiştir (178. Res.). Alçı sıvalı beden duvarlarının etek kısımlarına açık mavi, üst kısımlarına ise açık yeşil renkte badana yapılmıştır (176. Res.).

Beypazarı tarihi konut yerleşimi içerisinde bulunan Hoca Kiriş (Abbas Zâde) Mescidi, mimari ve süsleme özellikleriyle dikkat çeken, 19. yüzyıl sonlarına ait bir mahâllecidir.

Kazgancı Mescidi

Kent Plânındaki Nu.	: 14
Şekil	: 21
Resim	: 180 – 186
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

Yeri: İstiklâl ve Rüstempaşa Mahalleleri'nin Çınar Sokak yokuşu üzerinde bulunduğu küçük meydanda, No. 56'da yer almaktadır.

Mimari: Yapı, güneydoğudan kuzeybatıya doğru alçalan, meyilli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Güney ve kuzey cephelerinde yaklaşık 7.30 m., doğu ve batı cephelerinde ise 8.50 m. ölçülerinde olan mescit, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plânlıdır (21. Şek). Üst örtü dıştan beşik çatı, içte ise düz ahşap tavanla kaplıdır. Ezan okumak amacıyla, yapının kuzeybatı köşesine üç basamaklı bir minare sekisi yerleştirilmiştir (180. Res.).

Mescidin dış cepheleri, derzleri sonradan çimento harcıyla ıslah edilmiş kaba yonu taş örgülüdür. Cephe eteklerinin ve özellikle de doğu cephenin, onarım esnasında sıva ile kaplandığı görülmektedir. Ahşap kırma çatı, Marsilya tipi kiremitle aktarılmıştır (180.–181. Res.).

Doğu cephesi sağır bir beden duvarı halindedir (181. Res.).

Güney cephenin sağır beden duvarı üzerinde üçgen çatı alınlığı yükselmektedir. Cephenin doğu köşesine, tarihi yapıyla ilgisiz, depo -odunluk- şeklinde bir başka yapı ilave edilmiştir (182. Res.).

Batı cephede, dikdörtgen çerçeveli iki alt pencere ile bu iki pencerenin ortasında, yuvarlak kemerli bir tepe penceresi açılmıştır. Batı cephe üçlü

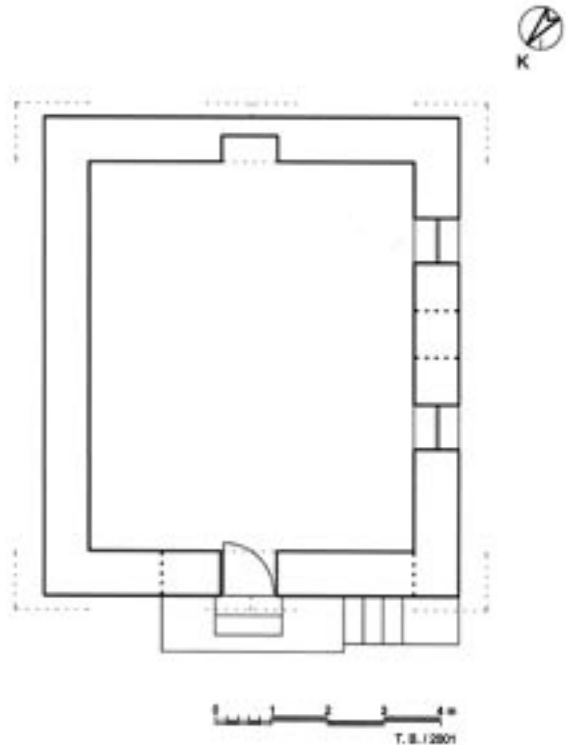
pencere düzenlemesiyle harime ışık sağlayan tek cephedir (182. Res.).

Kuzey cephenin ortasında giriş kapısı yer almaktadır. Giriş kapısı üzerinde, cephenin batı köşesine doğru uzanan sıva tadilatı göze çarpar. Bu tadilat, orijinalinde beden duvar içerisine gömme olarak yapılmış mahfilin, daha sonra örülerek kapatılmış olan açıklığına -ki bu açıklık, mahfili genişletmek maksadıyla bağdadi tekniğinde kapatılmış olmalıdır- aittir¹⁵⁷ (180.–181. Res.). Kuzey cephenin batı köşesine bitişik minare sekisine, cephe duvarına paralel üç basamakla çıkılmaktadır. Doğru köşede, bugün tamamen sıva altında kalmış bir çeşmenin yer aldığı söylenmektedir¹⁵⁸. Kuzey cephe yukarıda, beşik formulu kırma çatının bugün oluklu çinko levhalarla kaplı olan üçgen alınlığıyla tamamlanmıştır.

Harime, kuzeyindeki 1.00 m. genişliği ve 2.40 m. yüksekliği olan demir doğramalı, tek kanatlı

180. Resim: Kazgancı Mescidi, kuzeybatıdan genel görünüşü

21. Şekil : Kazgancı Mescidi Plânu

181. Resim: Kazgancı Mescidi, kuzeydoğudan genel görünüş

183. Resim: Kazgancı Mescidi, harimin kuzey görünüşü

kapı açıklığından girilmektedir (183.Res.). Mescidin ahşap tablalı önceki kapı kanadı ise yapının güneybatı köşesine sonradan ilave edilen deponun kapısına takılmıştır (184. Res.).

Harim batıda, zeminden yaklaşık 0.20 m. yukarıda açılmış; 0.80 m. genişliğe ve 1.20 m. yüksekliğe sahip iki dikdörtgen pencere ile bu iki pencerenin ortasında, 0.84 m. genişliği ve kemer tepe yüksekliği 1.50 m. olan bir tepe penceresiyle aydınlatılmıştır (185. Res.). Harim, kireç sıva üzerinde beyaz badanalıdır. Onarımında yenilenmiş olan ahşap tavan kaplaması, günümüzde ahşap çıtalarla üst örtüye raptedilmiş sunta plaklarla kaplıdır (183., 186. Res.).

Kuzeydeki giriş açıklığının üzerinde, beden duvarına gömme olarak yapılmış küçük bir mahfil bulunmaktadır (183. Res.). Mahfile çıkış, büyük olasılıkla, harimin kuzeydoğu köşesindeki ahşap bir merdivenle sağlanmıştır. Tek saflık ve oldukça dar tutulmuş olan mahfil, orijinalinde öne doğru ahşap strüktürle uzatılmış olmalıdır. Kuzeyde ise -bugün dış cephedeki sıva tadilatından anlaşıldığı gibi- bağdadi bir duvarla geriye doğru genişletilmiştir (180. Res.).

Mihrap, 1.00 m. genişliğinde ve tepe yüksekliği yaklaşık 2.30 m. olan yuvarlak kemerli basit bir niş şeklinde olup, beden duvarı içerisinde 0.47 m. derinliğe sahiptir. Mihrap nişi fayansla kaplanarak, çirkin bir görünüme sokulmuştur (186.Res.).

182. Resim: Kazgancı Mescidi, batı cephe

184. Resim: Kazgancı Mescidi, bugün depo kapısında kullanılan mescide ait kapı kanadı

185. Resim: Kazgancı Mescidi, harimin batı duvarı ve pencere düzeni

186. Resim: Kazgancı Mescidi, mihrap

Minare, üzerine üç basamakla çıkılan, 0.85 m. x 1.00 m. ebatlarındaki bir ezan okuma sekisinden ibarettir (180. Res.).

Malzeme ve Teknik: Mescitte yapı malzemesi olarak; taş, kireç harcı ve ahşap kullanılmıştır.

Beden duvarları kaba yonu taş malzemeyle inşa edilmiştir. Taş örgüler arasında, onarımlarda çimento harcıyla ıslah edilmiş olan, kireç harçlı kalın derz işçiliği görülmektedir (180.–182. Res.).

Kâgir duvarlar içerisinde ve batı cephedeki dikdörtgen pencere açıklıklarının üzerinde ahşap hatıllar görülmektedir (180.–182. Res.). Beşik çatı ile sonradan yenilenmiş olan iç tavan kaplaması ve kapı-pencere doğramaları ahşap malzemeden yapılmıştır (180., 184.–185. Res.).

Süsleme: Mescidin günümüze ulaşabilen herhangi bir süslemesi bulunmamaktadır.

Kitabe: Mescide ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: İnşa tarihi hakkında herhangi bir yazılı belge bulunmayan tarihi mescit, onarımlarda orijinal yapısal özelliklerini büyük ölçüde yitirmiştir. Hoca Kiriş (Abbas Zâde) Mescidi ile arasında yaklaşık 100 m. mesafe olan bu mescidin de kuzeybatı köşesine bitişik ve üzerine üç basamakla çıkılan, ezan okuma sekisi şeklinde yapılmış sembolik bir minaresi bulunmaktadır. Kanâatimizce Kazgancı Mescidi de, tarihsel dokusu zengin Çınar Sokakta, 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş bir diğer mescittir.

Yapıda, mahalle sakinleri tarafından yaptırılmış bilinçsiz onarımlar söz konusudur. Yapının taş örgülerine derz ıslahı yapılmıştır. Dış cephe eteklerinde ve belirli yüzeylerde sıva tadilatları görülmektedir. Beşik çatı yenilenerek, saçaklara çinko yağmur suyu olukları takılmıştır (180. Res.). Orijinal giriş kapısının ahşap kanadı, mescidin güneybatı köşesine ilave edilerek, dış görünümünün çirkinleştirildiği muhdes depoda kullanılmıştır (182., 184. Res.). İç mekânda, ahşap tavan kaplaması sunta plakla yenilenmiş ve mahfil kullanım dışı bırakılmıştır. Kapı ve pencerelere demir doğramalar takılarak, mihrap fayansla kaplanmış (183.–186. Res.).

Kazgancı Mescidi, tarihi konut dokuları ile zengin İstiklâl ve Rüstempaşa Mahalleri'nin Çınar Sokak mevkiinde kesiştiği küçük meydanda inşa edilmiş, 19. yüzyıl sonlarına tarihlendirebileceğimiz bir diğer mescittir.

Uruş Beldesi Camii

İlçe Haritasındaki Nu.	: 1
Şekil	: 22
Resim	: 187 – 196
İnceleme Tarihi	: Ağustos 2001

Yeri: Beypazarı'nın 25 km. kuzeybatısında bulunan Uruş Beldesi'nde, Camiler Sokağı üzerinde yer almaktadır.

Mimari: Yapı, kuzeyinden geçen, doğudan batıya doğru hafif meyilli yolun yaklaşık 1.50 m. kadar düşük kotunda, düz bir alan üzerine yerleştirilmiş ve yola paralel istinat duvarı üzerinden bir merdiven vasıtasıyla caminin ön bahçesine iniş sağlanmıştır (187.Res.).

Cami, dıştan dışı 13.30 m. x 14.85 m. ölçülerinde, mihraba dik uzanan dikdörtgen plânlı harim ile kuzeybatı köşesine bitişik tek şerefeli minarenden meydana gelmektedir (22. Şek./188.Res.). Kuzey yöndeki çatı saçağı, minare kaidesi genişliğinde öne doğru uzatılarak beş adet ahşap direğe taşınmış ve harimin önündeki bu kısım;

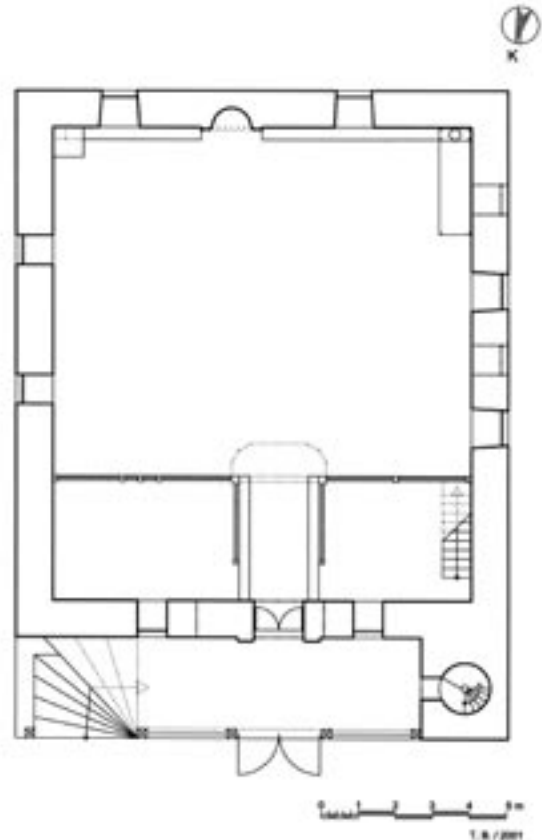
üstteki çardak katı ile birlikte iki katlı, açık bir ön giriş mahalli olarak değerlendirilmiştir (189.Res.). Harim, içten düz ahşap tavanla kaplanarak, dıştan dört omuzlu kırma çatıyla örtülmüştür.

Dış cephe yüzeylerinin sonradan sıvanarak, boyandığı görülmektedir. Marsilya tipi kiremitle aktarılan kırma çatının saçak altları onarımlarda çinko levhalarla kaplanmıştır. Güney ve batı cephelerdeki büyük pencerelerin önlerinde basit işçilikli demir parmaklıklar bulunmaktadır.

Doğu cephede, yuvarlak kemerli iki tepe penceresi açılmıştır. Doğuda, yüksek kotta inşa edilmiş bir konutun, caminin doğu cephesini gölgelediği ve bu konuta ait arsanın, doğu cephenin kuzey köşesine bitişik istinat duvarının arkasında yükseltildiği görülmektedir (189. Res.).

187. Resim: Uruş Beldesi Camii, kuzeyden genel görünüş

22. Şekil : Uruş Beldesi Camii Plânu

188. Resim: Uruş Beldesi Camii, minare

Güney cephede, yuvarlak kemerli iki pencere yer almaktadır. Cephenin batı köşesindeki pencere mihrap eksenine yakın tutulmuştur (190.Res.).

Batı cephede, yuvarlak kemerli iki pencerenin ortasında ve cephenin kuzey ve güney köşelerinde üç adet tepe penceresi açılmıştır. Kuzey köşedeki tepe penceresi dikdörtgen çerçeveli iken, diğer ikisi yuvarlak kemerlidir (191. Res.). Batı cepheye koşut olarak uzanan minare kaidesinde, yüksek bir seviyeye yerleştirilmiş bir kitabe panosu bulunmaktadır (192. Res.). Kare formulu kitabe

190. Resim: Uruş Beldesi Camii, güneybatıdan görünüş

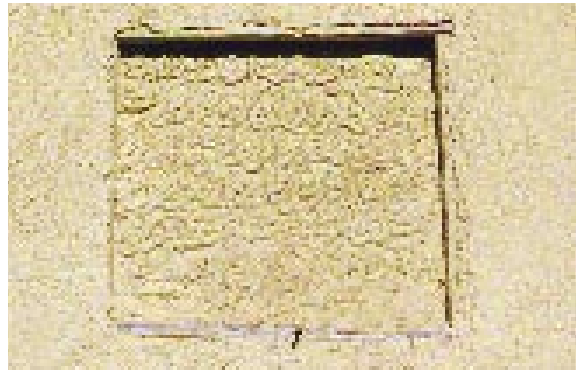
191. Resim: Uruş Beldesi Camii, kuzeybatıdan görünüş

panosu, kalın sıva tabakası sebebiyle içerlek kalmış ve yüzeyi boyanmıştır.

Kuzey cephenin önünde, kare kesitli beş ahşap dikmenin taşıdığı çatı saçağıyla örtülü çardak düzenlemesi vardır. Ahşap strüktürlü çardağa, doğu köşesinde yer alan ve sonradan betonarmeye dönüştürülmüş "L" formulu bir merdivenden çıkılmaktadır (189.Res.). Çardağın batı köşesindeki tek kanatlı kapı açıklığından mahfile giriş sağlanmıştır. Çardağın altında camekânla kapatılan bölüm, bugün ayakkabılık olarak kullanılmaktadır

189. Resim: Uruş Beldesi Camii, kuzeydoğudan görünüş

192. Resim: Uruş Beldesi Camii, minare kaidesinde yer alan kitabe panosu

193. Resim: Uruş Beldesi Camii, harimden görüntü

(191. Res.). Kuzey cephe duvarının orta noktasına yakın yerinde, harimin düz ahşap hatıllı giriş kapısı yer almaktadır. Kapı açıklığının iki yanında, beden duvarına bitişik vaziyette yer alan yekpare taş ayakların ön yüzeyleri yuvarlatılmıştır. Girişin iki yanında, altta dikdörtgen çerçeveli iki büyük pencere ile bunların üzerinde, çardak seviyesinde açılmış, dikdörtgen çerçeveli küçük pencereler bulunmaktadır (22. Şek./189., 191. Res.).

Harime, kuzeyindeki ahşap tablalı çift kanatlı kapıdan girilmektedir. Belirli bir düzen gözetilmeksizin açılmış farklı ebatlardaki pencerelerden harimin bol ışık alması sağlanmıştır.

194. Resim: Uruş Beldesi Camii, ahşap tavan kaplaması

Pencerelerin, yatay ve düşey kayıtlara bölünmüş, çift kanatlı ahşap doğramaları vardır. Yuvarlak kemerli pencerelerin kemer gözlerindeki sabit kanatlar, ortada bir ters üçgenle üç kayda bölünmüştür. Güney ve batı duvarlarında yer alan büyük ebatlı pencerelerin, yuvarlak kemer çizgilerini takip ederek harimi çepeçevre dolaşan, kalıplama tekniğinde yapılmış bir alçı bant bulunmaktadır (193. Res.).

Harim, dokuz dikdörtgene bölünmüş ahşap tavanla kaplıdır (194. Res.). Tavanın ortasında, yukarıya doğru çökertilmiş olan dikdörtgen alanın içerisindeki göbek kompozisyonu dikkat çekmektedir (195. Res.).

Mahfil kuzeyde, beden duvarına paralel ve bitişik olarak düzenlenmiştir. Önde, altı üstlü altışar adet ahşap direk taşıyan mahfil döşemesi, arka ve yan kısımlarda beden duvarlarına oturtulmuştur. Köşeleri pahlı kare kesitli ahşap direklerin üzerinde, yan yüzeyleri içbükey ve dışbükey hatlardan müteşekkil ahşap çıtalı, yekpare yassı başlıklar bulunmaktadır. Ahşap strüktürlü mahfile, batı köşesindeki dokuz basamaklı merdivenden çıkılır. Mahfil ortada, iki köşesi pahlı dikdörtgen bir çıkma yapmaktadır. Ahşap direkler arasında, çapraz çıtalı kafes işi korkulukları bulunan mahfilin

195. Resim: Uruş Beldesi Camii, tavan göbeği

çıkma kısmındaki korkuluğu, geometrik şekillerde ajurludur (196. Res.). Mahfil, doğu-batı yönünde düz çıtalı bir ahşap tavanla kaplanmıştır. Döşeme altında, yine bezer ahşap tavan kaplaması vardır.

Mihrap, 1.70 m. genişliğinde ve yaklaşık 3.50 m. yüksekliğinde olup, biraz doğuya kaydırılmıştır (22. Şek.). Alçı mihrabın, 1.05 m. genişliği ve 0.52 m. derinliği olan yarım daire plânlı nişi etrafında süslemesiz bir bordür kuşağı dolasmaktadır. Yuvarlak kemerli kavsaranın iki yan köşeliğine birer kabara yerleştirilmiştir. Niş üzerinde yatay bir kuşakla sınırlandırılan kitabe panosuna, siyah renkte kalemîşi hatla “Bismillahirrahmanirrahim” ve “Küllema dahele aleyha zekeriyyal mihrab” yazılmıştır (193. Res.).

Minber, ahşaptan tek kanatlı olarak yapılmıştır. Aynalık kısmında, ince çıtalı kare taksimatlandırma görülmektedir. Yekpare kanadın kaide, korkuluk ve kürsü altındaki yüzeyleri dikkörtgen ve üçgen formlarda tablalara ayrılmıştır.

196. Resim: Uruş Beldesi Camii, mahfil

Minber kapısı üstünde hilal şeklinde bir taç göze çarpar (193. Res.).

Vaaz kürsüsü yenidir. Mihrap duvarı eteğinde 0.30 m. genişliğinde ve 0.45 m. yüksekliğinde bir seki halinde, batı duvarı eteğinde ise yüzey kaplaması şeklinde ve ön yüzeyleri dikkörtgen tablalı olan ahşap kaplama yapılmıştır (193. Res.).

Minare, kuzey cephenin batı köşesinde yer alır (188. Res.). Minareye çıkış, kaidenin doğusunda, çardağa açılan yuvarlak kemerli açıklıktan sağlanmıştır. Kare plânlı kaide üzerinden, köşeleri içeriye doğru üçgen formda pahlanmış bir pabuç vasıtasıyla silindirik gövdeye geçilmiştir. Şerefe altında, beş sıra halinde genişletilerek yükseltilmiş, kirpi saçak görünümlü tuğla örgü görülmektedir. Şerefe korkuluğunun, araları boş bırakılmış, bindirmeli yatay istifteki tuğla örgüsü orijinal değildir. Gövdenin yaklaşık 2.00 m. yükseklikten itibaren farklılaşan tuğla örgüsü, minarenin onarım geçirdiğine işaret etmektedir. Geçirdiği depremler sonucunda yıkılarak yeniden ayağa kaldırılmış olan minarenin, en son Ağustos 2000 depreminde petek kısmı ve külâhı yıkılmıştır. Günümüzde, çelik malzemeden yapılmış poligonal plânlı bir peteği ve külâhı bulunmaktadır (187.–188. Res.).

Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında taş, tuğla, kireç harcı, ahşap ve alçı malzeme kullanılmıştır.

Yapının kagir beden duvarları sıvalı olduğundan kullanılan taş malzemenin niteliği hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Giriş kapısının iki yanında duvara gömülü olarak yer alan yekpare taş bloklar üzerinden geçirilmiş ahşap hatıl ile birlikte dikkörtgen çerçeveli pencere açıklarının üzerinden geçirilmiş ahşap hatılların bulunması gerekir. Minarenin kaide ve pabuç kısmında kesme taş malzeme kullanılmıştır (187.–191. Res.).

Tuğla malzemeye minare gövdesinde yer verilmiştir. Yatay istifteki tuğla örgü, beyaz kireç harçlı ve kalın derzlidir. Şerefe altında, beş sıra diagonal istifli tuğladan meydana gelen kirpi saçak görünümündeki örgü dikkat çekmektedir. Mevcut tuğla örgülerin büyük bir kısmı, onarımlarda kullanılan imitasyon tuğlalardan oluşmaktadır (188. Res.).

Çardak ve mahfil ahşap strüktürlüdür (189.,196.Res.). Mahfilin çıkma korkuluğunda ajur tekniği, yan korkuluklarında ise çapraz çıtalı kafes işçiliği görülmektedir (196. Res.). Tavan

kaplamaları, kapı-pencere doğramaları ve minber ahşap malzemenen yapılmıştır (193. Res.). Pencere doğramalarının önünde demir parmaklıklar bulunmaktadır (190.–191. Res.).

İç duvar yüzeyleri alçı sıvalıdır. Pencerelelerin yuvarlak kemer çizgilerini takip eden duvar bandında ve mihrapta kalıplama tekniğinde alçı malzeme kullanılmıştır (193.Res.).

Süsleme: Yapının dış cephelerinde, günümüze ulaşabilen herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır. Minarenin şerefe altında görülen kirpi saçak şeklindeki dekoratif tuğla örgü, onarımlarda yenilenmiştir (188. Res.). Harimde ahşap süslemeyle karşılaşılmaktadır.

Harimin dokuz eşit dikdörtgene bölünmüş ahşap tavan kaplamasında, geometrik çatalı yüzeyler ile merkezdeki göbek kompozisyonu dikkat çekmektedir. Ortadaki dikdörtgen alan yukarıya doğru hafifçe çöktürülerek, tavanın merkezinde bir göbek kompozisyonu oluşturulmuştur (194.–195.Res.). Ana yönlerde yer alan dikdörtgen alanlar iç içe eşkenar dörtgenler şeklinde çatalı iken, köşelerdekiler doğu-batı doğrultusunda düz çatalıdır. Köşelerde yer alan dikdörtgen alanların, merkeze yakın olan dış köşelerindeki bordür çatalı zikzak motiflidir (194. Res.). Merkezde, düz çatalı bir dikdörtgen alanın ortasında, küçük ajurlu parçalardan oluşturulmuş çok kollu bir yıldız ile bu yıldızın kollarına tutturulmuş ay yıldız motiflerinden meydana gelen daire formlu bir göbek kompozisyonu yer almaktadır (195. Res.). Göbeğin etrafında, bir sıra küçük kabaranın sıralandığı dış çember bulunmaktadır. Tavanın yukarıya doğru çöktürilmiş olan ortadaki dikdörtgen kısmına ve tavanın dört bir köşesine, merkezdeki göbek kompozisyonun çeyrek parçaları şeklinde birer köşelik yerleştirilmiştir (194.–195.Res.).

Mahfilin ahşap direkleri üzerinde, içbükey ve dışbükey hatlara sahip, dekoratif yassı başlıklar bulunmaktadır. Mahfilin çıkma kısmında, geometrik şekilli ajurlu parçalardan meydana gelen korkuluk bulunur (196. Res.).

Ahşap minber ve kapı kanatlarında kare, dikdörtgen ve yer yer üçgenlerden meydana gelen basit işçilikli ve yüzeyi süslemesiz bırakılmış geometrik tablalar görülmektedir (193. Res.).

Kitabe: Minare kaidesinde yer alan kitabe panosu, onarımlarda cephe boyasıyla boyandığından, tam olarak okunması mümkün olmamıştır (192.Res.). Kitabenin altı satırdan meydana geldiği anlaşılmakta ve en alt satırında “1288” tarihi geçmektedir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Caminin ilk inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Y. Şener, 1944 yılında Uruş bölgesinde meydana gelen deprem ve yangın sonucunda yanan yapılar içerisinde, iki caminin bulunduğu değinmektedir¹⁵⁹. Bu bilgiye göre cami, 1944'deki afette zarar görmüş ve daha sonra onararak yeniden ibadete açılmıştır. Minare kaidesinde yer alan H. 1288 / 1871 tarihli kitabe, yangından önceki bir onarımla veya minarenin camiye ilavesiyle ilgili olmalıdır.

Yapı, deprem bölgesinde yer almasından ötürü, günümüze gelene kadar çeşitli tarihlerde yapılmış onarımlara sahne olmuştur. Minarenin tuğla örgülü gövdesinde onarım izlerini takip etmek mümkündür (188. Res.). En son, 2000 Ağustos depreminde petek ve külah kısımları yıkılarak, çelik malzemeyle yenilenmiştir. Yapının kagir beden duvarları, dıştan çimento harcıyla sıvanmıştır. Kıрма çatı Marsilya tipi kiremitle aktarılmış ve saçak altları kurşunla kaplanmıştır (190.–191. Res.). Çardak kısmının altı demir doğramalı camekânla kapatılarak, ayakkabılık haline getirilmiştir (189. Res.). Ahşap strüktürlü çardak ve mahfil ile ahşap tavan kaplamaları, minber, kapı-pencere doğramaları ve alçı mihrabı yağlı boyayla boyanmıştır (193.–196. Res.).

Uruş Beldesi Camii, geleneksel mimari özelliklerinin devam ettirilerek, en son 20. yüzyıl ortalarında yenilenen, tarihi kimliğe sahip bir yapıdır.

Bağözü Köyü Eski Camii

İlçe Haritasındaki Nu. : 2
Şekil : 23
Resim : 197 – 198
İnceleme Tarihi : Nisan 2001

Yeri: Beypazarı ilçe merkezinin 11 km. batısındaki Bağözü Köyü'ndedir. Eski cami, köy yerleşiminin doğu ucunda, yüksek bir yamacın kenarında yer almaktadır.

Mimari: Caminin oldukça küçük olan harimi, artan köy nüfusuna toplu namazlarda yeterli gelmemiş ve bunun üzerine uzun zaman önce inşa edilmiş yeni köy camisinin kullanımıyla birlikte eski cami yok olmak üzere kendi kaderine terk edilmiştir.

Günümüzde batı duvarı ve üst örtüsü tamamen yok olan cami, kuzeyde iki katlı bir köy odasına bitişik vaziyette, düz bir alan üzerinde inşa edilmiştir (197.–198. Res.). Camii, dıştan 8.20 m. x 5.80 m. ölçülerinde, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plânlıdır (23. Şek). Üst örtünün, mevcut veriler ışığında, dıştan beşik çatı ve içten düz ahşap tavanla kaplı olduğu söylenebilir. Minaresi yoktur.

Dış cephe duvarlarının beyaz kireç sıvalı olduğu, özellikle doğu cephede görülen sıva tabakasından da anlaşılmaktadır (198. Res.). Çöken üst örtüyle birlikte korunmasız kalan cephe duvarlarının sıvaları dökülmüştür (197. Res.). Cepheler moloz taş, köşelerde ise kısmen kaba yonu taş örgülüdür. Cephe duvarlarında, boydan boya uzanan yatay ahşap hatıllar izlenmektedir.

Kuzey cephe köy odasının zemin katına bitişik olup, herhangi bir açıklığı bulunmamaktadır (197. – 198. Res.).

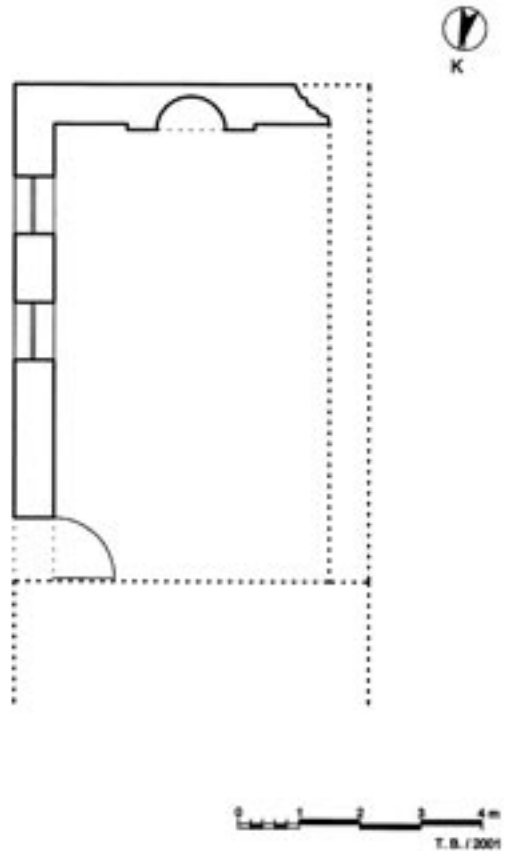
197. Resim: Bağözü Köyü Eski Camii, güneydoğudan görünüş

Caminin hemen batısında yer alan konutun inşasıyla birlikte, batı cephenin yıkıldığı anlaşılmaktadır (198. Res.).

Güney cephe sağır bırakılmıştır. Güney cephenin batı köşesi batı duvarıyla birlikte bugün yıkık durumdadır (23. Şek./198. Res.).

Doğu cephenin kuzey köşesinde giriş kapısı ile kapının güneyinde dikdörtgen çerçeveli iki pencere açıklığı yer alır. Söz konusu pencerelerin ahşap doğramaları içerisinde demir korkulukları vardır. Pencerelerin, üst örtüye kadar olan alınlık kısımları bağdadi tekniğinde yapılmıştır (197.–198. Res.).

İç mekâna 1.10 m. genişliğinde ve yaklaşık 2.00 m. yüksekliğindeki tek kanatlı ahşap

23. Şekil : Bağözü Köyü Eski Camii Plânu

198. Resim: Bağözü Köyü Eski Camii, kuzeydoğudan genel görünüşü

kapıdan girilmektedir. Harim, çöken üst örtü ve yıkılan batı duvarı yüzünden molozla dolmuştur. Doğu duvarında mevcut olan, 0.95 m. x 1.90 m. ebatlarındaki dikdörtgen pencerelerin, yatay ve düşey kayıtlara bölünmüş ahşap doğramalarının olduğu anlaşılmaktadır. Harap haldeki harim içten alçı sıvalıdır (198.Res.).

Mihrap alçı kalıplama tekniğiyle yapılmıştır. 2.10 m. genişliğinde ve yaklaşık 3.40 m. yüksekliğindeki mihrap, duvar yüzeyinden 0.10 m. kadar dışa çıkmıştır. Mihrabın 1.12 m. genişliğindeki yarım daire plânlı nişi, 0.45 m. derinliğindedir. Kavsara boşluğu, dilimlendirilmiş sivri tepelikli bir kemer şeklindeki alçı perdeyle örtülmüştür. Mihrap nişini çevreleyen bordür süslemeleri, kalın kireç tabakası ile tamamen kapatılmıştır. İki adet ince bordür kuşağının ortasında -büyük olasılıkla yazı kompozisyonlu- geniş bir bordür mihrabı çevreler. Günümüzde alçı mihrap kütesinde derin çatlaklar meydana gelmiştir (198. Res.).

Malzeme ve Teknik: Camide yapı malzemeleri olarak; taş, ahşap, kireç harcı, demir ve alçı kullanılmıştır.

Beden duvarları moloz taş ağırlıklı olmak üzere, köşelerde kısmen kaba yonu taş malzemeye inşa edilmiştir. Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır. Dış cepheler kireç sıvalıdır (198. Res.).

Taş duvar örgüleri arasında, beden duvarı boyunca uzatılmış yatay ahşap hatıllar görülmektedir (197. Res.). Doğu cephedeki pencere açıklıklarının üst kısımları, bağdadi

teknğinde yapılmış alınlıklarla tamamlanarak, pencere açıklıkları üzerindeki yük azaltılmıştır (197.-198. Res.).

Caminin üst örtüsü ahşap strüktürlü olmalıdır. Kapı-pencere doğramaları yine ahşap malzemedendir. Doğu cephedeki pencere doğramalarının, yuvarlak kesitli ince demirlerden yapılmış parmaklıkları vardır.

Harim duvarlarında sıva olarak, mihrapta ise kalıplama tekniğinde alçı malzeme kullanılmıştır (198. Res.).

Süsleme: Mevcut yapının tek süslemeli ögesi olan alçı mihrabına ait bordür kuşakları, kalın kireç badana tabakasının altında yok olmuştur.

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Caminin inşa tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir belge mevcut değildir. Uzun zaman önce terk edildiği, bugünkü harap vaziyetinden anlaşılmakla birlikte, Bağözü Köyü'nün eski bir yerleşim birimi olduğu bilinmektedir¹⁶⁰. Caminin alçı kalıplama tekniğinde yapılmış mihrabı, Beypazarı'nda 19 yüzyıl sonlarında inşa edilmiş mahalle mescitlerinin alçı mihraplarıyla çağdaştır. Dikdörtgen plânlı küçük bir harim, taş örgüler arasında kullanılan ahşap hatıllar, bağdadi pencere alınlıkları ve kireç sıvalı cepheler gibi mimari detaylar, caminin 19. yüzyıl içerisinde yapılmış, bölgedeki diğer camilerle olan ortak özellikleri arasındadır. Yapısal özellikleri dikkate alındığında, caminin 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği söylenebilir.

Eski caminin, yeni köy caminin yapımından evvel, bir süre onarılmak suretiyle kullanıldığı, mihrap ve duvar yüzeylerinde görülen kireç badana tabakasından anlaşılmaktadır (198. Res.).

Günümüzde yok olma sürecine girmiş tarihi yapı, plân şekli ve alçı mihrabıyla Beypazarı ilçe merkezinde incelediğimiz mahalle mescitleriyle benzer özellikler sergileyen ve köy odası ile caminin bitişik olarak yer aldığı yapılar arasında gösterilebilecek önemli bir örnektir.

Dudaş Köyü Eski Camii

İlçe Haritasındaki Nu. : 3
Şekil : 24
Resim : 199 – 200
İnceleme Tarihi : Nisan 2001

Yeri: Beypazarı ilçe merkezinin 43 km. kuzeybatısındaki Dudaş Köyü'nde, köy meydanının yaklaşık 500 m. güneybatısında, yeşillik bir mevki içerisinde yer almaktadır.

Mimari: Dudaş Köyü'nün bugün büyük bir kısmı yıkılmış olan eski camisi yok olmak üzeredir. Yapının üst örtüsü ve doğu yöndeki beden duvarları çökmüş, kapı-pencere kanatları ve minber gibi taşınabilir mimari elemanları ise yok olmuştur (199.–200. Res.). Cami, güneyde 10.25 m. ve batıda yaklaşık 9.00 m. ölçülerinde olup, mihraba paralel uzanan, kareye yakın dikdörtgen plânlıdır (24.Şek.). Mevcut ahşap kirişlerden, üst örtünün kırma çatılı olduğu söylenebilir. Minareye ait herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır.

Beden duvarları; köşelerde kaba yonu, orta kısımlarda ise tamamen moloz taş örgülüdür. Taş örgülerin içerisinde, pencere açıklıklarının alt ve üst söveleri hizasından geçirilmiş, cephe yüzeylerini boydan boya kat eden ahşap hatıllar görülmektedir (199.Res.).

Doğu cephe tamamen yıkılmış olmakla birlikte, cephe yüzeyinin güney köşesine yakın yerinde açılmış dikdörtgen pencere açıklığı ve ahşap hatıl kalıntıları görülebilmektedir (200.Res.).

Güney cephe sağır bırakılmıştır. Cephenin doğu köşesi doğu duvarıyla birlikte çökmüştür (24.Şek. / 200. Res.).

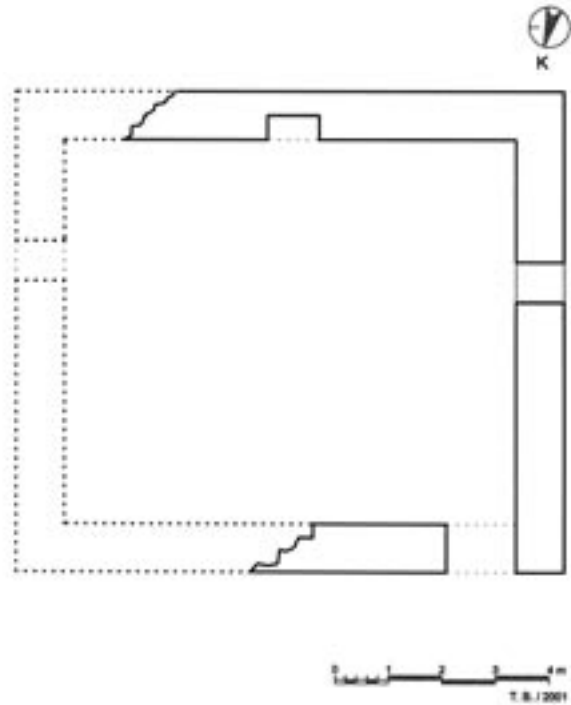

199. Resim: Dudaş Köyü Eski Camii, kuzeybatıdan genel görüntüsü

Caminin en sağlam durumda olan batı cephesinde, güney köşeye yakın tutulmuş, bir adet dikdörtgen çerçeveli pencere açılmıştır (199.Res.).

Kuzey cephenin batı köşesinde, harime açılan tek giriş kapısı mevcutken, cephenin doğu bölümü yıkık vaziyettedir (199.– 200. Res.).

Harime kuzeybatı köşesinden, yaklaşık 1.30 m. genişliğinde ve 2.00 m. yüksekliğindeki kapı açıklığından girilir. Harim, çöken üst örtü ile birlikte molozla dolmuştur. Harimi, doğu ve batı beden duvarlarının güney köşelerine yakın açılmış, yaklaşık 0.75 m. genişliği ve 0.90 m. yüksekliği olan dikdörtgen çerçeveli pencereler aydınlatmaktadır. Duvar yüzeylerinde sıva tabakasına ait herhangi bir iz bulunmamaktadır. Harimin, kuzey-güney doğrultusundaki bir ana kirişin üzerinden geçirilmiş, doğu-batı yönündeki tâli kirişlerden meydana gelen ahşap strüktürlü üst örtüyle kapatıldığı, mevcut kalıntılardan anlaşılmakla birlikte, iç mekânda

24. Şekil : Dudaş Köyü Eski Camii Plânı

200. Resim: Dudaş Köyü Eski Camii, kuzeydoğudan genel görünüş

üst örtüyü destekleyen ahşap direklerin veya kagir ayakların varolup olmadığı bilinmemektedir (200. Res.).

Mihraptan günümüze, beden duvarı ortasında 0.45 m. derinliği ve 0.97 m. genişliği bulunan düz köşeli bir niş kalmıştır (24. Şek.).

Malzeme ve Teknik: Yapı, kapı-pencere ve cephe köşelerinde kaba yonu, orta kısımlarda ise moloz taş örgülü beden duvarlarına sahiptir.

Taş duvar örgüleri içerisinde, iki sıra halinde cephe yüzeylerini kuşatan ahşap hatıllar kullanılmıştır (199. Res.). Harim muhtemelen kırma çatıyla örtülü idi. Bugün tamamen çökmüş olan üst örtüye ait ahşap giriş kalıntıları halen görülebilmektedir (200. Res.).

Süsleme: Caminin günümüze ulaşabilen herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Dudaş Köyü'nün günümüzde kendi kaderine terk edilmiş eski camisinin yapım tarihi hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz herhangi bir belge

bulunmamakla birlikte, köy sakinleri caminin yaklaşık 100 senelik olduğunu belirtirler¹⁶¹. Buna ilaveten; caminin giriş kapısındaki köşe taşlarından birine "1949" tarihi kazınmıştır. Ancak bu yazının, caminin yapım tarihiyle ilgili olmadığı yine köy sakinleri tarafından belirtilmektedir. Cami, köy halkının ifadelerine göre 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Caminin, bugünkü köy meydanından 500 m. kadar uzakta kalmış olması, 16. yüzyıla ait tahrir defterlerinde dahi adına rastladığımız¹⁶² Dudaş Köyü'nün daha sonraki tarihlerde -belki de bir yangın sonrasında- doğuya doğru yer değiştirdiğini akla getirmektedir. Eski cami bir süre onararak kullanılmış ve yeni köy merkezinde inşa edilen yeni caminin ibadete açılmasından sonra kendi kaderine terk edilmiştir. Dolayısıyla eski caminin inşası daha erken tarihlere de dayanabilir.

Yapı, eski bir köy yerleşimi olan Dudaş Köyü'nün, geçmişteki nüfus yoğunluğu ve yerleşim şekli gibi konularda veri sağlayabilecek maddi kültür varlığı olması bakımından önem arz etmektedir.

Üreğil Köyü Camii

İlçe Haritasındaki Nu.	: 4
Şekil	: 25
Resim	: 201 – 210
İnceleme Tarihi	: Ağustos 2001

Yeri: Beypazarı ilçe merkezinin 22 km. kadar kuzeybatısında, Uruş Beldesine bağlı Üreğil Köyü'nde yer almaktadır.

Mimari: Üreğil Köyü'nün eski camii, bugün köy halkı tarafından yerine daha büyük bir cami inşa etme arzusu ve gayretiyle yıkılmaktadır¹⁶³. Caminin döşeme ve üst örtüsü, mahfili ve taşınabilir mimari elemanlarının tamamı sökülüştür.

Yapı, düz bir arazi üzerine yerleştirilmiştir. 10.50 m. x 12.20 m. ölçülerinde, mihrap yönünde dik uzanan dikdörtgen plânlı harime, kuzey yönde iki ayrı ilave yapılmıştır. 1975'de kuzey yöndeki birinci ilavenin batısına bitişik olarak, tek şerefli bir minare inşa edilmiştir (25. Şek./201.–202. Res.). Birinci ilavede caminin özgün yapısal özelliklerinin devam ettirilerek, harimin kuzeye doğru bir mahfille birlikte genişletildiği görülmektedir. İkinci ilave ise yakın tarihlerde, betonarme olarak yapılmıştır. Son

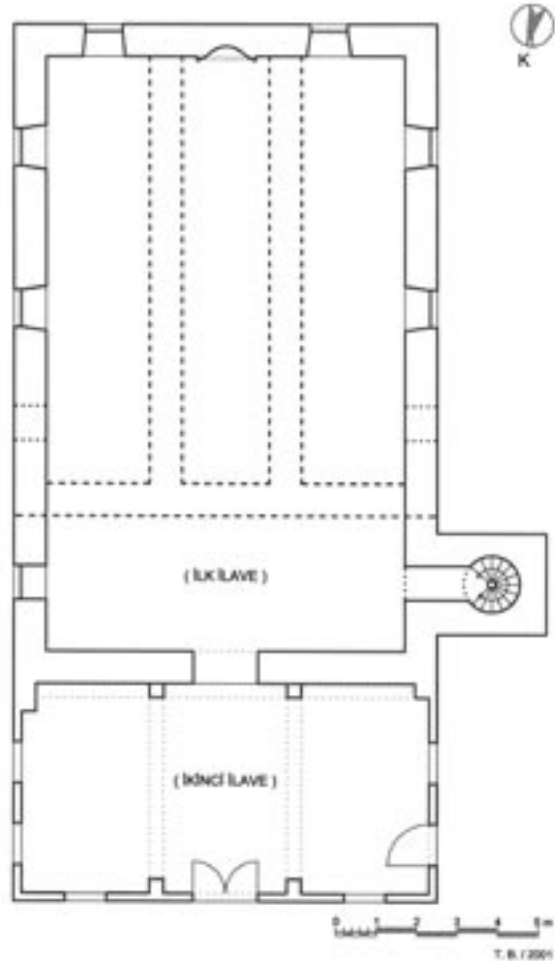
cemaat mahalli olarak kullanıldığı anlaşılan bu bölümde duvar kalınlıkları inceltilerek, cephelerine büyük kapı ve pencereler açılmıştır (25. Şek.).

Yapının dış cepheleri sıvalı olup, sonradan yeşil renkte boyanmıştır. İkinci ilavenin cepheleri ise beyaz renklidir. Cephelerde dikdörtgen pencereler açılmıştır. (202.Res.).

Doğu cephede, özgün kısıma açılan iki pencere yer almaktadır. Birinci ilavede bir tepe penceresi ile bu pencerenin kuzeyinde, altlı-üstlü pencereler yer almaktadır. Üstteki pencerenin, sonradan sağ kasalı bir kapı ile mahfil girişi haline getirildiği görülmektedir. Mevcut izlerden, üst kotta

201. Resim: Üreğil Köyü Camii, güneybatıdan genel görünüş

25. Şekil : Üreğil Köyü Camii Planı

202. Resim: Üreğil Köyü Camii, kuzeybatıdan görünüş

yer alan bu muhdes kapıya, cephe duvarına bitişik bir asma merdivenle çıkıldığı anlaşılmaktadır (203. Res.). İkinci ilaveye iki büyük pencere açılmıştır.

Güney cephede, mihrabın her iki yanında da birer dikdörtgen pencere yer alır (201. Res.).

Batı cephede, özgün kısma ait iki pencere bulunmaktadır. Birinci ilavede bir tepe penceresi ve bunun kuzeyinde minare kaidesinin kapatmış olduğu bir alt pencere ile üstte bir kapı açılmıştır. Daha önce mahfilin dış girişi olan bu kapı, sonradan minarenin çıkış kapısına çevrilmiş ve mahfilin

dış girişi de yukarıda bahsettiğimiz şekliyle doğu cephe üzerinden sağlanmıştır. Birinci ilaveye bitişik minare kaidesinden sonra gelen ikinci ilavede büyük bir pencere ile kuzey köşesine yakın açılmış tâli bir giriş kapısı bulunmaktadır (202. Res.).

Kuzey cephe, önce birinci ilave ve daha sonra ikinci ilaveyle kuzeye doğru kaydırılmıştır (25.Şek). İkinci ilavenin ortasında büyük bir giriş kapısı ile kapının iki yanında büyük pencereler açılmıştır (204. Res.). İkinci ilaveden önce var olan ilk ilavenin kuzey cephesi ise ortadaki kapı açıklığı haricinde sağır bırakılmıştır.

203. Resim: Üreğil Köyü Camii, doğu cephe

204. Resim: Üreğil Köyü Camii, kuzey cephe

205. Resim: Üreğil Köyü Camii, harimden görünüş

Harime, ikinci ilave içerisinden, mihrap aksındaki kapı açıklığından girilmektedir. Harimin özgün kısmında, 1.10 m. genişliğinde ve 1.40 m. yüksekliğindeki dikdörtgen çerçeveli pencereler, yanlardan hafif verevle içeriye doğru genişletilmiştir. Ahşap tavan ve döşeme kaplamaları sökülmiş olan harimin alçı sıvalı duvarları üzerinde yazı ve bitkisel kompozisyonlu, kalemîşi süslemeler mevcuttur (205.–208. Res.).

Mahfil, harimin kuzey yöndeki ilave bölümünde, ahşap strüktürle kurulmuştu. Bugün sadece beden duvarları üzerindeki döşeme izleri

kalan mahfile, kuzeybatı köşesindeki “L” formulu bir merdivenden çıkıldığı anlaşılmaktadır (209. Res.). Mahfilin doğu ve batı duvarlarında, daha geç tarihli olan kalemîşi yazılar göze çarpar (206.–207. Res.).

Mihrap, 1.46 m. genişliğinde ve yaklaşık 3.00 m. yüksekliğinde olup, alçı kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Mihrabın, 0.98 m. genişliği ve 0.25 m. derinliği bulunan dairevi plânlı nişi üzerinde yuvarlak kemerli kavsarası vardır. Kavsara kemerinin üzerinden, sivri uçları dışa bakan bir sıra üçgen prizma dizisi şeklinde, yatay bir kuşak geçirilmiştir. Mihrap nişini bir sıra bordür kuşağı

207. Resim: Üreğil Köyü Camii, harimin doğu duvarındaki kalemîşi süslemelerden genel görünüş

206. Resim: Üreğil Köyü Camii, harimin batı duvarındaki kalemîşi süslemelerden genel görünüş

209. Resim: Üreğil Köyü Camii, harimin kuzey görünüşü

çevreler. Niş yüzeyinde kalemîşi süslemeler dikkat çekmektedir. Kitabe panosuyla birlikte, niş ve yatay bordür kuşaklarında, çeşitli Kur'an ayetleri geçmektedir (210. Res.).

Minare, caminin ilk ilave kısmına, batı yönde bitişik olarak 1975 yılında inşa edilmiştir. Tek şerefli minarenin, kare plânlı kaidesi üzerinde yükselen çokgen plânlı gövde kısmına, alt kenarlardan yukarıya doğru daraltılan bir pabuçla geçilmiştir (202.Res.). Gövde üzerinde, çıkış merdivenini aydınlatan ışıklıklar açılmıştır. Şerefenin alt kısmı, düşey hatlarda dilimlendirilmiştir. Minare, çokgen plânlı petek ve üzerindeki konik külahlı nihayetlendirilmiştir. (201. Res.).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşasında taş, ahşap, kireç harcı ve alçı malzeme kullanılmıştır.

Beden duvarları düzgün moloz taş örgülüdür. Moloz taş örgülü duvarlar içerisinde, özellikle kapı ve pencere açıklıkları üzerinden geçirilmiş ahşap hatıllar bulunmaktadır (205.Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır. Dış cepheler kireç sıvalıdır (202.–203. Res.). Son yapılan ilave kısım, betonarme strüktürlü ve tuğla örgülüdür (204.Res.). 1975 tarihli minarede, düzgün kesme taş işçiliği görülmektedir (201. Res.).

Ahşap kırma çatısı sökülüştür. Mevcut kalıntılardan mahfil strüktürü, döşeme ve tavan kaplamaları, kapı ve pencere doğramaları ile minber, kürsü gibi diğer mimari elemanlarının da ahşap malzemeden yapıldıkları anlaşılmaktadır (205., 209. Res.).

Mihrapta kalıplama tekniğinde, harim duvarlarında ise sıva malzemesi olarak alçı kullanılmıştır (205.–210. Res.).

210. Resim: Üreğil Köyü Camii, mihrap

Süsleme: Yapının dış cephelerinde herhangi bir süsleme ögesi bulunmazken, harimde kalemîşi süsleme programıyla karşılaşılmaktadır.

Harimin özgün kısmındaki tavan eteğinde, kuzeybatı köşeden başlatılarak, kuzeydoğu köşede bitirilmiş, açık yeşil renkli zemin üzerinde siyah celi sülüs hatlı “Ayet’el Kürsi” yazı kuşağı dolasmaktadır (205.–208. Res.). Yazı kuşağı sonunda “ketebe Talât gafurullah” yazılı, 1363 tarihli bir usta kitabesi görülmektedir (208. Res.). “Ayet’el Kürsi” kuşağının; -bundan bir yıl sonra 1364’de- Beypazarı ilçe merkezinde yer alan İncili Camii’nde de adına rastladığımız “Talât” ismindeki hattatın elinden çıktığı anlaşılmaktadır. Yazı kuşağı üzerinde, ışık gölge unsurlarından yararlanılarak oluşturulmuş, üç boyutlu üçgen prizma dizisi görünümünde bir sıra zızzak motifli bordür yer almaktadır. Altta ise, baskı usulünde yapılmış olan ve İncili Camii yazı kuşağında da görülen, “parantezler içerisinde birer eğik çizgi” dizisi şeklinde tanımlanabilecek, bir başka bordür bulunmaktadır (208. Res.).

Pencere açıklıklarının aralarında ve mihrabın iki yanında kalan yüzeylerde, kalemîşi hatla yazılmış yatay panolar vardır. Doğu ve batı duvarlarında, açık portakal renkli zemin üzerine “Fetih suresi birinci

ayet” (206.–207. Res.), mihrap duvarında ise yeşil renkli bir zeminin üzerine, siyah celi sülüs hatla “Zümer suresi 53. ayet” yazılmış ve her bir pano, koyu yeşil renkte birer bordürle sınırlandırılmıştır (205. Res.).

Söz konusu yazı panoları ile Ayet’el Kürsi yazı kuşağı arasında kalan yüzeylerin ortasına, yuvarlak madalyonlar içerisinde “Allah”, “Muhammed” ve “ciharyâr-i güzîn” kompozisyonu (Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hüseyin ve Hasan) işlenmiştir. Mihrap duvarında iki, doğu ve batı duvarlarında ise üçer madalyon, siyah zemin üzerinde beyaz celi sülüs hatlıdır (205.–208. Res.).

Duvarların etek kısımları, pencerelerin alt söveleri hizasına kadar badanayla kapatılmıştır. Bu seviyenin üzerinde, yazı panoları altında kalan yatay yüzeyler ile mihrap duvarının doğu ve batı köşeleri, mahalli üslupta yapılmış bitkisel süslemelerle bezenmiştir (205. Res.). Yatay yüzeylerde, yaprak ve çiçeklerden müteşekkil serbest kıvrımlı ince dallara yer verilmiştir (206.–207. Res.). Mihrap duvarının iki yan köşesinde, bu kez vazo içerisinden çıkan çiçek ve yaprak motifli dallardan meydana gelen “edirnekari” üslubunda bitkisel süsleme izlenmektedir. Batı köşede, ortası şişkin ve ağız kısmı geniş bir vazo motifi mevcutken, doğu köşede yer alan vazo motifi sıra tabakasıyla birlikte yok olmuştur (205.–206. Res.).

Alçı mihrabın kitabe panosuna, celi sülüs hatla “Bakara suresi 150. ayet” (fevelle vecheke şatrel mescidil haram) ile çevresindeki bordürün üst kuşağına “besmele”, alt kuşağına “kelime-i tevhid” yazılmıştır. Niş yüzeyinde, püsküllü bağlarla iki yana toplanmış perde motifinin ortasında, kavsara boşluğundan sarkıtılmış bir kandil motifi bulunmaktadır. Kandilin biraz üzerinde, celi sülüs hatla “Ali İmran suresi 19. ayet” geçmektedir (210. Res.).

Caminin kuzey yöndeki ilk ilave kısmında, kalemişi tekniğinde rik’a yazılar göze çarpmaktadır. Bunlar, mahfilin doğu ve batı kenarlarında, eski harflerle Türkçe olarak yazılmış şiir ve sözlerden oluşmaktadır. Doğru duvarında; güney üst köşede, “Benim iki cihan içre muradım ol hüdâdandır. Ümidim ruz-ı mahşerde Muhammed Mustafa’dandır”, kuzey üst köşede “Dünya malı elde iken hep aduvler dost. Elde bir şey kalmayınca dost bile düşman olur”

208. Resim: Üreğil Köyü Camii, ayet’el kürsi kuşağının sonundaki usta kitabesi

ve aşağıda “Selamın aleyküm ve aleyküm selam bu d..... Yarın görelim bu köyün halkını fr.....” yazılıdır (207.–208. Res.). Batı duvarında ise; aşağıda “Âkıl isen kıl namazı çün sâadet tacıdır. Sen namazı şöyle bil ki mü’minin miracıdır” yazılıdır (206. Res.).

Kitabe: Yapıya ait inşa veya tamir kitabesi bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Caminin inşa tarihini veren bir kitabesi bulunmamasına karşın, harimdeki “Ayet’el Kürsi” yazı kuşağının sonunda, “sene 1363 - ketebe Talât” ibaresi geçmektedir. Buna göre, İncili Camii’ndeki H. 1364 / 1945 tarihli yazı panolarının da hattatı olan “Talât” adlı usta, bundan bir sene evvel Üreğil Köyü Camii’nde çalışmıştır. Harimdeki hüsn-ü hat süslemelerin, yapının inşa tarihinden birkaç sene sonra yapılmış olabileceği ve özgün kısmın yapısal özellikleri de göz önünde bulundurulduğunda; Üreğil Köyü Camii’nin 20. Yüzyılın ikinci çeyreği içerisinde, 1925 – 1944 yılları arasında inşa edildiği söylenebilir.

Cami, kuzeye doğru iki ayrı ilaveyle genişletilmiştir. İlk ilavenin, yapının inşasına yakın bir tarihte, harime bir mahfilin eklenmesi suretiyle yapıldığı anlaşılmaktadır (209. Res.). İkinci ilave ise yakın tarihlerde betonarmeden yapılmış bir son cemaat mahalli şeklindedir (204. Res.). 1975’de, birinci ilaveye batı yönde bitişik olarak tek şerefeli minare inşa edilmiştir (202. Res.).

Üreğil Köyü Camii, özellikle kalemişi süsleme kompozisyonlarıyla sanat değeri taşıyan tarihi bir yapı olmasına karşın, tescili yapılmamıştır.

Türbeler

Boğazkesen Türbesi

Kent Plânındaki Nu. : 15
Şekil : 26 – 33
Resim : 211 – 231
İnceleme Tarihi : Aralık 2000, Mart 2001

Yeri: Ayvaşık Mahallesi, Kumsüren mevkiinde bulunan türbe, Karaşar – Kıbriscık yolunun doğusunda yer almaktadır.

Mimari: Yapı, doğudan batıya doğru sert eğimle alçalan kayalık bir yamacın üzerine yerleştirilmiştir (211. Res.). Kübik formlu yapının dış kenar ölçüleri kuzeyde 6.24 m., güneyde 6.54 m., doğuda 6.30 m. ve batı kenarında 6.35 m.'dir (26.Şek.). Gövde, 1.35 m. yüksekliğindeki sekizgen kasağa oturtulmuş basık bir kubbe ile örtülüdür (27. Şek.).

Gövdenin üst köşelerinde, aşağı eğimli kırıklardan meydana gelen üçgen pahlar -mahmuzlar- vardır (212.Res.). Sekizgen kasağın güney ve doğu kenarlarında yuvarlak kemerli ancak özgün formlarını kaybetmiş birer tepe penceresi açılmıştır (30.-31. Şek./212. Res.).

Arşiv fotoğraflarında, daha evvel üst örtünün büyük ölçüde yıkık olduğu görülmektedir. Bugünkü kubbeli örtü ise restorasyon projesi

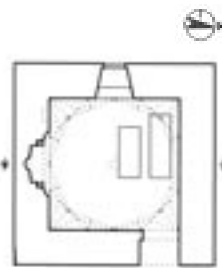
211. Resim: Boğazkesen Türbesi, genel görünüş

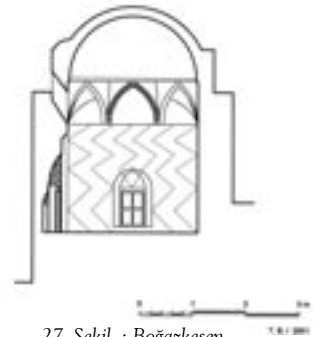
212. Resim: Boğazkesen Türbesi, güneydoğudan genel görünüş

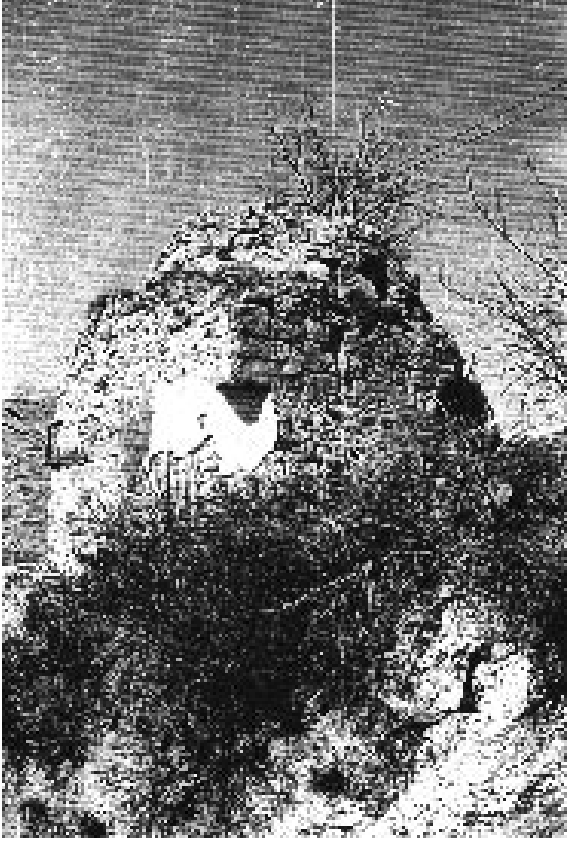
213. Resim: Boğazkesen Türbesi, onarım öncesinde kuzeydoğudan genel görünüş (VGM Arşivi'nden)

26. Şekil : Boğazkesen Türbesi Plânı

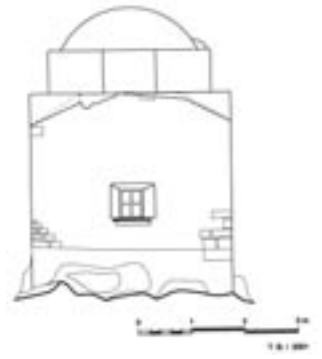
27. Şekil : Boğazkesen Türbesi, a-a Kesiti

214. Resim: Boğazkesen Türbesi, onarım öncesinde güneydoğudan görünüş (VGM Arşivi'nden)

28. Şekil : Boğazkesen Türbesi, Kuzey Cephe

29. Şekil : Boğazkesen Türbesi, Batı Cephe

216. Resim: Boğazkesen Türbesi, kuzeybatıdan görünüş

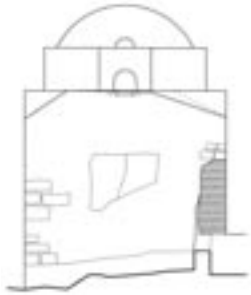

215. Resim: Boğazkesen Türbesi, kuzey cephe

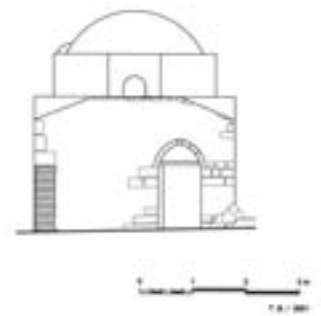
gözetilmeksizin 1995 yılında yapılan onarımda inşa edilmiştir (213.–214. Res.).

Kuzey cephe sağır bir beden duvarı halinde olup, dik kaya yamacının üzerinde yükselmektedir (28. Şek./215.–216. Res.).

Batı cephenin ortasında açılmış 0.70 m. genişliğinde ve 0.90 m. yüksekliğinde olan dikdörtgen pencere, yapının gövde bölümündeki tek penceresidir (29. Şek./216. Res.). Pencerenin, yekpare gri mermerden profilli alt söve taşı devşirme malzemeden teşkil edilmiştir (217. Res.).

30. Şekil : Boğazkesen Türbesi, Güney Cephe

31. Şekil : Boğazkesen Türbesi, Doğu Cephe

217. Resim: Boğazkesen Türbesi, batı cepheden detay

Güney cephesi yine sağır tutulmuştur (30.Şek./218.–219.Res.). Gövdenin güneydoğu köşesi, yaklaşık 3.60 m. yüksekliğinde ve 0.80 m. genişliğinde bir pahla dönülmüşken, bu kısım onarımda tuğla örgüyle doldurulmuştur (220. Res.). Güney cephe üzerinde izlediğimiz iki farklı renkteki (beyaz ve kiremit kırmızısı) sıva kalıntıları, arşiv fotoğraflarında da görüldüğü gibi, pahlı alanı da içine almaktadır (214. Res.).

Doğu cephenin kuzey köşesinde, 1.35 m genişliği ve 1.25 m derinliği olan sivri kemerli bir açıklığın içerisinde tek kanatlı giriş kapısı yer

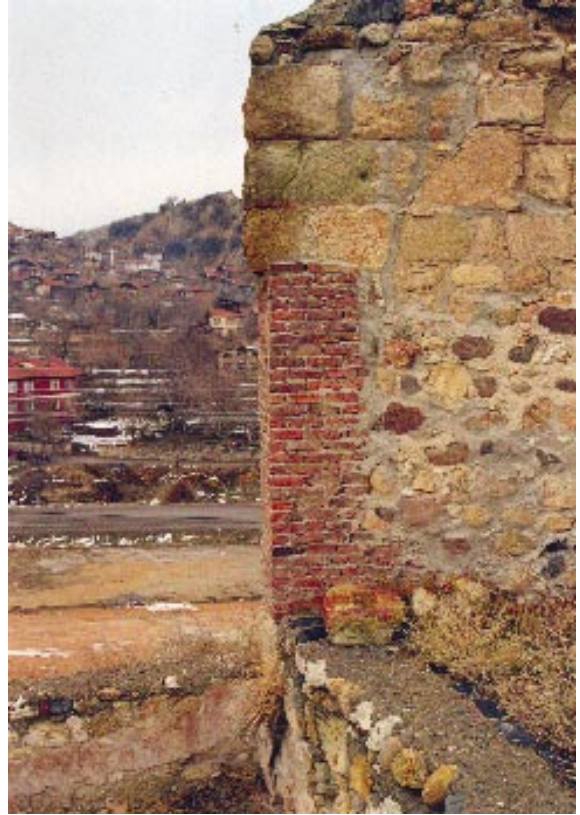
218. Resim: Boğazkesen Türbesi, güneybatıdan görünüş

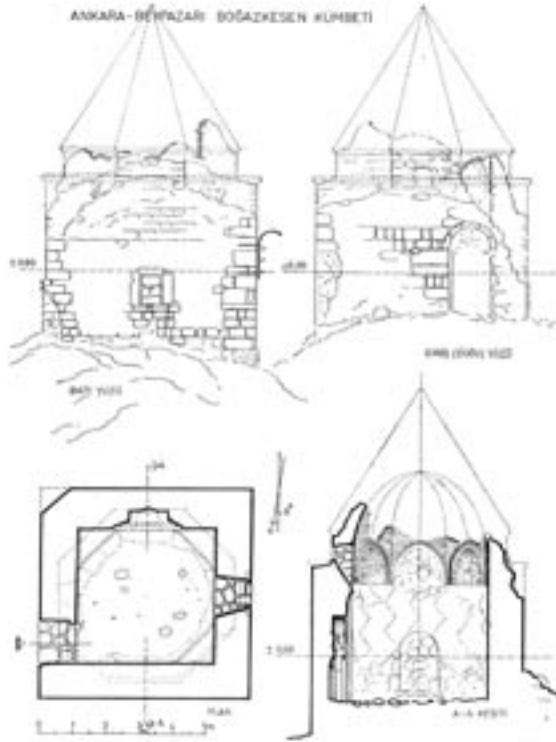
219. Resim: Boğazkesen Türbesi, güney ve doğu cepheler

alır (31. Şek./221. Res.). Sivri kemerin üzengi hattı hizasından geçirilmiş olan düz ahşap hatıl, kapı kanadı yüksekliğini yaklaşık 2.00 m.'ye düşürmektedir (222. Res.). Doğu cephenin, güneydeki pahlı yüzeyden giriş kapısına kadar olan moloz taş örgüsü, orijinal duvar örgüsünden malzeme ve teknik özellikleriyle farklı olup, bu durum cephede daha önce yapılmış bir onarıma işaret etmektedir (214., 221. Res.).

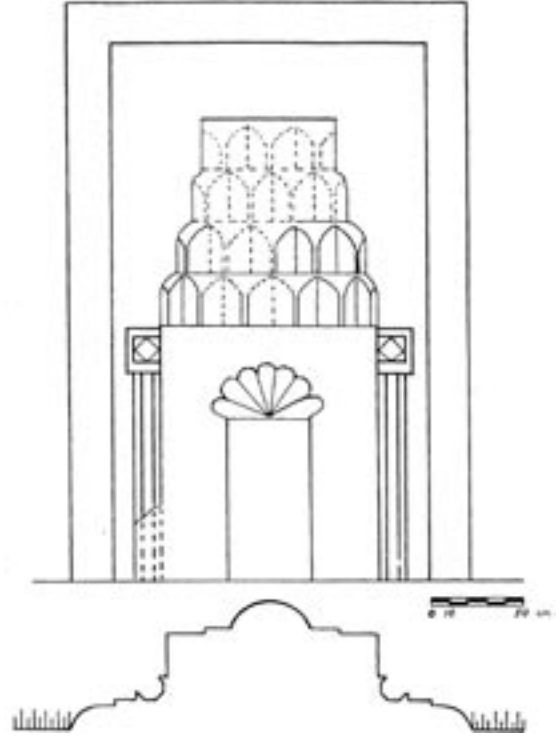
İç mekân tam kareye yakın ölçülerde, kuzey, doğu ve batıda yaklaşık 4.10 m., güneyde ise 4.15 m.'dir (26.Şek.). Batı penceresi iç mekânı, 1.20 m. genişliği,

220. Resim: Boğazkesen Türbesi, güneydoğu köşesindeki tuğla dolgu

32. Şekil : Boğazkesen Türbesi Rölöve - Restitüsyon Plânı
(O.C. Tuncer'den)

33. Şekil : Boğazkesen Türbesi Mihrabı (B. Eskici'den)

1.80 m. kemer tepe yüksekliği ve 1.10 m. duvar kalınlığı olan yuvarlak kemerli ve yanlardan içeriye doğru hafif verrev yapılarak genişletilmiş bir niş içerisinde aydınlatır (223.-224.Res.). Kasnağın, mihrap üstü ve doğu cephedeki düz kenarlarında yer alan tepe pencereleri, kemerli alanların içerisinde, aşağıya eğimli mazgal tipindedir (226.Res.).

Kubbeye geçiş sivri kemerli, üç dilimli tromplarla sağlanmıştır. Tromplar arasında kalan düz kenarlarda yine sivri kemerli sağır alanlar oluşturulmuştur (27. Şek). Köşe trompları ile düz kenarlardaki kemerli alanların arasında, üçgenimsi dışbükey konsol şeklinde yapılmış ara geçiş

221. Resim: Boğazkesen Türbesi, doğu cephe

222. Resim: Boğazkesen Türbesi, giriş kapısı

223. Resim: Boğazkesen Türbesi, batı penceresi ve dekoratif alçı sıva

elemanları görülmektedir (226.–227. Res.). Her köşede ikişer adet olan bu üçgenimsi konsollar, üst kısımlarında iki kenar yaparak, onaltıgen yıldız kubbenin başlangıcını teşkil ederler (26. Şek). Kubbe ve geçiş sistemine ait orijinal tuğla örgünün bir kısmı, güneydoğu köşenin üzerinde halen izlenebilmektedir (226. Res.).

Türbe içerisinde, bugün tamamen yenilenmiş olan iki mezardan birinin, batı duvarındaki pencerenin sağ üst köşesine adı kazınmış olan “Emr

224. Resim: Boğazkesen Türbesi, batı pencerenin devşirme malzemeden alt söve kuşağı

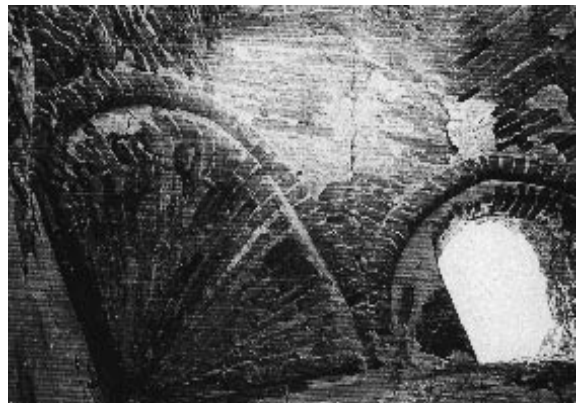
225. Resim: Boğazkesen Türbesi, alçı sıva üzerine kazınarak yazılmış olan “Emr Şahmer Asaf Ebal”

Şahmer Paşa Asaf Ebal” ismindeki şahsa ait olduğu rivayet edilmektedir¹⁶⁴ (225. Res.).

Mihrap, 2.05 m. eninde ve 3.07 m. yüksekliğinde olup, çevresi içbükey profilli bir bordürle kuşatılmıştır (33.Şek./228.Res.). Sekizgen kesitli, zar başlıklı sütunçelerin üzerinde üç kademede yükselip, tepede düz hat oluşturan bir çerçevenin içerisinde; mukarnaslı kavsarası bulunan 0.36 m. derinliğindeki dikdörtgen plânlı bir niş ve bu nişin

226. Resim: Boğazkesen Türbesi, kubbeye geçiş ve kasnak pencereleri

227. Resim: Boğazkesen Türbesi, onarım öncesinde kubbeye geçiş ve tuğla örgüden görünümlü

228. Resim: Boğazkesen Türbesi, mihrap

içerisinde istiridye kabuğu formunda kavsarası bulunan 0.16 m. derinliğinde yarım daire plânlı ikinci bir küçük niş yer almaktadır¹⁶⁵.

Türbe'nin güneydoğu köşesine bitişen ve giriş kotundan 1.53 m. aşağıda yer alan küçük bir yapı bakiyesi mevcuttur (219. Res.). Burada, bir seki ile yerinden çıkartılmış bir hela taşı yer almaktadır¹⁶⁶ (230. Res.).

Malzeme ve Teknik: Türbede taş, tuğla, kireç harcı, ahşap, alçı ve devşirme malzemeler kullanılmıştır.

229. Resim: Boğazkesen Türbesi, mihrabın sağ üst köşesine kazınmış balık figürü

230. Resim: Boğazkesen Türbesi, güneydoğu köşesine bitişik yapı bakiyesi

Duvarlar, köşelerde büyük ebatlı ince yonu, orta kısımlarda ise kaba yonu ve moloz karışımı taş örgülüdür (215.–222. Res). Batı cephesinde yer alan dikdörtgen pencerenin iç ve dış alt söveleri yekpare mermerden olup, devşirme malzemedir (217., 224.Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır (222.Res.).

İç kısımda, kubbe ve kubbeye geçiş elemanları tuğla örgülüdür. Doğu duvarı üzerinde izlenen mevcut orijinal örgüye göre; kubbe ve konsollarda yatay istifte olan tuğla örgü, tromplarda yelpaze formunda düşey istiftedir (226.–227. Res.). Tuğlaların arası beyaz kireç harcıyla derzlenmiştir (227. Res.).

Kapı ve pencere açıklıklarının üzerinden strüktürel amaçlı, kalın ahşap hatılların geçirildiği görülmektedir (222.–223. Res.).

Mihrabın mukarnaslı kavsara dolgusunda kalıplama tekniğinde, bordür ve sütunce yüzeylerinde ise sıva olarak alçı malzeme kullanılmıştır. Birinci niş ve içerisnde yer alan istiridye kabuğu formlu kavsaraya sahip ikinci nişte kesme taş işçiliği görülmektedir (228. Res.). Beden duvarları içte alçı sıvalıdır (223. Res.).

Süsleme: Türbede zengin olmamakla birlikte mermer, tuğla ve alçı süslemeler görülmektedir.

Dış cephelerde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Yalnız batı cephedeki pencerenin devşirme gri mermerden alt sövesinin ön yüzü profilasyonludur (217. Res.).

İç mekânda, dıştaki sadeliğin aksine değişik süs öğeleri dikkat çeker. Batı duvarındaki pencerenin, hemen zemin kotuna yakın olarak tabana oturtulmuş, beyaz mermerden alt sövesinin üst kısmında Latin hacı ve androlak motifleri ile yan kısmında üç dilimli palmet yapraklarından

231. Resim: Boğazkesen Türbesi, giriş cephesi önünde yer alan mimari parçalar

oluşan kıvrım dal şeridi izlenmektedir. Alçak oyma-kabartma tekniğiyle işlenmiş süsleme kompozisyonu, bu parçanın bir Bizans yapısından devşirildiğini gösterir. Haç motifinde herhangi bir kazıma veya değiştirme yapılmaksızın devşirme malzeme olduğu gibi kullanılmıştır (224. Res.).

Mihrapta sıva, kalıplama ve kazıma tekniğinde yapılmış alçı süslemeler görülmektedir. Bugün kavsara boşluğunun, sağ köşesinde çok küçük bir parçası kalmış, iki sıra halindeki mukarnas dolgunun, orijinalinde dört sıra halinde yükseldiği ve alçı kalıplama tekniğinde yapıldığı anlaşılmaktadır (33. Şek./228. Res.). İçbükey profilli bordür ve niş boşluğunu çevreleyen üç kademeli çerçeve yüzeyi iki kat halinde kalın alçı sıvalıdır. Bordür kuşağının sağ üst köşesinde, sonradan kazındığı anlaşılan bir balık figürü göze çarpmaktadır¹⁶⁷ (229. Res.). Taş malzemeden biçimlendirilmiş istiridye kabuğu formlu kavsarası olan ikinci küçük niş ve köşe sütuncelerinin, mihrabın genel kompozisyonuna uygun olarak ince bir alçı perdahla sıvandığı görülmektedir.

İç beden duvarlarında, yukarıya doğru zikzaklar çizerek yükselen, beyaz, yeşil ve kiremit renkli alçı sıvanın yakın tarihlerde yapıldığı

düşünülmektedir. Mihrabı çevreleyen içbükey bordür kuşağı da sonradan yeşil renkte boyanmıştır (223., 228.Res.).

Geçiş siteminde ve kubbede, tuğla malzemenin farklı istiflenmesiyle oluşturulmuş örgüler, iç mekânda dikkat çeken bir diğer dekoratif unsurdur (226.–227.Res.).

Kitabe: Türbeye ait, günümüze ulaşabilen herhangi bir kitabe veya yazılı mezar taşı bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Türbenin inşa tarihi ile ilgili elimizde herhangi bir yazılı belge mevcut değildir. Araştırmacılar türbeyi mimari karakteri ve alçı miharabına göre değişik tarihlere veririler¹⁶⁸.

Türbe, yapısal özellikleri bakımından, kompozit karakterlidir. 1987’de türbeyi inceleyerek bir restitüsyon teklifinde bulunan O.C. Tuncer; türbenin kübik gövde üzerinde içten onaltıgen yıldız kubbe, dıştan sekizgen poligonal kasnak ve piramidal külâhla örtülü olduğunu ileri sürerek, kübik gövdeyi düz köşegenle bitirmiştir¹⁶⁹ (32. Şek). Fakat günümüzde olduğu gibi, arşiv

fotoğraflarından da anlaşıldığı üzere, kübik gövdenin köşeleri pahlıdır (212., 214. Res.).

Bize göre de; üst örtü orijinalinde çift cidarlı olmalıdır. Bugünkü üst örtü düzeninde de görüldüğü gibi, kasnak kubbe eteğinde yaklaşık 0.50 m. genişliğinde bir seki oluşturmakta ve bu da ikinci bir örtüye yâni sekizgen piramidal külaha işaret etmektedir (27. Şek). Buna göre; Beypazarı Boğazkesen Türbesi “düşey hatların ağır bastığı, kübik gövdenin üst köşeleri pahlanarak poligonal kasnak ve piramidal külaha geçilen” Anadolu türbeleri ile benzer karakterdedir¹⁷⁰. Bu tarzdaki türbeler Anadolu’da 14. yüzyılda yayılırken, Bitlis’te 1533 tarihli IV. Şerefhan Türbesi, bu tipte daha geç tarihli eserlerin var olabileceğini göstermektedir¹⁷¹. Cenazelik katının bulunmayışı, kasnaktaki belirgin yükseliş Boğazkesen Türbesi için geç tarihleri akla getirmektedir¹⁷².

Türbe mihrabındaki zar başlıklı sütunçeler, istiridye kabuğu formlu kavsarası olan ikinci niş gibi detaylar her ne kadar daha erken tarihli örnekleri hatırlatsa da sade ve kütleli görünümlü mihrap; yörede 15. – 17. yüzyıllar arasına tarihlendirilen bir çok mihrapta görüldüğü gibi alçıdan yapılmıştır. Biz de bu türbenin, 15. yüzyıl dolaylarında inşa edildiğini düşünmekteyiz.

1976 tarihli arşiv fotoğraflarında, türbe üst örtüsünün çöktüğü ve cephe duvarlarının harap olduğu görülmektedir (213. Res.). Günümüze özgün yapısal niteliklerini kaybetmiş olarak ulaşan türbe, AKTVKK’nın 27.2.1995 gün ve 3892 sayılı kararı ile Vakıflar Genel Müdürlüğüne hazırlanan rölöve ve restorasyon projesi doğrultusunda ve yine Vakıflar Genel Müdürlüğü denetiminde Beypazarı Belediyesi ve Kaymakamlığınca onartılmıştır. Yok olan üst örtüsü basık kubbe şeklinde tamamlanarak, cephelerin bozulan kısımları ile

sonradan kapatılan pencere ve kapı açıklıklarına yeniden işlev kazandırılmıştır (221. Res.). Ayrıca yapının dolan iç kısmı temizlenerek, mezarlar yeni yapılmış sandukalarla kuzeybatı köşeye konumlandırılmış ve türbe zemini taban tuğlasıyla kaplanmıştır. Mihrabın bozulan kısımlarına müdahale edilmemiş, sadece kavsaradan kopmuş mukarnas dolgularının boşlukları tuğla örgüyle doldurulmuştur (228. Res.). Giriş cephesi önünde yere atılmış taş parçalarının, üst örtünün çötenleri mi; yoksa güneydoğu köşedeki abdesthanenin atık su tahliye kanalları mı olduğu ise bilinmemektedir (231. Res.).

Yapılan onarımın restorasyon projesi ve Kurul kararı gözetilmeksizin bilinçsiz bir şekilde gerçekleştirilmiş olması sebebiyle; AKTVKK, 17.6.1996 gün ve 4687 sayılı kararı ile türbenin onarılan kısımlarının yıkılarak, onaylı projesi dahilinde tekrar restorasyonun yapılmasına karar vermiştir. Ancak bu son karar halen uygulanmamıştır.

1995’de halk ve yerel yönetimin teşvikiyle yapılan onarım, rölöve-restorasyon çalışması gözetilmeksizin gerçekleştirilmişse de yapının yok olma sürecini yavaşlatmıştır. Ancak günümüzde anıtın, nem ve zemin problemlerinden kaynaklanan duvar çatlakları ve ayrılmalarla karşılaştığı gözlenmektedir. Üst örtü yağışa karşı korunmasızken, duvar örgüleri de iyice zayıflayarak, zaten zamana karşı yorgun düşmüş yapının var oluşunu tehdit etmektedir.

Beypazarı Boğazkesen Türbesi, Anadolu’da, kübik gövdenin üst köşelerinin pahlanarak poligonal kasnak ve piramidal külaha geçilen türbeler grubunun Osmanlı dönemindeki temsilcilerindendir.

Karaca Ahmet Türbesi

Kent Plânındaki Nu.	: 16
Şekil	: 34
Resim	: 232 – 239
İnceleme Tarihi	: Aralık 2000

Yeri: Halk arasında “Karaca Ahmet Tekkesi” olarak da bilenen yapı, Rüstempaşa Mahallesi Karaca Ahmet Sokak No. 12’de yer almaktadır.

Mimari: Sıkışık sokak dokusu içerisinde bulunan türbe, güneybatıdan kuzeydoğuya doğru meyilli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir.

Yapı, düz ahşap tavanlı bir ön mekân ile bu mekâna batı yönde bitişik kubbeli bir ikinci mekândan oluşmaktadır. Ön mekân, düzgün olmayan dörtgen plân şeması gösterirken, kubbeli mekân kareye yakın ölçülerdedir. Ön mekân içten; doğu duvarında 5.95 m., güneyde 4.80 m., batıda 5.40 m. ve kuzeyde 5.35 m.’dir. Kubbeli mekân, 4.45 m. ile 4.50 m. arasında değişen iç kenar uzunluklarıyla tam kareye yakındır (34.Şek). Hacimler arasındaki geçiş, dolap görünümündeki bir kapı açıklığından sağlanmıştır. Her iki mekânı da dıştan iki omuzlu bir kırma çatı örter (232.–233.Res.).

Dış cepheler kaba yonu ve moloz taş örgülü olup, ön mekân olarak tanımladığımız birinci bölümün doğu ve güney cephe köşeleri kesme taş örgülüdür. Bu köşelerin, saçak seviyesinin biraz aşağısında kalan tepe kısımlarında sütun başlığını anımsatan, “S” şekilli profillemeler göze çarpmaktadır. Kubbe örtülü ikinci bölümün güney ve batı cepheleri -bugün etek kısımları dökülmüş- kireç sıvalıdır (233.Res.).

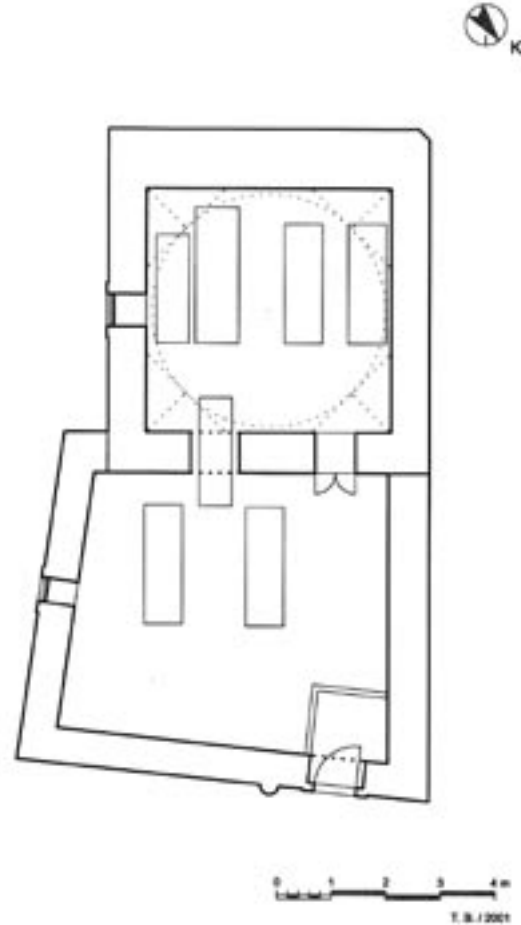

232. Resim: Karaca Ahmet Türbesi, güneydoğudan genel görünüş

Yapının bitişik iki bölümden oluşan plânı güney cephe görünümüne de yansımaktadır. Güney cephede, iki bölüm arasında kırım yapılarak içeri çekilen duvar aksı ve dilatasyon, yapının iki küttleden oluştuğunu dışarıda da hissettirmektedir (234.Res.). Her iki bölümün de güney cepheleri ortasında, birer adet dikdörtgen çerçeveli ancak farklı ebatlarda olan demir parmaklıklı pencere açıklığı yer almaktadır (232.Res.).

Batı ve kuzey cepheler, arazinin eğimine uygun şekilde yamaca yaslandırılarak, sağır bırakılmışlardır (235.Res.).

Doğu cephenin kuzey köşesinde yuvarlak kemerli kapı açıklığı yer alır. Girişin hemen

34. Şekil: Karaca Ahmet Türbesi Planı

233. Resim: Karaca Ahmet Türbesi, güneybatıdan genel görünüş

234. Resim: Karaca Ahmet Türbesi, güney cephedeki dilatasyon

güneyinde cephe duvarına yarı gömük vaziyette yerleştirilmiş, gri mermerden devşirme sütun gövdesi dikkat çekmektedir. Cephenin yaklaşık 3.00 m. kotundan sonra düz bir hat şeklinde saçağa doğru yükselen duvar örgüsü, malzeme ve teknik bakımından farklılık gösterir. Bu da, büyük bir ihtimalle üst örtüyle ilgili bir onarıma işaret etmektedir (236.Res.).

Ön mekâna kuzeydoğu köşesindeki tek kanatlı kapı açıklığından girilmektedir. Giriş kapısı önünde yaklaşık 1 m²'lik bir sahanlık oluşturularak,

235. Resim: Karaca Ahmet Türbesi, kuzeybatıdan görünüş

236. Resim: Karaca Ahmet Türbesi, kuzeydoğudan görünüş

bu alan “L” formunda ve 0.40 m. yüksekliğindeki basit ahşap korkulukla sınırlandırılmıştır (34. Şek). Her iki bölümün de, güney duvarları ortasında açılmış, sadece birer küçük dikdörtgen pencere bulunmasından ötürü iç mekânlar oldukça karanlıktır. Ön mekân alçı sıvalı ve düz çıtalı ahşap tavanla kaplıdır. Burada, ikisinin baş kısımları batı duvarına yakın, birinin de baş kısmı batı duvarına açılmış kemer şeklindeki bir delikten geçirilerek kubbeli mekâna dahil edilmiş ve birbirlerine yakın ebatlarda tutulmuş üç sanduka bulunmaktadır (237. Res.).

Kubbeli bölüme, girişle aynı aksta yer alan, basık bir açıklıktan geçilmektedir (238. Res.). Bir kenarı 4.50 m. civarında gelen kare mekân, üzengi hattı 1.85 m. ve tepe noktası yüksekliği 2.60 m.’ye ulaşan sivri kemerli, iki dilimli tromplarla geçilen yarım küre formlu kubbe ile örtülmüştür (238.–239. Res.). Kubbe merkezi içte yaklaşık 4.30 m. yüksekliğindedir. Kubbeli mekânda dört sanduka yer almaktadır. Sandukalar değişik büyüklükte olup, dış yüzeyleri sıvalıdır. Güney duvarına yakın olan ikinci sandukanın başlığı vardır. Bugün her iki bölümdeki sandukalar da, çeşitli dini örtüler ve puşidelerle kaplıdır (237., 239.Res.).

237. Resim: Karaca Ahmet Türbesi, ön mekândan görünüş

238. Resim: Karaca Ahmet Türbesi, kubbeli mekâna giriş

Malzeme ve Teknik: Yapıda taş malzemenin yanında kireç harcı, ahşap, demir ve devşirme malzeme kullanılmıştır.

Beden duvarlarında moloz ağırlıklı olmak üzere, belirli kısımlarda kaba yonu ve kesme taş malzeme görülür (232.–236.Res.). İçten sıva, dıştan kırma çatıyla kaplı kubbe taş malzemeyle inşa edilmiştir. Ön mekânın dış cephe köşelerinde ve kapı-pencere sövelerinde kesme taş kullanılmıştır (232., 236. Res.).

Giriş kapısının güneyinde, bir plastr görünümünde cephe duvarına yerleştirilmiş gri mermerden sütun gövdesi, devşirme antik malzemedendir (236. Res.).

Taş örgüler içerisinde bağlayıcı malzeme, cephelerde ise sıva olarak kireç harcı kullanılmıştır (234. Res.).

İki omuzlu ahşap kırma çatı, bugün Marsilya tipi kiremitle kaplıdır (235. Res.). Mevcut kapı kanatları ahşaptır. İçten ahşap pervazlı olan pencere açıklıklarının, demir parmaklıkları vardır (232., 237, 239. Res.).

Süsleme: Ön mekânın güney cephe köşelerinde izlenen, sütun başlığı görünümündeki

sathi profilendirmelerin dışında yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır (232. Res.).

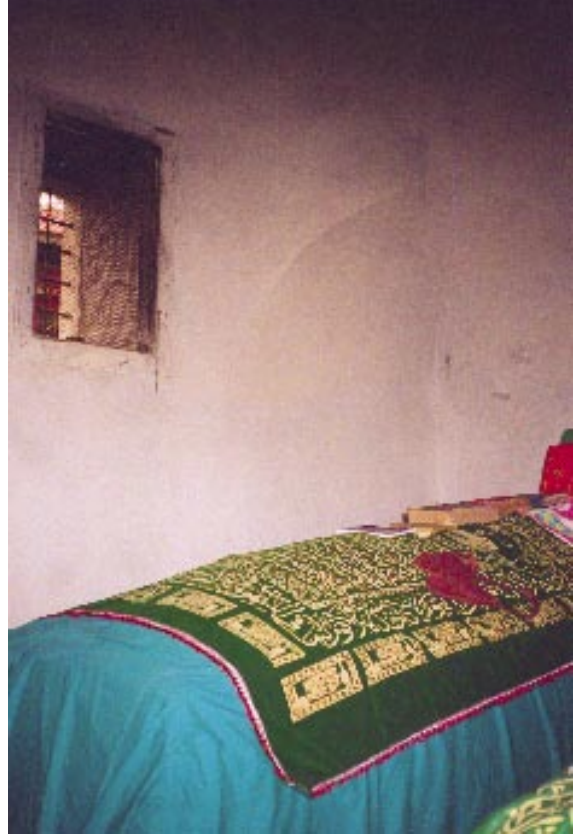
Kitabe: Türbenin yapı kitabesi olmadığı gibi içerisinde yazılı bir sanduka da bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Karaca Ahmet Türbesi'nin inşa tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir yazılı belgenin olmaması, yapının kesin inşa tarihinin belirlenmesini güçleştirmektedir. Türbenin mimari tasarımı ve yapı malzemesindeki fakirleşme göz önünde bulundurulduğunda, 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği söylenebilir.

Yapıda, belediye ve mahalle sakinleri tarafından yapılmış gelişigüzel onarımlar söz konusudur. Ön mekânın dış cephelerine derz ıslahı yapılmış ve kırma çatı Marsilya tipi kiremitle aktarılmıştır (236. Res.). İç kısımda, zemin ve lahit yüzeyleri şap betonuyla kaplanarak, duvarlarda ve üst örtüde alçı sıva-badana tadilatları yapılmıştır (237.-239.Res.).

Yapının kuzey ve batı cepheleri, arazi eğiminden ötürü oluşan yaklaşık 2.00 m. yüksekliğindeki dolgu alana yaslandırıldığından, bu cepheler aynı zamanda birer istinat duvarı fonksiyonu yürütmektedir (235.-236. Res.). Ancak yapının bu yönlerden sürekli neme maruz kalması, iç kısımda sıva dökülmelerine ve rutubet izlerine yol açmıştır (237. Res.). Kubbeli bölümün dış cephelerinde görülen kireç sıva ise duvar yüzeylerinin yarı yüksekliğine kadar dökülerek yok olmuştur. Güney cephenin bugün taşıt trafiğine açık bir ara yola bitişik olması, sıkışık sokak dokusu içerisinde tehlike arz etmektedir (232.-233.Res.). Zemin problemlerinden kaynaklanan, iç ve dış duvarlardaki ayrılma ve çatlaklar da önemli boyutlara ulaşmıştır (234., 237. Res.).

239. Resim: Karaca Ahmet Türbesi, kubbeli mekândan görünüş

Karaca Ahmet Türbesi, Beypazarı'ndaki geç devir türbeleri içerisinde özellikle plân şemasıyla dikkat çeker. İki farklı tipte bitişik mekândan oluşan yapının içerisindeki sandukaların düzensiz sıralanışı, yapının asıl halinin bir tekke olup, tarikat mensuplarının vefat etmeleriyle birlikte bu yapı içerisine ve yine tarikat düzenindeki kademlerine göre sıralandırılarak gömülmüş olabileceklerini düşündürmektedir.

Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi

İlçe Haritasındaki Nu.	: 5
Şekil	: 35 – 37
Resim	: 240 – 248
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Beypazarı ilçe merkezinin 5 km. kuzeybatısındaki Kuyumcutekke Köyü'nde, köy caminin 20 m. kadar doğusunda yer almaktadır.

Mimari: Türbenin, 1990'lı yılların sonlarında yıkılmış olan eski köy camii ile bitişik ve kuzey duvarında açılmış bir kapı vasıtasıyla irtibatlı olduğu bilinmektedir¹⁷³ (35. Şek). Düz bir alan üzerine yerleştirilmiş türbenin, yaklaşık 1.60 m. kadar kuzeyinde, 2.00 m. yüksekliğinde bir istinat duvarı yer alır (240.–241. Res.).

Türbe, kare gövde üzerinde yükselen sekizgen kasnak ve sivri formlu bir kubbeden oluşmaktadır (35.–36.Şek./240.Res.). O.C. Tuncer teklif ettiği restorasyon projesinde üst örtüyü çift cidarlı farz ederek, kubbeyi dıştan piramidal külahlı kapatmıştır¹⁷⁴ (37. Şek). Dıştan; doğu cephede 7.77 m., güneyde 7.92 m. ölçülerindeki gövdenin üzerinde, yaklaşık 0.75 m. içeri çekilerek başlatılan sekizgen kasnak yer almaktadır (242.Res.). Kasnak, 2.62 m ile 2.83 m arasında değişen kenar uzunluklarına sahip olup, gövdeden yaklaşık 2.36 m. kadar yükseltilmiştir¹⁷⁵. Gövdenin basık ve yatay hatlarına karşın, yüksek kasnak ve sivrilerek yükselen kubbe, yapıya düşeyde yüksek görünüm kazandırır (243. Res.).

Sekizgen kasnağın ana yönlere bakan kenarlarında, geniş ve yüksek tutulmuş yuvarlak

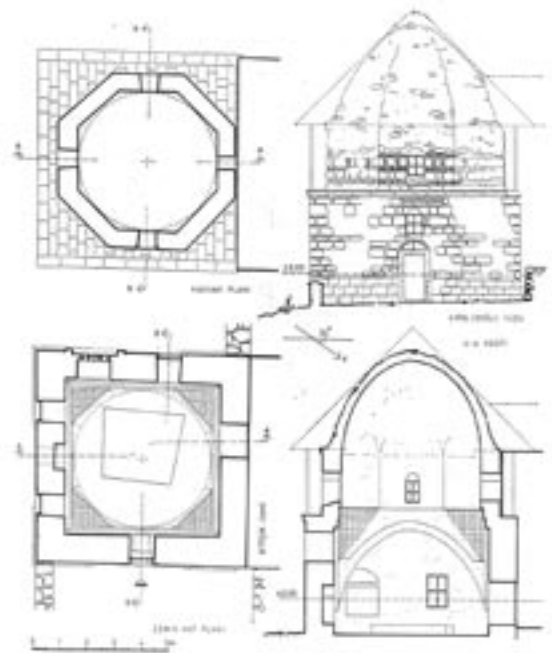

240. Resim: Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, kuzeybatıdan genel görünüş

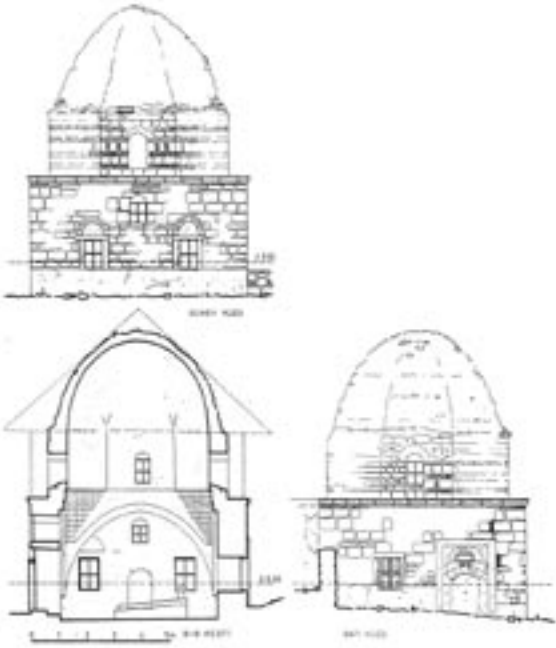
kemerli, alçı şebekeli pencereler yer almaktadır (242. Res.).

Kuzey cephe, eski köy camii ile bitişik ve ortasındaki kapı açıklığı ile harime bağlıydı. Bugün kuzey cephede derz tamiratı yapıldığı ve söz konusu kapı açıklığının örülerek kapatıldığı görülmektedir (241. Res.). “S” profilli saçak silmesinin kuzey cephede kesintiye uğratılmaması, eski köy camiinin daha geç tarihlerde inşa edilerek, türbeyle irtibatlandırıldığını göstermektedir (241. Res.).

Batı cephenin güney köşesine yakın yerinde, türbenin orijinal giriş kapısı yer almaktadır (36.Şek./243.–244.Res.). Ancak bu kapı sonradan kapatılmıştır¹⁷⁶. Derin olmayan bir niş içerisindeki kapının, yuvarlak kemerli açıklığı üzerinde içi boş kitabe yuvası ile kitabenin üzerinde, bir taş motifinin işlendiği, sivri kemerli alınlık vardır (244. Res.). Kapının kuzeyinde dikdörtgen pencere açılmıştır. Betonarme olarak tamir edilmiş

35. Şekil : Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi Rölöve Plânı (O.C. Tuncer'den)

36. Şekil : Kuyumcukteke Köyü Kara Davut Türbesi Rölöve Plânı (O.C. Tuncer'den)

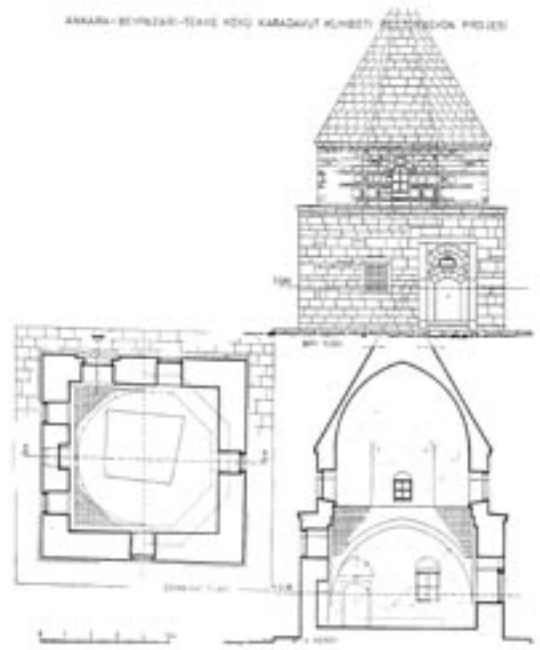

242. Resim: Kuyumcukteke Köyü Kara Davut Türbesi, üst örtüden görünüş

dikdörtgen kapı çerçevesinin üzerinde, kavsarayı andıran ve yukarıya doğru üçgen formda daralarak, üç sıra halinde yükselen farklı renkteki taş örgü dikkat çekmektedir (243. Res.).

Güney cephede, altta dikdörtgen iki pencere ile ortada sivri kemerli bir tepe penceresi açılmıştır. Alt pencerelerin üzerinde, almaşık örgülü, sivri kemerli alınlıklar bulunmaktadır (36. Şek./ 245. Res.).

Doğu cephenin ortasında türbenin bugünkü giriş kapısı yer alır. Bu kapının daha önce bir pencere olduğu ve sonradan giriş açıklığına dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır¹⁷⁷. Kapı lentosunun üzerinde yuvarlak kemerli ışıklık vardır. Kapının üzerinde, güney cephedeki ile benzer formda bir tepe penceresi bulunmaktadır (35.Şek./245.Res.).

37. Şekil : Kuyumcukteke Köyü Kara Davut Türbesi Restorasyon Projesi

241. Resim: Kuyumcukteke Köyü Kara Davut Türbesi, kuzey cephe

243. Resim: Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, güneybatıdan genel görünüş

İç mekân 5.65 m. ile 5.75 m. arasında değişen kenar uzunluklarına sahip kare plânlıdır. Dikdörtgen pencereler içeriye doğru hafif verevle genişletilmişlerdir. Kasnak pencerelerinde renkli cam işçiliği görülür (248. Res.).

Beden duvarlarından 0.15 m. civarında çıkıntılı olan sivri formu askı kemerleri, döşemeden yaklaşık 0.80 – 0.85 m. arasında yükseltilerek başlatılmışlardır (35.–36 Şek./246. Res.). Askı kemerleri ile sekizgen kasnak arasında kalan üçgen

245. Resim: Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, güneydoğudan görünüş

244. Resim: Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, orijinal giriş kapısının üzerindeki kitabe yuvası ve taş süslemeler

köşe boşlukları, küçük dikdörtgen prizmaların altta bir birimden yukarıda 10 birime ulaşacak şekilde ve yine 10 sıra halinde bindirmeli olarak yükseltilmesinden meydana gelen pandantiflerle geçilmiştir. Kasnaktan, köşelerin yumuşatılarak (pahlanarak) dairevi plâna hazırlandığı bir bilezik vasıtasıyla sivri formu kubbeye geçilir (246.–248. Res.)

Güney duvarında sembolik bir nişle vurgulanan mihrabın herhangi bir hususiyeti yoktur. Mihrap nişinin üzerinde yeni harflerle

246. Resim: Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, iç mekândan görünüş

247. Resim: Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, mihrap nişi ve batıda kapatılmış olan giriş kapısı

yazılmış, “Merhum Karadavut’un Türbesi 1453 Kuyumcutekke Köyü” yazısı badana altından okunabilmektedir¹⁷⁸. Batı cephedeki orijinal giriş açıklığının, iç kısımda küçük bir duvar nişine dönüştürüldüğü görülmektedir (247. Res.).

Türbede üç büyük ve altı adet de küçük olmak üzere toplam dokuz sanduka yer almaktadır. Süslemeleri olmayıp, köy sakinleri tarafından üzerleri çeşitli örtülerle kapatılmıştır. Büyük sandukalardan kuzeydekinde başlık varken, diğerlerinde başlık bulunmaz (247. Res.). Küçük sandukalar ise çocuklara ait olmalıdır. Bunların üzerlerinde, halk tarafından koyulmuş çeşitli adak eşyaları ve çocuk giysileri göze çarpar¹⁷⁹. Zemin döşemesi ahşap kaplama olup, üzerine kilim ve benzeri düz yaygılar serilmiştir.

Malzeme ve Teknik: Yapıda taş malzeme ağırlıklı olmak üzere tuğla, kireç harcı, alçı, ahşap ve demir kullanılmıştır.

Beden duvarları kaba yonu taş örgülüdür. Batı cephesinde kesme taş işçiliği görülmektedir (240.Res.). Kasnakta ve güney cephe pencerelerinin sivri kemerli alınlıklarında tuğla ve kesme taşın almaşık örgü içerisindeki kullanımı dikkat çeker (242., 245. Res.). Kasnakta, düşey derzlerde yine tuğla malzeme kullanılarak kasetleme yapılmıştır (242.Res.). Taş ve tuğla örgülerde bağlayıcı ve derz malzemesi olarak kireç harcı kullanılmıştır.

Dikdörtgen pencerelerin dövme demirden yapılmış parmaklıkları vardır (245.Res.). Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde saçak frizinin biraz aşağısına çakılmış çengel şeklindeki demir çubukların fonksiyonları hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber, bunların yapıyı çepeçevre dolaşan bir sundurmaya ait askılar olduğu düşünülebilir. Kuzey cephedekiler eski köy

camiinin inşası esnasında tüm sundurma ile beraber sökülmüş olmalıdır (240.–241. Res.).

Günümüzde yenilenmiş olan kasnak pencereleri alçı şebekeli olup, gövde üzerindeki dikdörtgen çerçeveli alt pencereler ahşap doğramalıdır. İç mekân alçı sıvalıdır (242., 247.–248. Res.).

Süsleme: Yapının günümüze ulaşabilen önemli süsleme özellikleri bulunmamasına karşın, belirli alanlarda taş ve tuğla süslemeler izlenmektedir.

Güney cephe, alt sıra pencerelerinin almaşık örgülü, sivri kemerli alınlıklarıyla hareketlendirilmiştir (36.Şek./245.Res.). Gövde üzerinde “S” profilli bir saçak silmesi dolaşmaktadır (241. Res.).

Kasnakta, almaşık örgü içerisindeki tuğla malzemenin, yatay ve düşey istiflemeleriyle birlikte, uzun, kısa ve geniş yüzlerinin değiştirilerek kullanımından oluşan farklı kompozisyonlar izlenmektedir. Yine tuğla yüzeylerde, çizikleme tekniğiyle yapılmış geçmeler, zencirek kuşakları ve dörtgenler gibi çeşitli geometrik dekorlar göze çarpar (35.–37.Şek./242.Res.).

Batı cephedeki orijinal giriş kapısının alınlığında, mermer malzeme üzerine oyma-kabartma tekniğinde işlenmiş rûmi ve palmet yapraklı kıvrım dallardan müteşekkil bir taç motifi ile bunun iki yanına yerleştirilmiş gülbezekler yer almaktadır. Kapının, basık kemerine ait kilit taşı ön yüzeyinde, yine bir gülbezek motifi göze çarpar (244.Res.).

İç mekânda, kubbeye geçişte yer alan bingilerin haricinde herhangi bir dekoratif unsur bulunmamaktadır. Kasnak pencerelerinin renkli

248. Resim: Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, kubbeye geçiş

cam işçiliği ise yenidir (248. Res.). Köy sakinleri, eskiden üst örtü ve beden duvarlarında kalemişi süslemelerin olduğundan bahsederler.

Kitabe: Türbenin sonradan kapatılan batıdaki giriş kapısı üzerinde bir kitabe yuvası bulunmasına karşın, yazı panosu kaybolmuştur (244. Res.). Türbe içerisinde yer alan sandukalar ise yazısızdır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Kara Davut Türbesi'nin inşa tarihini belgeleyen yazılı bir kaynak mevcut değildir. "Kara Davut" için, Beypazarı'nda birçok vakıfları olan ve 600 yıllık bir geçmişe sahip bir tarikat lideri olduğu, Tekke köyünde adına bir tekke ve türbenin bulunduğu belirtilmektedir¹⁸⁰. O.C. Tuncer, bindirmeli pendantsiflerin 15. yüzyıl ortalarında Bursa'da ortaya çıktığını, Anadolu'da Beypazarı Tekke Köyü Kara Davut Türbesi'nin haricinde bir de 15. yüzyıl ortalarına tarihlendirdiği Antalya Elmalı Tekke Köyü Abdal Musa Türbesi'nde görüldüğüne değinmektedir¹⁸¹. Buna göre, mihrap nişi üzerinde geçen 1453 tarihi, yapının kesin inşa tarihi olmasa da 15. yüzyıl ortalarına ait olduğunu doğrulamaktadır. Yine cenazelik katının bulunmaması, yüksek kasnak ve almaşık örgü gibi

yapısal özellikleri de 15. yüzyıla, Osmanlı dönemine işaret etmektedir.

Türbe, köy halkı tarafından gerçekleştirilmiş birçok onarım ve değişikliklere maruz kalmıştır. 1991 tarihli çizim ve resimlerinde kubbenin gövde üzerinde yer alan bir şapka ile koruma altına alındığı görülmektedir¹⁸². Bugün bu muhdes şapka kaldırılarak, üst örtü alüminyum levhalarla kaplanmıştır. Kasnağın saçak silmesi ise betonarmeye dönüştürülmüştür. Batı cephede yer alan özgün giriş kapısı kapatılarak, doğu cephenin ortasında bir kapı açılmıştır (243.–245.Res.). Kuzey cepheye sonradan bitleştirilen eski köy camii ile türbe arasında yer alan kapı açıklığı, eski camiinin yıkılması ile kapatılmıştır (241. Res.). Diğer cephelerde ve kasnakta derz ıslahı yapılmıştır. Kuzey ve batı yönlerde arazinin yükselmesi, yapıyı yol kotundan yaklaşık 1.20 m. kadar aşağıda bırakmış ve bu yönlerde istinat duvarları örülmüştür (240. Res.). İç mekânda çirkin bir badana söz konusudur. Pencere ve kapı kanatları yenilenmiştir (246. Res.).

Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, Beypazarı'nda yaşamış önemli bir tarikat şeyhi adına, 15. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş bir erken dönem Osmanlı türbesidir.

Kozalan Köyü Kara Davut Türbesi

İlçe Haritasındaki Nu. : 6
Şekil : 38
Resim : 249 – 251
İnceleme Tarihi : Eylül 2001

Yeri: Beypazarı ilçe merkezinin 12 km. kuzeyinde, yüksek rakımlı bir mevkide bulunan Kozalan Köyü'nde yer almaktadır. Türbe, bir yamaç üzerindeki köy yerleşiminin güneydoğu ucundadır.

Mimari: Kozalan Köyü Kara Davut Türbesi'nin; Kuyumcutekke Köyü'ndeki kendi türbesinde yatan Kara Davut'un babasına ait olduğu belirtilmektedir¹⁸³. Önemli mimari özellikleri bulunmayan türbe, kuzeyden güneye doğru sert bir eğimle alçalan arazi üzerinde, yakın tarihlerde kâgır olarak inşa edilmiştir. Yapı, dıştan dışa 6.50 m. x 6.80 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen, içte ise 5.08 m x 5.08 m. ölçülerinde kare plânlıdır (38.Şek). Gövde, dıştan piramidal çatıyla örtülerek, içten düz ahşap tavanla kaplanmıştır.

Dış cephe duvarlarının yakın bir zamanda çimento harcıyla sıvandığı ve piramidal çatısının oluklu çinko levhalarla kaplandığı görülmektedir (249.–250. Res.).

Kuzey cephe, güney yönde alçalan arazi eğiminden dolayı gömük kalmış, sağır bir beden duvarı halindedir (249. Res.).

Doğu cephe üzerinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (250. Res.).

Güney cephenin ortasında, dikdörtgen bir pencere açılmıştır. Pencere açıklığının önünde, dikey çubuklu, basit bir demir korkuluğu vardır (250.–251. Res.).

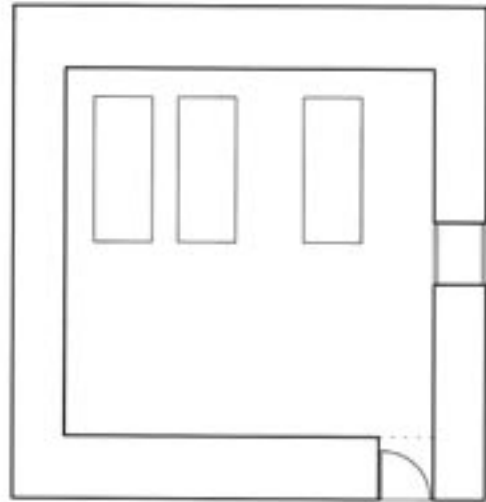
Batı cephenin, güney köşesindeki tek kanatlı giriş kapısı haricinde, herhangi bir açıklığı bulunmamaktadır (249. Res.).

İç mekân, güney duvarı ortasında açılmış, 0.85 m. genişliğinde ve 0.95 m. yüksekliğindeki dikdörtgen çerçeveli, tek bir pencereden ışık almaktadır (38.Şek./251.Res.). Kireç sıvalı beden duvarlarının üzerinde, düz çıtalı ahşap tavan kaplaması görülmektedir (251. Res.).

Türbe içerisinde üç sanduka vardır. Ortadaki sandukanın başlığı mevcutken, diğerlerinde başlık görülmez. Sandukalar kaba yonu taş örgülü olup, sap betonuyla yüzeyleri sıvanarak, beyaz renkte

249. Resim: Kozalan Köyü Kara Davut Türbesi, batı cephe

38. Şekil : Kozalan Köyü Kara Davut Türbesi Plânu

250. Resim: Kozalan Köyü Kara Davut Türbesi, güneydoğudan genel görünüş

251. Resim: Kozalan Köyü Kara Davut Türbesi, iç mekândan görünüş

boyanmışlardır. Günümüzde, halk tarafından üzerlerine çeşitli örtüler serilmiştir (251. Res.).

Malzeme ve Teknik: Yapıda özgün malzeme olarak taş ve ahşaba rastlanılmaktadır.

Bugün yüzeyleri çimento harçlı sıva tabakasıyla kaplı olan beden duvarları, taş örgülüdür. Beden duvarları içerisinde, kapı ve pencere açıklıkları üzerinden geçirilmiş ahşap hatıllar görülmektedir. Sandukalar kaba yonu taş malzemeden yapılmıştır.

Üst örtüde ahşap malzeme kullanılmıştır (250.–251.Res.). Demir kapının haricinde, pencere doğraması ahşap malzemedendir (249., 251. Res.).

Süsleme: Yapıda süsleme görülmez.

Kitabe: Türbeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Türbenin inşa tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir yazılı belge mevcut değildir. Ancak Kozalan Köyü'ndeki bugünkü türbenin yapısal özellikleri dikkate alındığında, 20. yüzyıl başlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Türbe, tek bir kapı ve pencere açıklığından ibaret kare gövde üzerinde içten düz ahşap tavan, dıştan piramidal çatı ile örtülü olup, basit bir mimari tarzda inşa edilmiştir.

Yapının dış cepheleri çimento harcıyla sıvanmış ve giriş açıklığına demir doğrama takılmıştır (249.–250. Res). İç mekânda, duvarlara kireç badana yapılarak, zemin döşemesiyle birlikte sanduka yüzeyleri şap betonuyla sıvanmıştır (251.Res.).

Kozalan Köyü Kara Davut Türbesi, Kara Davud'un babasına ait olduğu rivayet edilen bir son dönem türbesidir. Türbenin tescili ise henüz yapılmamıştır.

Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi

İlçe Haritasındaki Nu.	: 7
Şekil	: 39
Resim	: 252 – 258
İnceleme Tarihi	: Ağustos 2001

Yeri: Beypazarı'nın 16 km. kuzeydoğusunda, Uruş Beldesine bağlı Kabaca Köyü'nde yer almaktadır. Türbe, köy meydanının yaklaşık 1 km. güneyinde bulunan bir mezarlık içerisinde yer almaktadır.

Mimari: Yapı, mezarlığa hakim bir tepeliğin üzerine, düz bir alana yerleştirilmiştir. Dıştan 8.20 m. x 8.60 m., içten 6.00 m. x 6.40 m. ölçülerinde olan kareye yakın dikdörtgen plânlı türbenin üzeri, yaklaşık 5.90 m. çapındaki kubbeyle örtülüdür. Kubbe dıştan, piramidal formlu kırma çatıyla kaplıdır. Giriş cephesinin önüne muhdes bir giriş mahalli bitştirilmiştir (39. Şek./252. Res.).

Türbenin dış cepheleri, köşelerde düzgün yonu, orta kısımlarda ise kaba yonu taş örgülüdür. Piramidal çatı, cephe duvarları üzerinde boydan boya uzanan kalın ahşap kirişlerin üzerine oturtulmuştur. Günümüzde, cephe duvarlarında derz ıslahı yapıldığı ve çatının bordo renkli oluklu levhalarla kaplandığı görülmektedir (253–254. Res.).

Doğu cephe, herhangi bir açıklığı bulunmayan, sağır bırakılmış bir beden duvarı halindedir (253. Res.).

Güney cephede, doğu ve batı köşelere yakın açılmış kare çerçeveli birer küçük pencere yer almaktadır. Her iki pencerenin önünde de, ahşaptan klasik tarzda yapılmış, lokmalı parmaklıklar bulunmaktadır (253. Res.).

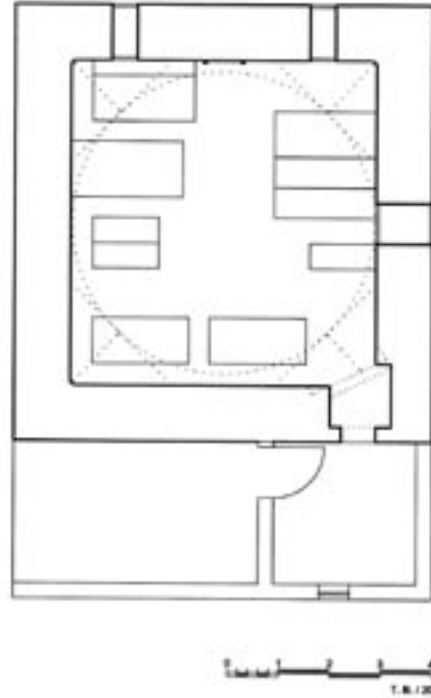

252. Resim: Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi, kuzeydoğudan genel görünüş

Batı cephenin ortasında, güney cephedekilerden daha büyükçe olan bir adet kare çerçeveli pencere açılmıştır (254. Res.).

Kuzey cephe önünde yer alan muhdes giriş mahalli, piramidal çatının etek kısmına eklenmiş sundurma çatıyla örtülüdür (252. Res.). Kuzey cephenin batı köşesinde, yekpare taştan yuvarlak kemerli giriş açıklığı bulunmaktadır (255. Res.).

İç mekâna, muhdes giriş mahalli içerisindeki odadan geçilmektedir. Giriş açıklığı, 0.68 m. genişliğe ve 1.45 m. kemer tepe yüksekliğine sahip olup, dar ve basık tutulmuştur (255. Res.). Kuzeybatı köşedeki trombon içerisinde, yuvarlak kemerli ikinci bir açıklıktan iç mekâna girilmektedir (256. Res.). Söz konusu ikinci

39. Şekil : Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi Plânu

253. Resim: Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi, güneydoğudan genel görünüş

açıklığın üzerindeki yuvarlak kemerin, dışbükey kıvrımlı üzengileri vardır. İki kemer açıklığının arasında, küçük bir giriş sahanlığı teşkil eden kapının üzerindeki duvar parçası ahşap kirişle taşılmıştır. Kare plândan kubbeye geçişte, beden duvarlarına indirgenmiş yuvarlak kemerli tromplar görülmektedir (257. Res.). Tromplar, kare plânın diagonal akslarında iç mekâna dahil edilmiş küresel bingiler görünümündedir. Tromplar, zemin kotundan yaklaşık 0.80 m. yükseklikte başlatılmış olup, 2.70 m. ile 2.80 m. arasında değişen kemer açıklıklarına ve 2.20 m. civarında tepe noktası yüksekliklerine sahiptirler.

Güney duvarının doğu ve batı köşelerinde yer alan, 0.50 m. x 0.50 m.'lik kare çerçeveli pencereler, iç mekânda, köşe tromplarının içerisine rastlayan, küçük sivri kemerli açıklıklara dönüştürülmüşlerdir (257. Res.).

İç mekânda, orijinallik göstermeyen, sembolik bir mihrap yer almaktadır. Söz konusu mihrap, alçı kalıplama tekniğinde yapılmış yuvarlak

254. Resim: Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi, güneybatıdan genel görünüş

kemerli bir bordürün içerisinde düz bir yüzey ihtiva eder (258. Res.).

Türbe içerisinde düzensiz sıralanmış, küçük-büyük toplam on sanduka yer almaktadır (257.-258. Res.). Herhangi bir hususiyeti bulunmayan sandukaların yüzeyleri sıvanmıştır. Günümüzde, baş ve ayak taşlarına halk tarafından bağlanmış tülbentler ile sanduka üzerlerine serilmiş seccade ve benzeri diğer örtüler görülmektedir. Büyük sandukaların baş taşları altında kalan yüzeylerine, orijinal olmayan, siyah renkte hüsn-ü hatla yazılmış isim ve lâkaplara rastlanılmaktadır. Güneydoğu köşede yer alan büyük sandukada "Kaygusuz Derviş", bunun solunda kalan diğer bir büyük sandukada "Kaygusuz Musa" ve giriş kapısı yakınındaki sandukada yine "Kaygusuz Derviş" adı geçmektedir.

Malzeme ve Teknik: Türbenin inşasında; taş ve ahşabın yanında kireç harcı ve alçı malzeme kullanılmıştır.

Beden duvarlarının dış cephe köşeleri düzgün yonu, orta kısımları ise kaba yonu ve moloz karışımı taş örgülüdür (252.-254. Res.). Kubbe ve geçiş öğelerinde taş malzeme kullanılmıştır.

255. Resim: Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi, giriş kapısı

256. Resim: Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi, kuzeybatı trombu ve giriş açıklığı

Sandukaların gövde kısımları düzgün yonu, baş ve ayak taşları ise kaba yonu taş malzemeden yapılmıştır. Taş örgülerde bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır.

Duvar örgüleri içerisinde ahşap hatıllar yer alır. Güney cephe ortasında, duvar sathına gömülü bir ahşap dikmeye rastlanılmaktadır (253. Res.). Beden duvarları üzerinde boydan boya uzanan kalın ahşap kirişlerin üzerinde yükseltilmiş piramidal çatı, bugün oluklu levhalarla kaplıdır (254. Res.).

257. Resim: Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi, iç mekândan görünüşü

Pencere doğramaları ahşaptandır. Güney cephede yer alan kare çerçeveli pencerelerin, ahşap malzemeden yapılmış lokmalı parmaklıkları vardır (253. Res.).

İç mekânda, alçı sıva yenilenerek, kubbe kalemîşi tekniğinde süslenmiştir (256.– 258. Res.).

Süsleme: Yapının günümüze ulaşabilen orijinal süsleme özellikleri bulunmamaktadır. İç mekânda alçı sıva üzerine yapılmış kalemîşi süslemeler 1998 tarihlidir (257. Res.)¹⁸⁴.

Beden duvarlarında, celi sülüs hatla yazılmış hadis ve dualara yer verilmiştir. Giriş trombu içerisinde “musibetler başa gelince günler kararır” anlamında bir mısra geçmektedir (256. Res.). Doğu duvarı ortasındaki, -Hz. Ali’yi sembolize eden-kılıç üzerinde “Kaygusuz Abdâl Veli hazretleri” yazılıdır (257. Res.). Sandukalar üzerinde de yukarıda bahsedildiği gibi, “Kaygusuz Derviş” ve “Kaygusuz Musa” adlarına rastlanılmaktadır. Tromp köşelerinde ve mihrabın iki yanında; hatâi çiçeklerle çevrili çok kollu yıldızlardan müteşekkil madalyonların içerisinde, Allah, Muhammed ve “ciharyâr-i güzîn” kompozisyonu yer almaktadır (256.–258. Res.).

Alçı kabartmalı bir bordürle çevrili mihrap yüzeyinde hatai çiçek ve dallardan meydana gelen kalemîşi süsleme görülmektedir. Mihrabın üzerinde, iç kısmında “kelime-i tevhid” yazılı olan ve iki ucunda hatai çiçeklerin bulunduğu, ince-uzun, yatay formu bir şemse motifi görülmektedir (257. Res.).

Kubbe eteğinde, hadislerden meydana gelen yazı kuşağı ile bu yazı kuşağının altında ve üzerinde birer bitkisel kuşak yer almaktadır. Altındaki bitkisel kuşak, iki iplik halinde rûmi yaprak ve çiçeklerden müteşekkil bitkisel kompozisyonludur. Üstteki kuşakta ise rûmi yapraklı kıvrım dallar ve ortalarına yerleştirilmiş palmet motiflerinden oluşturulmuş taç dizisi vardır (256. Res.).

Kitabe: Türbeye ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Yapının inşa tarihi hakkında herhangi bir yazılı belge bulunmamaktadır.

“Kaygusuz Abdal Türbesi” olarak adlandırılan yapının içerisinde, duvar yüzeylerine ve sandukalar üzerine sonradan yazılmış, “Kaygusuz Abdal”, “Kaygusuz Derviş” ve “Kaygusuz Musa” adlarıyla karşılaşılmaktadır. 16. yüzyılda, bir tarikat olarak gelişip kurumsallaşan Bektaşilik ve Bektaşî

258. Resim: Kabaca Köyü Kaygusuz Abdal Türbesi, mihrap

edebiyatının kurucularından sayılan “Abdal Musa” ve müridi “Kaygusuz Abdal”’a atfedilen bir tekke ile 15. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen bir türbenin, Antalya ili Elmalı ilçesi Tekke Köyü’nde yer aldığı bilinmektedir¹⁸⁵. Öte yandan “abdal” sözcüğü, gezgin dervişlere verilen bir ad olarak da kullanılmaktadır¹⁸⁶.

15. yüzyıl başlarında, Ankara ve çevresinde, Hacı Bayram Veli’nin önderliğinde yayılan ve bir Türk tarikatı olan “Bayramiyye”¹⁸⁷, Beypazarı çevresinde de hüküm sürmüştür¹⁸⁸.

Bu bilgiler ışığında, Kaygusuz Abdal Türbesi’nin, Kabaca Köyü civarında yaşamış ve halk tarafından saygı görmüş bir grup Bayramiyye tarikatı mensubu derviş için, kubbeli mezar geleneğinde inşa edilmiş bir yapı olduğu söylenebilir. Malzemedeki özensiz kullanım, kubbenin dıştan piramidal bir ahşap çatı ile örtülmesi ve basit yapıli sandukalar, türbenin bölgedeki diğer 19. yüzyıl türbeleriyle çağdaş olan yapısal özellikleridir. Kaygusuz Abdal Türbesi de

bu gelenek içerisinde, 19. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş olmalıdır. Türbeye “Kaygusuz Abdal” adının, Antalya, Elmalı, Tekke Köyü Abdal Musa Türbesinde de karşılaşılan benzer tutum içerisinde, sembolik manada, bir “anı” olarak verildiği düşünülmektedir¹⁸⁹.

Yapının dış cephelerinde derz ıslahı yapılmış ve piramidal çatısı, bordo renkli oluklu çinko levhalarla kaplanmıştır. Yakın tarihlerde kuzey cephesine bitişik bir ön giriş mahalli inşa edilmiştir (252. Res.). İç mekânda, duvar yüzeylerindeki alçı sıvanın yenilendiği ve 1998 tarihinde kalemişi tezeyinatla bezendiği anlaşılmaktadır. Onarımlar esnasında sandukaların elden geçirildiği ve yüzeylerinin sıvanarak, beyaz renkte badana yapıldığı görülmektedir (256.–258. Res.).

Kaygusuz Abdal Türbesi, Beypazarı’nda bir grup Bayramiyye tarikatı mensubu için, kubbeli mezar geleneğinde ve mahalli tarzda inşa edilmiş bir halk türbesidir.

Yediler Türbesi

Kent Plânındaki Nu. : 17
Şekil : 40 – 41
Resim : 259 – 265
İnceleme Tarihi : Aralık 2000, Eylül 2001

Yeri: İnözü Kalın Yol Sokak No. 43'te bulunan türbe, Karasay – Kıbrısık yolunun doğu kıyısında, ilçe merkezine 5 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Mimari: Türbe, kuzeyden güneye doğru sert eğimle alçalan arazinin üzerinde, yaklaşık 3.30 m. yüksekliğinde bir zemin platformuna oturtulmuştur (259.Res.). Güneyde 8.02 m., doğu duvarında ise 7.72 m. ölçülerinde olan kareye yakın dikdörtgen plânlı gövde; içten kubbe, dıştan iki omuzlu kırma çatıyla örtülüdür (40–41.Şek.).

Yapının zemin platformu ile gövde kısmı arasından, düz köşeli bir silme kuşağı geçirilmiştir (259. Res.). Gövdenin kuzey hariç diğer üç

cephesi, köşelerde bindirme tekniğinde kesme taş, orta kısımlarda ise moloz taş örgülü olup, içbükey profilli silme kuşağıyla nihayetlenmiştir (259.–260. Res.).

Güney ve batı cephelerinin ortalarında birbirine simetrik düzenlenmiş yuvarlak kemerli birer pencere açılmıştır. Pencerelerin yan söveleri yekpare olup, üç taş örgülü kemerlerinin kilit taşları dışa çıkıntılıdır (41.Şek./ 260.Res.).

Kuzey cephesi moloz taş örgülü ve sağırdır. Cephe duvarının üst kısmı, üçgen çatı alınlığı ile bitirilmiştir (261. Res.).

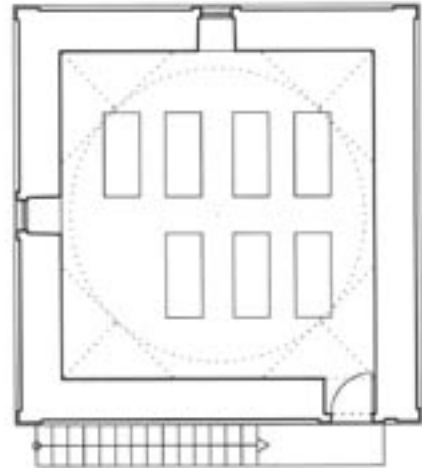
Doğu cephenin kuzeye yakın köşesinde, yuvarlak kemerli basık bir giriş kapısı açılmıştır (262. Res.). Kapı açıklığının yuvarlak kemeri, pencere kemerleriyle aynı form ve örgü tekniğine

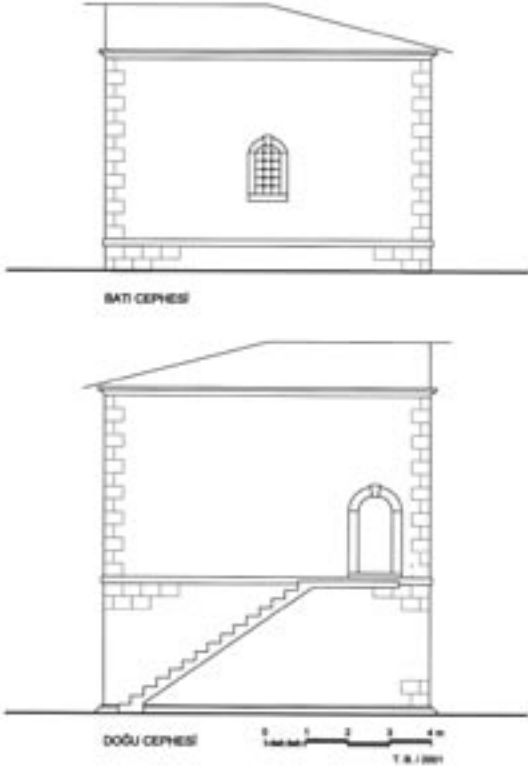
259. Resim: Yediler Türbesi, güneydoğudan genel görünüş

260. Resim: Yediler Türbesi, güneybatıdan genel görünüş

40. Şekil : Yediler Türbesi Plânı

41. Şekil : Yediler Türbesi, Batı ve Doğu Cepheler

sahiptir. Gövde yüksek bir platform üzerinde yükseldiğinden, giriş kapısına cephe duvarına paralel ve bitişik çıkışlı ondört basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır (41. Şek./259. Res.).

İç mekâna, kuzeydoğudaki tromp nişinin içerisine rastlayan kapı açıklığından girilmektedir (263. Res.). Pencere açıklıkları, yanlardan çok hafif verevle, içeriye doğru genişletilmiştir (264.Res.). Üst örtü, teğet kemerli tromplarla geçilen ve merkezi, zeminden yaklaşık 5.47 m yüksekliğindeki kubbeden meydana gelmektedir. Zemin kotuna yakın tutulmuş tromp kemerlerinin üzengi hatları

261. Resim: Yediler Türbesi, kuzeybatıdan görünüş

262. Resim: Yediler Türbesi, kuzeydoğudan görünüş

yaklaşık 0.95 m. yüksekliğinde olup, açıklıkları ortalama 3.10 m. genişliğindedir. Teğet kemerlerin tepe yükseklikleri ise yaklaşık 2.45 m.dir. Tromplar birbirlerine yakın uzaklıklarda, iç mekâna dahil edilmiş birer yapı elemanı görünümündedir (40.Şek./263.-264.Res.).

Türbe içerisinde, kime ait oldukları bilinmeyen, yüzeyleri sıvalı yedi sanduka mevcuttur. Bugün, bu sandukaların üzerlerine halk tarafından çeşitli tülbenler ve dini yazılı örtüler serilmiştir.

Malzeme ve Teknik: Türbenin inşasında taş, ahşap, kireç harcı ve demir malzeme kullanılmıştır.

Zemin platformunda, cephe köşelerinde ve kapı-pencere sövelerinde kesme taş, gövdenin genelinde ise moloz taş örgü hakimdir (259.-262. Res.). İçten sıvalı olan kubbede yine moloz taş malzeme kullanılmıştır. Sandukalar kaba yonu taş malzemeden yapılmış olup, yüzeyleri sıvalıdır. Cephe köşeleri bindirme tekniğinde kesme taş örgülü ve 0.05 m. kadar dışa çıkıntılıdır (41. Şek.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme ve derz sıvası olarak kireç harcı kullanılmıştır.

263. Resim: Yediler Türbesi, kuzeydoğu trombu ve giriş açıklığı

264. Resim: Yediler Türbesi, iç mekândan görünüş

Cephe köşelerinde, saçak silmesinin yaklaşık 0.60 m. kadar altında, kubbe eteği seviyesine denk gelen demir kenetler görülmektedir (259.–262. Res.). Bu kenetler beden duvarları içerisinde boydan boya uzanan gergi demirlerine ait olup, kubbenin beden duvarları üzerinde yaptığı dışa açılımı engellemektedir. Pencere açıklıklarının önlerinde demir parmaklıklar vardır (260.–261. Res.).

Ahşap kırma çatı, bugün oluklu çinko levhalarla kaplıdır. Yenilenmiş olan pencere doğramaları ile eski görünümlü kapı kanadında ahşap malzeme kullanılmıştır (260.–263. Res.).

Süsleme: Yapının genelinde süsleme görülmemekle birlikte, cephelerde taş malzemenin, çeşitli form ve tekniklerde kullanılmasıyla oluşturulmuş dekoratif öğeler göze çarpmaktadır.

Dış cephelerin köşelerinde, bindirme tekniğinde ve yüzeyleri taraklanmış -rustik tarzda- kesme taş örgüler izlenmektedir. Güney, doğu ve batı cephelerde, gövdeyle platform arasında düz köşeli silme kuşağı ile yukarıda içbükey profilli saçak silmesi dolaşmaktadır. Pencere ve kapı kemerlerinin dışa taşırılmış kilit taşları, yapının dış görünümünde dikkat çeken diğer detaylardır (41. Şek./259.–260. Res.).

Giriş kapısı önünde yer alan sandukaya ait baş taşı, dilimlendirilmiş tepeliği ve ön yüzeyine kabartma olarak işlenmiş bir motifle dikkat çekmektedir. Sivri kemerli olarak çökertilmiş yüzeyin içerisindeki söz konusu kabartma motif, ilk bakışta bir vazoyu anımsatmaktadır (265. Res.).

Kitabe: Yapının, inşa veya onarımıyla ilgili bir kitabesi bulunmadığı gibi içerisindeki mezar taşları da yazısızdır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Yediler Türbesi'nin yapım tarihi ile ilgili elimizde

265. Resim: Yediler Türbesi, giriş kapısı önündeki sandukanın baş taşı

herhangi bir yazılı belge bulunmamaktadır. Ancak, plânlamada görülen farklılık, malzeme ve dekoratif unsurlardaki basit tasarımlar geç tarihlerde inşa edildiğine işaret etmektedir. Cenazelik katı görünümündeki yüksekçe bir platform üzerine oturan gövde, kubbenin dıştan kırma çatıyla örtülmesi, kapı ve pencere kemerlerine ait kilit taşlarının dışa taşırılarak belirginleştirilmesi gibi uygulamalar geç dönem Osmanlı mimarisinde rastlanılan tutumlardır. Beypazarı'nda, 19. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olan dini ve sivil yapılarda, cephe köşelerinde demir kenet kullanımıyla sıkça karşılaşırız. Bu veriler ışığında Yediler Türbesi'nin, 19. yüzyıl ortalarında İnözü vadisi civarında hüküm sürmüş bir grup tarikat mensubu için inşa edildiği söylenebilir.

Türbenin kırma çatısı iki kez onarılmıştır. İç mekânda, zemine şap betonu atılarak, sanduka yüzeyleri sıvanmış ve alçı sıva yenilenmiştir. Kapı yakınında yer alan, baş taşı süslemeli sandukanın, eskiden daha yüksekçe olduğu söylenmektedir¹⁹⁰ (265.Res.).

Günümüzde türbenin hemen kıyısından geçen karayolu, yapıyı sürekli olarak trafik etkilerine maruz bırakmaktadır (260. Res.). Türbenin üst örtü sisteminde derin çatlaklar meydana gelmiş ve beden duvarlarının eteklerinde nemden kaynaklanan dökülmeler baş göstermiştir (263.–264. Res.).

Yediler Türbesi, Beypazarı'ndaki 19. yüzyıl yapıları ile benzer inşa özellikleri sergileyen ve geç dönem anıtsal mezar mimarisinin, İnözü vadisindeki bir bağ içerisinde, gözlerden uzak kalmış bir örneğidir.

Mektep

Taş Mektep

Kent Plânındaki Nu.	: 18
Şekil	: 42
Resim	: 266 – 274
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

Yeri: İstiklâl Mahallesi, Alâeddin mevkiinde, Kurşunlu Camii'nin 30 m. kadar batısında yer almaktadır.

Mimari: Dış görünümü ve plân şemasıyla tipik bir Türk evini yansıtan yapı, 1970'li yıllara kadar mektep ve ilkokul, daha sonra yatılı Kur'an kursu binası olarak hizmet vermiştir. Yapının, zemin kat seviyesindeki cephe duvarlarının taş örgülü olmasından dolayı halk tarafından "Taş mektep" olarak adlandırıldığı düşünülmektedir (266.Res.). Tarihi konut görünümündeki eğitim yapısı, Beypazarı Belediyesi'nce yürütülen restorasyon çalışmaları kapsamında onarılmıştır.

Yapı, kuzeyden güneye doğru sert bir eğimle alçalan arazi üzerinde inşa edilmiştir. Kuzey ve güney yönlerde birer istinat duvarı ile teraslandırılan alanda yer alan yapı, kuzey yöndeki istinat duvarına bir sırt duvarı şeklinde yaslandırılmıştır (266.–267.Res.). Zemin ve birinci kattan meydana gelen yapının her iki katında da "iç sofalı" plân şeması takip edilmektedir. İç sofanın iki yanında derslikler, kuzey köşesinde "U" formulu bir merdiven ile güney ucunda, tek yönlü, üç cepheli bir çıkması vardır (42.Şek.).

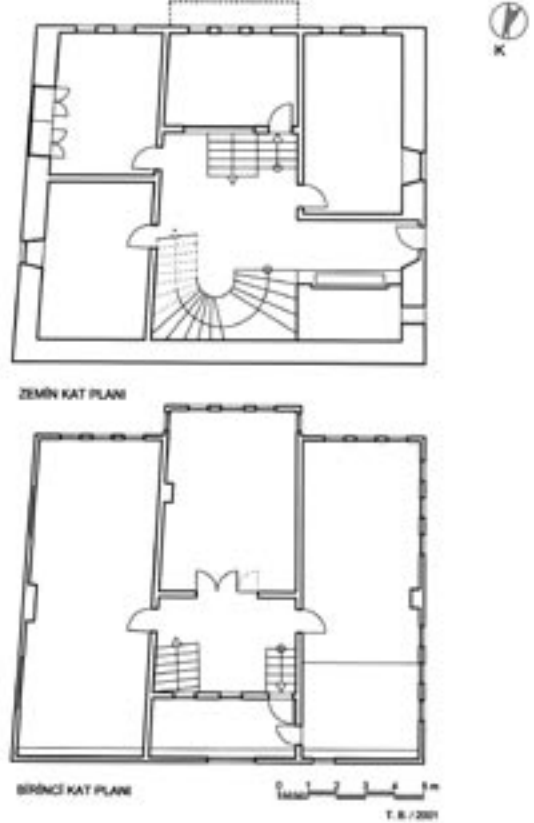

266. Resim: Taş Mektep, güneybatıdan genel görünüş

20. Yüzyıl başlarında Taş Mektep

Cephe yüzeylerinde, taş örgülü duvarlar ile bağdadi duvarlar birbirlerinden ahşap pervazlarla ayrılmıştır. Saçak altları ahşap kaplamalıdır (266. Res.).

42. Şekil : Taş Mektep Zemin ve Birinci Kat Plânları

267. Resim: Taş Mektep, batı cephe

Doğu cepheye, betonarmeden üç katlı bir okul binası bitştirilmiştir. Doğu cephenin zemin kat seviyesinde üç, birinci kat seviyesinde ise bir adet olan pencere açıklıkları, bitişik yapı tarafından kapatılmıştır. Birinci kat döşemesine kadar kalın taş örgülü olan cephe duvarı, üst kısımda hımıştır (42. Şek./266. Res.).

Kuzey cephe, arkasındaki moloz taş örgülü istinat duvarına, yaklaşık birinci kat döşemesi seviyesinde bitişik olup, bu seviyenin üzerinde sağır bırakılmış hımış bir duvardan ibarettir (267. Res.).

Batı cephede, tâli bir giriş kapısı açılmıştır. Kapının kuzeyinde küçük ebatlı bir sarnıç penceresi ile güneyinde yuvarlak kemerli büyük bir pencere yer almaktadır. Kapı çevresindeki taş örgü ile cephenin mevcut taş örgüsü birbirinden farklı görünüm sergilemektedir. Farklı türdeki taş malzeme, kapının sonradan açıldığını gösterir. Kapının güneyinde yer alan büyük pencerenin sövesi, kilit taşı dışa taşırılmış yuvarlak kemerlidir. Pencere önünde demir parmaklık bulunmaktadır. Cephenin birinci kat seviyesinde, üçü kuzey köşeye, diğer üçü güney köşeye yakın tutulmuş altı adet dikdörtgen pencere açılmıştır (267. Res.).

Güney cephe, yapının “iç sofalı” plân şemasının dışa yansıtıldığı ön cephesidir. Güney cephe üzerinde, birinci kat sofasının tek yönlü-üç cepheli çıkması ve bu çıkmanın her iki yanında simetrik düzenlenmiş pencereler yer almaktadır. Cephe ortasında düşük kotta açılmış, yuvarlak kemerli giriş kapısı bulunmaktadır. Çıkma konsollarının altı, içbükey ve dışbükey hatlardan meydana gelen ahşap kaplamalıdır. Çıkmanın ön cephesinde, bir balkon pencere ile bu pencerenin iki yanında ve doğu-batı cephelerinde birer

268. Resim: Taş Mektep, iç mekâna giriş

269. Resim: Taş Mektep, zemin kat sofasının batı kanadında yer alan hazneli çeşme

270. Resim: Taş Mektep, iç sofasının kuzey köşesinde yer alan ahşap merdiven

dikdörtgen çerçeveli pencere açılmıştır. Çıkmanın altında, zemin kata açılan üç dikdörtgen pencere, yanlardaki pencerelerden biraz daha yüksek kotta yer alır. Güney cephede, çıkma eksenin iki yanında, zemin kat seviyesinde ikişer, birinci kat seviyesinde ise üçer adet dikdörtgen çerçeveli pencere açılmıştır. Cephe duvarı, bodrum kat görünümündeki alt kısımda kaba yonu taş örgülü, zemin ve birinci kat seviyelerinde ise bağdadi olarak inşa edilmiştir. Güney cephenin batı köşesi, zemin kat seviyesindeki taş örgüyle hareketlendirilmiştir (266. Res.).

İç mekâna, güney cephedeki ana giriş kapısından girilir (266., 268. Res.). Kapı, bugün orijinal olmayan tek kanatlı ve demir doğramalıdır. Zemin kat sofasına, kapı sahanlığından ondört basamaklı taş merdivenle çıkılmaktadır. Kapı sahanlığı üzerine asma kat yerleştirilmiş ve sofadan dört basamakla çıkılan bu mekân, büro olarak kullanılmıştır (268. Res.). Zemin kat döşemelerine sonradan şap betonu atılmıştır.

İç sofanın her iki kanadında yer alan mekânlara, ahşaptan tek kanatlı kapı açıklıklarından girilmektedir. Tavanlar, düz çıtalı ahşap kaplamalıdır. Sofanın doğu kanadında iki mekân vardır (42. Şek). Yapıya doğu yönde bitişik olarak inşa edilmiş bina, bu yöndeki pencereleri kapattığından, söz konusu pencere açıklıkları iç mekânda birer gömme dolap haline getirilmiştir. Kuzey köşedeki mekânın bugün pencere açıklığı bulunmazken, bitişğinde derslik olarak kullanılan mekânın güney cepheye açılan iki penceresi vardır. Sofanın batı kanadında; güney köşeye bir derslik ile kuzey köşeye hazneli bir çeşme yerleştirilmiştir (269.Res.). Çeşme, sofaya batı yönde açılan tâli girişin önünde, güneye cephelidir. Çeşme cephesi, profilasyonlu kenar ve saçak silmeleriyle kuşatılmıştır. Yalağı zemin döşemesinin üzerinde yer alan çeşmede, altlı üstlü sıralanmış sekiz musluk çıkışı bulunmaktadır. Su haznesi doğu-batı doğrultusunda uzanan beşik tonoz örtülüdür.

Zemin kat sofasının kuzey köşesinden “U” plânlı bir ahşap merdivenle birinci kat sofasına çıkılmaktadır (42. Şek./270. Res.). Birinci kat sofasının kuzey ucuna ve yine merdiven boşluğu üzerine bir asma kat yerleştirilmiş ve sofanın kuzeybatı köşesinden beş basamaklı bir merdivenle bu mekâna çıkış sağlanmıştır. İç sofa, orta noktasına yakın bir hizadan, çift kanatlı kapı açıklığıyla bölünerek, güney köşedeki cumbaya kadar uzanan bir derslik haline getirilmiştir (271. Res.).

İç sofanın doğu ve batı kanatlarında, kuzey-güney doğrultusunda boydan boya uzanan birer derslik yer almaktadır (42. Şek). Ancak yapının 1976 tarihli envanter fişindeki tanımında, birinci kat sofasına açılan dört odanın bulunduğu belirtilmiştir¹⁹¹. Her iki kanattaki ikişer odanın ortasında yer alan bölme duvarları kaldırılarak, iç

271. Resim: Taş Mektep, birinci kat sofası ve ahşap bölme

272. Resim: Taş Mektep, birinci kat sofasının tekne tavanı

sofanın iki yanında, ince uzun mekânlar halinde derslikler düzenlenmiş olmalıdır (273.–274. Res.). Birinci kat döşemeleri ahşaptır. Mekânlar, düz çatalı basit ahşap tavanlarla kaplıdır. İç sofayı, etek kısmında içbükey profilli bir alçı kuşağın çevrelediği, “tekne” formu ahşap tavan örter (272.Res.). Dersliklerin doğu ve batı beden duvarları ortasında, içeriye doğru taşan baca çıkışları bulunmaktadır (42.Şek./273.–274. Res.).

Dersliklere tek kanatlı kapılardan girilmektedir. Doğru kanattaki dersliğin dışı açılan

274. Resim: Taş Mektep, birinci katın batı kanadındaki derslik

bir penceresi yine bitişik yapı tarafından kapatılmış olup, pencere açıklığı gömme dolap haline getirilmiştir (273. Res.).

Yapının kuzey yönde, arazi eğimine yaslandırılan taş örgülü kalın beden duvarı, birinci kat mekânlarının kuzeyinde yaklaşık 1.90 m. yüksekliğinde bir seki teşkil etmektedir. Batı kanadındaki dersliğin söz konusu seki duvarı

273. Resim: Taş Mektep, birinci katın doğu kanadındaki derslik

üzerinde, küçük bir kapı ya da pencere açıklığına ait olabilecek, ahşap kanat göze çarpmaktadır (274. Res.).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşasında, taş, ahşap, kireç harcı ve alçı kullanılmıştır.

Yapının, temelinde ve güney cephe dışındaki zemin kat duvarlarında taş malzeme görülür (42.Şek./266.Res.). Güney cephede ise, cephe duvarının arazi eğimine uygun olarak üzerinde yükseltildiği etek kısmında taş örgü kullanılmıştır. Cephe köşeleri ile kapı ve pencere söveleri kesme taş, orta kısımlar ise kaba yonu taş örgülüdür (267. Res.).

Taş örgülerin arasında derz sıvası ve bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç harcı kullanılmıştır. Zemin katta yer alan çeşmenin ön cephesinde düzgün kesme taş bloklar vardır (269. Res.). Su haznesi, Horosan harcıyla sıvalıdır.

Bağdadi tekniğindeki dış cephe duvarları, taş örgülü zemin kat duvarları üzerine oturtulmuştur (266.–267. Res.). Zemin kat ve üzerinde ahşap strüktürle taşınan birinci kat mekânlarının bölme duvarları yine bağdadi tekniğindedir (271.Res.).

Yapının saçak altı ve pervaz kaplamalarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Ahşap kırma çatı oluklu çinko levhalarla kaplıdır. İç kısımda, döşeme ve tavan kaplamaları ile katlar arasında geçişi sağlayan “U” formu merdiven ve orijinal şekline dönüştürülen kapı-pencere doğramaları ahşap malzemedendir (270.–274. Res.). Güney ve batı cephelerdeki dış kapı kanatları ise günümüzde demir doğramalıdır (266.–268.Res.).

Yapı dıştan, “tatl siva” da denilen, yöresel siva ile sıvanmıştır¹⁹². İç mekânlar alçı sıvalı olup, duvar yüzeyleri badanalıdır (272. Res.).

Süsleme: Yapının özgün süslemesi bulunmamaktadır.

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Yapının inşa tarihiyle ilgili herhangi bir belge mevcut değildir. Günümüze gelene dek bir

çok onarım geçiren yapı, cephe ve plân düzeni bakımından 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başları arasına tarihlendirilen Beypazarı evleriyle benzer özellikler sergiler¹⁹³. Cephe düzeni, “iç sofalı” plân şeması ve yapısal özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başları arasında inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Geçmişte mektep, Kur’an kursu ve yurt binası gibi değişik amaçlarla kullanılmış olan tarihi yapı, yine bu kullanım şekillerine bağlı olarak birçok onarım ve yenilemelere maruz kalmıştır. Yapının AKTVKK’da bulunan envanter fişinde, birinci kat sofası etrafına dört odanın sıralandığına ve bitişğinde -bugünkü doğu cephesine bitişik betonarme yapının yerinde- alt katı yemekhane, üstü mescit olarak kullanılan bir başka yapının yer aldığına değinilmektedir¹⁹⁴. Buna göre, birinci kattaki bölme duvarlarının sonradan kaldırıldığı ve iç sofanın bölünerek dersliğe dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Yapının kendi içerisinde herhangi bir izine rastlayamadığımız servis mekânlarının da, doğu cephesine bitişik olan söz konusu yapı bünyesinde çözüldüğü düşünülmektedir.

Yapının 1976 tarihli envanter fişinde yer alan fotoğrafında, cephelerindeki orijinal pencere açıklıklarının yırtılarak, genişletilmesinden meydana gelen büyük pencerelerin bulunduğu görülmektedir¹⁹⁵. Beypazarı Belediyesi’nce yürütülen restorasyon kapsamında yeniden özgün şekillerine dönüştürülen pencere açıklıklarının, bugün kare kayıtlara bölünmüş ahşap doğramaları, giyotin görünümünde fakat yana açılır tek kanatlıdır¹⁹⁶ (274. Res.). Restorasyonda, dış cephelerdeki siva ve ahşap aksamın tamamen yenilendiği görülmektedir.

Taş Mektep, geleneksel konut tarzında inşa edilmiş bir eğitim yapısıdır. Uzun yıllar okul ve yatılı Kur’an kursu binası olarak kullanılmış tarihi yapı, günümüzde aynı adla tanınan ve Beypazarı’nın geleneksel yemek kültürünün sunulduğu bir turizm işletmesine dönüştürülmüştür.

Arasta ve Han

Hanlarönü Arastası

Kent Plânındaki Nu.	: 19
Şekil	: 43
Resim	: 275 – 282
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

Yeri: Beytepe Mahallesi, Hanlarönü mevkiinde yer alan yapı, karşılıklı iki sıra dükkân dizisi şeklinde uzanan “Bedesten Sokağı”nı oluşturmaktadır.

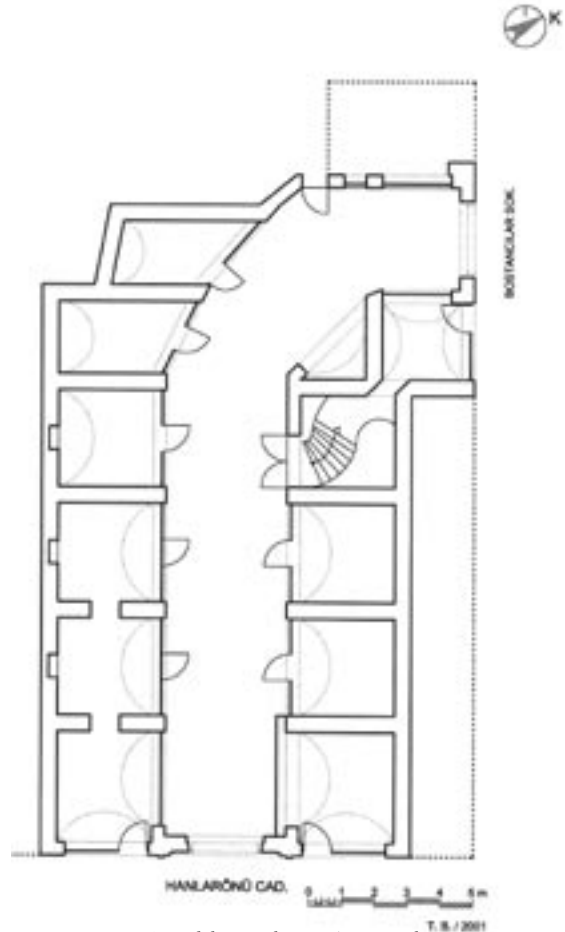
Mimari: Halk arasında, “Bedesten” olarak adlandırılan yapı, aslen tarihi çarşının güneydoğu ucunda bir sokak dokusu şeklinde inşa edilmiş, karşılıklı iki kanadında tek katlı dükkânların sıralandığı kâğır bir arastadır.

275. Resim: Hanlarönü Arastası,
Bostancılar sokağına açılan doğu girişi

Arasta güneyde Hanlarönü meydanından, ters “L” formunu andıran bir plân şemasıyla doğu yönde kıvrılarak, Bostancılar Sokağı’na birleştirilmiştir. Doğu ve batı kanatlarda sıralanan dükkânlar, üstü açık arasta sokağının düz devam eden bölümünde kareye yakın dikdörtgen plânlı iken, kıvrıldığı alanda köşelere yerleştirilmiş olanlar çarpık dörtgen veya üçgen plân şemaları gösterirler (43. Şek.). Dükkânların iç hacimleri değişik tipte beşik tonozlarla örtülerek, dıştan öne eğimli bir kırma çatıyla kapatılmıştır. Arasta sokağının iki ucunda, birbirine benzer düzenlenmiş girişler yer almaktadır. Günümüzde ticari işlevini sürdüren yapıda, bazı ekleme ve değişikliklerin yapıldığı görülür.

Doğu girişi, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığıyla, Bostancılar Sokağına açılmaktadır. Yuvarlak kemerin kilit taşı, yan taşların üçte biri kadar tutulmuş ve ön yüzeyi “S” ve “C” kıvrımlarıyla profilendirilerek dışarıya taşınmıştır. Yassı formu üzen taşlarının, kemer açıklığına bakan yüzeyleri yine profilidir. Kapı açıklığının üzerinde, içi boş bir kitabe yuvası yer almaktadır (275. Res.). Doğu kanadın dışarıya cepheli dükkânı orijinalliğini koruyabilmişken, batı kanadındaki dükkân betonarme olarak yenilenmiştir (275.-276.Res.).

43. Şekil : Hanlarönü Arastası Plânı

276. Resim: Hanlarönü Arastası,
doğu girişi ve yenilenmiş olan dükkânlar

Doğu kanattaki orijinal dükkânın kuşaklama demiri üzerinde kurulmuş beşik kemerli bir alınlığı vardır. Yapının ters “L” plânına bağlı olarak, doğu cephesi önünde oluşan boş alanda, bugün arasta dükkânlarının sağır sırt duvarlarına yaslandırılmış, beş adet dükkân sıralanmıştır.

Arasta kuzeyde, çarşı dokusunu oluşturan diğer yapılarla birleşir. Yapının kuzeye dönük olarak yer alan batı kanadındaki son iki dükkânın yıkılarak, betonarmeden iki katlı tek bir dükkân

277. Resim: Hanlarönü Arastası,
meydana açılan güney girişi

haline getirildiği görülmektedir (43. Şek./276.Res.).

Yapı batı yönde yine çarşı dokusuyla birleşir (43. Şek). Batı ve doğu kanatlarda sıralanan dükkânların, bugün bitişik yapılarla kapatılmış olan sağır sırt duvarları moloz taş örgülüdür. Sırt duvarları ön cephe seviyesinden biraz daha yüksek tutularak, kırma çatının öne doğru eğimi sağlanmıştır. Arasta sokağına doğru taşkın saçaklı olan kırma çatı, günümüzde oluklu saç levhalarla kaplıdır.

278. Resim: Hanlarönü Arastası, güney girişi ve arasta koridoru

279. Resim: Hanlarönü Arastası, batı kanadındaki dükkânlardan görünüş

Hanlarönü meydanına bakan güney girişinin iki yanında -diğer girişte de olduğu gibi- doğu ve batı kanatlarının dışarıya cepheli birer dükkânı yer almaktadır (43.Şek./277.Res.). Güney girişi, Bostancılar Sokağına açılan diğer girişle benzer bir düzenleme sergilemektedir. Yuvarlak kemer örgüsü, profillendirilmiş detaylar ve kapı üzerinde içi boş kitabe yuvası bu girişte de izlenir. Dükkânların, yaklaşık 2.75 m. genişliğinde ve 2.30 m. yüksekliğinde olan ön cephe açıklıklarının üzerinde, beşik tonoz kemerlerinin cephe yüzeyine yansıtıldığı alınlıklar vardır. Arasta içerisinde olduğu gibi meydana açılan dükkân cephelerinin alınlıkları da bir kuşaklama demiri üzerinde kurularak, kemer gözleri doldurulmuştur. Dükkân cepheleri, 0.15 m. genişliğinde ve cephe yüzeyinden yaklaşık 0.05 m. çıkıntılı olan düz köşe silmelerle sınırlandırılmıştır. Giriş cephesi, içbükey profilli silme kuşağıyla cephe yüzeyinden yaklaşık 0.11 m. içeriye doğru çöktürülmüştür. Giriş kapısı ve dükkân cepheleri üzerinden içbükey profilli saçak silmesi geçmektedir (277.Res.). Cephenin doğu kanadı üzerine, sonradan inşa edilmiş, hımuş bir yapı oturtulmuştur.

Girişlerin iç yüzeylerinde, dıştaki kemerlerin yaklaşık 0.25 m. yukarısında yer alan, sırt sırta bitişik vaziyette ikinci bir yuvarlak kemer örgüsünün bulunması, içe açılır kapı kanatlarının olduğunu göstermektedir (277., 278. Res.).

Arasta sokağı 2.94 m. genişliğinde olup, doğu kanadında altı, batı kanadında ise sekiz dükkân bulunmaktadır. Ancak batı kanadının kuzey ucundaki son iki dükkân yıkılarak, iki katlı

280. Resim: Hanlarönü Arastası, dükkân cephesinden detay

281. Resim: Hanlarönü Arastası, dükkânların tonoz örtüsü

tek bir dükkân halinde yenilenmiştir (43.Şek). Yapının Hanlarönü Caddesinden başlayıp, Bostancılar Sokağı yönünde kıvrıldığı bölümüne kadar olan düz aksında, karşılıklı iki kanatta dörder adet kareye yakın dikdörtgen plânlı dükkân yer almaktadır (278. Res.). Sokağın doğuya doğru kıvrıldığı bölümünde, doğu köşede üçgen plânlı bir köşe dükkânı ile batı kanadında bugün biri yıkılmış olan toplam üç adet, çarpık dörtgen plân şemasına sahip dükkân bulunmaktadır (43. Şek./276., 279. Res.). Arastanın güney ucunda olduğu gibi doğu ucuna da, giriş cephesinin iki yanında dışarıya cepheli birer dükkân yerleştirilmiştir.

Dükkân cephelerinde, beşik tonoz kemerlerinin alınlık duvarlarına yansıtıldığı görülür (279. Res.). Tonoz kemerleri, dükkân açıklıkları üzerindeki kuşaklama demirinin üzerinde, kesme taş örgülüdür. Kemer gözleri ise, kemer hattını takip eden bir sıra düşey istifli tuğla örgünün altında, yatay istifte tuğla örgüyle dolguludur. Bazı alınlıkların tuğla dolguları kaldırılarak, kemer gözleri ışıklığa çevrilmiştir. Tonoz kemerleri, dükkân cepheleri boyunca devam eden bir kemer dizisi şeklinde birbirlerine bağlanmıştır. Kuşaklama demirinin üzerinde yer alan her bir kemer açıklığına ait kesme taş kirişlerin arasına, cephe yüzeyinden dışa

çıkıntı yapan, ters “T” formulu kesme taş elemanlar -topuklar- yerleştirilmiştir (280. Res.). Ters “T” formulu bu topukların, orijinal kırma çatının saçak kaplamasını destekleyen “eli böğründe”lere -payandalara- ait olduğu düşünülebilir. Alınlıklar, moloz taş örgülü bir kalkan duvarı ile saçığa birleştirilmiştir (279. Res.).

Arasta sokağına cepheli dükkânlar, alınlık kemerinden de izlendiği gibi yine bu yönde uzanan birer beşik tonozla örtülüdür (281.–282. Res.). Giriş cephelerinde dışa açılan dükkânlardan; güneydekiler iki yönlü, doğu ucta bugün sadece girişin solunda orijinalliğini koruyabilen dükkân ise üç yönlü bir beşik tonozla örtülüdür (43. Şek). Söz konusu üç yönlü beşik tonoz örgüsünün kemer açıklıklarında, hatıl görünümünde ahşap gergiler kullanılmıştır.

Dükkân açıklıklarının önünde, sabit ve açılır kanatları bulunan ahşap veya demir doğramalar mevcuttur (278.–279. Res.). Dükkânların zemin kotları, bugün karo mozaikle kaplı olan sokak koridorundan, 0.25 m. ile 0.30 m. arasında değişen yüksekliklerdedir. Dükkânlar içten sıvalıdır. Bazı dükkânların sırt duvarları ortasında dikdörtgen plânlı nişlere rastlanılır (281. Res.). Doğru kanadının düz aksı üzerinde, kuzey köşede yer alan bir adet dükkân, üstteki hımuş yapıya çıkışı sağlayan merdiven kovalasına dönüştürülmüştür (43. Şek.). Arastanın güneybatısında yer alan art arda üç dükkân, beden duvarlarının ortasında sonradan açılmış kapılarla birbirlerine bağlanmıştır (43. Şek).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşasında taş, tuğla, kireç harcı, demir ve ahşap malzeme kullanılmıştır.

Giriş cepheleri düzgün kesme taş örgülüdür (275.–278.Res.). Dükkân cephelerine yansıtılmış beşik tonoz kemerleri ile kemer aralarında yer alan ters “T” formulu topuklar ve lento kirişleri kesme taştandır. Arasta sokağına cepheli dükkânların beşik kemerli alınlıkları ile kalkan duvarları moloz taş örgülüdür (270. – 271. Res.).

Alınlık kemerlerinin göz dolguları içerisinde, kemer çizgisini takip eden bir sıra düşey istifli tuğlanın altında yatay istifli tuğla örgü vardır (279. Res.).

Tuğla ve taş örgüler içerisinde bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır (280. Res.).

282. Resim: Hanlarönü Arastası, dükkânların üst örtüsü ve alınlık duvarlarından görünüş

Demir, yapıda strüktürel malzeme olarak kullanılmıştır. Dükkân açıklıkları üzerinden geçirilmiş kuşaklama demirinin üzerine, taş örgülü alınlık duvarları oturtulmuştur. Söz konusu kuşaklama demiri, dükkân sıralarını boydan boya kat eden kalın “I” profilidir (280. Res.).

Doğu girişinin güney köşesindeki orijinal dükkânın, üç yönlü beşik tonozuna ait kemer açıklıklarında ahşap gergiler kullanılmıştır.

Süsleme: Yapının önemli süsleme özellikleri bulunmamaktadır. Buna karşın, özellikle güney girişinin meydana bakan cephesinde, kesme taş malzemenin dekoratif kullanımı dikkat çekmektedir. Cephede, içbükey silme kuşakları ile kapı kemerine ait kilit ve üzengi taşlarında profilasyonlar görülmektedir (275., 277. Res.).

Kitabe: Arastanın güney ve doğu uçlarında yer alan her iki kapısında da birer kitabe yuvası bulunmasına karşın, günümüzde kitabe panoları mevcut değildir (275., 277. Res.).

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Yapının inşa tarihi hakkında bilgi edinebileceğimiz herhangi bir kaynak bulunmamaktadır.

Arastanın, 19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başlarında inşa edilen; Tabakhane, İncili ve Yeni Camii gibi, ticari dokuyla bütünleştirilmiş diğer çarşı içi yapılarıyla benzer malzeme ve teknik

özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler arasında; silme kuşakları, kemer örgülerindeki kilit taşlarının dışa çıkıntılı olarak belirginleştirilmesi ve dükkân açıklıkları üzerinden geçirilmiş kuşaklama demiri ile bunun üzerindeki basık yuvarlak kemerli alınlıklar sayılabilir. Arastanın, çarşının 1894 yılında geçirdiği büyük yangından sonra kâgir olarak inşa edilmiş ticari yapılardan birisi olduğu kanaatindeyiz.

Yapının doğu kanadı üzerine hımuş bir yapı oturtulmuş (276.–278. Res.), batı kanadının kuzey köşesinde yer alan iki adet dükkân ise betonarmeden iki katlı tek bir dükkân halinde yenilenmiştir (43.Şek./276.Res.). Kıрма çatı, oluklu çinko levhalarla kaplanmıştır. Güneybatıdaki üç dükkân, birbirleri arasında açılan kapılarla birleştirilmiştir. Bazı dükkânların alınlık kemerlerindeki tuğla dolgunun kaldırılarak, kemer gözlerine ışıklık doğramalarının yerleştirildiği veya dolgu ortasına baca deliği açıldığı görülmektedir (278. Res.). Ticari işlevlerini sürdüren arasta dükkânları, günümüz ihtiyaçlarını karşılayacak düzende donatılmışlardır (281.–282. Res.). Tescilli arasta dükkânlarının mülkiyetleri, günümüzde muhtelif şahıslar üzerindedir.

Beypazarı tarihi ticaret merkezinin güneydoğu ucunda yer alan Arasta, 19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başlarında inşa edildiğini düşündüğümüz, karşılıklı iki dükkân dizisinden meydana gelen, sokak dokusu şeklinde plânlanmış bir ticaret yapısıdır.

Suluhan (Nasuh Paşa Hanı)

Kent Plânındaki Nu.	: 20
Şekil	: 44 – 45a,b,c – 46 – 47a,b. – 48a,b,c,d,e
Resim	: 283 – 322
İnceleme Tarihi	: Mart, Ağustos 2001

Yeri: Zafer Mahallesi'nde, kendi adını verdiği Suluhan mevkiinde yer almaktadır. Yapı, kuzeyindeki Demirciler Sokağı ile güneyindeki Suluhan Sokağını, doğuda -giriş cephesi önünde- küçük bir meydanla birbirine bağlayan Yüksek Kaldırım Sokağıyla çevrilidir.

Mimari: Yapı, tarihi çarşının güneybatı ucunda yer alan ve ortasındaki su ögesinden dolayı halk tarafından “Suluhan” olarak adlandırılmış, tipik bir Osmanlı şehir içi hanıdır. Günümüzde oldukça harap ve özgün yapısal özelliklerini yitirmiş halde bulunan yapı, 1998'de başlatılmış ancak bugün durdurulmuş olan bir restorasyon geçirmektedir¹⁹⁷ (283. Res.).

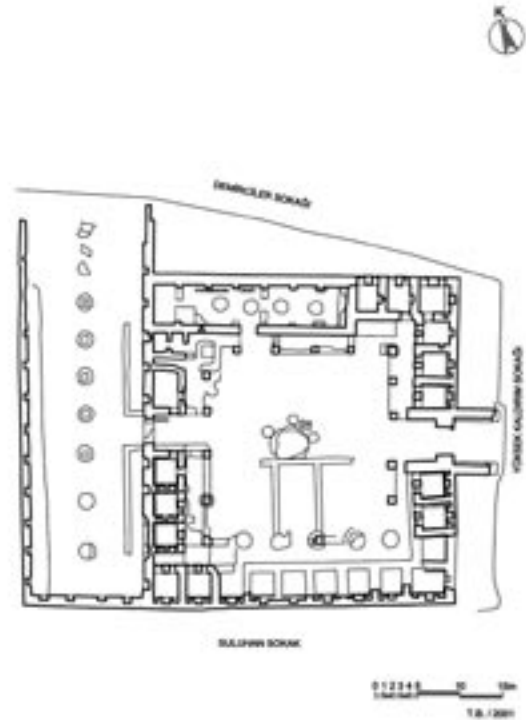
İstanbul'da Nasuh Paşa Vakfı'na ait 25 Muharrem 1022 (17 Mart 1613) tarihli vakfiyede¹⁹⁸ han hakkında şu bilgiler geçer; “ ... sadr-i a'zam vezir-i muazzam Nasuh Paşa edema'l-lahu Teala iclalehu bini'l - Zeyne'l - abidin Ağa hazretleri atyeb-i malımdan ifraz ve ihraç eylediği elli iki bin riyal kuruşuyla hasbeten lillahi Teala ve haliseneli cechillahi Teala Hüdavendigar sancağında vâki' Beypazarı kasabasında vâki bina eylediği han-i kebirin derununda mescid-i şerife ve yirmi altı adet oda ve kariban hani ile elli dört adet dekakin ve ma beyninde vâki bacpazarı ve ma-i cari ve ...”. Vakfiyesinden de anlaşılacağı üzere, büyük

hanın içinde yirmialtı oda ve bir mescit ve kervan hanı ile ellidört dükkân ve arasında bac pazarı ve akarsu bulunmaktadır¹⁹⁹. Suluhan, vakfiyesinde de belirtildiği gibi, ticari işlevi yanında, İstanbul – Ankara güzergâhını kat eden kervanların, batıdaki barınak kısmında -kariban hanında- konaklayabildikleri bir menzil hanıdır. Tarihi yapı, son yüzyıl içerisinde çok defa müdahale görmüş ve korumasız bırakılmıştır. 1970'li yıllarda han içinde bir jeneratörün yer aldığı ve 1980'lerin sonlarına kadar avlusunun kamyon garajı olarak kullanıldığı bilinmektedir (285.–288. Res.).

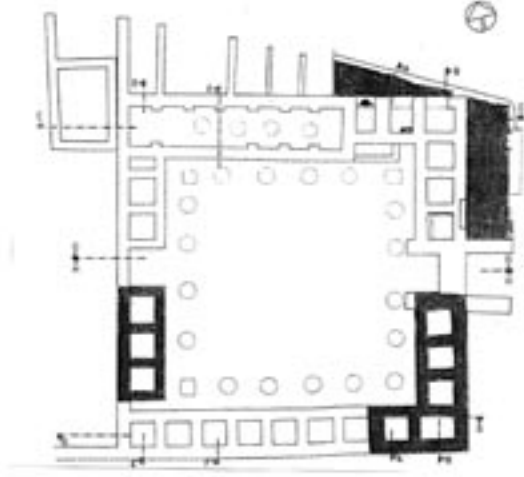
Yapı, güneyden kuzeye ve batıdan doğuya doğru alçalan eğimli arazi üzerine, doğu-batı doğrultusunda uzunlamasına yerleştirilmiştir. Yapının, doğu-batı aksında hafifçe güneye döndürülmesiyle, kuzeyinde bugün üzerinde

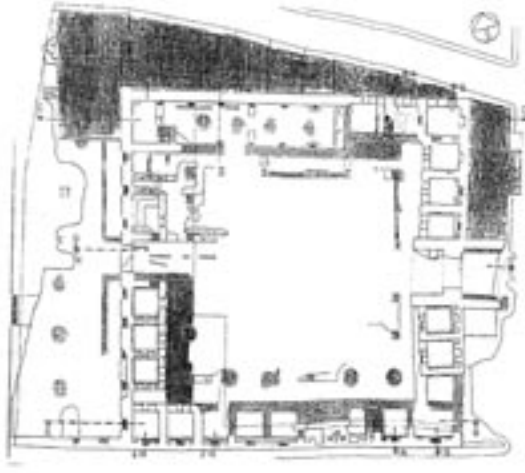
283. Resim: Suluhan, genel görünüş

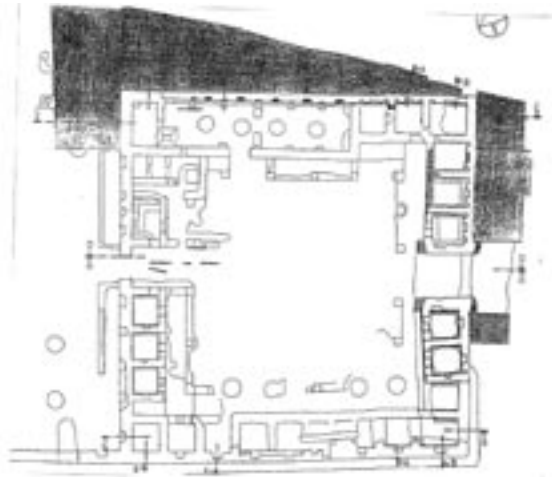
44. Şekil : Suluhan, Zemin Kat Plânı (VGM Arşivindeki Rölöve Plânından)

45a Şekil : Suluhan, Bodrum Kat Plânı (A.T. Yavuz'dan)

45b. Şekil : Suluhan, Zemin Kat Plânı (A.T. Yavuz'dan)

45c. Şekil : Suluhan, Birinci Kat Plânı (A.T. Yavuz'dan)

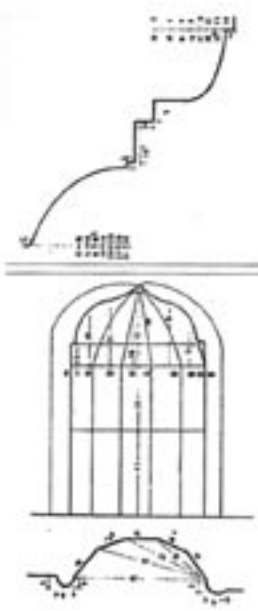
284. Resim: Suluhan, doğu cephe ve giriş eyvanından görünüş, 1976 (VGM Arşivi'nden)

Demirciler Sokağı'na cepheli dükkânların yer aldığı üçgen alan oluşmuştur. Han, kare plânlı bir avlunun etrafında iki kat halinde sıralanan odalar ile avlunun batısında yer alan bir barınak kısmından meydana gelmektedir (44. Şek.). Zemin kat odalarının altında, birer bodrum mekânı -depo- bulunmaktadır (45a. Şek.). Odalarla irtibatlı olan bodrum mekânlarından en düşük kotta yer alan üçü, üstteki odalarla bağlantı yapılmaksızın kuzey cephenin doğu köşesinde, eyvan görünümüne tonozlu açıklıklar şeklinde doğrudan dışarıya açılmışlardır. A.T. Yavuz, zemin kat odalarının altında birer bodrum mekânının bulunmasından yola çıkarak, bu odaların geceleme için değil "dükkân" işlevli olduklarını belirtmektedir. Araştırmacı, dükkân sayısının hanın dış cephelerinde yer alması gerektiğini düşündüğü dükkânlarla birlikte yirmisekiz adet olabileceğini ve üst kattaki oda sayısının da yirmialtı olduğu varsayıldığında, mevcut mekânların, vakfiyede geçen dükkân ve oda sayısını karşıladığına işaret etmektedir²⁰⁰.

Yapının kuzeyindeki üçgen alanda, Demirciler sokağına cepheli sekiz adet ahşap dükkân yer almaktadır (45b. Şek./293. Res.). Kuzey cephenin bağımsız silüetini kapatan bu dükkânların üzerinde kalan cephe yüzeyi moloz taş örgülüdür. Kuzey cephenin doğu köşesinde, eyvan şeklinde doğrudan dışarıya açılan, beşik tonozlu üç bodrum kat mekânı bulunmaktadır (45a. Şek.). Bugün, cephenin doğu ucundaki tonozlu mekân, sonradan yükselen yol kotunun altında yarı gömük kalmış haliyle izlenebilmektedir. Beşik tonozlu bodrum kat mekânının üzerinde, kuzeydoğu köşedeki zemin kat dükkânına ait, batıda kapı, doğuda pencere olan açıklıklar yer almaktadır (294. Res.). Diğer iki tonozlu birim ve üzerlerindeki zemin kat mekânlarına ait kapı ve pencere açıklıkları, bugünkü ahşap dükkânların arkasında kalmıştır (47b. Şek.). Yukarıdaki tek pencere ise kuzeydoğu köşedeki

birinci kat odasına açılmaktadır (45c. Şek.). Alt kattaki dikdörtgen formlu kapı ve pencere açıklıklarının lentoları üzerinde, teğet kemerli alınlıklar yer alır. Alınlıklar, düşey istifte örülmüş teğet kemerler içerisinde yatay istifli tuğla dolguludur. Üst kat penceresi ise yekpare taş sövelidir. Bu pencerenin hemen doğu köşesinde bir rozet göze çarpar (295. Res.). Kuzey cephenin doğu köşesi, zemin ve birinci kat pencerelerine kadar kesme taş örgülüdür. Cephenin, zemin kattaki kapı ve pencere açıklıklarının lentoları hizasına kadar yine kesme taş örgülü olduğu görülmektedir. Bu hizanın üzerinde kalan cephe yüzeyleri, kuzeydoğu köşedeki kesme taş örgüden itibaren, düzensiz bir geçişle moloz taş geçirilmiştir (294. Res.).

Batı cephe, restorasyon çalışmalarının başladığı 1998 yılına dek, hanın batıdaki yıkıntıları üzerine inşa edilmiş dükkânlar ve halk pazarı olarak kullanılan alanın altında kalmıştı (296. Res.). Restorasyon esnasında bu alan temizlenerek, barınağa ait temel izleri ve ayak sistemi açığa çıkarılmıştır

46. Şekil : Suluhan, Mescit Mihrabı (A.T. Yavuz'dan)

(44. Şek./297. Res.). Arazinin batıya doğru sert bir eğimle yükselmesi, batı cephenin, diğer bir ifadeyle barınağın batı beden duvarının, arazi eğimine yaslandırıldığını düşündürmektedir (296.–297. Res.). Mevcut kalıntılardan batı duvarının moloz taş örgülü olduğu anlaşılmaktadır.

Güney cephe, Suluhan sokağa paralel ve batıya doğru tırmanan sokak yokuşuna bitişik vaziyettedir (285. Res.). Yolu diğer kenarında ise tarihi konutlar sıralanmıştır. Arazinin güney ve batı yönlerde yükselen eğimli yapısı ve sokak yokuşunun zaman içerisinde dolguyla yükseltilerek hanın güney cephesine bir istinat duvarıymış gibi yaslandırılması, en son 1998 Aralık ayında Suluhan Sokağın yapı içerisine doğru kaymasına ve bunun sonucunda da cephe duvarının yol seviyesi üzerinde kalan kısımlarının tamamen

yıkılmasına sebep olmuştur (291. Res.). Bugün yıkılan kısımlar betonarme bir istinat duvarıyla desteklenmiştir (297. Res.). Cephenin asıl haliyle moloz taş örgülü olması gerekir.

285. Resim: Suluhan, doğu cephenin yıkık olan güney köşesi, 1976 (VGM Arşivi'nden)

47a. Şekil : Suluhan, Doğu Cephe (A.T. Yavuz'dan)

47b. Şekil : Suluhan, Kuzey Cephe (A.T. Yavuz'dan)

Doğu cephe ortasında, beden duvarı yüzeyinden yaklaşık 4.50 m. öne taşırılmış giriş eyvanı yer almaktadır (44. Şek./284., 298.Res.). Sivri tonozlu eyvanın içerisinde yuvarlak kemerli, geniş bir kapı açıklığı vardır (47a. Şek./299.-300.Res.). Kemer arkasında, karşılıklı iki adet profilli taş konsolun taşıdığı ahşap kiriş ve üzerindeki mevcut dövmeye demir aksam ile zıvana delikleri, kapı açıklığını içten kapatan, ahşaptan

286. Resim: Suluhan, avlunun doğu kanadı ve giriş eyvanı, 1976 (VGM Arşivi'nden)

287. Resim: Suluhan, giriş eyvanının kuzeyinde yıkılmış olan mekânlar, 1976 (VGM Arşivi'nden)

48a. Şekil : Suluhan, Enlemesine A-A Kesiti (A.T. Yavuz'dan)

48b. Şekil : Suluhan, Enlemesine B-B Kesiti (A.T. Yavuz'dan)

48c. Şekil: Suluhan, Enlemesine E-E Kesiti (A.T. Yavuz'dan)

48d. Şekil : Suluhan, Boylamasına C-C Kesiti (A.T. Yavuz'dan)

48e. Şekil: Suluhan, Boylamasına D-D Kesiti (A.T. Yavuz'dan)

çift kanatlı büyük kapıların bulunduğu işaret etmektedir (300. Res.). Kapı kemerine ait kilit taşının ön yüzeyi süslemelidir (301. Res.). Kemerin üst köşelerinde, kare formlu birer taşın ortasına yerleştirilmiş, küçük kabaralar göze çarpar (302. Res.). Kapı üzerinde, hanın H. 1336-1339 / M. 1918-1920 yılları arasında Kaymakam Mehmet Hurşid Bey tarafından tamir ettirildiğine dair, gri mermerden üç satırlık kitabe panosu yer almaktadır (303. Res.). Söz konusu onarım kitabesinin, hanın mevcut inşa kitabesinin sökülerek yerine yerleştirildiği ve mevcut kitabe yuvasının onarım kitabesi için büyük geldiği görülmektedir. Dolayısıyla, kitabe panosu çevresinde oluşan boşluklar; yukarıda, ön yüzeyinde çift ağızlı bir kılıç kabartması bulunan taş levhayla doldurulmuş, yan

288. Resim: Suluhan, avlunun kuzey kanadından görünüşü, 1976 (VGM Arşivi'nden)

kenarda ise tuğla örgüyle tamamlanmıştır (303. Res.).

Doğu cephenin güney köşesinin, avlunun garaj olarak kullanıldığı 1970-80'li yıllarda, kamyon giriş – çıkışını sağlayabilmek amacıyla tamamen yıkıldığı anlaşılmaktadır (285. Res.). Giriş eyvanının kuzeyindeki boşluğa inşa edilmiş iki katlı ahşap dükkânlar, cephenin kuzey kanadını kapatmıştır (47a. Şek). Cephe duvarının, dükkânlar arkasında kalan kuzey kanadı kesme taş örgülüken, güney kanadında moloz taş örgü kullanılmıştır.

Han'a doğu cephenin ortasındaki giriş eyvanı ile bu eyvanın arkasında, avluya dönük olarak yer

289. Resim: Suluhan, avlunun doğu kanadının kuzeyindeki üst örtüsü çökmüş olan birinci kat odalarından görünüşü, 1976 (VGM Arşivi'nden)

291. Resim: Suluhan, avlunun güney kanadı, doğu kısmı (A.T. Yavuz'dan)

290. Resim: Suluhan, avlunun güneydoğu köşesi, tarihi belirsiz fotoğraf (Bey.Bel'den)

292. Resim: Suluhan, doğu cephe ve üzerindeki saat kulesi (Bey.Bel'den)

alan, daha dar ve kısa tutulmuş ikinci bir eyvanın içerisinden girilmektedir (48e. Şek.). Giriş eyvanın, kesme taş örgülü kuzey ve güney duvarları üzerinde, sivri tonozun üzengi hattı hizasında uzanan profil silmeler bulunmaktadır (299. Res.). Yapılan temizlik kazısında, yan duvarların etek kısımlarındaki sekiler açığa çıkarılmıştır. Sırt sırta iki eyvanın ortasında, basık yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı yer alır (47a., 48a. Şek.). Kapının çevresi bir silme kuşağıyla, yaklaşık 0.03 m. içeri çöktürülmüştür. Çift eyvandan meydana gelen giriş koridorunun yan duvarlarında kesme taş malzeme kullanılmışken, sivri tonozlar moloz taş örgülüdür (300. Res.). Avluya dönük olan eyvanın sivri tonozu, düzensiz bir geçişle tuğla örgüye çevrilmiş ve yuvarlak formu bir kemerle avluya açılmıştır (304. Res.). Tonozların karın kısımlarında, kireç harçlı sıva tabakasına ait izler dikkat çeker. Eyvandaki tuğla örgü ve sıva tabakası, hanın son onarımına ait olmalıdır.

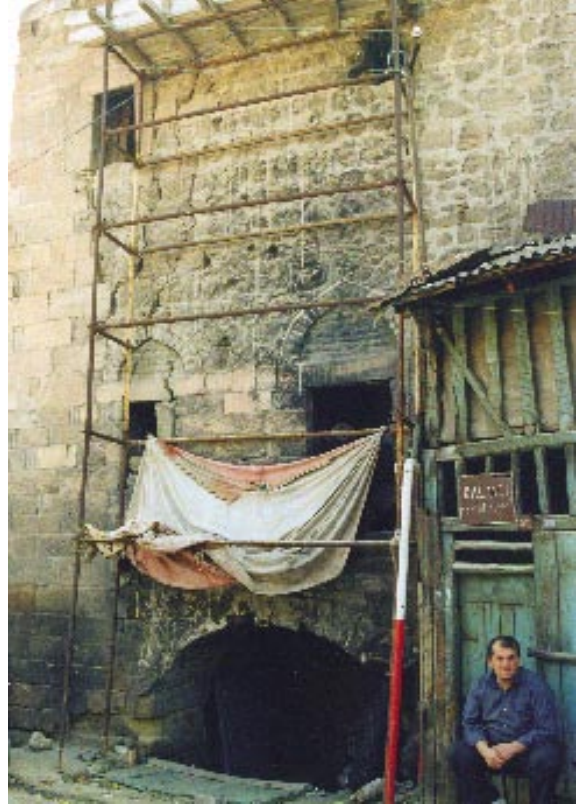
Avlunun doğu kanadı, yapının en sağlam kalmış kısmıdır (305. Res.). Girişin iki yanında, köşedekilerle birlikte her iki katta da dörder adet

oda bulunmaktadır (45b.-c. Şek.) Kuzeydoğu ile güneydoğu köşedeki odalar haricinde her bir odanın revağa açılan birer penceresi ve kapısı vardır (305. Res.). Kuzeydoğu köşede yer alan zemin ve birinci kat odalarının, dış cepheye açılmış altı üstlü birer penceresi ile zemin kat seviyesinde açılmış bir kapısı bulunmaktadır (294. Res.). Mevcut rölövede, zemin kattaki odanın, güneyindeki bitişik oda ile bir kapı vasıtasıyla irtibatlı olduğu görülmektedir (44. Şek.). Birinci kattaki odaya da bir köşe girişiyle girilebileceği belirtilmektedir²⁰¹. Güneydoğu köşede yer alan odalar ise batıya doğru uzatılarak, girişleri güneyden verilmiştir. Böylelikle bu iki oda güney kanada dahil edilmiştir (45b.- c. Şek.).

Odaların, üstte aynı seviyede olan, yekpare taş söveli kapı-pencere açıklıkları üzerinde teğet kemerli tuğla örgülü alınlıklar yer alır. Teğet kemerlerde düşey istifli, iç dolgularında ise yatay istifli tuğla örgü görülmektedir (305. Res.). Dikdörtgen çerçeveli kapı ve pencere açıklıklarının üzerlerindeki yekpare taş lentoların, farklı uzunluklarda olmalarının yanında,

293. Resim: Suluhan,
kuzey cephe ve Demirciler sokağı

294. Resim: Suluhan, kuzey cephenin doğu ucu,
bodrum, zemin ve birinci katlar

zemin kat açıklıklarının üzerindeki bazı lentoların üst kısımları üçgen formludur (289. Res.). Pencere sövelerinde, içe açılan iki kanatlı kepenklerin zıvana yuvaları ile önlerindeki demir parmaklıklara ait delikler görülmektedir (306. Res.). Revak cephesi, zemin kat açıklıklarının yaklaşık lentoları seviyesine kadar kesme taş bu seviyenin üzerinde ise tamamen moloz taş örgülüdür. A.T. Yavuz, alınlıkların üstünde yaklaşık 0.40 m. yüksekliğinde yatay olarak devam eden girintinin, burada duvara koşut uzanan bir beşik tonozun, duvar üzerindeki üzenği taşlarına ait olabileceğini belirtmektedir²⁰² (304.–305. Res.).

Doğu kanattaki odalar, kare veya kareye yakın dikdörtgen plânlıdır (44. Şek). Zemin kat odalarının bodrum hücreleri vardır (45a. Şek.). Katlar arasındaki döşemeler kuzey-güney doğrultulu ahşap kirişlemeli olup, birinci kat odalarının üzeri, pandantif geçişli birer kubbe ile örtülmüştür (307.–310. Res.). Üst örtüdeki, kubbe ve kubbeye geçiş öğeleri yatay istifte tuğla örgülüdür (310. Res.). Her odanın doğu beden duvarı ortasında yaşmaklı bir bacalı niş vardır. Yine bazı odalarda, bacalı nişin iki yanında yer alan birer küçük dörtgen formlu niş ile yan duvarlar üzerinde açılmış nişlere

de rastlanılmaktadır (48b. Şek./309.–312. Res.). Bacalı nişler, yerden yaklaşık 0.30 m. yükseklikte, dikdörtgen plânlıdır. Duvar yüzeyinden çıkıntılı iki yan kenarlarındaki taş konsolların üzerinde, duvara verev yapılarak tuğladan örülmüş yaşmaklar bulunmaktadır. Yaşmakların ortasına, yuvarlak kesitli pişmiş topraktan birer künk yerleştirmiştir (311.–312. Res.). Zemin ve birinci kat odalarının bacalı nişleri aynı baca hattıyla, bugün üzerlerinde herhangi bir baca örgüsü mevcut olmayan, kubbe eteklerindeki baca deliklerine bağlıdır (313. Res.). Aynı baca hattına bağlı bu nişler, büyüklükleri itibarıyla ateş yakmaktan çok, havalandırma veya mangal koymak için yapılmış olmalıdır²⁰³.

Mescid, giriş eyvanı üzerine yerleştirilmiştir (45c. Şek.). Bugün sadece, kesme taş kaplı mihrap duvarının bir kısmı izlenebilmektedir (292., 314. Res.). Taş malzemeden yapılmış mihrap, beşgen plânlı niş ve üzerindeki sivri kemerli kavsaradan meydana gelmektedir (46. Şek.). Küçük ebatlardaki mihrap nişinde herhangi bir süsleme öğesine rastlanılmamaktadır. Mescidin doğusunda, dıştaki giriş eyvanı üzerinde kalan kısmın mescide dahil olup olmadığı, zeminin molozla dolmasından ötürü belli değildir. Yine avlu eyvanı üzerinde

295. Resim: Suluhan, kuzey cephenin doğu köşesindeki rozet

297. Resim: Suluhan, barmağa ait ayak kalıntıları

296. Resim: Suluhan, kazı sonrası avlunun batı kanadı

298. Resim: Suluhan, güneydoğudan görünüş

bulunması gereken mekânın niteliği de mevcut izlerden anlaşılamamaktadır. Eyvanlar üzerindeki mekânların da, yan kanatlarda yer alan odalar gibi kubbeye örtülü oldukları düşünülmektedir.

Güney kanatta, doğu kanadın güneye açılan odası ile birlikte dokuz oda yer almaktadır (44. Şek.). Batı köşedeki oda, önündeki koridora açılmıştır (315. Res.). Güney kanadın doğu köşesi tamamen yıkılmış olup, batı köşesi de restorasyon öncesi yapılan kazıda toprak altından çıkarılmıştır (285., 291., 316. Res.). Güney kanattaki odaların avlu cephesi ve revağa açılan pencere ve kapı açıklıklarının düzeni doğu kanatla aynı özellikler sergilemektedir. Her odanın birer kapısı ve penceresi vardır. Dikdörtgen çerçeveli kapı ve pencerelerin yekpare taş söveleri ile bu açıklıkların üzerinde tuğladan teğet kemerli alınlıkların bulunduğunu, batı köşede toprak altından çıkarılan odanın revak cephesinde görebiliyoruz (315. Res.). Revak cephesi zemin kat odalarının aynı seviyedeki kapı – pencere lentolarına kadar kesme taş, üzerinde ise moloz taş örgülüdür. Odalarda, bacalı nişlerin yer aldığı görülmektedir (291. Res.).

Avlunun batı kanadındaki zemin kat mekânları, tamamen toprak altından çıkarılmıştır (316. Res.). Batı kanadın ortasında, girişle aynı aks üzerinde bulunmayan, kuzeye doğru daha yakın ve dar tutulmuş barınak eyvanı yer almaktadır (44., 48c. Şek./317. Res.). Kazıda, eyvan zemininde doğu-batı yönünde uzanan iki su hattına ait toprak künklerin çıkarıldığı belirtilmektedir²⁰⁴ (45b. Şek.). Barınak eyvanın güney duvarına bitişik bir sekiye ait kalıntılar günümüzde de görülmektedir. Batı kanatta, eyvan ile güneybatıdaki kısa koridorun arasında kalan alanda üç oda bulunmaktadır (316. Res.). Güneydeki iki odanın revağa açılan birer kapı ve penceresi varken, eyvana bitişik odanın penceresi bu cepheye, kapısı ise eyvanın güney duvarına açılmıştır. Bu odalardaki bacalı nişler, odaların güney duvarlarındadır (44. Şek.).

Eyvanın kuzeyinde, ıslak mekânların bulunduğu ve zemin kattaki bu ıslak mekânların üzerinde yer alan birinci kat mekânlarının da, Edirne Rüstem Paşa Kervansarayında olduğu gibi ıslak mekânlar olabileceği belirtilmektedir²⁰⁵ (45b.–c. Şek.). Batı kanadın kuzeyinde, birbirinden farklı büyüklüklerde üç mekânın yer aldığı mevcut rölöve

299. Resim: Suluhan, giriş eyvanı

çizimlerinden anlaşılmaktadır (44., 45a.,b.,c. Şek.). Ancak birinci kattaki mekânlar hakkında elimizde mevcut bilgi yoktur. A.T. Yavuz, kazıda çıkarılan zemin katın, diğer cephedekilerden daha yüksek olan bölme duvarları üzerinde, döşeme kirişlerine ait herhangi bir iz bulunmamasına dayanarak, avlunun batı kanadındaki mekânların daha yüksek kotta yer aldıklarına işaret etmektedir²⁰⁶. Batı kanattaki odaların barınak ile ortak duvarı ve ara duvarları kesme taştır. Avluya bakan cepheler ise tamamen kesme taşla restore edilmiştir (316. Res.). Batı kanadın diğer kanatlarla uyumlu cephe düzeni sergilediği ve birinci kat mekânlarının kubbe örtülü olduğu söylenebilir. Barınak eyvanının üzerinde, yine kubbe örtülü bir mekân olmalıdır.

Kuzey kanadın doğu köşesinde iki zemin kat odası mevcutken, üzerlerinde yer alan birinci kat odalarının sadece kuzey beden duvarındaki bacalı nişleri ile bölme duvarlarına ait kalıntıları izlenebilmektedir (48d.-e.Şek./318.-319.Res.). Zemin kattaki iki odanın dış cepheye açılmış birer kapı ve penceresi ile doğu köşedeki odanın ayrıca avluya açılmış olan bir kapısı vardır (44. Şek./294.Res.). Kuzey kanatta, ikinci odadan sonra batı duvarına kadar uzanan bir ahırın olduğu kabul edilmiş ve restorasyonda bu alanın üzeri, eş

300. Resim: Suluhan, giriş kapısına ait taş, ahşap ve dövme demir aksamlar

değerde yedi tonozla örtülerek, dikdörtgen plânlı tek bir mekân haline getirilmiştir (320. Res.). Bu mekân asıl haliyle, kuzey kanadın batı köşesine doğru dizilmiş olan yedi ayrı odanın üzerine oturmaktadır²⁰⁷ (44. Şek.). Buna göre kuzey kanadın her iki katında da güney kanatta olduğu gibi dokuz oda bulunmaktadır. Batı kanadın, diğer cephelere benzer bir düzenlemeyle revağa açıldığı düşünülmektedir.

Avluyu çevreleyen kanatlar arazi eğimine uygun olarak, en düşük kottaki kuzeydoğu köşeden, en yüksek kottaki güneybatı köşeye

301. Resim: Suluhan, kapı kemerinin kilit taşıma işlenmiş rozet ve tepeliği

302. Resim: Suluhan, kapı kemerinin kuzey köşesindeki kabara

303. Resim: Suluhan, onarım kitabesi ve üzerindeki çift ağızlı kılıç kabartmalı pano

doğru birkaç kademeye yükseltilmiştir. Söz konusu kademelenme kanatların cephe düzenine ve buna bağlı olarak revağın dolaşım alanına da yansıtılmıştı. Gününüzde en sağlam vaziyette bulunan doğu kenarın, her iki katındaki oda dizilerinden güneydekilere ait kapı ve pencere açıklıklarının kuzeydekilerden daha yüksek olduğu görülmektedir (48a.-b. Şek.). Kuzey, güney ve batı kenarlarda da kademe bulunduğuna işaret edilmektedir²⁰⁸.

Revak; avlunun dört köşesinde bir, ortada ise dört olmak üzere her kenarda altı kargir ayağın, birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmasından

meydana gelen beş açıklıklı bir düzenlemeye sahipti (290. Res.). Ortadaki açıklık diğerlerinden daha geniş tutulmuştur (44. Şek.). Revak cephesinin kesme taş örgülü olduğu bilinmektedir. Odalardaki kademelenmenin, revakta da aynı yerlerde olduğu düşünülmektedir. A.T. Yavuz, doğu ve batı kenarlarda, zemin seviyesinin eyvanların iki yanında değiştiğine göre, revak koridorundaki basamakların da buralarda yer alabileceğini ve avlunun kare olmasından ötürü aynı düzenin, kuzey ve güney kenarlarda da, ortadaki büyük kemerin iki yanında tekrarlanması gerektiğini belirtmektedir. Araştırmacı, revağın kademeli yapısı için en uygun

304. Resim: Suluhan, avlunun doğu kanadı ve giriş eyvanı

305. Resim: Suluhan, doğu kanadın yıkık olan güney köşesi

örtünün ahşap kirişleme olduğunu ve yukarıda avluya doğru meyilli, kiremit kaplı bir sundurmanın olabileceğini söylemektedir²⁰⁹. Üst kata çıkış, avlu ve barınak eyvanlarının iki yanına yerleştirilmiş toplam dört adet tek yönlü merdivenlerle sağlanmış olmalıdır.

Avlunun ortasında yer alan su öğesinin şekli hakkında kazıda açığa çıkarılmış kalıntılar yeterli bilgi sağlamamaktadır (44. Şek.). Bugün sadece,

moloz taş örgülü bir sömel kalıntısı görülmektedir (321. Res.).

Barınağa doğusundaki eyvandan geçilir. Restorasyon öncesinde yapılan kazıda, toprak altından çıkarılmış bu bölümün kuzey kısmındaki duvarları tamamen yıkılmıştır (44.Şek.). 1998'de, Suluhan Sokağı'nın yapı içine doğru kaymasıyla da güney duvarı çökmüştür (297. Res.). Beden duvarları moloz ve yer yer kaba yonu taş örgülüdür. Rölövedeki duvar izlerinde, mekânın yapı

306. Resim: Suluhan, doğu kanadın güney köşesindeki birinci kat odaları

307. Resim: Suluhan, doğu kanattaki bir odanın restorasyonda betonarmeye dönüştürülmüş olan zemin kat düşmesi

308. Resim: Suluhan, zemin ve birinci kat odaları arasındaki ahşap kırışlemeli döşemeye ait izleri

309. Resim: Suluhan, restorasyon sonrası birinci kat odaları ve tuğla örgülü pendentifler

310. Resim: Suluhan, birinci kat odalarının kubbe ve geçiş sistemlerindeki orijinal tuğla Örgü

311. Resim: Suluhan, zemin ve birinci kat odalarının bacalı nişleri

312. Resim: Suluhan, doğu kanattaki bir zemin kat odasının bacalı nişi ve iki yanında yer alan küçük nişler

313. Resim: Suluhan, doğu kanattaki odaların kubbe eteklerindeki baca çıkışları

314. Resim: Suluhan, giriş eyvanı üzerinde yer alan mescit ve taş mührabı

bünyesinden kuzey yönde dışarıya doğru taşındığı görülmektedir. Barınağın güney, doğu ve batı duvarlarında çepeçevre dolaşan yaklaşık 2.00 m. genişliğinde seki izleri mevcuttur. Sekiler üzerinde bacalı niş kalıntıları izlenmektedir (317. Res.). Barınağın ortasında kuzey-güney doğrultusunda sıralanmış, dairesel pabuçlara oturan kare plânlı

ayak kalıntıları bulunmaktadır (297.Res.). Bu ayakların, barınağın üst örtüsünü teşkil eden birbirine paralel iki sıra beşik tonozun, orta kısımda üzerine oturtulduğu kemer sırasına ait oldukları anlaşılmaktadır. Ancak mevcut kalıntılardan ayak adedini ve buna bağlı olarak kemer dizisinin kaç açıklıklı olduğunu tespit etmek mümkün değildir.

315. Resim: Suluhan, kazı sonrası güney kanadın batı köşesindeki zemin kat odaları

316. Resim: Suluhan, avlunun güneybatı köşesinden görünüş

317. Resim: Suluhan, güneybatıdan genel görünüş

Malzeme ve Teknik: Yapıda ağırlıklı olarak taş malzeme ve bunun yanında tuğla, kireç harcı, demir ve ahşap kullanılmıştır.

Cephelerde kesme taşla birlikte yer yer moloz taş da görülür. Avluya bakan, bugün en sağlam durumdaki doğu cephe duvarı incelendiğinde, mevcut duvarın zemin kat kapı ve pencere lentoları hizasına kadar kesme taş, bu hizanın üzerinde ise

moloz taş örgülü olduğu görülmektedir (304. Res.). Kapı ve pencere çerçevelerinde yekpare taş söveler vardır (306. Res.). Cephelerin görünen yerlerindeki moloz taş örgü ve özellikle kuzey cephenin sokağa bakan doğu köşesinde dikkat çeken, kesme taştan moloz taş malzemeye olan düzensiz geçiş bir onarıma işaret etmektedir (294. Res.)²¹⁰. Taş örgüler içerisinde bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır (306. Res.).

318. Resim: Suluhan, restorasyon sonrası avlunun kuzey kanadı

Giriş eyvanının kuzey ve güney iç duvarlarında, avlu eyvanının revak cephesinde ve revağın orijinal kagir ayaklarındaki kesme taş sıralarında, zeminden yaklaşık 1.00 m. yükseklikten sonra aralara yer yer birer adet düşey istifli tuğla yerleştirilmiştir. Ayrıca birinci kat odalarının üzerini örten eş değerdeki kubbe ve pandantiflerde, bacalı nişlerin yaşmaklarında, avlu eyvanının yuvarlak kemeri ve dikdörtgen kapı-pencere çerçevelerinin teğet kemerli alınlık kısımlarında tuğla bir onarım malzemesi olarak kullanılmıştır (306., 310.– 312.Res.). Kemer örgülerinde düşey, diğer alanlarda ise yatay istifli olan tuğla örgüler kireç harçlı, kalın derzlidir.

319. Resim: Suluhan, kuzey kanadın doğu köşesindeki birinci kat odalarına ait kalıntılar

320. Resim: Suluhan, restorasyon sonrası kuzey kanadın batı kısmı ve tonoz örtüsü

321. Resim: Suluhân, avlunun ortasında yer alan su ögesine ait kalıntılar

Pencere sövelerinde demir parmaklıklara ait delikler vardır (306. Res.). Giriş kapısının dövme demirden yapılmış zıvana aksamaları, avlu eyvanın iç kısmındaki ahşap kirişin altında halen mevcuttur (300. Res.). Kapının, ahşap iskelet üzerine saç kaplama olarak yapılmış tek kanadı son zamanlara kadar yapının içerisinde bir köşeye atılmış vaziyette bulunuyordu²¹¹.

Kat aralarındaki döşemeler ahşap kirişlemelidir (308.Res.). Revağın birinci katta ahşap strüktürlü ve avlu yönünde eğimli olan kiremit kaplı bir sundurmayla örtüldüğü düşünülmektedir. Sövelerdeki mevcut zıvana deliklerinden, pencerelerde içe açılır ahşap kepenklerin kullanıldığı anlaşılmaktadır (306. Res.).

Süsleme: Yapının özgün bir süsleme programı bulunmamakla birlikte, belirli alanlarda taş süsleme ve dekoratif tuğla kullanımı izlenmektedir.

Yapıda belirli yüzeyler üzerine işlenmiş rozetler göze çarpar. Doğu cephenin kuzey üst köşesinde, oyma-kabartma olarak işlenmiş bir rozet yer almaktadır (295. Res.). Rozet; merkezdeki

bir gülbezeğin etrafında yatay, düşey ve diagonal eksenlerde birbirlerine geçirilmiş elipslerden oluşan karmaşık geometrik süslemesiyle dikkat çeker. Giriş eyvanı içerisinde, kapı kemerine ait kilit taşının ön yüzeyinde kabartma olarak işlenmiş bir rozet daha mevcuttur (301.Res.). Burada, merkezdeki on kollu yıldız, sivri köşeli beşgenlerden müteşekkil dolgu motifleriyle daireye tamamlanmıştır. Bu rozetin üstünde bir tepelik motifi yer almaktadır. 1976 tarihli arşiv fotoğraflarında gördüğümüz, ancak bugün yerini tespit edemediğimiz bir başka rozet kabartmasında da, çarkıfelek motifi etrafında sıralanan altı kollu yıldızlar bulunmaktadır (322. Res.). Bu rozetin, diğerlerinden daha küçük olduğu görülmektedir.

Girişte, kitabenin hemen üzerinde yer alan, yüzeyinde çift ağızlı bir kılıç kabartmasına sahip gri mermer panonun, onarım kitabesinin konmasıyla oluşan boşluğun doldurması amacıyla yerleştirildiği anlaşılmaktadır (303. Res.). Kitabenin altında, kapı kemerinin iki yanına yerleştirilmiş taş kabaralar yer alır (302. Res.). Kare formu bir taşın ortasında, süslemesiz küçük bir bombesi bulunan bu kabaralardan güneyledeki kırılmıştır.

322. Resim: Suluhan, yeri belirlenemeyen bir başka rozet (AKTVKK Arşivi'nden)

Teğet kemerli kapı-pencere alınlıklarında görülen yatay ve düşey istifli tuğla örgüler ile kesme taş sıralarına ara ara yerleştirilmiş birer adet düşey

ĵĬÄ`MÉ¼ĬNÀÇ(jvY)¹, İfıqılafAZ;ÂB';ÁÖB³
ÆBa İ»lu ÆBÄİ»EA fıfVM Æ
BÇ 1336 ÉÄm Â 1339 ÉÄm Ó

Okunuşu:

Kaymakam Mehmed Hurşid Bey'in (hasr-ı)²¹² himmetiyle tamir
ve tecdid olunan Sulu Han
fi sene 1339 mim sene 1336 hâ

istifli tuğla, dekoratif malzeme kullanımına örnektir (294., 306. Res.).

Kitabe: Hanın giriş kapısı üzerindeki orijinal kitabe panosunun yerine yerleştirilmiş, üç satırlık Türkçe onarım kitabesi şöyledir (303. Res.):

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Yapının orijinal inşaa kitabesi günümüzde mevcut değildir. 25 Muharrem 1022'tarihli (17 Mart 1613) Nasuh Paşa Vakfına ait vakfiyeye Suluhan da kaydedilmiştir²¹³. Öte yandan Evliya Çelebi, 1648'de Beypazarı'ndan İstanbul'a doğru seyahatinde Nasuh Paşa'nın, Kösebey Köyü ve Nallıhan'da yaptırdığı hanlardan mübalağayla bahsederken, Beypazarı'nda

yedi adet han olduğunu ve çarşı içindeki büyük bir hanın yanmış olduğunu belirtir²¹⁴. Çarşı içerisinde, yanmış olduğunu belirttiği hanın, Sulu Han olması pek mümkün gözükmemektedir. Mevcut yapı kalıntılarında, bir yangın tahribatına ait herhangi bir iz bulunmamaktadır²¹⁵. Vakfiyesine göre bir tarihlendirmeye gidildiğinde yapının 1600 – 1613 yılları arasında inşa edildiği söylenebilir.

A.T. Yavuz, yapıda görülen farklı duvar kalınlıkları, duvar örgüleri, malzeme, öğelerin kendi içinde çeşitlenmesi ve kaydedilen uyumsuzluk ve tutarsızlıklardan yola çıkarak, Suluhan'ın dört yapım evresi geçirdiğini ileri sürer²¹⁶. Müellif, giriş eyvanlarının duvarlarında kullanılan tuğlalı taş sıralarının zeminden değil de yaklaşık 1.00 m. yukarıdan başlamasıyla bağlantı kurarak, burada daha eski -belki de Selçuklu dönemine ait- bir yapının varolabileceğine ve Suluhan'ın da mevcut bir yapının ihya edilerek vakfedildiği doğu Anadolu'da Hüsrev Paşa Hanı gibi, eskinin yenilendiği bir han olabileceğine işaret eder. Giriş eyvanları, doğu cephe ve kuzey cephenin doğu köşesi, avlunun batı kanadındaki tavanları daha yüksek olan dört adet oda ve güney kanadın batı köşesindeki odaların bu ilk evreden kaldığını belirtir²¹⁷. İkinci evrede, yapı kesin olarak belirlenemeyen bir tarihte meydana gelen büyük bir deprem sonucu ciddi bir şekilde yıkılmış ve yıkılmasından kısa bir zaman sonra, aynı plân şemasında tekrar ayağa kaldırılmıştır²¹⁸. Özellikle tuğla malzemeden pencere alınlıkları, kubbe ve pandantifler ile moloz taş örgülü duvarlar bu evreye aittir (305.–306. Res.).

Yapının, kuzey kanadında ikinci bir yıkılmaya dair izler bulunmakta ve bu üçüncü evrede bazı odaların bölme duvarları ve kuzey duvarının alt kısmı kalınlaştırılarak, bu kısımdaki zemin kat odaları yeniden yapılmıştır²¹⁹ (45a. Şek.). Dördüncü evre onarım kitabesiyle de belgelenmiş olan, Kaymakam Mehmed Hurşid Bey'in, 1918 – 1921 tarihleri arasında yaptırdığı onarımdır²²⁰ (303. Res.).

Kaymakam Mehmed Hurşid Bey tarafından yaptırılan onarım, yapının daha çok doğu kanadını kapsamıştır. Zemin ve birinci kat odaları kullanılır hale getirilerek, odaların avlu cephesi önüne, ahşap direk ve kirişlemeli bir revak yapılmıştır²²¹.

Giriş ve avlu eyvanı üzerinde yer alan mescidin doğusundaki yıkık bölümün yerine, ön cephesinde bir balkon ile eş büyüklükte pencere açıklıkları bulunan hımuş bir yapı inşa edilmiş ve bu yapının çatısına bir saat kulesi oturtulmuştur (292. Res.). Doğu cephede ve giriş eyvanının sivri kemerli tonozunun karın kısmında izlenen sıva kalıntıları bu son onarıma aittir.

Yapı, 1998 yılında başlatılmış ancak günümüzde yarım bırakılmış bir restorasyon geçirmektedir. AKTVKK'nın 02.01.1996 tarih ve 4426 no'lu kararı gereğince, batı cephesine bitişik ve pazar yeri olarak kullanılan alanın ve avlu içerisindeki elektrik tesisatlarının kaldırılması ve gerekli kazıların yapılmasından sonra hazırlanacak rölöve projesinin değerlendirilerek, restitüsyon projelerinin yorumlanabileceğine karar verilmiştir. Gerekli kazı çalışmaları tamamlandıktan sonra hazırlanan restitüsyon projeleri Aralık 1999'da tamamlanmış olup, mevcut yanlışlıkların devam ettirildiği görülmektedir. Özellikle avlu ortasındaki şadırvan ve kuzey kanattaki mekânları tespiti yönelik gerekli kazıların yapılmayarak, arşiv fotoğraflarının değerlendirilmemesinden dolayı restorasyonda yanlış uygulamalara gidildiği izlenmektedir. Avlu etrafındaki revak ve odaların güneybatıdan, kuzeydoğuya doğru alçalan kademeleri takip edilmemiş, dört yönde de aynı kotta devam eden bir revak sırası inşa edilmiştir (317.-319.Res.). Kuzey kanadın batısında, beden duvarları üzerinde döşeme girişlerine ait deliklerin izlenmesine karşın, bu mekân eş değerde yedi beşik tonozla kapatılarak, tek katlı bir ahır şeklinde yorumlanmış ve imalat yapılmıştır²²² (318., 320.Res.). Yapının kuzey ve doğu cephelerine bitişik toplam on adet dükkânın, AKTVKK'nın 31.10.1994 / 298 tarih ve 3739 no'lu kararı gereğince kamulaştırılmasına karar verilmiş, ancak söz konusu dükkânların kamulaştırılması ve bunu takiben kaldırılmaları halen gerçekleştirilememiştir.

Günümüzde yapıda, deprem ve zemin suyuyla ilgili olarak gelişen oturma ve çatlaklar izlenmektedir (294. Res.). Kuzey cephenin doğu köşesinde, pencere köşelerinden zemine doğru kırkbeş derecelik açılarla ilerleyen derin çatlakların olduğu görülmektedir²²³. Yapıyı çevreleyen sokakların yükseltilmiş yol kotlarından ötürü avlu içerisine yağmur suyu dolmakta ve ağır taşıt trafiğine açık olan bu dar yolların cephe duvarlarına yastı veya bitişik vaziyette oluşu tarihi yapıya sürekli zarar vermektedir. En son 1998 Aralık ayında barınağın güney beden duvarı çökmüştür. Bugün zemin suyu seviyesinin düşük olmasına karşın, daha önce yapının birçok kısmının zemin suyu sebebiyle yıkıldığı ve önlem olarak zemin kat ve bodrum duvarlarının kalınlaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Beypazarı Nasuh Paşa Hanı, şehir içi ve menzil hanlarının, kent merkezinde, ticari doku içerisinde aynı yapı kompleksinde çözümlendiği, 17. yüzyıl başlarına ait bir ticaret yapısıdır. Revaklı avlu etrafında, her iki katta sırlanan oda, dükkân ve servis mekânları ile önündeki avluya açılan kapalı bir bölümden -barınaktan- oluşan plân şemasıyla; "avlular ve kapalı kısımdan oluşan" tipik bir 13. yüzyıl Selçuklu kervansarayını hatırlatmaktadır. Avluya açılan zemin kat odalarının, birer bodrum hücrelerine sahip dükkân işlevli mekânlar olduğu, birinci kat odalarının ise konaklama ve ticari kullanımın yanında, bunlar arasında yönetime ayrılmış mekânların da bulunduğu düşünülmektedir. Yapı, Ankara-İstanbul güzergâhında yol alan kervanların konaklamaları için yapılmış barınağıyla birlikte, Nasuh Paşa'nın Beypazarı ile Nallıhan arasında inşa ettirdiği üç ayrı menzil hanından birisidir²²⁴.

Şadırvanlı avlusundan dolayı "Suluhan" diye adlandırılmış han, Beypazarı ticari dokusu içerisinde kent içi ve kent dışı ticari faaliyetlerin birlikte yürütüldüğü bir yapı olarak, 17. yüzyılda sosyoekonomik yapının canlılığını belgeleyen önemli bir mimari mirastır.

Hamamlar

Paşa Hamamı (Belediye Hamamı)

Kent Plânındaki Nu. : 21

Şekil : 49

Resim : 323 – 334

İnceleme Tarihi : Ocak 2000, Nisan 2001

Yeri: Cumhuriyet Mahallesi, Yenice Sokak No. 2'de, Sultan Alaâddin Camii'ne yaklaşık 30 m. mesafede, Mundarcı deresinin batı kıyısında yer almaktadır.

Mimari: Yapı, tarihi konut dokusu içerisinde tek hamam olarak inşa edilmiştir²²⁵. Hamam, kuzeybatıdan güneydoğuya doğru hafif meyille alçalan arazi üzerine, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş ve sıcaklık kısmı bugünkü yol seviyesinden yaklaşık 2.00 m. kadar toprağa gömülü tutulmuştur. Hamam, kare bir sıcaklığın iki yanına yerleştirilmiş birer halvet hücrelerinden meydana gelen plân düzeni ile tipolojide²²⁶; “kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli” tipe²²⁷ yakın, münferit bir plân şeması göstermektedir (49. Şek.). Günümüzde soğukluk ve soyunmalık mahalleri, kâgir beden duvarları üzerinde betonarme döşemeli olarak yenilenmiştir (323.–324. Res.).

Doğu cephede, Alaâddin Camii'ne bakan soyunmalık mahalline açılan iki dikdörtgen pencere yer alır. Kesme taş örgülü cephenin güney kesiminde, dışa taşan betonarme saçak göze çarpmaktadır (323. Res.).

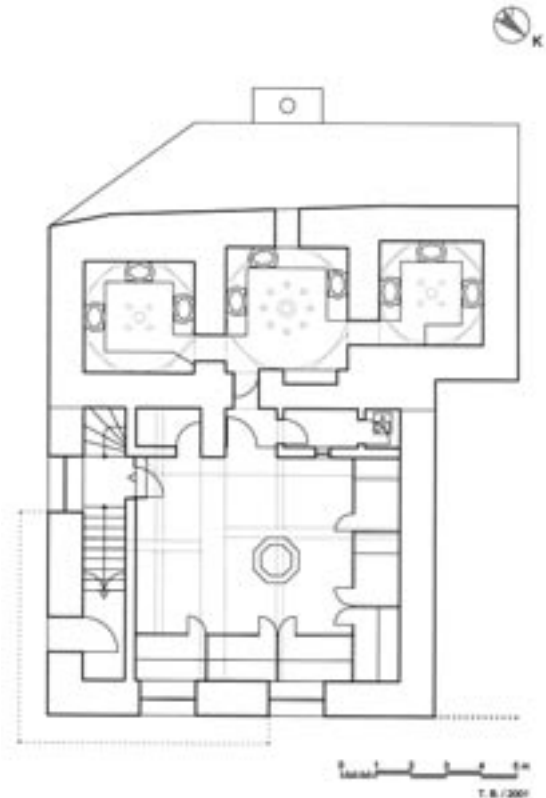
Kuzeye bakan muhdes soyunmalık ve soğukluk mahalleri yandaki konutla bitişik cepheli iken sıcaklık kısmının bir bölümü toprağa gömülüdür (325. Res.).

Batıda, sıcaklığın ortasına bitişik olarak yer alan küllhan basit bir sundurma ile örtülüdür (325.–326. Res.). Ocak zeminine, güneybatı köşeden asma bir merdivenle inilmektedir. Ocak, yuvarlak kemerli bir nişin içerisinde demir kapaklı olup, alt köşesine körük deliği açılmıştır (327. Res.). Sıcaklık batı yönde yine toprak altındadır.

Güneyde, Yenice sokağına bitişik cepheli olan soyunmalık mahallinin doğu köşesinde giriş kapısı ve batısında bir pencere açıklığı yer almaktadır

(323.Res.). Soyunmalık cephesinden yaklaşık 0.80 m. içeride kalan sıcaklık, taş örgülü bir çevre duvarıyla sokağına cepheli hale getirilmiştir. Çevre duvarı batı yönde, içe doğru bir kırımla devam ettirilmiş ve batı köşesindeki giriş açıklığından, küllhanın yer aldığı arka bahçeye geçiş sağlanmıştır (324. Res.).

Soyunmalık mahalline, güney beden duvarına bitişik, sekiz basamaklı merdivenden inilmektedir (49. Şek.). Soyunmalık içten içe yaklaşık 9.00 m. x 6.40 m. ölçülerinde dikdörtgen plânlı bir mekân olup, güneyde bir, doğuda ise yüksek kotta açılmış iki dikdörtgen pencereyle

49. Şekil : Paşa Hamamı Plânı

323. Resim: Paşa Hamamı, güneydoğudan genel görünüş

aydınlatılmıştır. Soyunmalığın kuzey ve doğu kenarlarına üçer adet ahşap soyunma kabini ile ortasına sekizgen plânlı muhdes bir şadırvan yerleştirilmiştir. Batıda, soğukluk mahallinin üzerinde bir asma kat bulunmakta ve bu kısma soğukluğun güneybatı köşesine bitişik, “L” formulu bir merdivenden çıkılmaktadır. Asma kat demir doğramalı bir camekânla soyunmalığa açılmıştır. Üst örtü betonarme strüktürlü düz döşemelidir. Soyunmalığın batı kenarı ortasındaki kapı açıklığından soğukluk mahâlline girilir (328. Res.).

Soğukluk, güneyde soyunmalık mahalline dahiledilmiş ve yine betonarme olarak yenilenmiştir. 1.10 m. x 1.40 m.’lik geçiş koridorunun kuzey

köşesinde traşlık ve hela yer almaktadır (49. Şek.). Soğukluktan, yuvarlak kemerli bir kapı ile sıcaklığa geçilmektedir (329. Res.).

Sıcaklık, ortada 3.50 m. x 3.60 m. ölçülerindeki merkezi mekânın kuzey ve güney köşelerinde yer alan birer halvet hücrelerinden ibarettir. Merkezi mekânın doğu kenarında, 1.53 m. genişliğinde ve 0.41 m. derinliğinde, basık kemerli bir niş bulunmaktadır (329. Res.). Batı kenarının ortasında, su deposuna açılan yuvarlak kemerli bir pencere vardır (330. Res.). Merkezi mekândan yuvarlak kemerli birer geçişle, kuzeyde 2.95 m. x 3.00 m. ve güneyde 3.15 m. x 3.20 m. ölçülerinde,

324. Resim: Paşa Hamamı, güneybatıdan genel görünüş

325. Resim: Paşa Hamamı, sıcaklığın güneybatıdan görünüşü

326. Resim: Paşa Hamamı, sıcaklığın üst örtüsü ve küilhan

328. Resim: Paşa Hamamı, soyunmalık ile soğukluk arasındaki geçiş kapısı

kareye yakın ebatlarda olan birer halvet hücreesine geçilmektedir (331. Res.).

Sıcaklıkta, merkezi mekân ile halvetlerin kuzey, güney ve batı duvarlarında birer adet olmak üzere toplam dokuz kurna yer almaktadır. Duvar eteklerinde dolaşan sekilerin üzerinde yer alan her bir kurnanın sıcak ve soğuk su çıkışları bulunur (49.Şek.).

Üst örtü, merkezi mekânın üzerindeki daha büyük ve yüksek olmak üzere, iki yanda halvet hücrelerini kapatan, küçük ve basık tutulmuş kubbelerden meydana gelmektedir. Su deposu yine

basık bir kubbeyle örtülüdür. Kubbe geçişlerinde pandantif kullanılmıştır. (49. Şek./332. Res.).

Aydınlatma, kubbe merkezlerindeki tepe ışıklıkları ile sağlanmıştır. Ortadaki büyük kubbede dokuz gözlü olan tepe ışıklıkları, yan kubbelerde beş gözlüdür (333.–334.Res.). Işık gözlerinin bugünkü cam kapakları orijinal değildir. Merkezi mekânın doğu duvarı ortasında yer alan yuvarlak kemerli nişin, şamdan ve benzeri aydınlatma araçlarının konulması için yapıldığı düşünülmektedir²²⁸.

Isıtma, külhanda sıcak su deposu altına rastlayan ocakta odunların yanmasıyla meydana gelen alev ve dumanın sıcaklık döşemesi altındaki

327. Resim: Paşa Hamamı, ocak

329. Resim: Paşa Hamamı, sıcaklığın giriş kapısı ve kuzeyindeki küçük eyvan

cehennemlikte dolaşarak, büyük kubbenin dört köşesindeki tütekliklerden dışarı çıkmasıyla sağlanmıştır (325.–326.Res.). Merkezi mekânda, su deposuna açılan pencere vasıtasıyla da su buharının sıcaklık mahalline yayılması sağlanmıştır (330.Res.). Sıcaklığın yaklaşık 2.00 m. kadar toprak altında gömülü tutularak, hamama merdivenlerle inilerek girilmesi, kolay ısınmayla birlikte doğal bir ısı izolasyonu da teşkil etmektedir.

Su tesisatı bugün büyük ölçüde yenilenmiştir. Bugünkü musluklar yenidir. Atık suyun zemindeki gider deliklerinde toplanarak, bugün olduğu gibi hamamın hemen doğusunda uzanan Mundarcı deresine akıtıldığı bilinmektedir. Hamamın eski su kaynağının ise kuzeyde, Karcıkaya mevkiinde bulunduğu tahmin edilmektedir.

Malzeme ve Teknik: Hamam taş malzemeden, kâgır olarak inşa edilmiştir. Sıva ve bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır.

Yapının iç kısmı ve üst örtüsü sıvalıdır (326., 329.–334. Res.). Sıcaklık mahallinin, toprak seviyesi üzerinde kalan güney cephe duvarında

331. Resim: Paşa Hamamı, merkezi mekân ile halvetler arasındaki geçişler

ve külhan kısmında moloz taş örgü izlenmektedir (325., 327. Res.). Ocağın yuvarlak kemeri kesme taş örgülüdür (327. Res.).

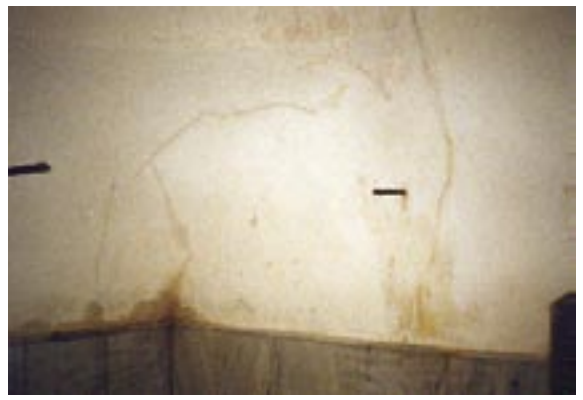
Yapının beden duvarlarında ve üst örtü öğelerindeki moloz ağırlıklı taş örgülerin arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı, su deposunun iç sıvasında ise Horosan harcı kullanılmıştır.

Soyunmalık mahallinin orijinalinde ahşap strüktürlü olduğu düşünülmektedir. Muhdes soyunmalık ve soğukluk mahalleri bugün kesme taş örgülü cephe duvarları üzerinde, içten betonarme kolon ve kirişlerle taşınan düz döşeme ile örtülüdür (323.Res.).

Süsleme: Hamamda herhangi bir süsleme görülmemektedir.

330. Resim: Paşa Hamamı, sıcaklık ile su deposu arasında yer alan pencere

332. Resim: Paşa Hamamı, kuzeydeki halvetin güneydoğu köşesindeki pandantif

333. Resim: Paşa Hamamı, merkezi mekânın tepe ışıklığı

334. Resim: Paşa Hamamı, kuzeydeki halvet hüccresinin tepe ışıklığı

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Hamamın inşa tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir yazılı belge mevcut değildir. Hamamın hemen karşısında yer alan ve özgün mimari özellikleri bakımından 17. yüzyıla tarihlendirilen Alâeddin Camii ile birlikte veya bir külliye geleneği

içerisinde, camiden önce inşa edildiği tarafımızca düşünülmektedir.

Günümüze ulaşana dek bir çok onarım ve yenileme geçirmiş olan hamam, bugün kullanılmamaktadır²²⁹. Ahşap strüktürlü soyunmalık kısmı, 1884 yangınında yanmış ve 20. yüzyıl içerisinde bugünkü şekliyle yeniden inşa edilmiştir. Sıcaklığın üst örtüsüne şap betonu atılarak, tüteklik çıkışları yuvarlak kesitli demir borularla uzatılmıştır (326. Res.). Ocak üzerindeki tuğla örgülü yüksek baca yenidir. Kubbe merkezlerindeki tepe ışıklarına yeni cam kapaklar takılmıştır. İç mekânda, sıcaklık duvarlarının sıvaları yenilenerek, duvar yüzeylerinin zeminden 1.60 m. yüksekliğindeki kısımları ve döşemeler gri mermerle kaplanmıştır (329., 331. Res.). Bugünkü mermer kurnalar ve musluklar ise tamamen yenidir.

17. yüzyıl içerisinde inşa edildiğini düşündüğümüz Paşa Hamamı, Beypazarı tarihi konut dokusu içerisinde tek hamam olarak inşa edilmiş küçük ölçekli bir halk hamamıdır.

Rüstem Paşa Hamamı (Beyoğlu Hamamı)

Kent Plânındaki Nu.	: 22
Şekil	: 50
Resim	: 335 – 345
İnceleme Tarihi	: Nisan 2001

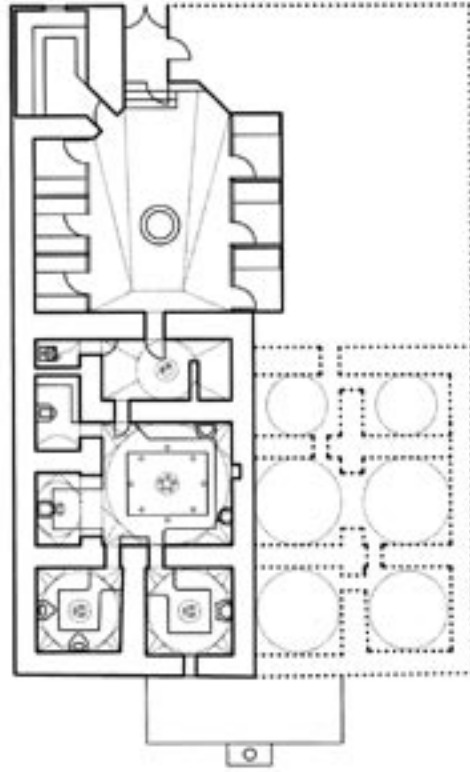
Yeri: Beyoğlu Hamamı olarak da bilinen yapı²³⁰, Beytepe Mahallesi, İhsan Yavaş Sokak, - daha önceki adıyla Eski Hamam Sokak- No. 5’de yer almaktadır.

Mimari: Ticari dokunun güneydoğu ucunda çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Erkekler kısmı, günümüzde halen kullanılan tarihi hamamın, çeşitli tâdilatlarla değişikliğe uğratıldığı ve orijinal yapısal özelliklerini büyük ölçüde yitirdiği görülmektedir. Bugün hamamın çevresinde yeni yapılar türemiş ve iç zemin kotu, kuzeydeki yol seviyesinin takriben 2.00 m. kadar altında kalmıştır (335.Res.). Hamamın ilk yapımında da, ısıtma kolaylığı sağlamak için belirli bir seviyede toprağa gömülü olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Yapı, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde dik uzanan dikdörtgen şeklinde, düz bir alan üzerine oturmaktadır. Türk hamam mimarisinde sık rastlanılan bir uygulama içerisinde, kadınlar kısmı ile erkekler kısmı arasında farklılıklar görülür²³¹. Hamam, her iki kısmında da kendine özgü münferit plân şemaları ortaya koymakla birlikte; Semavi Eyice tarafından, sıcaklık ve halvet öğelerinin konumları esas alınarak yapılmış “Türk hamamları tipolojisi” ile benzer yönler de sergilemektedir (50. Şek.). Erkekler kısmı, “kare

bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli” tipe yakın bir plân şeması göstermektedir²³². Kadınlar kısmı²³³ ise erkekler kısmından kuzey-güney doğrultusunda biraz daha kısa tutularak, tipolojide “soğukluk-sıcaklık ve halvet eş odalar halinde olan” tipe benzemektedir²³⁴. Ancak burada soğukluğu örten iki eş değerdeki kubbe, sıcaklık üzerindeki kubbelerden biraz daha küçüktür.

Batı yönde, hamamın erkekler kısmına bitişik vaziyette inşa edilmiş dükkân dizisi ve komşu

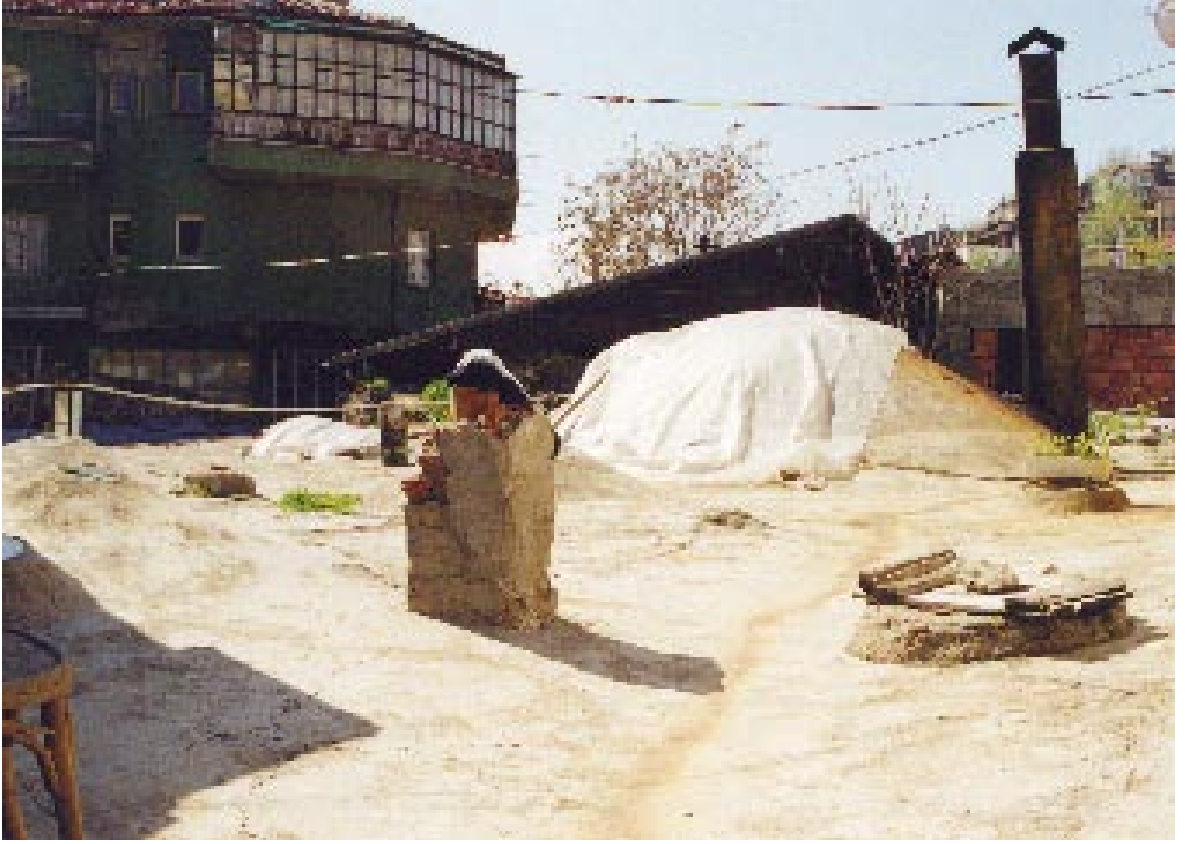

0 1 2 3 4 5 m
T. B. / 2001

335. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, erkekler kısmının sokak girişi

50. Şekil : Rüstem Paşa Hamamı Plânı

336. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, erkekler kısmının üst örtüsü, hamama güney ve batı yönlerden bitişik yapılar

sokağa cepheli diğer ticari yapılar yer almaktadır (335. Res.).

Güneyde, basit bir sundurmayla örtülü olan küllhana bitişik, yeni binalar bulunmaktadır (336. Res.). Bugün kullanılmayan ocağa, küllhanın doğu köşesinden bir merdivenle inilmektedir. Düz kemerli ocak harap durumdadır (337. Res.).

Bugünkü mevcut veriler ışığında girişini tespit edemediğimiz kadınlar kısmına, muhtemelen doğu yönden giriş verilmiştir (50. Şek.). Ancak soyunmalık bölümünün yıkılarak üzerine tek katlı bir konutun inşa edilmesi, orijinal giriş yerinin tespitini güçleştirmektedir²³⁵ (338. Res.).

Kuzey yönde uzanan İhsan Yavaş Sokak'tan, yaklaşık 5.00 m. içeri çekilmiş bir kapı açıklığı ile erkekler kısmına girilmektedir. Sonradan betonarme olarak yenilenmiş soyunmalığın, giriş cephesi önüne çirkin bir rüzgarlık ilave edilmiştir (339. Res.).

Soyunmalık mahalline, kuzeyindeki dört basamaklı merdivenden inilir. Bu kısım yakın tarihlerde, betonarme olarak yenilenmiştir. Yaklaşık 8.80 m. x 8.20 m. ölçülerindeki dikdörtgen

337. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, bugün kullanılmayan küllhan ve ocak

338. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, üst örtünün güneydoğudan görünüşü

plânlı soyunmalık mahalli, içten tonoz biçimli betonarme bir beşik çatı ile örtülmüş ve dıştan kuzey yöne eğimli sundurma çatıyla kapatılmıştır (339.–340. Res.). Üst örtünün güney kenarında, dikdörtgen çerçeveli bir ışıkkık yer almaktadır (340. Res.). Soyunmalığın doğu ve batı kanatlarına odacıklar dizilmiş ve ortasına daire plânlı muhdes bir şadırvan yerleştirilmiştir (50. Şek.).

Soyunmalığın güney duvarı ortasında yer alan düz lentolu kapı açıklığından, 4.70 m. x 2.20 m. ölçülerinde, enine dikdörtgen plânlı soğukluğa geçilmektedir (340. Res.). Soğukluğun batı köşesinde helâ yer alır (341. Res.). Üst örtü onarımlarda değiştirilmiş olmakla birlikte, bugün tekne tonozun ortasına oturtulmuş bir kubbe görünümündedir (342. Res.). Helânın üzerinde, yarım tekne tonoz şeklinde bir başka örtü ögesi kullanılmıştır (50. Şek.).

Soğukluğun batı köşesine yakın tutulmuş kapı açıklığından, güneydeki sıcaklığa girilmektedir. Sıcaklığın, 4.40 m. x 4.60 m. ölçülerindeki kare plânlı merkezi mekânı etrafında, güney yönde iki halvet ile batıda bir eyvan ve eyvanın hemen kuzey kenarına bitişik bir tıraşlık sıralanmıştır (50. Şek.). Halvetler, yaklaşık 3.10 m. x 3.10 m. ölçülerinde kare plânlıdır. Doğü köşedeki halvetin güney

duvarı ortasında, su deposuna açılan, kare formulu bir pencere mevcuttur. Eyvan, merkezi mekânın batı kenarında, 1.60 m. derinliği ve 2.65m. genişliği bulunan basık kemerli bir açıklıktan ibarettir. Eyvanın kuzey kenarına bitişik mekân, 1.60 m. x 2.70 m. ölçülerinde, dikdörtgen plânlı tıraşlıktır.

Sıcaklıkta toplam yedi kurna yer almakta ve her bir kurnaya ait sıcak ve soğuk su muslukları bulunmaktadır. Değişik tipteki kurnalar arasında, güneybatı köşedeki halvette yer alan iki mermer kurnanın orijinal olduğu belirtilmiştir²³⁶. Merkezi mekânın ortasında, bugün orijinalliği bulunmayan, 2.25 m. x 2.90 m. ebatlarında dikdörtgen plânlı bir göbek taşı ile kuzey ve doğu kenarlarında birer

339. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, erkeler kısmına giriş

340. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, soyunmalıktan görünüş

kurna yer almaktadır. Güneydoğu köşedeki halvetin kuzey kenarına bir, güneybatıdaki halvetin ise güney ve batı kenarlarına bitişik birer adet olmak üzere toplam iki kurna yerleştirilmiştir. Eyvan ve tıraşlık mekânlarının batı kenarları ortasında yine birer kurna bulunmaktadır. Sıcaklık mekânlarının duvar eteklerinde dolaşan sekiler vardır (50.Şek.).

Üst örtü, merkezi mekân ile etrafında sıralanan eyvan ve halvetlerin üzerinde, köşelerden üçgenlerle geçişin sağlandığı birer kubbeden meydana gelmektedir (343.-345. Res.). Su deposu

341. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, soğukluğun batı köşesindeki hela

ve tıraşlık beşik tonoz örtülüdür. Merkezi mekânda, büyük kubbeye geçişin güney düz kenarı ortasında, 0.05 - 0.06 m. kadar içeri çöktürülmüş yuvarlak kemerli sağır bir niş görülmektedir (343. Res.).

Kadınlar kısmı bugün kullanılmamaktadır. Soyunmalık mahalli üzerine, sonradan tek katlı bir konut inşa edilmiştir (338. Res.). VGM'de bulunan tescil fişinde, dikdörtgen plânlı soyunmalığın ortasında bir şadırvanın yer aldığı ve soyunmalığın güneyindeki kapı ile soğukluğa geçildiği belirtilmektedir²³⁷. Tescil fişindeki anlatımlar ve üst örtü şeması takip edildiğinde kadınlar kısmının plân düzeni kısmen de olsa anlaşılabilir. Buna göre; soğukluk, doğu-batı yönlerde eş değerde iki kubbeyle örtülü olup, doğudaki kubbeli bölüm heladır. Soğukluktan yuvarlak kemerli bir kapı açıklığıyla, eş değerde dört kubbe ile örtülü sıcaklığa geçilmektedir. Kubbe geçişlerinde yine üçgenler kullanılmıştır. Sıcaklık, tek kemer açıklığıyla ikiye bölünmüş bir orta kısım ile bunun güneydoğu ve güneybatı köşelerine yerleştirilmiş birer halvetten meydana gelmektedir. Batı köşedeki halvete, doğusunda yer alan bitişik halvetten giriş verilmiştir (50.Şek.). Kadınlar kısmında, yine

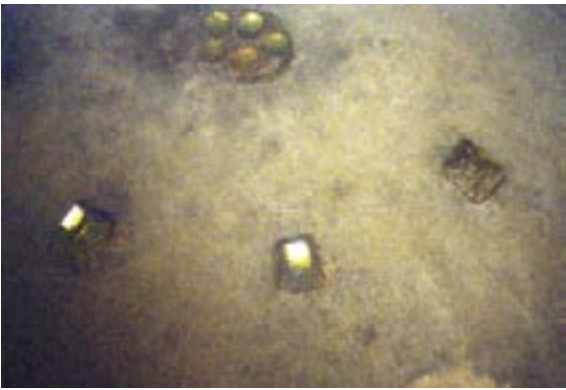
342. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, soğukluğun doğu köşesi ve üst örtü

343. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, merkezi mekânın kubbe geçişindeki prizmatik üçgenler

yedi adet kurnanın bulunduğu ve alçak bir seki uygulamasının bu kısımda da görüldüğünden bahsedilmektedir²³⁸.

Hamamın aydınlatması, soğukluk ve sıcaklık üzerindeki her bir kubbenin merkezinde yer alan tepe ışıklıklarıyla sağlanmıştır (338., 344.Res.). Erkekler kısmının sıcaklığına ait büyük kubbenin, beş gözlü tepe ışıklığı çevresinde bir sıra ışık gözü daha bulunmaktadır (344. Res.). Diğer birimlerin kubbelerinde genellikle üç gözlü tepe ışıklıkları vardır. Merkezi mekânın doğu duvarı

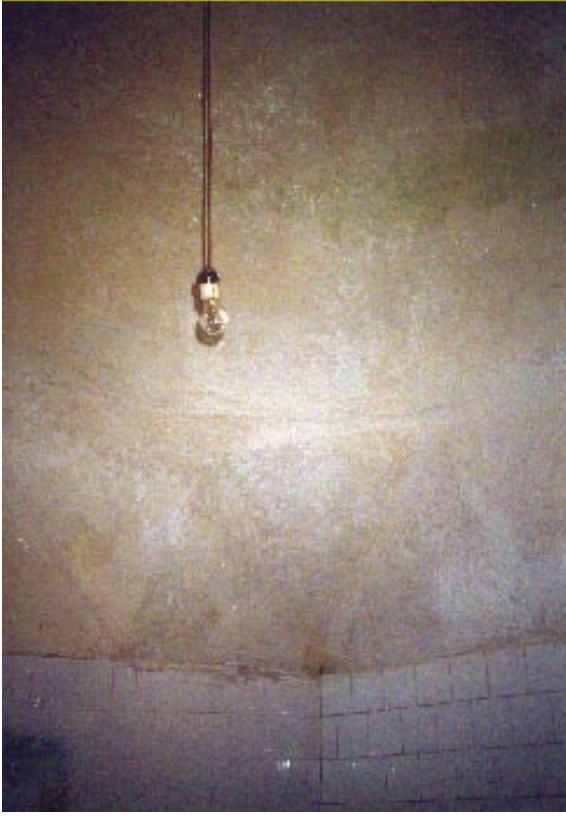

344. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, merkezi mekânı örten kubbe ve tepe ışıklıkları

ortasında açılmış, 0.50 m. genişliğinde ve 0.30 m. derinliğindeki dikdörtgen plânlı nişin, şamdan-kandil benzeri aydınlatma araçlarının konulması için yapıldığı düşünülmektedir.

Isıtmanın, hamamın orijinal halinde, külhanda sıcak su deposunun altına rastlayan ocakta yanan alev ve dumanın, sıcaklık ve soğukluk mahallerinin döşemesi altındaki cehennemlikte dolaşarak, duvarlardaki tütekliklerden dışarı çıkması ve kısmen de depoda ısınan suyun buharlaşarak hamama yayılması yoluyla sağlandığı anlaşılmaktadır. Bugün üst örtüde, tüteklik bacalarının bakiyeleri halen görülebilmektedir. Ancak, günümüzde külhan kullanım dışı bırakılmış ve hamamın erkekler kısmı içerisinde, soğukluk mahâllinin doğu köşesine bir ocak yerleştirilerek, bu köşeye denk gelen bir tüteklik yüksek bir bacaya dönüştürülmüştür (336.Res.). Söz konusu yeni ısıtma sistemi, harici bir tesisatla, orijinal ocağın altından su deposuyla bağlı hale getirilmiştir (337.–338. Res.). Ilık havalarda sıcak su kaynağı olarak güneş kolektörleri kullanılmaktadır.

Hamamın orijinal su tesisatı ve kaynağı hakkında elimizde kesin bir bilgi mevcut değildir.

345. Resim: Rüstem Paşa Hamamı, güneybatı köşedeki halvetin kubbe geçişindeki prizmatik tüçgenler

Malzeme ve Teknik: Hamamın ana yapı malzemesi taştır. Belirli ögelerde mermer ve pişmiş toprak malzeme görülür. Bağlayıcı ve sıva malzemesi olarak kireç harcı kullanılmıştır.

Kârgir yapı içten ve dıştan sıvalıdır. Ocak çevresindeki sıvasız yüzeylerde kaba yonu taş malzemeye rastlanılmaktadır (337. Res.). Zemin kaplamaları ve kurnalar mermer malzemedendir.

Ocak cephesinde tuğla örgü görülmektedir (337. Res.). Su tesisatında ve üst örtüden çıkan tüteliklerde pişmiş topraktan yapılmış silindirik borular kullanılmıştır (336. Res.).

Süsleme: Hamamın kubbe geçişlerinde görülen dekoratif görünümlü üçgen bingilerin dışında, günümüze ulaşabilen herhangi bir süslemesi bulunmamaktadır.

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Yapının ilk inşaa tarihi hakkında, VGM Arşivindeki mevcut vakfiyesinden bilgi edinmek mümkündür²³⁹.

Vezir-i A'zam Rüstem Paşa İbni Abdurrahman Vakfına ait Evail-i Recep 967 (Mart 1560) tarihli vakfiyede; "... Ve kasaba-i Beypazarı'nda olan hamam ve kasaba-i Ankara'da olan hamamı ve kerbansarayı ve kerbansaray kurbunda on bab dükkân ve kasaba-i mezburda olan başhanesinin binasını..." şeklinde adı geçen Beypazarı'ndaki Rüstem Paşa hamamının ilk inşası için 16. yüzyılın ikinci yarısı düşünülebilir.

Ticari doku içerisinde yer alan hamamın, çarşının geçirdiği yangın ve depremelerde hasar gördüğü ve günümüze birçok yenilemeler ve onarımlar sayesinde gelebildiği anlaşılmaktadır²⁴⁰. Özellikle her iki kısmın da soyunmalık mahalleri tamamen yenilenmiş olup, erkekler kısmının üst örtüsünde onarım izleri takip edilebilmektedir (338.–340. Res.). Yapının son olarak, AKTVKK'nın 07.06.1989 tarih ve 817 no'lu kararı doğrultusunda, mal sahibi tarafından onartıldığı ve bugünkü halini aldığı bilinmektedir. Erkekler kısmının soyunmalık mahalli betonarmeye çevrilmiş ve kadınlar kısmının soyunmalığı üzerine tek katlı bir konut yerleştirilmiştir. Üst örtüye, dıştan şap betonu atılmıştır (338. Res.). Erkekler kısmının arkasında yer alan orijinal ocak iptal edilerek, ısıtma soğukluk içerisine yerleştirilmiş yeni bir ocak sistemiyle sağlanmıştır. Üst örtüde güneş kolektörleri ve bunların harici tesisat bağlantıları çirkin bir uygulama olarak dikkat çekmektedir (338. Res.). İç mekânda sıva tadilatları yapıldığı ve erkekler kısmının sıcaklık bölümündeki duvar yüzeylerinin fayansla kaplandığı görülmektedir (341.–345. Res.). Mermer malzemedен yapılmış kurnalar ve göbek taşı yenilenerek, bugünkü su tesisatıyla uyumlu yeni musluk ve bataryalar takılmıştır.

Rüstem Paşa Hamamı, Diyarbakır ve Anadolu Beylerbeyliği görevlerinden sadrazamlığa kadar yükselmiş ve en önemlisi İstanbul Tahtakale'deki Rüstem Paşa Camii olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde birçok cami, medrese, kütüphane, hamam, imaret ve kervansaray yaptırmış, devşirme kökenli bir Osmanlı devlet adamı olan Rüstem Paşa'nın²⁴¹, Beypazarı'nda 16. yüzyılın ikinci yarısında çifte hamam olarak inşa ettirdiğini düşündüğümüz bir halk hamamıdır.

Köprüler

Hacılar Köprüsü

Kent Plânındaki Nu.	: 23
Şekil	: 51
Resim	: 346 – 347
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Eski Ankara-İstanbul kara yolunun batı kenarında, İnözü Deresi üzerinde, Beytepe Mahallesi hudutları içerisinde yer almaktadır.

Mimari: Köprü, kent merkezini kuzey-güney istikametinde geçip, güneyde Kirmir Çayına karışan İnözü Deresi üzerinde kurulmuştur. Sivri kemerli, tek gözlü köprü, dere yatağının doğu-batı yakalarında inşa edilmiş kâgir ayaklar üzerine oturmaktadır. Günümüzde taşıt trafiğine açık olan köprünün, ince-uzun dikdörtgen plânlı tabliyesi, 1950'li yıllarda belediye tarafından betonarme strüktürle genişletilmiştir (51. Şek./346.-347. Res.).

Gövde boyu yaklaşık 26.00 m., sivri kemer açıklığı 11.60 m.'dir. 6.60 m. yüksekliğindeki sivri kemerin karın kısmı 3.80 m. genişliğindedir. Bugünkü 6.10 m. genişliğindeki betonarme tabliye, ikisi doğu köşede ve biri batı köşede yer alan betonarme konsollarla yanlara doğru genişletilmiştir (51. Şek.).

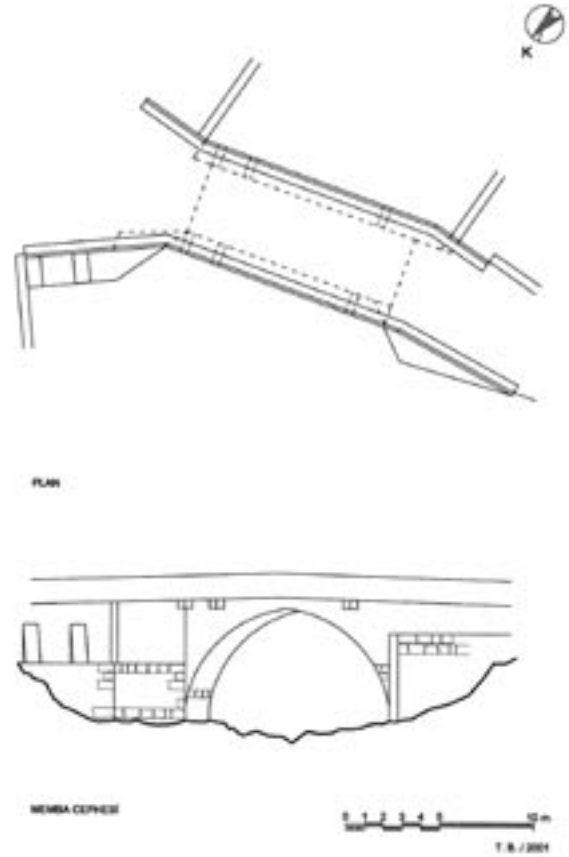
Membâ cephesinde, köprü ayaklarının önüne, yaklaşık 3.00 m. yüksekliğinde, dışa açılı kenar duvarları inşa edilerek, suyun ayaklara çarpmadan kemer açıklığına doğru yönelmesi sağlanmıştır. Doğru yakada, kenar duvarının oluşturduğu platformun üzerine, tempan duvarını destekleyen, üçgen prizma formlu iki payanda yerleştirilmiştir (51. Şek./346. Res.).

346. Resim: Hacılar Köprüsü, membâ cephesi

Mansap yönünde, ayakları destekleyen birer payanda niteliğinde ve yaklaşık köprü yüksekliğinde inşa edilmiş destek duvarları yer almaktadır. Özellikle batı yakadaki destek duvarı kütleli bir görünüm sergilemektedir (347. Res.).

Köprünün bugünkü betonarme strüktürlü tabliyesi, asfaltla kaplanarak, iki yanında 45cm. genişliğinde refüj düzenlemesi yapılmıştır. Betonarme korkuluklar, 0.17 m. genişliğinde ve yaklaşık 1.20 m. yüksekliğindedir (51. Şek.).

51. Şekil : Hacılar Köprüsü, Plân ve Membâ Cephesi

347. Resim: Hacilar Köprüsü, mansap cephesi

Malzeme ve Teknik: Köprü tamamen taş malzemeden, kâgır olarak inşa edilmiştir. Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır.

Kemer açıklığında, farklı ebatlarda ince ve kaba yonu taş malzemeye rastlanılmaktadır. Ayaklar ile kemer açıklığı arasında kalan sıvası dökülmüş yüzeylerde kesme taş örgüler görülmekle birlikte, ayak cepheleri kaba yonu taş örgülüdür. Kenar ve destek duvarlarında, kaba yonu ve moloz taşın yanında yer yer dere taşları da kullanılmıştır (347.Res.). Gövde kısmında dolgu malzemesi olarak yine moloz, dere taşı ve kireç harcı kullanılmıştır.

Süsleme: Köprüde herhangi bir süsleme ögesiyle karşılaşılmamaktadır.

Kitabe: Yapıya ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Köprü'nün inşa tarihiyle ilgili herhangi bir yazılı belge bulunmamasına karşın, 17. yüzyıl sonunda, Kurşunlu Camii'nin taşçı ustaları tarafından inşa edildiği rivayet edilmektedir²⁴². Köprü'nün, kentin Ankara yönünden girişinde ve eski yerleşim bölgesine doğru yönelen bir mevkide konumlandırılması; Beypazarı'nda ticari hayatın

canlılık kazandığı 17. yüzyıl'da, Ankara – İstanbul güzergâhını kat eden kervanların, kent merkezinde yer alan Suluhan ve günümüze ulaşamayan diğer hanlara uğrayabilmeleri için inşa edildiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla 17. yüzyıl sonları, kesin bir tarihlendirme olmaksızın inşa tarihi için düşünülebilecek muhtemel bir dönemdir.

Köprü, 1950'li yıllarda Beypazarı Belediyesi tarafından yenilenerek, Ankara yolu ile Cevizler Kaşı Sokağı arasındaki taşıt trafiğine açılmıştır²⁴³. Orijinalinde 3.80 m. civarında olan tabliye genişliği, betonarme konsollar üzerinde yaklaşık 6.10 m.'ye genişletilmiştir (51. Şek.). Kemer açıklığı ve çevresi çimento harcıyla sıvanarak, taş örgülerin çözülmesi önlenmeye çalışılmıştır (346. Res.). Köprü üzerinden, mansap yönündeki betonarme korkuluğa asılı bir su borusu geçmektedir (347.Res.).

Hacilar Köprüsü, eski kent merkezinin Ankara yönündeki bir giriş kapısı niteliğindedir. Köprü, Ankara-İstanbul kervan yolu güzergâhında yer alan Beypazarı'nın, 17. - 18. yüzyıllarda önemli bir menzil ve ticari nokta -durak- olduğunu belgelemektedir.

Karcıkaya Köprüsü

Kent Plânındaki Nu.	: 24
Şekil	: 52
Resim	: 348 – 349
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Cumhuriyet Mahallesi, Karcıkaya Sağ Küme Sokakta, Karcıkaya Camii'nin yaklaşık 20 m. kadar güneybatısında, Mundarcı deresi üzerinde yer almaktadır.

Mimari: Köprü, eski kent yerleşiminin kuzeybatısında yükselen Karcıkaya tepesi eteklerinden başlayıp, güneydoğu istikametinde, tarihi çarşının ortasından geçerek, Ankara-İstanbul yolunun altından İnözü deresine karışan Mundarcı Deresi üzerinde inşa edilmiştir. Mundarcı suyunun Karcıkaya mevkiinde oluşturduğu dere yatağının doğu ve batı yamaçları teraslandırılarak ıslah edilmiş olup, dere yatağının yukarı kesimine, iki yaka arasındaki geçişi sağlayan bugünkü teğet kemerli tek gözlü köprü yerleştirilmiştir²⁴⁴. Köprü, doğu ve batı yönlerdeki yüksek kâgir ayakların üzerine, kuzey-güney doğrultusunda oturtulmuştur (52. Şek./348.-349. Res.).

Gövde uzunluğu yaklaşık 7.90 m., kemer açıklığı 4.10 m. ve genişliği 2.40 m. olan köprünün tabliye döşemesine kadar olan yüksekliği takriben 6.00 m.'dir (52. Şek.). Teğet kemerin karın kısmında, kilit taşı altından geçirilmiş kalın bir ahşap giriş göze çarpar (349. Res.).

Membâ cephesine batı yönde bitişik, iki kademe halinde yükseltilmiş teras duvarları yer almaktadır. Doğu yakada, dere yatağının kayalık bir zemin ihtiva ettiği görülmekle birlikte, bu yöndeki ayağın çevresi kısmen toprak ve molozla dolmuştur (348. Res.).

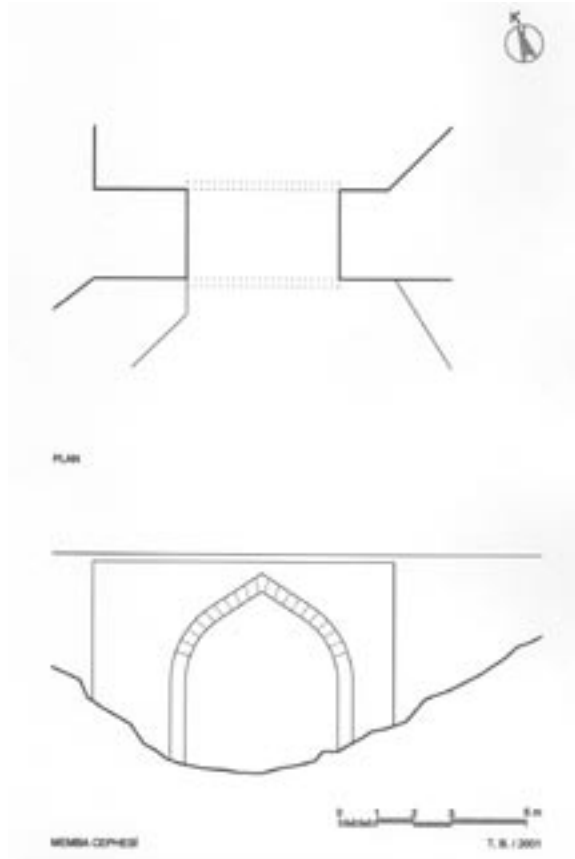

348. Resim: Karcıkaya Köprüsü, membâ cephesi

Mansap yönünde, doğudaki ayağa bitişik bir kütle halinde ve ayağın devamı görünümünde inşa edilmiş yüksek bir istinat duvarı bulunmaktadır. Batı köşede, bir ucu köprü ayağına dayandırılmış alçak bir teras duvarı uzanır (349. Res.).

Tabliye sonradan betonla kaplanarak, iki yanına demir korkuluklar monte edilmiştir. Orijinal korkuluklarının da ahşap veya yine demir malzemeden olduğu düşünülmektedir (348. Res.).

Malzeme ve Teknik: Taş malzemeden, kâgir olarak inşa edilmiş köprüde destek mahiyetinde ahşap kullanılmıştır. Onarım

52.Şekil : Karcıkaya Köprüsü, Plân ve Membâ Cephesi

349. Resim: Karcıkaya Köprüsü, mansap cephesi

görmeyen taş örgülerin içerisinde kireç harcına rastlanılmaktadır.

Ayak cepheleri kaba yonu taş örgülüdür. Tempan duvarında yine ağırlıklı olarak kaba yonu taş kullanılmıştır (348. Res.).

Teğet kemer açıklığının karın kısmı ortasında, kilit taşı altından geçirilmiş kalın ahşap kiriş dikkat çeker (349. Res.). Söz konusu ahşap kirişin, daha çok kemer üzerine binen yükün hafifletilmesi amacıyla kullanıldığı ve tabliyeyi orta noktasından desteklediği anlaşılmaktadır.

Ayak ve tempan duvarlarının taş örgüleri içerisinde bağlayıcı ve dolgu malzemesi olarak kireç harcı kullanılmıştır (349. Res.).

Süsleme: Yapıda herhangi bir süslemeyle karşılaşılmaz.

Kitabe: Köprüye ait kitabe bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Köprünün inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yaşar Şener, Mundarcı deresi surlarının ve köprülerinin -ki bugün dere yatağı üzerinde

bir köprü mevcuttur- 1869 Beytepe mahallesi yangınından sonra Akşemseddin Camii'nin yeniden inşasını da üstlenmiş olan "Çayırhoğlu Zeki Efendi"²⁴⁵ tarafından yaptırıldığını söylemektedir²⁴⁶. Bu bilgiye göre, dere yatağı ıslahının ve Karcıkaya Köprüsü'nün 19. yüzyılın ikinci yarısı dolaylarında inşa edildiği söylenebilir.

Tarihi yapı, yakın tarihlerde Belediye tarafından yenilenerek yaya geçişine açılmıştır. Teğet kemer açıklığındaki taş örgülerin arasında, çimento harçlı onarım izleri takip edilmektedir (349.Res.). Yaya güvenliğini sağlamak amacıyla tabliye döşemesinin iki yanına beton harpuştalar yapılarak, demir korkuluklar monte edilmiştir (348. Res.).

Karcıkaya Köprüsü, Mundarcı deresinin ilk ıslah çalışmaları esnasında inşa edilmiştir. Kentin eski konut yerleşimlerinden birisi olan Karcıkaya mevkiinde yer alan tarihi köprünün tescili henüz yapılmamıştır.

Çeşmeler

Acı Çeşme

Kent Plânındaki Nu.	: 25
Şekil	: 53
Resim	: 350 – 351
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Kurtuluş Mahallesi, Acı Çeşme Sokak No. 7'deki konuta, güney yönde bitişik vaziyette yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli köşe çeşmesi batıdan doğuya doğru meyilli bir arazinin üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Çeşme cephesi doğu yönde bir ara sokağa cepheli olup, batısında, üst kotta yer alan Acı Çeşme Sokak uzanmaktadır (350. Res.).

Yatay, ince-uzun prizmatik dikdörtgen bir kütle ihtiva eden çeşme, yaklaşık 1.90 m. yüksekliğinde, 4.52 m. genişliğinde ve 2.20 m. derinliğindedir (53. Şek./ 350.Res.).

Çeşme cephesinin güney tarafındaki dilatasyondan sonra, yaklaşık 1.20 m. genişliğinde ve cephenin devamı görünümünde bir ek duvarı ile bitişik konuta kadar uzatıldığı görülmektedir (351.Res.). Söz konusu ek duvarın cephesinde kullanılan taş malzeme farklı renktedir.

Çeşme cephesi iki yanda, iç yüzeyleri pahlı düz kenar silmelerle kuşatılmıştır. Cephe üzerinde boydan boya uzanan içbükey profilili saçak silmesi, ek duvarın cephesinde de devam ettirilmiştir. Cephenin ortasında, silme kuşağına bitişik vaziyetteki kitabe panosunda sadece tarih

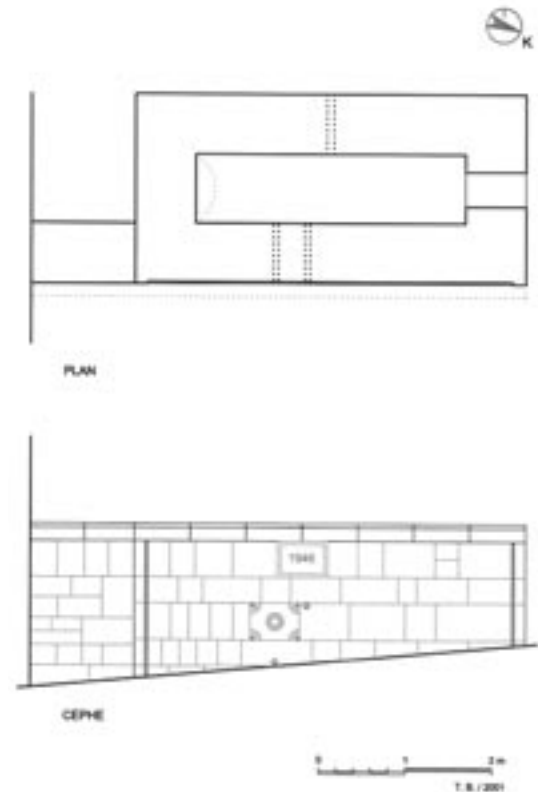
geçmektedir. Ayna taşının hemen üzerindeki yatay dikdörtgen formlu taş levha süslemelidir. Cephe eteğinin ortasında yer alan ayna taşı tek deliklidir. Yüzeyi süslemeli taş levhanın sağ üst köşesinde bir “taşkan” deliği mevcutken, “tahliye -boşaltma-” deliğinin, cephenin kuzeyinde, yol altında kalan kısmında olması gerekir (53. Şek./351. Res.).

Su yalağı, kuzeybatı yönde dolguyla yükseltilmiş olan yol kaplaması altında yok olmuştur.

Su haznesi, kuzey - güney doğrultusunda beşik tonozla örtülerek, dışarıda bugün üzeri betonarme tabliyeyle kaplı düz döşemeye dönüştürülmüştür. Haznenin kuzey duvarında,

350. Resim: Acı Çeşme, kuzeydoğudan genel görünüş

53. Şekil : Acı Çeşme, Plân ve Cephe

351. Resim: Acı Çeşme, cepheden görünüş

0.40 m. x 0.30 m. ebatlarında, demir kapaklı bir gözetleme penceresi bulunmaktadır (53. Şek./350. Res.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme, kaba yonu ve moloz taş malzemeyle birlikte harç ve demir kullanılmıştır.

Çeşme cephesi düzgün kesme taş örgülüdür (351. Res.). Su haznesinde, kaba yonu ve moloz taş karışık olarak kullanılmıştır (350. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç harcı kullanılmış ve su haznesi içten horasan harcıyla sıvanmıştır. Gözetleme penceresinin saç kapağı ile kilit ve çerçevesi demir aksamıdır (350. Res.).

Süsleme: Çeşmede silme ve kabartma tekniğinde yapılmış taş süslemeler görülmektedir.

Çeşme cephesi, iki yanda iç yüzeyleri pahlı düz kenar silmelerle kuşatılmıştır. Saçak silmesi içbükey profillidir (53. Şek./351. Res.).

Ayna taşı üzerinde yer alan 0.43 m. x 0.57m. ebatlarındaki yatay dikdörtgen formulu taş levhanın yüzeyinde, kabartma olarak yapılmış, ortada sekiz dilimli bir rozet ile bunun dört köşesine

yerleştirilmiş çeyrek parçalarından müteşekkil süsleme kompozisyonu izlenmektedir (351. Res.).

Kitabe: Çeşme cephesinin ortasında, saçak silmesine bitişik vaziyette yer alan 0.42 m. x 0.58 m. ebatlarındaki yatay dikdörtgen formulu kitabe panosunun sathi çökertilmiş yüzeyine yeni rakamlarla “1946” tarihi kazınmıştır (351. Res.).

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşme, kitabesine göre 1946’da inşa edilmiştir.

Günümüzde iki sokağın kesiştiği noktada bakımsız vaziyette bulunan çeşmenin su yalağı ve cephe eteğinin kuzey kesimi yol dolgusu altında kalmıştır. Saçak silmesinde kırılma ve kopmalar meydana gelmiş ve batıda, üst kotta uzanan taşıt yolunun su haznesine yaslandırılmasından ötürü üst örtünün kuzeybatı köşesi yıkılmıştır. Çeşme üzerine yakın bir tarihte betonarme tabliye yapılmıştır (350. Res.).

Acı Çeşme, masif çeşme cephesinin ortada süslemeli bir taş levha ve silme kuşaklarıyla hareketlendirildiği bir Cumhuriyet dönemi sokak çeşmesidir.

Arkbaşı Sokağı Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 26
Şekil	: 54
Resim	: 352 – 353
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Rüstempaşa Mahallesi, Arkbaşı Sokağı'nda yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli duvar çeşmesi, sokağın batı kenarını teşkil eden moloz taş örgülü bahçe duvarı içerisinde yer almaktadır. Günümüzde çeşmenin üst kısmı, bahçe duvarının üzerinden sarkan çalılarla kaplıdır (352. Res.).

Dikdörtgen prizmatik bir kütle arz eden çeşmenin doğuya bakan ön cephesinin yüksekliği 2.40 m., genişliği 2.53 m. ve teras duvarı içerisinde derinliği takriben 2.70 m. civarındadır (54. Şek./352. Res.).

Çeşme cephesinin iki yanında, alt ve üst kısımları "C" kıvrımlarıyla hareketlendirilmiş düz kenar silmeleri ile üzerinde düz profilli bir saçak silmesi uzanmaktadır (54. Şek./352. Res.) Dört köşesi içe doğru kavislendirilmiş düşey dikdörtgen formlu ayna taşının hafifçe içeri çöktürülmüş düz yüzeyinde tek delik açılmıştır (353. Res.). Ayna taşının 0.50 m. kadar sağında yer alan delik, su haznesinin özgün haline ait boşlatma deliğidir (353. Res.). Cephenin kuzey üst köşesine yakın, demir kapaklı gözetleme penceresi yer almaktadır (352. Res.).

Su yalağı, cephe boyunca uzanan 0.67 m. genişliğindeki bir sekinin ortasında 0.50 m. x 1.10 m. ebatlarında dikdörtgen plânlı ve 0.25 m. derinliğindedir. Yalağın içerisine, 0.05 m. yüksekliğinde bir "çarpma taşı" yerleştirilmiştir (54. Şek./353. Res.).

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plânlı su haznesi beşik tonoz örtülüdür. Su haznesinin orijinalinde, batı duvarındaki bir künkten dolduğu anlaşılmaktadır (54. Şek.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmede taş malzemeyle birlikte harç, demir ve kurşun kullanılmıştır.

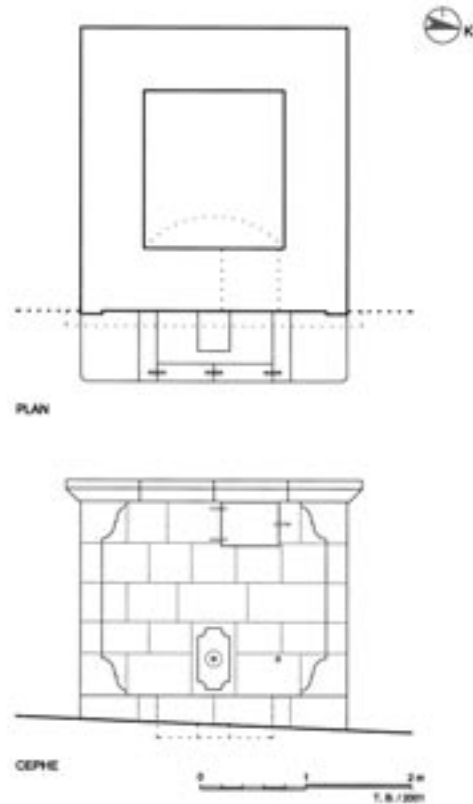
Çeşme cephesi muntazam kesme taş örgülüdür (352. Res.). Su yalağı düzgün yonu taş bloklardan oluşmaktadır (353. Res.). Su haznesi kaba yonu ve moloz karışımı taş malzemeyle inşa edilmiştir.

Taş örgüler arasında bağlayıcı ve su haznesinde sıva malzemesi olarak horasan harcı kullanılmıştır.

Ön cephede yer alan gözetleme kapağı dövme demirden yapılarak, menteşe ve kilit aksamaları perçinleme tekniğiyle üzerine birleştirilmiştir. Su yalağının ön yüzündeki blok taşların birbirlerine demirden yapılmış ters "U" biçimli demir kenetlerle bağlandığı ve her bir kenedin yuvasına kurşun akıtıldığı görülmektedir (54. Şek./353. Res.).

Süsleme: Çeşme cephesinde, düz kenar silme kuşakları ile yüzeyi hafifçe içeri çöktürülmüş ayna taşı dikkat çekmektedir.

Düz kenar silmelerinin alt ve üst köşeleri "C" kıvrımlarıyla hareketlendirilmiştir (54. Şek.).

54. Şekil : Arkbaşı Sokağı Çeşmesi, Plân ve Cephe

352. Resim: Arkbaşı Sokağı Çeşmesi, cepheden görünüş

Ayna taşı, köşeleri içeriye doğru kavislendirilmiş, düşey dikdörtgen formlu sathi çökertmesiyle bir kandili anımsatmaktadır (353. Res.).

353. Resim: Arkbaşı Sokağı Çeşmesi, yalak ve ayna taşı

Kitabe: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir yazılı

kaynağın mevcut olmamasına karşın, bölgedeki diğer tek cepheli hazneli duvar çeşmeleriyle benzer cephe ve plân özellikleri sergilediği görülmektedir. Prizmatik dikdörtgen kütleli duvar çeşmesinin doğu cephesini teşkil eden düzgün kesme taş örgülü çeşme cephesi, kent merkezinde 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş diğer çeşmelerle aynı karakteri taşımaktadır. Dolayısıyla, Arkbaşı Sokağı Çeşmesi'ni de stil kritiğine dayanarak, 19. yüzyıl sonlarına tarihlendirmek yanlış olmayacaktır.

Çeşmenin günümüze ulaşana dek herhangi bir onarım geçirmediği ve özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Özellikle orijinal su yalağını muhafaza edebilen, kent içerisindeki nadir çeşmelerden birisidir. Çeşmeye yakın zamanlarda bir musluk bağlanarak, yer altı su şebekesinden su verilmiştir.

Arkbaşı Sokağı Çeşmesi, özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde muhafaza edebilmiş, 19. yüzyıl sonlarına ait tek cepheli bir duvar çeşmesidir.

Ayvaşık Mahallesi Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu. : 27

Şekil : 55

Resim : 354 – 355

İnceleme Tarihi : Aralık 2000, Mart 2001

Yeri: Ayvaşık Mahallesi, Doktor Cevat Yakut Sokağı yokuşunda, yolun batı kenarında yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli bağımsız sokak çeşmesi, güneyden kuzeye doğru sert eğimle alçalan meyilli arazi üzerine kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Sokak yokuşuna paralel ve bitişik vaziyetteki ön cephenin, yaklaşık ayna taşı seviyesine kadar olan alt kısmı, yol kotunun yükseltilerek genişletilmesiyle birlikte kaldırım döşemesinin altında kalmıştır (354. Res.).

Yatay prizmatik dikdörtgen bir kütle arz eden çeşme, 1.90 m. yüksekliğinde, 2.62 m. genişliğinde ve 2.22 m. derinliğindedir (55. Şek./354. Res.).

Doğuya bakan çeşme cephesi yanlardan düz kenar silmeleriyle kuşatılarak, yukarıda içbükey ve dışbükey profil bir saçak silmesiyle bitirilmiştir. Saçak silmesinin diğer cepheler üzerinde de dolaştığı, ancak batı cephesindeki silme taşlarının betonarme döşemenin yapımı esnasında söküldüğü anlaşılmaktadır. Tek delikli ayna taşında ve yaklaşık 0.53 m. üzerinde, alınlık kısmında, birbirinin simetriği olan iki adet çini mozaik pano dikkat çekmektedir (55. Şek./354.–355. Res.).

Su haznesi sonradan betonarme döşemeyle kapatılarak, üst örtünün güneybatı köşesine kare şeklinde gözetleme penceresi açılmıştır.

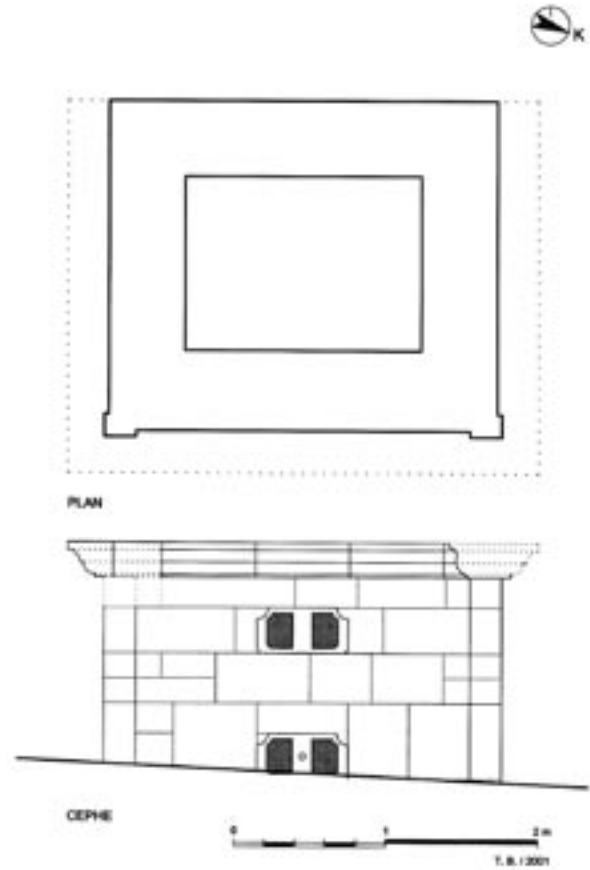
Malzeme ve Teknik: Çeşme, kesme taş malzemeyle kagir olarak inşa edilmiştir. Taş örgülerin arasında bağlayıcı, su haznesinde ise sıva malzemesi olarak horasan harcı kullanılmıştır. Ayna ve alınlık taşlarında, mozaik tekniğinde çini malzeme görülür (354.–355. Res.).

Süsleme: Çeşmede, dekoratif taş malzeme kullanımının yanında, çini süsleme dikkat çekmektedir.

Çeşmeyi üç yönden kuşatan saçak silmesi, içbükey ve dışbükey profilidir. Çeşme cephesi yanlarda düz köşe silmelerle kuşatılmıştır (55. Şek./354. Res.).

Ayna taşında ve cephenin alınlık kısmında, birbirinin simetriği olan iki pano halinde çini mozaik süsleme görülmektedir (354. Res.). Üst köşeleri içeriye doğru kavislendirilmiş 0.30 m. x 0.60 m. ebatlarındaki beyaz sırlı yatay panoların içerisinde, 0.23 m. x 0.27 m. ölçülerinde ve üst köşeleri yine içe kavisli olarak dik konumlandırılmış iki dikdörtgen yüzey, çini mozaik kaplıdır. Geometrik kompozisyonlu çini mozaik kaplamalar, 0.01 m. x 0.01 m. ebatlarındaki mavi-beyaz sırlı kare parçaların diagonal yerleştirilmesinden oluşmaktadır (355. Res.).

Kitabe: Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır.

55. Şekil : Ayvaşık Mahallesi Çeşmesi, Plân ve Cephe

354. Resim: Ayvaşık Mahallesi Çeşmesi, genel görünüş

355. Resim: Ayvaşık Mahallesi Çeşmesi, cephenin üst kısmındaki çini mozaik pano

Tarhlendirme ve Yapılan Onarımlar:
Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir yazılı kaynak mevcut değildir. Tarihi çeşme, 1953 yılında Maşatbayırı'nda yanan yetmiş civarındaki evin yerine, hükümetin kredi yardımıyla Ayvaşık

Mahallesinde kurulan yeni yerleşim bölgesinde yer almaktadır²⁴⁷. Dolaşısıyla çevre sakinlerinin de belirttiği gibi 1940-50'li yıllarda inşa edilmiş olmalıdır.

Çeşmenin ön yüzü haricinde, yan cepheleri çimento harcıyla sıvanarak, su haznesi betonarme düz döşemeyle kapatılmıştır. Günümüzde kullanım dışı bırakılmış olan çeşmenin, yükselen yol kotuyla birlikte yalak ve ayna taşı kaldırım döşemesinin altında kaybolmuştur. Saçak silmesinin köşe birleşimleri kırılmış, batı cephesinde ise betonarme döşemenin yapısıyla birlikte sökül müştür (354.Res.).

Ayvaşık Mahallesi Çeşmesi profilli saçak silmesi, mavi-beyaz çini mozaik kaplamalı ayna ve alınlık taşları ile neo-klasik üslubu yansıtır. Çeşme Cumhuriyet dönemi mimarlığı içerisinde değerlendirilebilecek bir su yapısıdır.

Cevizlerkaşı Sokağı (Çayırılıların) Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu. : 28

Şekil : 56

Resim : 356 – 358

İnceleme Tarihi : Aralık 2000, Mart 2001

Yeri: Beytepe Mahallesi, Cevizlerkaşı Sokağında, tarihi mescidin 50 m. kadar güneydoğusunda yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli duvar çeşmesi, batıdan doğuya doğru meyilli arazi üzerinde bir bahçe duvarına yaslandırılarak, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Kuzeye doğru kıvrılan dar sokak yokuşunun batı köşesinde konumlanan çeşmenin orijinal su yalağı, sonradan dolguyla yükseltilip genişletilmiş olan yol düzenlemesiyle birlikte kaldırılmıştır (356. Res.). Çeşmenin güneydoğu köşesine, yakınındaki konutun bahçe duvarı bitştirilmiştir (357.Res.).

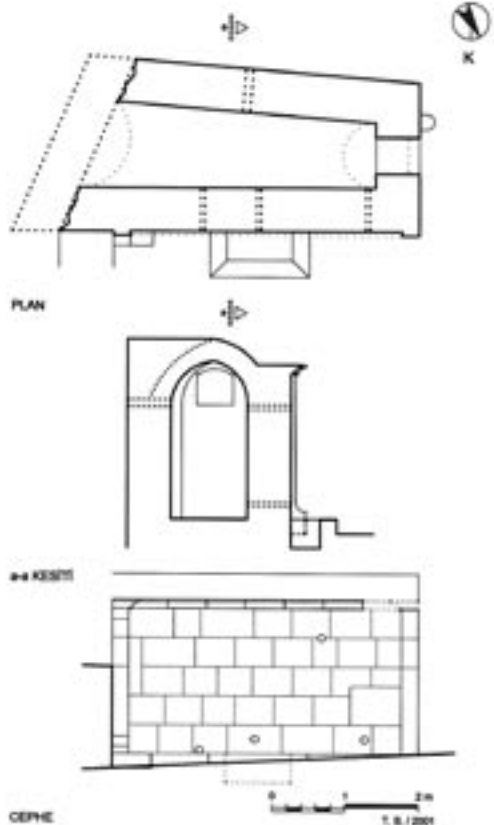
Yamuk dörtgen plânlı çeşmenin ön yüzü yaklaşık 2.33 m. yüksekliğinde ve 4.20 m. genişliğindedir. Derinliği, kuzey kenarda takriben 2.10 m. iken güneyde 2.50 m.'dir (56. Şek.).

Doğuya bakan çeşme cephesi, yanlarda düz kenar silmeleri ile yukarıda içbükey profilli bir saçak silmesiyle kuşatılmıştır. Çeşme cephesinde, biri üstte ve üçü altta yer alan, toplam dört delik yer alır. Bunlardan kuzeye yakın ve aynı kotta açılmış iki delik musluk çıkışlarına aittir. Güneyde alt kotta yer alan delik “boşaltma” ve kuzey kenara yakın üst kotta açılmış delik ise fazla gelen suyun tahliye edildiği “taşkan” deliğidir. Bugün musluk deliklerinden birine, yer altı şebekesinden harici tesisatla su verilmiş ve

önüne muhdes bir su yalağı yerleştirilmiştir (56. Şek./356. Res.).

Su haznesi, kuzey kenara doğu daralan beşik tonozla örtülüdür. Güney duvarı tamamen yıkık vaziyetteki su haznesinin kuzey duvarında, zeminden 1.60 m. yüksekliğinde, basık kemerli bir gözetleme penceresi açılmıştır (356.–357. Res.). Genişliği ve yüksekliği 0.50 m. civarında olan gözetleme penceresine, dış cephedeki bir ayak sekisi ile ulaşılarak su haznesinin kontrolü yapılmaktadır. Batıda, tonozun üzengi hattı hizasında yer alan 0.10 m. çapındaki pişmiş toprak künk ile su haznesinin dolumu sağlanmıştır (56.Şek./367. Res.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmede taş malzeme ile birlikte harç kullanılmıştır. Su haznesinde, pişmiş topraktan bir künk bulunmaktadır.

56. Şekil : Cevizlerkaşı Sokağı Çeşmesi, Plân, a-a Kesiti ve Cephe

356. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Çeşmesi, kuzeydoğudan genel görünüş

357. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Çeşmesi, güneydoğudan görünüş

358. Resim: Cevizlerkaşı Sokağı Çeşmesi, su haznesi

Çeşme cephesi tamamen kesme taş kaplıdır (356. Res.). Su haznesi ve üzerindeki beşik tonozda kaba yonu ve moloz karışımı taş malzeme görülmektedir (357.–358. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı, su haznesinin iç duvarlarında ise sıva malzemesi olarak horasan harcı kullanılmıştır. Özellikle su haznesinde

çok sert karakterli ve mala perdahlı, sarı renkte bir sıva tabakasıyla karşılaşılmaktadır (358.Res.).

Süslemeler: Çeşmenin, ön cephesini kuşatan düz kenar silmeleri ile içbükey profilili saçak silmesi haricinde herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

Kitabe: Çeşmenin kitabesi yoktur.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Çeşmenin inşa tarihi hakkında herhangi bir yazılı bilgi mevcut değildir. Çeşmenin 50 m. kadar kuzeybatısında yer alan ve 19. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirdiğimiz Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi ile yakın bir tarihte, yani 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edildiği kanaâtindeyiz.

Çeşme günümüzde orijinal yapısal özelliklerini büyük ölçüde yitirmiş ve tarihi eseri korumaya yönelik herhangi bir onarım yapılmamıştır. Su yalağı yol genişletme çalışmaları esnasında kaldırılarak, su haznesinin güney duvarı yıkılmış, gözetleme kapağı ve orijinal musluğu kaybolmuştur. Son yıllarda, belediye tarafından “tarihi çeşmeleri yaşatma” adı altında yürütülen uygulama çerçevesinde, çeşmeye yer altı su şebekesinden harici bir tesisatla beslenen bir musluk takılmıştır (356.–367. Res.).

Cevizlerkaşı Sokağı Çeşmesi, önündeki küçük meydanda sokak sakinlerini ve gelip geçen insanları buluşturan ve mescitle birlikte sokağın tarihi karakterini temsil eden bir diğer yapıdır.

Cumhuriyet Caddesi (Pazarağı) Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 29
Şekil	: 57
Resim	: 359 – 360
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Rüstem Paşa Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi'nde, Musalla mevkiinde yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli köşe çeşmesi, batıdan doğuya doğru meyilli bir arazinin üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Cumhuriyet Caddesi'nden batı istikametinde ayrılan tâli bir yokuşun köşe başında konumlandırılmış çeşmeye, kuzey yönde iki katlı bir yapı bitişiktir (57. Şek./359. Res.).

Kareye yakın dikdörtgen plânlı çeşmenin yüksekliği yaklaşık 2.30 m., genişliği 2.86 m. ve derinliği 2.76 m. ölçülerinde olup, üzeri öne eğimli sundurma çatıyla örtülüdür (57. Şek./359. Res.).

Çeşme cephesi iki yanda, iç yüzeyleri "C" profilli birer pilastr görünümündeki düz kenar silmeleriyle kuşatılmıştır. Cephe üzerinde uzanan içbükey profilli saçak silmesi, iki köşedeki düz kenar silmelerinin üzerinde, birer başlık tablası şeklinde öne doğru çıkıntılıdır. Düz kenar silmelerinin taban kısımları da birer kaide şeklinde biçimlendirilmiştir. Çeşme cephesinin güney kenarına yakın, 0.55 m arayla yerleştirilmiş iki ayna taşı vardır. Her iki ayna taşı da; köşeleri dışbükey kavisli düşey dikdörtgen formunda sathi çökertmeli yüzeylerin içerisinde tek deliklidir. Cephenin kuzey kenarına yakın, altta bir "tahliye" deliği ile üstte bir "taşkan" deliği açılmıştır (57. Şek.). Taşkan deliğinin biraz üzerinde küçük bir yazıt göze çarpar (360.Res.).

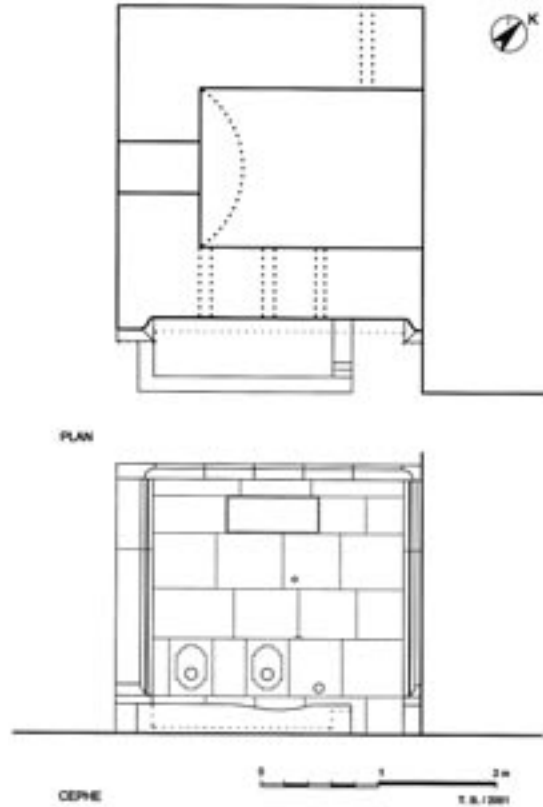
Su yalağı orijinalinde, çeşme cephesi önünde 0.63 m. genişliğinde ve 0.25 m. derinliğinde boydan boya uzanmaktaydı. Çeşmeye harici tesisatla su verilerek, yalak giderinin rögara bağlanmasıyla birlikte kuzey köşesi sökülmüş ve mevcut su yalağının boyu kısaltılmıştır (359. Res.).

Su haznesi, 1.40 m. x 1.90 m. ölçülerinde dikdörtgen plânlıdır. Güney duvarında 0.44 m. x 0.50 m ebatlarında bir gözetleme penceresi açılmıştır. İçten kuzey-güney doğrultusunda beşik tonozla örtülü olan su haznesi, dıştan kuzey

ve güney kenarlardaki üçgen formlu kalkan duvarlarına oturtulmuş, öne eğimli bir sundurma çatıyla kapatılmıştır. Sundurma çatı günümüzde oluklu çinko levhalarla kaplıdır (57. Şek./359. Res.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin yapımında kesme, kaba yonu ve moloz taş malzemeye birlikte harç, demir, kurşun ve ahşap kullanılmıştır.

Çeşme cephesi kesme taş örgülüdür. Moloz taş malzemeye inşa edilmiş su haznesinin dış köşelerinde kaba yonu taşlar da görülmektedir (359. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı, su haznesinde ise sıva malzemesi olarak Horasan harcı kullanılmıştır.

57. Şekil : Cumhuriyet Caddesi Çeşmesi, Plân ve Cephe

359. Resim: Cumhuriyet Caddesi Çeşmesi, güneydoğudan genel görünüş

Su haznesinin güney duvarında saç malzemeden yapılmış bir gözetleme kapağı vardır (359. Res.). Gözetleme kapağının demirden yapılmış menteşe ve kilit aksamaları taş yuvaları içerisine kurşun akıtılmak suretiyle tespit edilmiştir.

Çeşme kütlesini kapatan ahşap sundurma çatı, moloz taş örgülü kalkan duvarlarına oturtulmuş olup, orijinalinde alaturka kiremitle kaplı olmalıdır (359. Res.).

Süsleme: Çeşmenin silme kuşakları ile ayna taşları dekoratif öğeler olarak göze çarpmaktadır.

Çeşme cephesi, iç yüzeyleri "C" profilli birer pilastr görünümündeki düz kenar silmeleriyle ve yukarıda içbükey profilli saçak silmesiyle kuşatılmıştır. Ayna taşları, köşeleri dışbükey kavisi düşey dikdörtgen formunda sathi çökertmelidir (57. Şek./359. Res.).

Kitabe: Çeşme cephesi üzerinde yer alan iki satırlık küçük yazıt şöyledir (360. Res.):

jaàA ÔgBÀU
1314 ÉÄm 28

Okunuşu:

Cemazi-ül Ahir

28 sene 1314

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşme, ön cephesindeki mevcut kitabesine göre, 4 Aralık 1896 tarihinde inşa edilmiştir.

360. Resim: Cumhuriyet Caddesi Çeşmesi, kitabe

Günümüze özgün yapısal özelliklerini kısmen yitirmiş olarak gelebilen çeşmenin, batı cephesinde yıkılmalar meydana gelmiş, sundurma çatısı yenilenerek oluklu çinko levhalarla kaplanmıştır. Kuzey duvarına bitişik olarak inşa edilmiş iki katlı yapı, çeşme cephesinin köşesinde yaklaşık 0.10 m. genişliğinde bir yüzeyi kapatmakta ve ikinci kat seviyesindeki 0.40 m.'lik bir çıkma ile çeşme kütlesi üzerine oturmaktadır. Güney kenardaki silme kuşağının tabanında bulunan kaide biçimli taş parçalar yok olmuştur. Orijinal su yalağının büyük ölçüde tahrip olduğu görülmektedir. Çeşmeye bugün, yer altı su şebekesinden harici tesisatla bir musluk bağlanarak su verilmiştir (359. Res.).

Cumhuriyet Caddesi Çeşmesi, yan yana iki ayna taşı ve dıştaki sundurma çatısı ile dikkat çeken, tek cephe hazneli bir köşe çeşmesidir.

Çınar Sokağı (Kabalıların) Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 30
Şekil	: 58
Resim	: 361 – 362
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: İstiklâl Mahallesi, Çınar Sokakta, Hoca Kiriş (Abbas Zâde) Mescidi'nin 25 m. kadar kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli sokak çeşmesi, doğudan batıya doğru meyilli arazinin üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Sokak yoluğunun güney kenarında küçük bir alana bakan çeşmenin kuzeybatı köşesi, kendi yüksekliğinde bir istinat duvarına bitişiktir. Çeşme cephesinin etek kısmı, günümüzde yol kaplaması altında kalmıştır (361.–362. Res.).

Yatay, dikdörtgen prizmatik bir kütleye sahip çeşme; 1.88 m. yüksekliğinde, 2.74 m. genişliğinde ve takriben 3.45 m derinliğindedir (58. Şek.).

Çeşme cephesinin iki yanında, düz kenar silme kuşakları ile üzerinde içbükey ve dışbükey profilli saçak silmesi uzanmaktadır. Düz kenar silmelerinin tepe kısımları, iç yüzeyleri "S" şeklinde biçimlendirilmiş birer başlık görünümündedir. Cephe eteğinde, yarı gömük vaziyette tek delikli bir ayna taşı yer almaktadır. Düşey dikdörtgen formlu ayna taşının yüzeyi süslemelidir. Ayna taşının sol alt köşesinde tahliye deliği mevcutken, taşkan deliğinin tamir sıvaları altında kaybolduğu anlaşılmaktadır (58. Şek./362. Res.).

Su yalağı, yol kaplaması altında yok olmuştur (362. Res.).

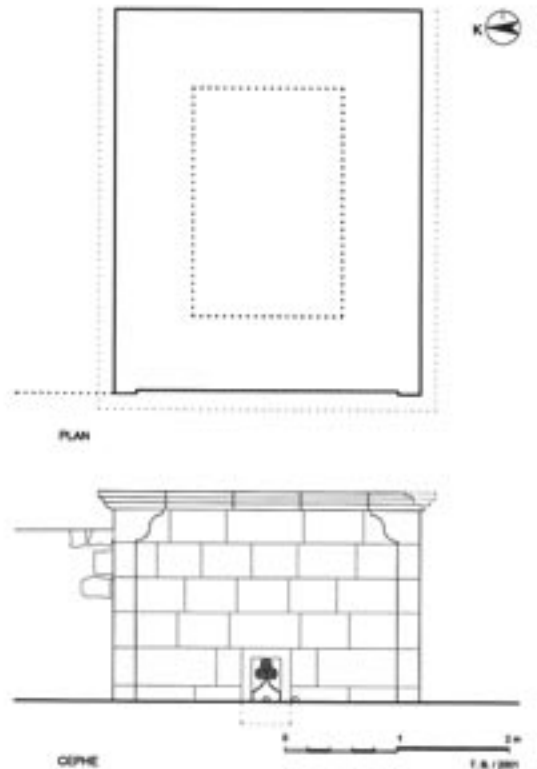
361. Resim: Çınar Sokağı Çeşmesi, güneybatıdan genel görünüşü

Günümüzde su haznesinin üzerine şap betonu atılarak, istinat duvarının üzerinde bir teras oluşturulmuştur (361.–362. Res.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmede kesme, kaba yonu ve moloz taş malzemeye birlikte harç kullanılmıştır.

Çeşme cephesi düzgün kesme taş örgülüdür (58. Şek./362. Res.). Su haznesinin dış görünümünden, tamamen moloz ve kaba yonu taş malzemeye inşa edildiği anlaşılmaktadır (361.Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır. Su haznesi Horasan sıvalıdır.

Süsleme: Çeşme cephesi, tepe kısımlarının iç yüzeyleri "S" formunda olan düz kenar silmeleri ile üstte içbükey-dışbükey profilli saçak silmesiyle hareketlendirilmiştir (362. Res.).

58. Şekil : Çınar Sokağı Çeşmesi, Plân ve Cephe

362. Resim: Çınar Sokağı Çeşmesi, cepheden görüntü

Ayna taşının yüzeyi oyma-kabartma tekniğinde, stilize bitkisel süslemelidir. Ayna taşında; içbükey kavisli iki dal, ortada buluşarak üç köşeye dizilmiş birer gülbezekle birleşmektedir (362. Res.).

Kitabe: Çeşmenin kitabesi yoktur.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili elimizde herhangi bir yazılı belge mevcut değildir. Tarihi konut yerleşimi içerisinde yer alan çeşme; plân, cephe düzeni, malzeme ve teknik özellikleri ile 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş diğer sokak çeşmelerine benzerdir.

Günümüzde çeşme cephesinin etek kısmı ve su yalağı yol kaplamasının altında kalmıştır. Kuzey köşedeki düz kenar silmenin tepe kısmı tahrip olmuş ve üzerine denk gelen saçak silmesi kırılmıştır. Çeşme cephesinde bozulan kesme taşlar ve derzler çimento harcıyla sıvanmıştır (362. Res.). Su haznesi, istinat duvarının üzerinde bir teras haline getirilerek, üzeri betonla kapatılmıştır.

Tek cepheli hazneli sokak çeşmeleri arasında stilize bitkisel süslemeli ayna taşı ile dikkat çeken çeşme, yakınındaki 19. yüzyıl mescidi ile birlikte Çınar Sokağı'nın tarihi kimliğini yansıtan bir diğer yapıdır.

Dağ Salı Sokağı Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 31
Şekil	: 59
Resim	: 363 – 366
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Rüstem Paşa Mahallesi Dağ Salı Sokak No. 8'de bulunan konutun arkasındaki boş alanda yer almaktadır.

Mimari: Hazneli sokak çeşmesi, düz bir arazi üzerine kuzey, batı ve güney yönlerde üç cepheli olarak yerleştirilmiştir. Günümüzde tarihi konut yerleşimi içerisinde, sıkışık vaziyette yer alan çeşmenin batı yüzü, No. 8'deki konutun bahçe duvarı içerisinde kalmıştır. Doğu yönde ise çeşme ile yanındaki konut arasında yaklaşık 0.70 m. mesafe bulunmaktadır (363.-365. Res.).

Çeşmenin asıl haliyle iki cepheli olduğu, güney cephenin ise sonradan ilave edildiği anlaşılmaktadır. Güney yönde yapılan ilavede su haznesi daraltılmış ve cephesinde çeşme bütününden farklı türde malzeme ve teknik kullanılmıştır (59.Şek./365.-366.Res.).

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı çeşmenin, güney yönde yapılan ilave sonrasındaki plâni; kuzey-güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen şeklindedir. Çeşmenin 3.06 m. x 3.50 m. ölçülerindeki prizmatik dikdörtgen kütlesi yaklaşık 2.35 m. yüksekliğindedir (59. Şek.).

Tâli bir yüz şeklindeki kuzey cephenin üzerinden düz profilli saçak frizi geçirilmiştir. Cephenin üst kesiminde, ortada 0.51 m. x 0.54 m. ebatlarında bir gözetleme penceresi açılmıştır. Ayna taşı, köşeleri içe doğru kavisli düşey dikdörtgen

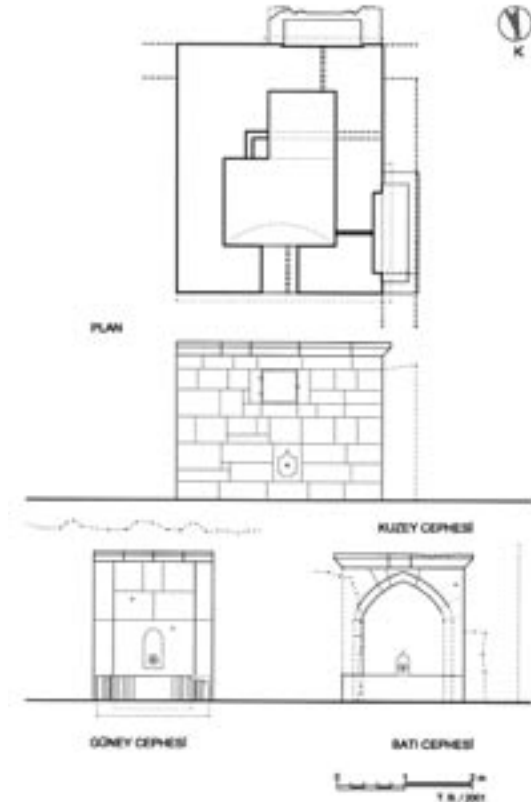
formlu ve sathi çöktürmeli bir yüzeyin ortasında tek deliklidir (59. Şek./363. Res.).

Kuzey cephenin önündeki su yalağı günümüze ulaşamamıştır.

Çeşmenin batı yöndeki asıl yüzü; yaklaşık 1.80 m. genişliğindeki düşey dikdörtgen formlu bir kütlenin içerisinde, 1.20 m. genişliği ve 0.13 m. derinliği olan sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiştir²⁴⁸ (364. Res.). Yekpare taşlarla örülmüş sivri kemerin üzerinde düz profilli saçak silmesi uzanır. Kemer gözünde sıra tabakasına rastlanılmakta ve su haznesi içerisinde görülebilen “taşkan” deliğinin, dışarıdan sıvayla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Yekpare bir taş bloğundan oluşan ayna taşının ortasında, üst kısmı dilimlendirilmiş sivri tepelikli bir kemerle sathi olarak çöktürülmüş

363. Resim: Dağ Salı Sokağı Çeşmesi, kuzey cephe

59. Şekil : Dağ Salı Sokağı Çeşmesi, Plân ve Cepheler

364. Resim: Dağ Salı Sokağı Çeşmesi, batı cephe

yüzeyin içerisine, etrafı yuvarlak kabartmalı tek delik açılmıştır (59. Şek./364. Res.).

Su yalağı, kerpiç örgülü bahçe duvarının çeşme cephesine bitştirilmesiyle birlikte yok edilmiş ve üzerine yaklaşık 0.80 m. yüksekliğinde taş örgülü bir set duvarı inşa edilmiştir. Mevcut kalıntılardan, su yalağının çeşme nişinin önünde boydan boya uzandığı ve zemine gömük olarak yerleştirildiği anlaşılmaktadır (59.Şek./364.Res.).

Güney yöndeki ilavenin, yekpare taş bloklardan müteşekkil cephesi masif görünümlüdür (365. Res.). Cephe iki yanda düz kenar silmeleriyle birlikte, yukarıda düz profilli, ince bir saçak silmesi ile kuşatılmıştır. Ayna taşı, sivri kemerli sathi çökertmeli bir yüzeyin alt kısmında açılmış tek deliklidir. Yukarıda, batı köşeye yakın tutulmuş “taşkan” deliği yer almaktadır (59. Şek.).

Su yalağı, cephe önünde 0.60 m. genişliğinde ve 0.37 m. derinliğinde boydan boya uzanan devşirme malzemeden teşkil edilmiştir. Yalağın ön köşeleri profilasyonludur (59.Şek./365. Res.).

Su haznesi ilave kısımına birlikte “L” plânlıdır. “L”nin uzun kenarını teşkil eden orijinal

kısım, kuzey-güney doğrultusunda beşik tonoz örtülüdür. Kısa kenarı meydana getiren ilave kısım ise kare plânlı ve düz örtülüdür (366. Res.). Su haznesi dıştan, bugün üzeri toprak ve molozla kaplı olup, düz örtülüdür (363.Res./59. Şek.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme, kaba yonu ve moloz taşla birlikte harç, demir ve ilave bölümde devşirme antik malzeme kullanılmıştır.

Kuzey cephe, değişik ebatlardaki kesme taş örgüsüyle düzensiz bir işçilik sergilemektedir (363. Res.). Batıdaki sivri kemerli çeşme cephesi, yekpare kesme taş bloklardan oluşmaktadır (364.Res.). Güney yöndeki ilave cephenin ayna taşı ve önündeki su yalağında, devşirme antik malzemeden, yekpare gri mermer parçalar görülmektedir (365.Res.). Çeşmenin kuzey duvarı tamamen kaba yonu taş örgülüdür. Su haznesi ve üst örtüde moloz taş kullanılmıştır (366. Res.).

Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç harcı, su haznesinde ise sıva olarak Horasan harcı kullanılmıştır. Özellikle

365. Resim: Dağ Salı Sokağı Çeşmesi, güney cephe

366. Resim: Dağ Salı Sokağı Çeşmesi, su haznesi

su haznesinin iç sıvasında, koyu sarı renkli sıva tabakasıyla karşılaşılmaktadır (366. Res.).

Su haznesinin kuzey cephe üzerinde yer alan gözetleme penceresine ait demir kapağı günümüze ulaşamamışken, menteşe ve kilit aksamına ait demir parçaların, pencere söveleri üzerindeki kalıntıları mevcuttur (363. Res.).

Süsleme: Çeşmenin zengin bir süsleme programı bulunmamasına karşın, cepheleri çeşitli silme kuşakları ve dekoratif ayna taşları ile zenginleştirilmiştir.

Çeşmenin üç cephesinde de düz profilli birer saçak silmesi uzanmaktadır. Güneydeki ilave cephenin saçak silmesi ince tutulmuş ve cephenin iki yanında düz kenar silmelerine yer verilmiştir. Güney cephedeki devşirme antik malzemeden su yalağının iki ön köşesinde profilasyonlar göze çarpar (59.Şek./363.–365. Res.).

Her üç cephedeki ayna taşları, değişik şekillerde sathi çökertmelidir. Kuzey cephedeki ayna taşı, köşeleri içe doğru kavilendirilmiş düşey dikdörtgen; batı cephedeki dilimlendirilmiş sivri tepelikli bir kemer ve güneydeki sivri kemerli olup, sathi çökertmeli yüzeylere sahiptirler (59. Şek./363.–365. Res.).

Kitabe: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin yapım tarihi hakkında herhangi bir yazılı belge bulunmamaktadır. Kent merkezindeki

çeşmeler arasında, sivri kemerli cephe düzenlemesine sahip tek örnek olan çeşmenin, güney yöndeki geç dönem ilavesinde görülen devşirme antik malzeme kullanımı da diğer çeşmelerde rastlanılmayan bir başka uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşmenin doğu ve batısında yer alan tarihi konutların yerleşimi, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki yangınlar sonrasında gerçekleşmiş ve üç cepheli bir meydan çeşmesini andıran mevcut yapı, eski konutlar arasında sıkışarak kaybolmuştur. Dolayısıyla, kent merkezinde kemerli cephe düzenlemesine ve devşirme antik malzeme kullanımına sahip tek örnek olan bu çeşme için erken tarihler akla gelmekte ve kanaatimizce; 18. yüzyılda ilk önce iki cepheli olarak inşa edildiği ve yine 18. yüzyıl içerisinde güney yöndeki ilavesiyle birlikte bugünkü üç cepheli şeklini aldığı düşünülmektedir.

Günümüzde harap durumda olan çeşme, Dağ Salı Sokağı'ndaki tarihi evler arasında kaybolmuştur. Batı yüzü No. 8'deki konutun bahçe duvarı içerisinde kalmış, güney cephesi ise iki konut arasında yer alan moloz taş örgülü bir duvar içerisine alınarak, çeşme bünyesinden ayrılmıştır (364.–365.Res.). Çeşmenin kuzey ve batı yüzlerindeki su yalıkları ile su haznesinin gözetleme kapağı yok olmuştur. Batı yüzünde, “taşkan” deliğini kapatan sıra tabakası geç tarihlerde geçirdiği bir onarıma işaret etmektedir (364. Res.).

Dağ Salı Sokağı Çeşmesi, Beypazarı çeşmeleri içerisinde, kemerli cephe düzenlemesi ve devşirme antik malzeme kullanımıyla dikkat çeken, “üç cepheli-hazneli” gruptaki tek örnektir.

Derbendçik Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 32
Şekil	: 60
Resim	: 367
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Beypazarı ilçe merkezinin 3 km. kadar kuzeydoğusunda, terk edilmiş eski bir yerleşim yeri olan Derbendçik'de (Acı mevkiinde), eski caminin yaklaşık 80 m. kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli köy çeşmesi, batıdan doğuya doğru meyilli bir yamacın eteğine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Çeşme günümüzde tamamen sıvalıdır (367. Res.).

Yatay dikdörtgen prizmatik bir kütleye sahip çeşme, yaklaşık 1.70 m. yüksekliğinde, 3.05 m. genişliğinde ve 3.55 m. derinliğindedir (60. Şek.).

Doğuya bakan çeşme cephesi, iki yanda düz kenar silmeleri ve üzerinde uzanan düz profilli bir saçak friziyle kuşatılmıştır. Cephe ortasında altı üstlü iki delik açılmıştır (60. Şek./367. Res.).

Su yalağı, 0.70 m. genişliğinde ve 0.35 m. derinliğinde olup, cephe boyunca uzanmaktadır (60. Şek./367. Res.).

Su haznesinin üzerini kapatan, doğu-batı doğrultusundaki basık formlu beşik tonoz, dıştan düz örtüye dönüştürülmüştür (60. Şek.). Haznenin güney duvarı ortasına yaklaşık 0.40 m. x 0.40 m. ebatlarında bir gözetleme penceresi açılmıştır (367.Res.).

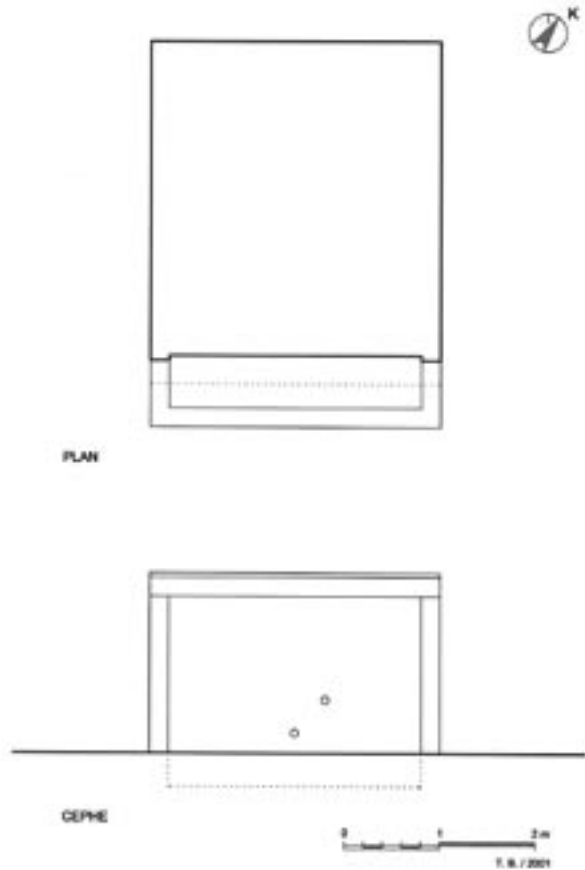

367. Resim: Derbendçik Çeşmesi, güneydoğudan genel görünüş

Malzeme ve Teknik: Çeşmede; kaba yonu, moloz ve kesme taş malzemeyle birlikte harç, demir ve kurşun kullanılmıştır.

Çeşme cephesi, bugün sıva tabakası altında kalmış kesme taş örgülüdür (367.Res.). Haznede kaba yonu ve moloz taş karışık olarak kullanılmıştır. Yalak kısmı düzgün yonu taş bloklardan meydana gelmektedir. Su haznesinin iç sıvasında Horasan harcı kullanılmıştır.

Su yalağındaki taş blokların birleşim yerlerinde, ters "U" biçimli demir kenetler görülmektedir. Söz konusu demir kenetler, taş yuvaları içerisine kurşun akıtılmak suretiyle sabitlenmişlerdir.

60. Şekil : Derbendçik Çeşmesi, Plân ve Cephe

Kitabe: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir belge bulunmamaktadır. Terk edilmiş eski Derbencik mevkiinde yer alan çeşmenin, tarihi cami ile yakın bir tarihte, 19. yüzyıl ortalarında inşa edildiği düşünülebilir.

Günümüzde halen, batısındaki dağ yamacında yer alan su kaynağından beslenen çeşme, tamamen çimento harcıyla sıvanmış ve haznenin kontrol penceresine, saç malzemedan yapılmış yeni bir kapak monte edilmiştir (367. Res.).

Çeşme çirkin bir şekilde sıvanmasına karşın, Derbencik mevkiinde günümüze ulaşabilen ve hâlen suyu akan bir yapıdır.

Dibekönü Sokağı Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu. : 33
Şekil : 61
Resim : 368 – 369
İnceleme Tarihi : Mart 2001

Yeri: İstiklal Mahallesi, Alâeddin Sokak No. 14'de bulunan evin, Dibekönü Sokağı bakan doğu cephesi üzerinde yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli köşe çeşmesi, iki sokağın kesiştiği küçük meydana nazır, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Çeşmenin asıl haliyle bağımsız olarak konumlandırıldığı ve doğu cephesine dahil olduğu tarihi konutun, çeşmenin üzerine sonradan inşa edildiği düşünülmektedir²⁴⁹ (368. Res.).

Tarihi konutun güney köşesine yakın vaziyette yer alan çeşme cephesi, 2.30 m. yüksekliğinde ve 2.57 m. genişliğinde olup, kareye yakın dikdörtgen bir görünüm sergiler (61. Şek.). Konutun zemin kat cephesi, çeşmeye koşut ve aynı nitelikteki duvar örgüsüyle güney kenara doğru yaklaşık 1.00 m. genişliğinde devam ettirilmiş ve güneydoğu köşede 0.30 m. genişliğinde, pahlı bir kenar oluşturulmuştur (368.-369.Res.).

Çeşme cephesi iki yanda, profilli başlık ve kaideleri bulunan pilastr görünümündeki kenar silmeleri ve yukarıda ince profilasyonlu bir saçak silmesiyle kuşatılmıştır (61.Şek./369.Res.). Cephe eteğinin orta kısmında, aynı kotta açılmış iki adet su çıkış deliği ile sol üst köşede bir "taşkan" deliği yer almaktadır.

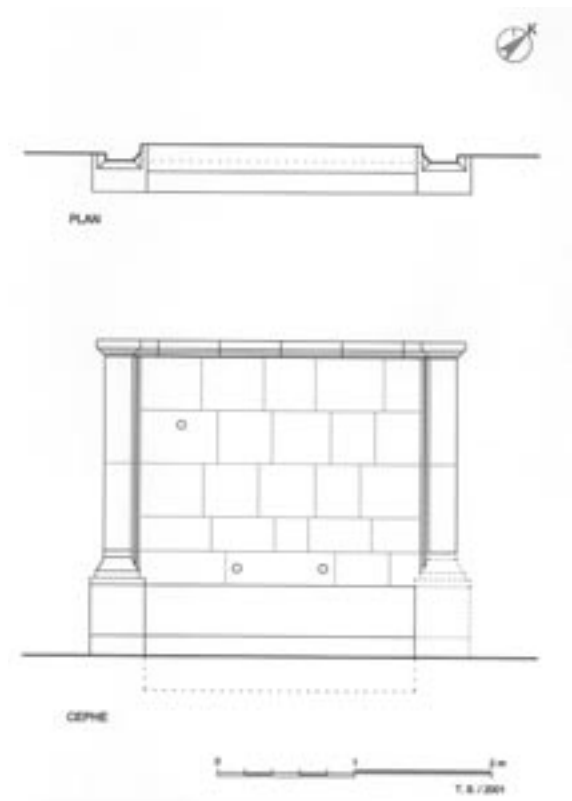
368. Resim: Dibekönü Sokağı Çeşmesi, genel görünüş

Su haznesi ve yalak, konutun inşası esnasında veya sonradan ortadan kaldırılmış olmalıdır²⁵⁰. Mevcut izlerden, su yalağının cephe boyunca uzandığı ve takriben 0.40 m. derinliğinde olduğu anlaşılmaktadır (369. Res.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin günümüze ulaşabilen ön cephesinde, düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır (369. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç harcına rastlanılır.

Süsleme: Çeşme cephesi, yanlarda pilastr görünümlü kenar silmeleri ve üstte profilasyonlu saçak silmesiyle hareketlendirilmiştir (369. Res.).

Kitabe: Çeşmeye ait kitabe bulunmamaktadır.

61. Şekil : Dibekönü Sokağı Çeşmesi, Plân ve Cephe

369. Resim: Dibeönü Sokağı Çeşmesi, cepheden görünüŧ

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:
Çeşmenin inŧa tarihi hakkında elimizde herhangi bir yazılı belge mevcut bulunmamakla birlikte, doğu cephesine dahil olduğu tescilli konutun 1875’de yapıldığı bilinmektedir²⁵¹. Kanaatimizce çeşme konuttan daha önce ancak ona yakın bir tarihte, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra inŧa edilmiştir.

Günümüzde tarihi konutun doğu cephe silueti içerisinde kaybolan çeşmenin, su yalağı ve

haznesi tamamen yok olmuŧ, kuzey köşedeki kenar silmesinin kaide kısmı kırılmıştır (368.Res.). Çeşme cephesi yakın tarihlerde, konutun restorasyonu ile birlikte elden geçirilmiş ve orijinaline uygun olmayan, çimento harçlı, kalın derz sıvası yapılmıştır (369. Res.).

Dibeönü Sokağı Çeşmesi düzgün kesme taŧ işçiliği ile dikkat çeken ve asıl haliyle tek cepheli-hazneli, bağımsız tipte inŧa edilmiş, 19. yüzyıl ortalarına ait bir köşe çeşmesidir.

Efe Hoca Sokağı Çeşmesi (Kevgirli Çeşme)

Kent Plânındaki Nu.	: 34
Şekil	: 62
Resim	: 370 – 372
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: İstiklâl Mahallesi'nde, Efe Hoca Sokağı ile Dibekönü Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli köşe çeşmesi, kuzeydoğudan güneybatıya doğru meyilli bir arazinin üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Kuzey ve doğu yönlerde uzanan, iki ayrı istinat duvarının birleştiği köşede konumlandırılmış çeşme, batı yönde Efe Hoca Sokağına cephelidir (370. Res.).

Prizmatik, yatay dikdörtgen bir kütle arz eden çeşme, 1.83 m. yüksekliğinde, 3.04 m. genişliğinde ve yaklaşık 0.66 m. derinliğindedir (62. Şek.).

Çeşme cephesi yarlarda, iç yüzeyleri profilendirilmiş kenar silmeleriyle kuşatılmış, ancak güney kenardaki silme kuşağı sonradan sıvanarak, tahrip edilmiştir. Saçak kısmı günümüze ulaşamayan çeşme cephesinin, sonradan ikinci bir ek bahçe duvarı ile yükseltildiği görülmektedir (370., 372.Res.). Gri mermerden, 0.67 m. x 0.88 m. ebatlarında, düşey dikdörtgen formlu, tek delikli ayna taşı, süsleme kompozisyonuyla dikkat çeker (62. Şek./371. Res.).

Orijinal su yalağının yerinde bugün, 0.52 m. genişliğinde ve 1.00 m. uzunluğunda betondan yapılmış muhdes bir su yalağı yer almaktadır (370.–371. Res.).

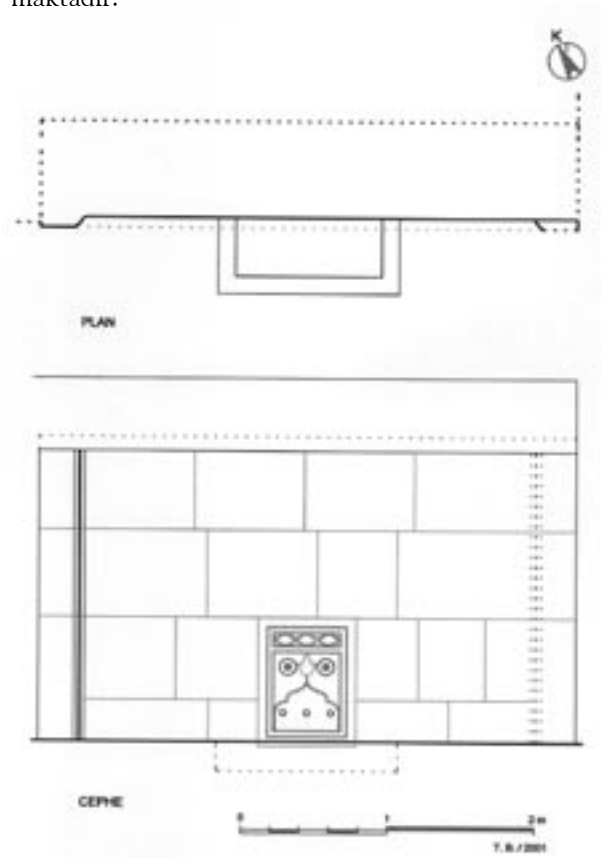
Malzeme ve Teknik: Çeşmede kesme, moloz taş ve mermer malzemeye birlikte kireç harcı kullanılmıştır.

Çeşme cephesi keme taş örgülü olup, ayna taşı gri mermer bloğundan biçimlendirilmiştir (370.–371. Res.). Çeşmenin sırt ve yan duvarlarında moloz ağırlıklı taş malzeme görülmektedir (372.Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzemeye olarak kireç harcı kullanılmıştır.

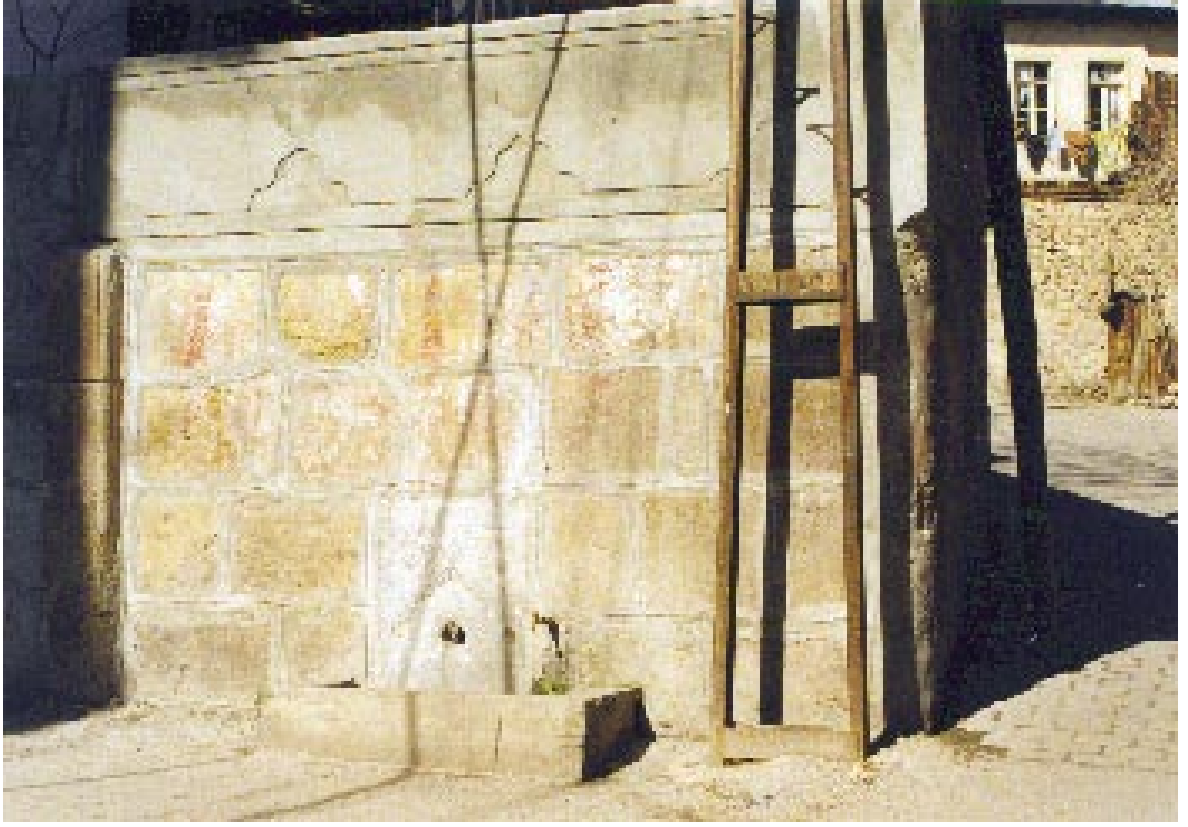
Süsleme: Çeşme cephesinde, iç yüzeyleri profilendirilmiş kenar silmelerinin yanında, ayna taşının süsleme kompozisyonu önemlidir.

Ayna taşının yekpare gri mermer yüzeyi, alçak oyma-kabartma tekniğinde yapılmış geometrik ve bitkisel motiflerle bezelidir²⁵² (371.Res.). Bezeme kompozisyonu; dilimlendirilmiş sivri tepelikli bir kemerin ucundan çıkan üç dilimli bir palmet ile kemerin iki üst köşesindeki rozetlerin üzerinden geçirilmiş üçlü yatay kartuş şeridinden oluşmaktadır. Kemerin sol üst köşesindeki rozet kabartması kısmen de olsa izlenebilirken, sağ köşedeki rozet silik vaziyettedir. Ayna taşı süslemesindeki dilimlendirilmiş sivri tepelikli kemer ve yatay kartuş şeridi, barok ayrıntılar olarak dikkat çekmektedir (62. Şek./371. Res.).

Kitabe: Çeşmeye ait kitabe bulunmamaktadır.

62. Şekil : Efe Hoca Sokağı Çeşmesi, Plân ve Cephe

370. Resim: Efe Hoca Sokağı Çeşmesi, cepheden görünüş

371. Resim: Efe Hoca Sokağı Çeşmesi, ayna taşı

372. Resim: Efe Hoca Sokağı Çeşmesi, doğrudan görüntü

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin inşa tarihi hakkında herhangi bir yazılı belge mevcut değildir. Günümüze özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde yitirerek gelebilen çeşmenin, ayna taşı süslemesindeki barok ayrıntılar dikkate alındığında, 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başları arasında inşa edildiği söylenebilir.

Çeşmenin saçak ve güney kenarındaki silme kuşağı yok olmuş, yan cepheleri ikinci bir ek bahçe duvarı ile yükseltilmiştir. Son yıllarda yapılan yenilemeler neticesinde mimari özelliklerini büyük ölçüde kaybeden çeşmenin, orijinal su yalağı

kaldırılarak, güney köşesi önüne bir elektrik direği dikilmiştir. Kesme taş örgülü çeşme cephesine, orijinaline uymayan kalın derz sıvası yapılmıştır. Günümüzde yer altı su şebekesine bağlı bir muslukla çeşmeye su verilerek, ön kısmına betondan küçük bir su yalağı yerleştirilmiştir (370.–371. Res.).

Efe Hoca Sokağı Çeşmesi, 18. yüzyıl başkent İstanbul çeşme ve sebillerinde benzer örneklerine sık rastladığımız tipteki ayna taşı süsleme kompozisyonuyla dikkat çeken, tek cepheli bir köşe çeşmesidir.

Hamidiye Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 35
Şekil	: 63
Resim	: 373 – 375
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Zafer Mahallesi, Birinci Sokak No. 50'deki konutun önünde, boş bir alanda yer almaktadır²⁵³.

Mimari: İki cepheli hazneli sokak çeşmesi, batıdan doğuya doğru meyilli arazinin üzerine yerleştirilerek, cepheleri doğu ve kuzey yönlerde düzenlenmiştir. Çeşmenin güneydoğu köşesinden başlayıp, kuzeybatı köşesine birleşen yaklaşık 1.50 m. yüksekliğinde bir çevre duvarı bulunmaktadır. Çeşme önünde, ters "L" plânlı bir açık alan oluşturan çevre duvarının içerisindeki ocak bakiyesi ile bugün yakınında, güneydoğu köşesinde yer alan büyük ebatlı dibek taşı, mevcut sokak çeşmesinin aynı zamanda bir "çamaşırhane (yunak) çeşmesi" olduğunu göstermektedir (373., 375. Res.).

Yatay dikdörtgen prizmatik bir kütle şeklindeki çeşmenin yüksekliği yaklaşık 2.50 m. olup, doğu cephesi 3.74 m. ve kuzey cephesi 2.96 m. genişliğindedir (63. Şek.).

Doğu yöndeki çeşme cephesi üzerinden içbükey profilli saçak silmesi geçirilmiştir. Ayna taşı, köşeleri dışbükey kavisli düşey dikdörtgen şeklinde, sathi çökertmeli bir yüzeyin ortasında açılmış tek delikten ibarettir. Cephenin güney köşesine yakın, üstte bir "taşkan" deliği yer alır (63.Şek./374. Res.).

Su yalağı, cephe önündeki moloz ve çöp yığınlarının altında kaybolmuştur.

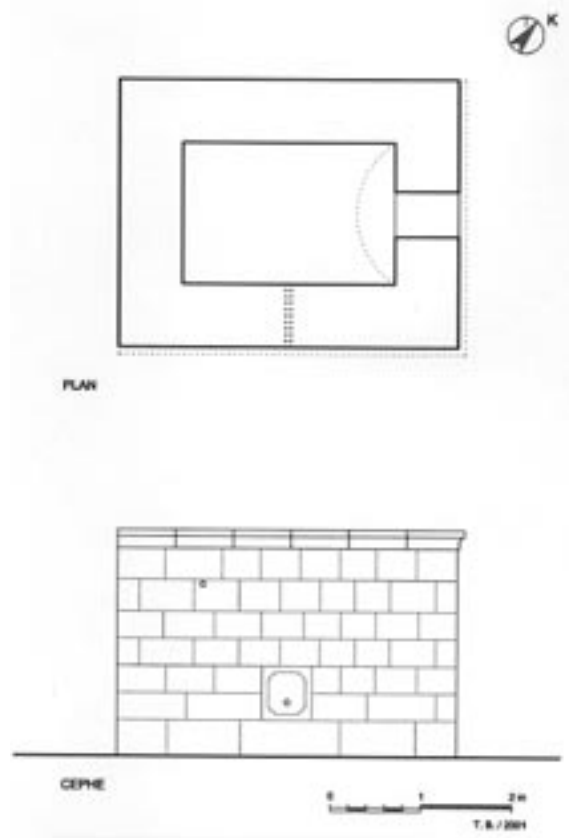

373. Resim: Hamidiye Çeşmesi, kuzeydoğudan genel görünüş

Kuzey cephenin üzerinde içbükey profilli saçak silmesinin devam ettirildiği görülmektedir. Cephe önünde, yandaki konut sakinleri tarafından yığılmış odun ve ağaç dalları bulunduğu, cephe yüzeyinin tamamını görmek mümkün olmamıştır²⁵⁴ (373.Res.). Kuzey cephenin üst kısmında, gözetleme penceresi yer almaktadır. Düşey dikdörtgen formlu ayna taşı, yuvarlak bir sathi çökertmenin merkezinde açılmış tek deliklidir.

Kuzey cephe önünde yer alan su yalağı, moloz yığınlarının altında kaybolmuştur.

Su haznesi kuzey-güney doğrultusunda beşik tonozla örtülerek, dıştan düz örtüyle kapatılmıştır. Üst örtünün güneybatı köşesine yakın yerinde gözetleme penceresi açılmıştır (63. Şek./375. Res.).

63. Şekil : Hamidiye Çeşmesi, Plân ve Cephe

374. Resim: Hamidiye Çeşmesi, doğu cephe

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme, kaba yonu ve moloz taş malzemeyle birlikte harç kullanılmıştır.

Doğu ve kuzey yönlerdeki çeşme cepheleri kesme taş örgülüdür (374. Res.). Su haznesinde kaba yonu ve moloz karışımı taş örgüler görülmektedir (375. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç harcı kullanılmış ve su haznesi içten Horasan harcıyla sıvanmıştır.

Süsleme: Çeşmenin önemli süsleme özellikleri bulunmamaktadır. Çeşme cephelerinin üzerindeki içbükey profilli saçak silmeleri ile doğu cephede köşeleri dışbükey kavisli düşey dikdörtgen;

kuzey cephede ise ortası yuvarlak şeklinde sathi çökertmeli ayna taşları dikkat çeken dekoratif öğelerdir (63. Şek./374. Res.).

Kitabe: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Çeşmenin inşa tarihi ile ilgili elimizde herhangi bir yazılı belge mevcut değildir. Köşe silmeleri bulunmayan, kesme taş örgülü çeşme cepheleri üzerinden geçirilmiş içbükey profilli bir saçak silmesi ile düzenlenen masif görünümlü tasarımı, kent merkezinde 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen diğer çeşmelere benzemektedir. Buradan yola çıkıldığında, Hamidiye Çeşmesi'nin 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği söylenebilir.

Günümüzde, doğu cephenin etek kısmı ile kuzey cephenin tamamı moloz yığınlarıyla kaplıdır (373.–374. Res.). Su haznesinin güneybatı köşesinde yıkılmalar meydana gelmiştir (375. Res.). Çeşme üst örtüsüne betonarme tabliye yapılmıştır. Çamaşırhane çevre duvarı ve müstemilatı ise harap vaziyettedir (373. Res.).

Hamidiye Çeşmesi, iki cepheli hazneli tipte inşa edilmiş, çamaşırhane müstemilatına sahip bir Cumhuriyet Dönemi çeşmesidir.

375. Resim: Hamidiye Çeşmesi, güneybatıdan görünüş

Kalekapısı Sokağı Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu. : 36
Şekil : 64
Resim : 376 – 377
İnceleme Tarihi : Mart 2001

Yeri: Zafer Mahallesi, Kalekapısı Sokak No. 13'deki konutun bahçe duvarı köşesinde yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli köşe çeşmesi, güneyden kuzeye doğru sert eğimle alçalan arazinin üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Batıda Kalekapısı Sokağına paralel ve koşut cepheli olan çeşmenin, güneyinde de tali bir sokak yokuşu, doğu istikametinde yükselmektedir (376. Res.).

Çeşmenin yatay prizmatik dikdörtgen kütlesi üzerine, muhdes bir kırma çatı oturtulmuştur. 2.50m. x 2.55 m. ölçülerinde, kareye yakın dikdörtgen plânlı çeşme, yaklaşık 1.90 m. yüksekliğindedir (64. Şek.).

Çeşme cephesi, kesme taş örgülü düz bir duvar halinde olup, üzerinden içbükey profilli saçak silmesi geçirilmiştir (376. Res.). Cephe üzerinde, 0.30 m. x 0.57 m. ebatlarındaki, mermer kitabe panosu yer alır (377. Res.). Cephe eteğinin ortasında ve bunun kuzeyinde 0.08 m. çapında iki delik bulunmaktadır. Güney köşenin, yol kaplaması altında kısmen gömülmesinden ötürü burada delik olup olmadığı tespit edilememektedir. Günümüzde kitabe panosunun sol alt köşesine, yeni bir musluk monte edilmiştir (64. Şek./376. Res.).

Bugünkü betonarme su yalağı, 0.43 m. genişliğinde ve 0.80 m. uzunluğundadır (64. Şek./376. Res.).

Su haznesini kapatan kuzey-güney doğrultusundaki beşik tonoz, dışarıda düz örtüye dönüştürülmüştür. Bugünkü dört omuzlu ahşap kırma çatısı Marsilya tipi kiremitle kaplıdır (64.Şek./376. Res.).

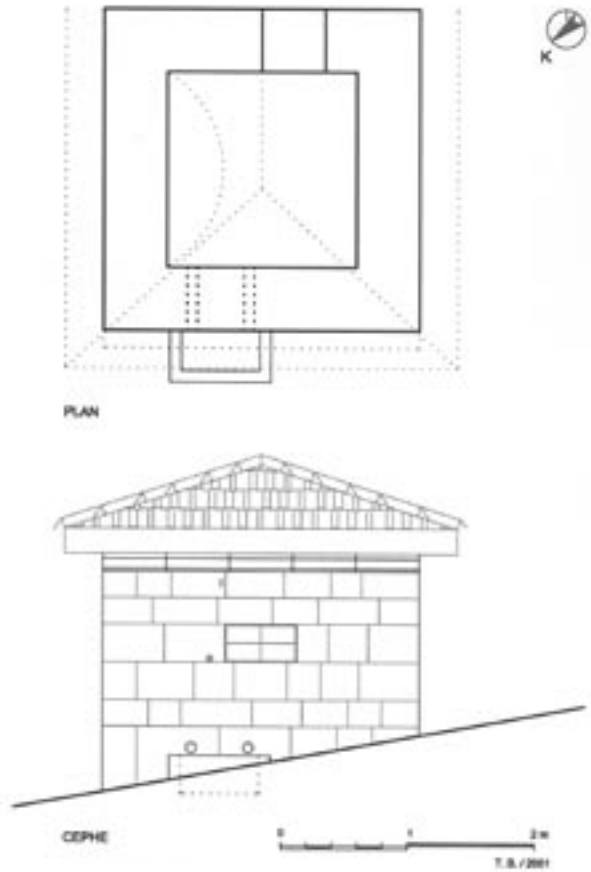
Malzeme ve Teknik: Çeşmenin yapımında kesme, kaba yonu ve moloz taş malzemeyle birlikte harç kullanılmıştır.

Çeşme cephesi kesme taş örgülüdür (376.Res.). Dış cepheleri sıvalı olan su haznesinde, köşelerde kaba yonu, orta kısımlarda ise moloz

taş malzeme görülmektedir. Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç ve su haznesinde sıva olarak Horasan harcı kullanılmıştır.

Süsleme: Çeşmenin, içbükey profilli saçak silmesi haricinde, günümüze ulaşabilen herhangi bir dekoratif ögesi bulunmamaktadır.

Kitabe: Çeşmenin beyaz mermer pano üzerine yazılmış, iki sütun ve iki satırdan meydana gelen kitabesi, günümüzde okunamayacak derecede tahrip olmuştur (377.Res.).

64. Şekil : Kalekapısı Sokağı Çeşmesi, Plân ve Cephe

376. Resim: Kalekapısı Sokağı Çeşmesi, genel görünüş

377. Resim: Kalekapısı Sokağı Çeşmesi, kitabe

Tarikhlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Çeşme kitabesinin sol alt köşesinde ilk üç hanesi belirlenebilen, ancak son rakamı silik bir tarih ibaresi geçmektedir. Tarihin ilk üç hanesi 133 son rakamı ise 4'e benzemektedir (377. Res.). Buna göre çeşme, 1910'lu yıllarda [H.133(4) / M.191(6)] inşa edilmiştir.

Onarım sonrasında çeşmenin özgün şekli büyük ölçüde değiştirilmiştir. Günümüzde üzerine dört omuzlu bir kırma çatı yerleştirilmiş, yan cepheleri sıva ile kaplanarak, çeşme cephesine orijinaline uygun olmayan kalın bir derz sıvası yapılmıştır. Zamanla yükselen yol kotu ve dolayısıyla kaybolan orijinal su yalağının yerini bugün, betondan küçük bir su yalağı almıştır. Çeşmeye yer altı su şebekesine bağlı bir musluk takılmıştır (376.Res.).

Kalekapısı Sokağı Çeşmesi, Beypazarı kent merkezinde kitabesi mevcut olan, bir başka tek cepheli-hazneli köşe çeşmesidir.

Kimya Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu. : 37
Şekil : 65
Resim : 378 – 379
İnceleme Tarihi : Mart 2001

Yeri: İlçe merkezinin 3 km. kadar kuzeydoğusunda, Derbendçik yolunun batı kenarında yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli bağımsız çeşme, batıdan doğuya doğru alçalan tepe yamacı üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş ve sırt kısmı batıda yamaç eğimine yaslandırılmıştır (378. Res.).

Yatay dikdörtgen prizmatik bir kütleye sahip çeşmenin yüksekliği 1.60 m., genişliği 2.85 m. ve derinliği 2.20 m.'dir (65. Şek.).

Doğuya bakan çeşme cephesinin iki köşesine, birer adet süslemesiz sekizgen kabara yerleştirilmiştir. Çeşme cephesi üzerindeki içbükey profilli saçak silmesi, kuzey ve güney cephelerde de dolasmaktadır (65. Şek./378. Res.). Su yalağına yakın yerleştirilmiş ayna taşı; iki üst köşesi içbükey kavisi, düşey dikdörtgen şeklinde sathi olarak çöktürülmüş bir yüzeyin ortasındaki tek delikten ibarettir (379. Res.). Çeşmenin güney köşesine yakın, zeminden yaklaşık 0.50 m. yükseklikte açılmış "taşkan" deliği bulunmaktadır. Saçak silmesine bitişik vaziyette, 0.53 m. x 0.38 m. ebatlarında bir kitabe panosu yer almaktadır. Kitabe panosunun güney alt köşesine bitişik, 0.28 m. x 0.33 m. ebatlarındaki kareye yakın dikdörtgen bir taşın yüzeyinde, madalyon içerisine alınmış ikinci bir küçük yazıt görülmektedir (379. Res.). Ancak her ikisinin yüzeyi de çok aşınmış ve yazıları büyük oranda silinmiştir. Kitabe panosunun altında kalan boşluk ve çevresindeki tamir izleri, mevcut kitabenin başka bir yapıdan nakledildiğini veya onarımında orijinalinin sökülerek, yerine bugünkünün yerleştirildiğini düşündürmektedir (379. Res.).

Çeşme cephesi önünde bugün, 0.62 m. genişliğinde ve 0.40 m. derinliğinde boydan boya uzanan, beton bir su yalağı yer almaktadır (65.Şek./378. Res.)

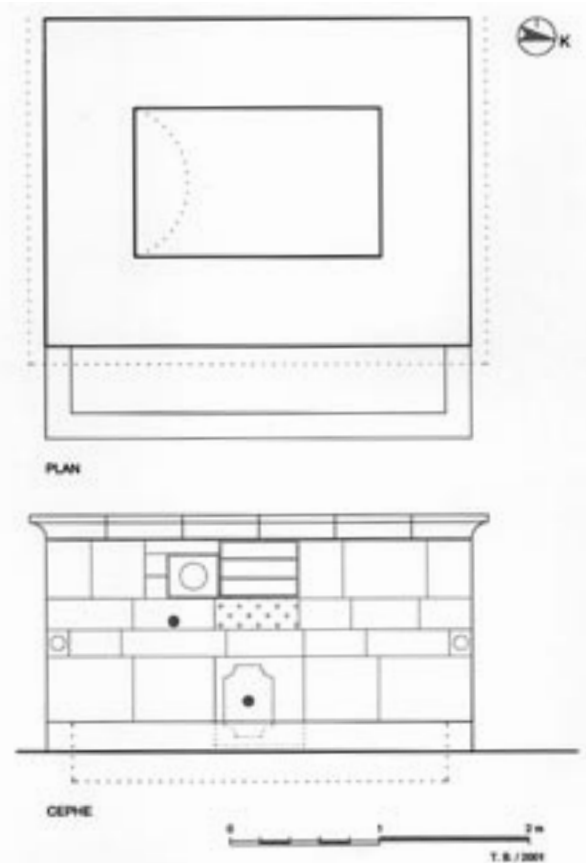
Su haznesi, kuzey-güney doğrultusunda, basık formu bir beşik tonozla kapatılarak, dıştan düz örtüye dönüştürülmüştür. Üst örtünün

ortasında, sonradan betonla kapatılmış gözetleme kapağı yer alır (65. Şek./378. Res.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme ve moloz taş malzemeyle birlikte harç kullanılmıştır.

Cephe duvarları kesme taş örgülüdür (378. Res.). Onarımlar sonrasında tamamen kapalı hale dönüştürülen su haznesinde ve üst örtüsünde moloz taş kullanılmıştır. Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç harcı görülmektedir.

Süsleme: Çeşme cephesinde, iki köşede yer alan yüzeyi süslemesiz sekizgen kabalar ile içbükey profilli saçak silmesi dikkat çeken dekoratif öğelerdir (378. Res./65.Şek.).

65. Şekil : Kimya Çeşmesi, Plân ve Cephe

378. Resim: Kimya Çeşmesi, güneydoğudan genel görünüş

379. Resim: Kimya Çeşmesi, kitabe ve ayna taşı

Kitabe: Çeşme cephesindeki her iki kitabenin de yüzeyi doğa tahribatıyla aşınarak, yazıları büyük oranda silindiğinden okunmaları mümkün olmamıştır (379. Res.).

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin inşa tarihi, mevcut kitabelerinden öğrenilememektedir. Kimya Çeşmesi'nin, 19. yüzyıl dolaylarına tarihlendirdiğimiz, kentteki diğer tek cepheli hazneli çeşmeler ile benzer yapısal özellikler taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, 19. yüzyıl ortalarında inşa edildiği söylenebilir.

Çeşme cephesinde, özellikle kitabe panosunun çevresinde tamir izleri saptanabilmektedir (379.Res.). Farklı ebatlardaki kesme taş bloklar ile dolgu taşları eski bir onarıma işaret etmektedir. Çeşmenin kuzey duvarında sıva, güney duvarında ise derz ıslahı yapılmıştır. Günümüzde su yalağı betonarme olarak yenilenmiş ve üst örtüsüne şap betonu atılarak, gözetleme kapağı beton bir kütleyle kapatılmıştır (378. Res.).

Kimya Çeşmesi, Derbendçik mevkiinin girişinde bir yol çeşmesi olarak inşa edilmiş, tek cepheli hazneli-bağımsız tipte, kitabesi mevcut bir başka örnektir.

Mescit Sokak (Hıdırlık) Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 38
Şekil	: 66
Resim	: 380
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Kurtuluş Mahallesi, Mescit Sokak No. 12-A'daki konutun yaklaşık 5.00 m. kadar kuzeyinde yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli sokak çeşmesi, batıdan doğuya doğru sert eğimle alçalan arazinin üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Çeşme cephesi, Mescit Sokak üzerinden batıya doğru tırmanan merdivenli yolun güneyinde, küçük bir boş alana yöneltilmiştir (380.Res.).

Yatay prizmatik, dikdörtgen bir kütleden meydana gelen çeşmenin yüksekliği 2.10 m., genişliği 3.50 m. ve derinliği 3.67 m. ölçülerindedir (66. Şek.).

Çeşme cephesinin iki yanında düz kenar silme kuşakları uzanmaktadır. Cephe yüzeyinin üst kısmında, ortadaki bir taşın üzerine tarih yazılmıştır. Cephenin alt kısmında bir su çıkışı deliği ile bunun kuzeyinde aynı kotta açılmış bir "tahliye" deliği yer almaktadır. Taşkan deliği saçağa yakın tutulmuştur (66. Şek./380. Res.).

Bugünkü betonarme su yalağı, 0.65 m. genişliğinde ve 2.61 m. uzunluğunda olup, güney köşesi kırkır (380. Res.).

Su haznesi kuzey-güney doğrultusunda beşik tonozla örtülmüş ve üzerine sonradan betonarme tabliye yapılmıştır. Üst örtünün ortasında gözetleme kapağı yer alır.

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme, kaba yonu ve moloz taş malzemeyle birlikte harç kullanılmıştır.

Çeşme cephesi düzgün kesme taş örgülüdür. Su haznesinde kaba yonu ve moloz karışımı taş örgüler görülmektedir (380. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmış ve su haznesi içten Horasan harcıyla sıvanmıştır.

Süsleme: Çeşmede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Kitabe: Çeşme cephesi üzerine yeni rakamlarla "1961" tarihi kazınmıştır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin ön cephesi üzerinde geçen 1961 tarihinin bir onarımı belgelemek için kazındığı, mevcut

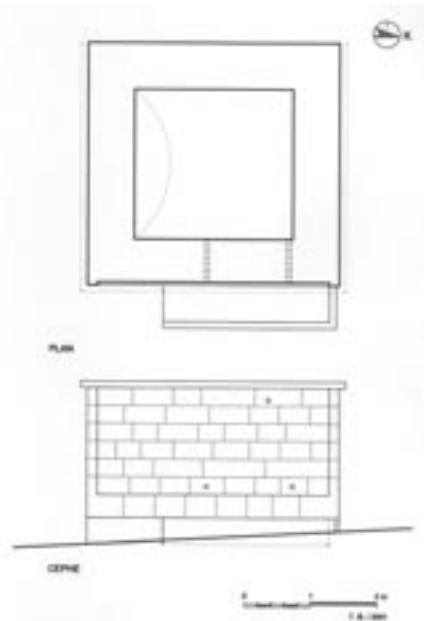

380. Resim: Mescit Sokak Çeşmesi, genel görünüş

çeşmenin ise 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği düşünülmektedir. Masif cephe düzeniyle de, kent merkezinde yer alan Cumhuriyet Dönemi sokak çeşmeleriyle benzer bir tasarım ortaya koymaktadır.

Günümüzde bakımsız vaziyette bulunan çeşmenin üzerine, yakınındaki konut sakinleri tarafından çirkin bir baraka -gecekondu- yerleştirilmiştir. Çeşmenin su yalağı sonradan betonarmeye çevrilmiş ve üst örtüye beton tabliye yapılmıştır. Saçak silmesi tabliye betonun dökümü esnasında sökülmüş olmalıdır (380. Res.).

Mescit Sokak Çeşmesi, Beypazarı kent merkezinde yer alan bir diğer Cumhuriyet dönemi sokak çeşmesidir.

66. Şekil : Mescit Sokak Çeşmesi, Plân ve Cephe

Olukbaşı Sokağı (Keleşlerin) Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 39
Şekil	: 67
Resim	: 381 – 382
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Rüstempaşa Mahallesi, Olukbaşı Sokağı No. 46'da bulunan Keleşzade Konağı'nın, 10 m. kadar kuzeybatısında yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli duvar çeşmesi, batıdan doğuya doğru sert eğimle alçalan arazi üzerindeki kuru taş örgülü istinat duvarına koşut, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir²⁵⁵. İstinat duvarının üst kotunda Dağ Salı Sokak uzanmakta, alt kotta ise çeşmenin cepheli olduğu Olukbaşı Sokağı, doğu yönünde kıvrılan dar bir yokuş halinde alçalarak devam etmektedir.

Yatay dikdörtgen formlu çeşme cephesi, yaklaşık 2.68 m. yüksekliğinde ve 3.15 m. genişliğinde olup, sırt kısmı duvar içerisine alınmıştır (67. Şek./ 381. Res.).

Çeşme cephesi, iki yandaki düz kenar silmelerinin üzerinde, köşelerden dışa taşkın, içbükey ve dışbükey profilli bir saçak silmesi ile nihayetlendirilmiştir. Düz kenar silmelerinin alt kısımlarında, birer kaideyi andıran profilasyonlu ayaklar görülmektedir (382. Res.). Kuzey köşedeki ayak kırılmıştır. Saçak silmesinin üzerinde, öne eğimli, betonarme bir sundurma bulunmaktadır. Ayna taşı, bir gülbezek kabartmasının merkezinde açılmış tek delikden ibaret olup, iki yanında, 0.10 m kadar düşük kotta açılmış tâli delikler yer alır. Çeşme cephesinin dört köşesine, ortadaki gülbezek kabartmasının birer çeyrek dilimi yerleştirilmiştir (67. Şek./381.–382. Res.).

Cephe önünde boydan boya uzanan, 0.62m. genişliğinde ve 0.42 m. yüksekliğindeki su yalağı bulunmaktadır. Su yalağının ön cephesi, 0.16 m. kalınlığındaki kesme taş blokların birbirlerine demir kenetlerle bağlanmasından meydana getirilmiştir (67. Şek./381. Res.).

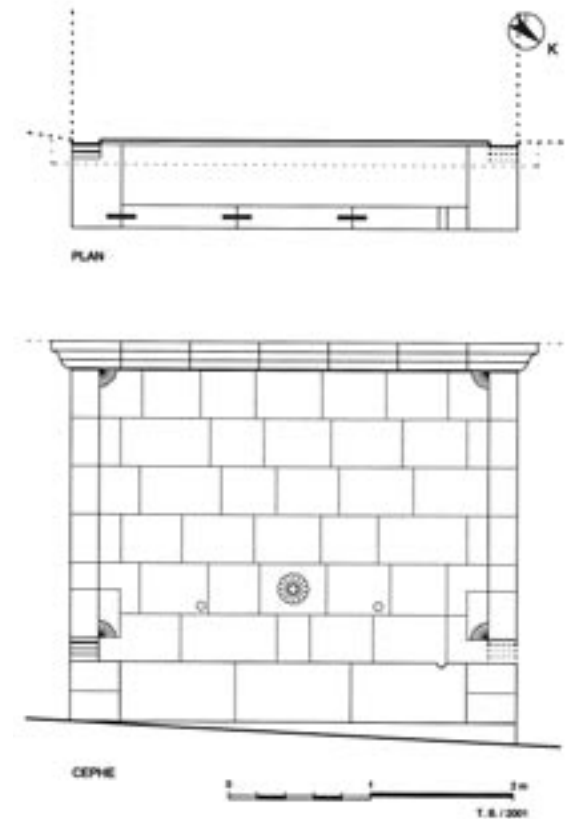
Malzeme ve Teknik: Çeşmede kesme taş malzemeye birlikte kireç harcı, demir ve kurşun kullanılmıştır.

Çeşme cephesi ve önündeki su yalağı düzgün kesme taş işçiliği sergilemektedir (381. Res.). Taş

örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır. Su yalağının ön cephesini oluşturan kesme taş blokların birbirlerine, üst yüzeylerindeki ters “U” biçimli demir kenetlerle bağlandıkları görülmektedir (67. Şek.). Demir kenetler, taş yuvalarının içerisine kurşun akıtılmak suretiyle sabitlenmişlerdir.

Süsleme: Çeşme cephesi, iki yanda düz kenar silmeleri ile yukarıda içbükey ve dışbükey profilli bir saçak silmesiyle kuşatılmıştır. Düz kenar silmelerinin alt kısımlarındaki kaide görünümü ayaklar dikkat çekmektedir (381.–382. Res.).

Ayna taşının onaltı dilimli gülbezek kabartması ve çeşme cephesinin dört köşesine yerleştirilmiş, birer yelpaze şeklindeki altı dilimli

67. Şekil : Olukbaşı Sokağı Çeşmesi, Plân ve Cephe

381. Resim: Olukbaşı Sokağı Çeşmesi, cepheden görünüş

382. Resim: Olukbaşı Sokağı Çeşmesi, cephenin güney alt köşesinden detay

çeyrek gülbezekler, dikkat çeken bir diğer süsleme kompozisyonudur (67. Şek./382. Res.).

Kitabe: Çeşmenin kitabesi yoktur.

Tarhlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Çeşmenin inşa tarihiyle ilgili herhangi bir yazılı belge bulunmamakla birlikte, cephe düzeni bakımından 19. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş diğer örneklerle benzetilmektedir. Çeşmenin, Keleşzadeler tarafından, hemen yanı başındaki konakla birlikte veya biraz daha geç bir tarihte, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa ettirildiği düşünülmektedir.

Günümüzde suyu akmayan çeşmeye, betonarmeden öne eğimli bir sundurma saçak yapılmıştır. Kuzey köşedeki düz kenar silmesinin profilasyonlu ayağı kırılmıştır. Orijinal mimari özelliklerini büyük oranda koruyabilen çeşmenin, daha önce herhangi bir onarım geçirmediği anlaşılmaktadır (381. Res.).

Olukbaşı Sokağı Çeşmesi, tek cepheli duvar çeşmeleri arasında gülbezek kabartmalı süsleme kompozisyonuyla dikkat çeker.

Soğuk Çeşme

Kent Plânındaki Nu.	: 40
Şekil	: 68
Resim	: 383 – 384
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Zafer Mahallesi, Kalekapısı mevkiinde, Çayırloğlu İlköğretim Okulunun karşısında yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli bağımsız çeşme, güneyden kuzeye doğru alçalan eğimli arazinin üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir.

Prizmatik, yatay dikdörtgen bir kütleden meydana gelen çeşmenin üzerine, dört omuzlu muhdes bir kırma çatı oturtulmuştur (383. Res.). 2.35 m. yüksekliğinde, 4.10 m. genişliğinde ve 2.65 m. derinliğindeki çeşmenin batı cephesi, yükseltilmiş yol kotunun altında kısmen gömük kalmıştır (68.Şek./383. Res.).

Batıya bakan çeşme cephesi üzerinden geçirilmiş içbükey-dışbükey profilli saçak silmesi, kuzey cephe üzerinde de devam ettirilmiştir. Düz cephe sathının güney köşesine yakın, büyük gri taş bloğunun üzerine bir su çıkış deliği açılmıştır (68.Şek./383. Res.).

Su yalağı dolguyla yükseltilmiş olan, parke taşı kaplı yol kaplamasının altında kaybolmuştur (383.Res.).

Su haznesi kuzey-güney doğrultusunda beşik tonoz örtülüdür. Kuzey duvarı üzerinde, 0.50 m. x 0.50 m. ebatlarında bir gözetleme penceresi açılmıştır (68. Şek.). Gözetleme penceresi demir kapalıdır.

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme, kaba yonu ve moloz taş malzemeyle birlikte harç ve demir kullanılmıştır.

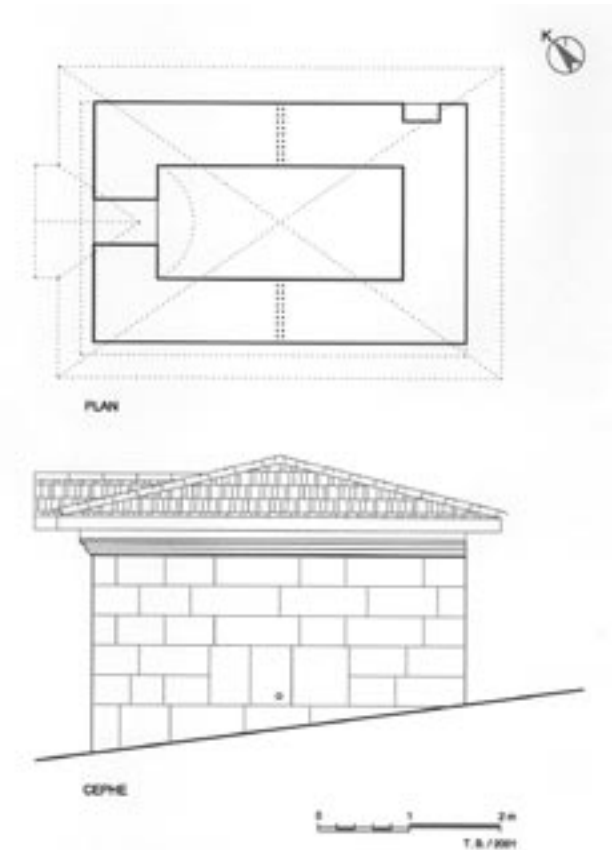
Kuzey ve batı cepheleri tamamen kesme taş örgülü olup, güney ve doğu cephelerinde kaba yonu ve moloz karışımı taş örgüler izlenmektedir (383.–384. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme, su haznesinde ise sıva olarak Horasan harcı kullanılmıştır. Gözetleme kapağı demirdendir.

Süsleme: Çeşmenin kuzey ve batı cepheleri üzerinden geçirilmiş içbükey-dışbükey profilli

saçak silmesi dışında herhangi bir dekoratif ögesi bulunmamaktadır (68. Şek./383. Res.).

Kitabe: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe mevcut değildir.

Tarhlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin inşa tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır. Çeşmenin süslemesiz, sâde bir görünüm sergileyen cephelerinde kesme, kaba yonu ve moloz türlerindeki taş malzemenin gelişi güzel kullanımı, Beypazarı'ndaki diğer 19. yüzyıl çeşmelerinden farklı bir yapısal özellik olarak dikkat çekmektedir. Çeşmenin söz konusu basit işçiliği daha geç tarihlerde, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başları arasında inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

68. Şekil : Soğuk Çeşme, Plân ve Cephe

383. Resim: Soğuk Çeşme, kuzeybatıdan genel görünüş

384. Resim: Soğuk Çeşme, güneydoğudan görünüş

Tarihi çeşme, çeşitli onarım ve yenilemeler neticesinde özgün yapısal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Günümüzde su yalağı ile birlikte, çeşme cephesinin etek kısımları yol kaplamasının altında kalmıştır. Taş örgüler arasında derz ıslahı yapılmış ve üst örtüsüne tabliye betonu atılarak, üzeri oluklu kiremit kaplı muhdes bir kırma çatıyla kapatılmıştır (383. Res.). Beypazarı Belediyesi tarafından çeşmenin su haznesine, yer altı su şebekesine bağlı bir boru hattı ve güneydoğu köşeye yerleştirilmiş vana bağlantısıyla su verilmek istenmiş, ancak bugün çalışır hale getirilememiştir (384. Res.).

Soğuk Çeşme, tarihi konut yerleşimi içerisinde, basit işçilik ve malzemeyle inşa edilmiş, tek cepheli hazneli tipteki bağımsız bir sokak çeşmesidir.

Yeni Birinci Sokak Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 41
Şekil	: 69
Resim	: 385
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Zafer Mahallesi Yeni Birinci Sokak No. 14'deki konutun kuzeyinde, bir sokak arasında yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli hazneli sokak çeşmesi, batıdan doğuya doğru meyilli bir arazinin üzerine, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Çeşme cephesi doğu yönde sokak arasına cephelidir.

Yatay prizmatik dikdörtgen bir kütleyle sahip çeşme, 2.38 m. yüksekliğinde, 3.20 m. genişliğinde ve 3.50 m. derinliğindedir (69. Şek.).

Çeşme cephesinin iki yanında düz kenar silme kuşakları uzanmaktadır. Cephe ortasına yerleştirilmiş, 0.21 m. x 0.18 m. ebatlarındaki mermer taşın üzerinde tarih geçmektedir. Masif görünümlü cephenin etek kısmı ortasında bir su çıkış deliği ile yukarıda, kuzey köşesine yakın tutulmuş bir "taşkan" deliği yer almaktadır (69. Şek./385. Res.).

Su yalağı, beton zemin kaplamasının altında yok olmuştur (385. Res.).

Su haznesinin üst örtüsü, 0.13 m. kalınlığındaki beton tabliyeyle kaplanmıştır (385. Res.). Üst örtünün ortasında, yüzeyi sıvalı vaziyette bir gözetleme kapağı yer alır.

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme, kaba yonu, moloz taş ve harç malzemesi kullanılmıştır.

Çeşme cephesi düzgün kesme taş örgülüdür. Su haznesinde, kaba yonu ve moloz taşın karışık olarak kullanıldığı görülmektedir (385. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç harcı kullanılmıştır.

Süsleme: Çeşme cephesi iki yanda düz kenar silmeleriyle hareketlendirilmiş olup, bunun dışında herhangi bir süsleme yapılmamıştır (69. Şek./385. Res.).

Kitabe: Cephe ortasına yerleştirilmiş küçük mermer taşın yüzeyine yeni rakamlarla "1950" tarihi kazınmıştır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin inşa tarihi, cephe ortasındaki yazıtına göre 1950'dir. Eski adıyla "Hamidiye" Mahallesi"

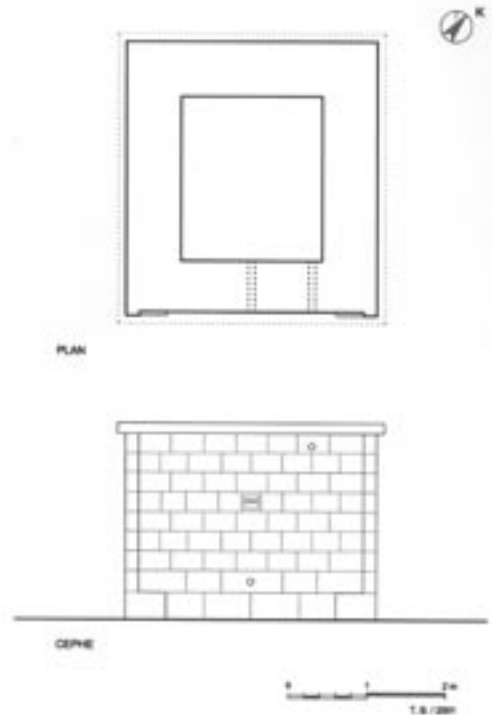

385. Resim: Yeni Birinci Sokak Çeşmesi genel görünüş

olarak bilinen mevkide yer alan çeşmenin, kesme taş örgülü masif cephe düzenlemesi, yine bu mevkide rastladığımız diğer 20. yüzyıl çeşmelerine benzemektedir. Dolayısıyla yazıtta geçen 1950 yılı, çeşmenin inşa tarihi için uygun düşmektedir.

Günümüzde tâli bir sokak arasında kalan çeşmenin su yalağı betonla kapatılarak, önündeki boş alan araba garajına dönüştürülmüştür. Çeşme cephesi üzerinde yer alması gereken saçak silmesinin, betonarme tabliyenin yapımı esnasında söküldüğü anlaşılmaktadır (385. Res.).

Yeni Birinci Sokak Çeşmesi, masif cephe düzenine sahip bir diğer Cumhuriyet dönemi sokak çeşmesidir.

69. Şekil : Yeni Birinci Sokak Çeşmesi, Plân ve Cephe

Yenice Sokağı Çeşmesi

Kent Plânındaki Nu.	: 42
Şekil	: 70
Resim	: 386
İnceleme Tarihi	: Mart 2001

Yeri: Cumhuriyet Mahallesi Yenice Sokağı No. 19'da bulunan konutun, kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır.

Mimari: İki cepheli hazneli köşe çeşmesi, batıdan doğuya doğru meyilli arazi üzerine yerleştirilmiştir. Doğu yüzü sokak arasına cepheli iken, kuzey yüzü sokak yokuşuna paraleldir. Güney ve batı cepheleri sonradan inşa edilmiş konutla bitişik vaziyettedir (386. Res.).

Prizmatik dikdörtgen bir kütleyle sahip çeşmenin yüksekliği yaklaşık 2.71 m. olup, doğu kenarı 3.70 m. ve kuzey kenarı 4.31 m. genişliğindedir (70. Şek.).

Doğu cephesi, içbükey ve dışbükey profilli silme kuşağıyla çerçevelenmiştir. Cephe eteğinin ortasında, su yalağına yakın yerleştirilmiş 0.40 m. x 0.44 m. ebatlarındaki tek delikli ayna taşı, piramidal küçük bir tabla halinde dışarıya çıkıntılıdır (70.Şek./386.Res.).

Doğu yöndeki su yalağı, 0.44 m. x 1.38 m. ölçülerinde dikdörtgen plânlı olup, 0.40 m. derinliğindedir (70. Şek.).

Kuzey cephesi, yol kotunun yükseltilmesi sebebiyle kısmen gömük kalmıştır. Yanlardan düz kenar silmeleriyle kuşatılan kuzey cephenin üzerinde, içbükey profilli saçak frizi uzanmaktadır. Ayna taşı, su yalağıyla birlikte yol döşemesi altında kaybolmuştur (386. Res.).

Su haznesi, doğu-batı doğrultusunda uzanan beşik tonozla örtülü olup, dıştan düz örtüye çevrilmiştir (70. Şek.). Haznenin sonradan, basit bir çatı şeklinde oluklu çinko levhalarla kaplandığı görülmektedir (386. Res.).

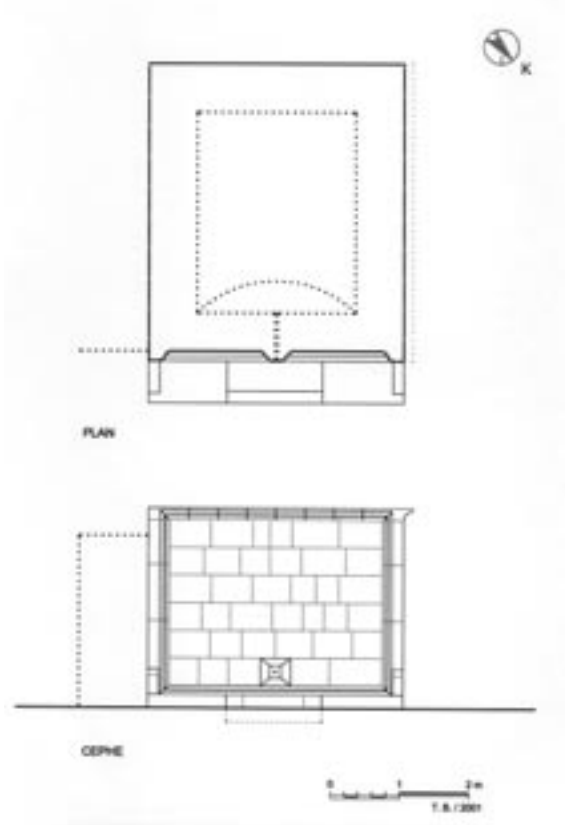
Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme ve moloz taşla birlikte, bağlayıcı malzeme olarak harç kullanılmıştır.

Kuzey ve doğu cepheleri düzgün kesme taş işçiliği sergiler (386. Res.). Su haznesi ve üst örtüsü moloz taş örgülüdür. Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı, su haznesinde ise sıva malzemesi olarak Horasan harcı kullanılmıştır.

Süsleme: Çeşmenin özellikle doğu cephesinde görülen, içbükey-dışbükey profilli silme kuşakları ile piramidal çıkıntılı ayna taşı dikkat çekmektedir (70. Şek./ 386. Res.)

Kitabe: Çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşmenin inşa tarihi hakkında elimizde herhangi

70. Şekil : Yenice Sokağı Çeşmesi, Plân ve Cephe

386. Resim: Yenice Sokağı Çeşmesi, genel görünüş

bir yazılı belge mevcut değildir. Eski kent dokusu içerisinde yer alan çeşmenin cephe düzeni ve kesme taş işçiliği göz önünde bulundurulduğunda, inşa tarihi olarak 19. yüzyıl sonları düşünülmektedir.

Günümüzde suyu bulunmayan çeşmenin kuzey cephesi, yol kotunun dolguyla yükseltilmesi sonucunda gömük kalmış ve bu cephedeki ayna taşı ve su yalağı yok edilmiştir. Çeşmenin korunmasına veya işlevini sürdürmesine yönelik herhangi bir

onarım yapılmamış, sadece üst örtü döşemesinin seçim yapmasından ötürü üzeri çinko levhalarla kaplı, az eğimli bir ahşap çatıyla kapatılmıştır (386.Res.).

Yenice Sokağı Çeşmesi, kent merkezindeki köşe çeşmeleri içerisinde iki cepheli ve hazneli tasarımı ile farklılık gösteren bir 19 yüzyıl çeşmesidir.

Karaşar Beldesi Simit Pınarı Çeşmesi

İlçe Haritasındaki Nu. : 8
Şekil : 71
Resim : 387 – 388
İnceleme Tarihi : Ağustos 2001

Yeri: Beypazarı ilçe merkezinin 30 km. kuzeyinde bulunan Karaşar Beldesi'nde, Gazi Mahallesi'ndedir.

Mimari: Tek cepheli çeşme, kuzeyden güneye doğru meyilli bir arazinin üzerine doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Günümüzde çeşme; sonradan inşa edilen, 5.50 m. x 7.80 m. ölçülerindeki dikdörtgen plânlı ve beşik çatıyla örtülü kâğır çamaşırhane binasının güney cephesinde yer almaktadır (71. Şek./387. Res.).

Yatay dikdörtgen prizmatik bir kütle arz eden çeşmenin yüksekliği 2.40 m., genişliği 4.00 m. ve derinliği takriben 1.00 m. kadardır (71. Şek.).

Çeşme cephesinin bugün sadece ortada üç kademe halinde yükseltilecek, yuvarlak bir kemerle nihayetlendirilmiş olan piramidal formlu kısmı izlenebilirken, geri kalan yüzeyi sıvayla kapatılmıştır (387.–388. Res.). Yuvarlak kemerin tepe noktası yüksekliği 2.05 m. olup, çeşme cephesinin sıvasız bırakılan alt kısmının genişliği 2.06 m.dir. Üstte 0.06 m. derinliğinde bir niş teşkil eden yuvarlak kemer gözü geometrik, yazı ve bitkisel süslemelidir. Kemer sathı üzerinde yine bitkisel bir kuşak ile üzerinden geçirilmiş ince bir geometrik kuşak görülmektedir. Yuvarlak kemerli nişin hemen altında, 0.60 m. x 0.66 m. ebatlarında tek delikli bir ayna taşı yer alır. Ayna taşı bitkisel ve geometrik motiflerle süslenerek, üzerine tarih yazılmıştır (71.Şek./388. Res.).

Su yalağı, “L” plânlı olup, cephe önünde 0.64 m. genişliğinde ve yaklaşık 0.45 m. yüksekliğinde boydan boya uzatılmıştır (71.Şek./387.Res.).

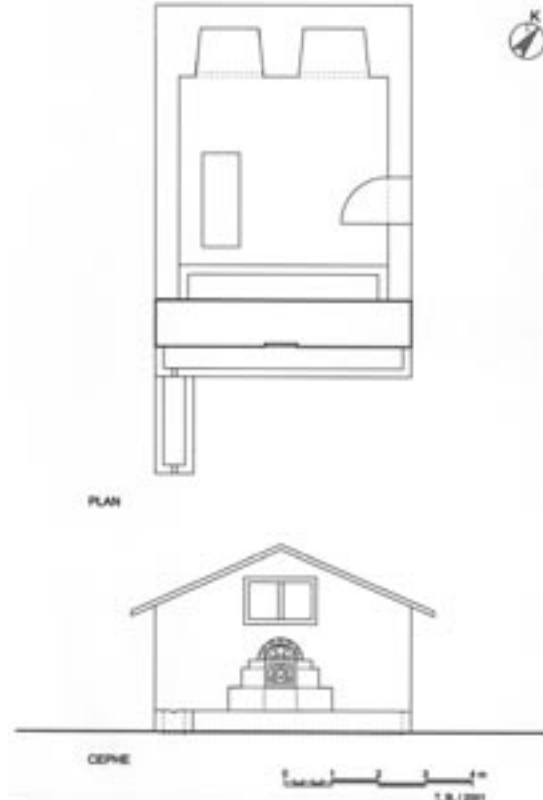
Çamaşırhane içerisinde, çeşme cephesinin arkasında boydan boya uzanan 0.75 m. genişliğinde bir su yalağı ile buraya su sağlayan muhdes bir su tesisatı mevcuttur. Çamaşırhanenin kuzey duvarında iki adet bitişik ocak ile batı duvarına yakın yerleştirilmiş, üzerinde cenaze de yıkanan, beton bir seki yer almaktadır (71. Şek.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin bugün görülebilen kısmı kesme taş malzemedendir. Cephe

yüzeyinin düzgün kesme taş işçiliği içerisinde bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır (388. Res.).

Süsleme: Çeşme cephesinin mevcut piramidal formlu kısmında, oyma kabartma tekniğinde yapılmış bitkisel, geometrik ve yazı dekorlarıyla karşılaşılmaktadır (388.Res.).

Yuvarlak kemerli nişin ortasında yer alan daire formlu madalyon, bugün büyük oranda silinmiş olmakla birlikte “Maşallah” yazılıdır. Madalyonun iki alt köşesine birer gülbezek yerleştirilmiş ve her iki gülbezek birbirlerine, spiral kıvrımlar çizen, stilize edilmiş bitkisel dallarla bağlanmıştır. Yuvarlak kemer çizgisi, dışta ince bir zikzak kuşağı ve bunun altında daha geniş tutulmuş, stilize kıvrık dal şeridinden müteşekkil ikinci bir kuşakla bezenmiştir (71. Şek./388. Res.).

71. Şekil : Karaşar Beldesi Simit Pınarı Çeşmesi, Plân ve Cephe

387. Resim: Karaşar Beldesi Simit Pınarı Çeşmesi, genel görünüş

388. Resim: Karaşar Beldesi Simit Pınarı Çeşmesi, cepheden görünüş

Ayna taşı, kare çerçeve içerisine alınmış iki selvi ağacı ile ortasında su çıkış deliğinin yer aldığı düşey dikdörtgen formu bir panodan oluşmaktadır. Düşey dikdörtgen panonun tepe kısmı, yanlarda "C" kıvrımlı küçük bir kemercikle hareketlendirilerek, üzerine tarih yazılmıştır (388. Res.).

Kitabe: Çeşmenin ayna taşında "1247" tarihi geçmektedir (388. Res.).

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar: Çeşme, ayna taşı üzerinde geçen H. 1247 / 1831 yılında inşa edilmiştir.

Günümüze özgün halini büyük ölçüde kaybederek ulaşabilen çeşme, bugünkü çamaşırhane binasının güney cephesinde kısmen de olsa izlenebilmektedir (387. Res.). Çeşme cephesi sıvanarak, yeni su tesisatıyla çeşmeye ve çamaşırhane içerisinde yer alan yalak kısmına su verilmiştir.

Simit Pınarı Çeşmesi, Karaşar Beldesinde, özellikle selvi motifli bitkisel süslemeleriyle dikkat çeken tek cepheli bir sokak çeşmesidir.

Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi

İlçe Haritasındaki Nu. : 9
Şekil : 72
Resim : 389 – 394
İnceleme Tarihi : Ağustos 2001

Yeri: Karaşar Beldesi, Gazi Mahallesi'nde, Simitpınarı Çeşmesi'nin yaklaşık 300 m. batısında yer almaktadır.

Mimari: Tek cepheli, hazneli sokak çeşmesi, kuzeyden güneye doğru meyilli bir arazinin üzerine, doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Günümüzde, arkasına sonradan ilave edilmiş bir çamaşırhane binasının, yola bakan güney cephesini teşkil etmektedir (389. Res.). Tarihi çeşmeyle birlikte çamaşırhane; dıştan yaklaşık 7.00 m. x 7.80 m. ölçülerinde, yamuk dörtgen plânlı ve üzeri kırma beşik çatıyla örtülü, kâgır bir yapıdır (72.Şek.).

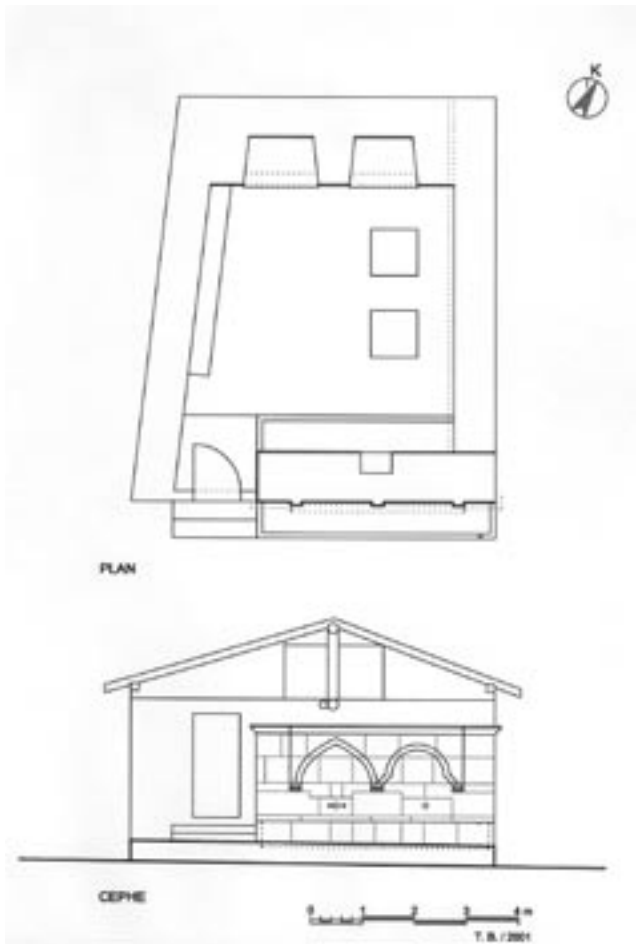
Dikdörtgen prizmatik bir kütleden meydana gelen çeşmenin yüksekliği 2.23 m., genişliği 4.57 m. ve derinliği yaklaşık 1.10 m. ölçülerindedir (72. Şek.). Hafif doğuya döndürülerek, güneye yöneltilmiş olan çeşme cephesinin önünde, moloz taşlardan yığma dolguyla yapılmış, yaklaşık 5.00 m. x 7.00 m. ölçülerindeki bir podyum -platform- yer almaktadır (72. Şek./389. Res.).

Çeşme cephesi iki farklı tipte kemer gözüyle düzenlenmiştir (390. Res.). Çeşme kütlesinden, 3.33 m. genişliğinde ve 0.08 m. derinliğinde bir çıkma yapan ikili kemer düzenlemesi, 0.21m.

389. Resim: Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi, genel görünüş

genişliğindeki içbükey ve dışbükey profilli konsollar üzerine oturtulmuştur. Yaklaşık 1.35 m. arayla yerleştirilmiş üç konsol, doğuda üzengi hattı altı dilimlendirilmiş olan bir yuvarlak kemer, batıda ise bir teğet kemerle birbirine bağlanmıştır (72. Şek./ 390. Res.). Her iki kemer gözünün içerisine, çevresi bitkisel bordürlü birer kitabe panosu yerleştirilmiştir (390.–392. Res.). Çeşme cephesi üzerinde düz profilli saçak silmesi uzanmaktadır. Doğudaki kemer gözünün altında tek delikli, batıdaki kemer gözünün altında ise üç delikli olan ayna taşları süslemesizdir (72. Şek./ 390. Res.).

72. Şekil : Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi, Plân ve Cephe

390. Resim: Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi, cepheden görülmüş

Su yalağı cephe önünde, 0.70 m. genişliğinde ve 0.40 m. yüksekliğinde boydan boya uzatılmıştır (72. Şek./390. Res.).

Su haznesi, lülelere suyu taksim eden küçük bir denge tankı fonksiyonunu yürütmektedir. Günümüzde çamaşırhane içerisinde kalan haznenin kuzeydoğu köşesine bağlı, muhdes bir su tesisatı görülmektedir. Haznenin arkasına, çamaşırhaneye yönelik yerleştirilen ilave su yalağı, yine söz konusu muhdes tesisattan bir “T” çıkışıyla beslenmiştir. Haznenin kuzey duvarı ortasında gözetleme penceresi yer almaktadır (393.Res.).

Çamaşırhane içerisinde, kuzeyde iki bitişik ocak ile doğu duvarına yakın yerleştirilmiş, üzerinde çamaşır yıkanan iki adet beton seki bulunmaktadır (72.Şek./ 394. Res.).

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında, kesme ve düzgün yonu taş malzemeye birlikte mermer, harç, demir ve kurşun kullanılmıştır.

Çeşme cephesi düzgün kesme taş işçiliği sergilemektedir (390. Res.). Su haznesinde düzgün yonu taş malzeme kullanılmıştır (393. Res.).

Kitabeler, beyaz mermer panoların üzerine oyma-kabartma tekniğinde yazılarak, süslenmişlerdir (391.– 392. Res.). Taş örgüler arasında bağlayıcı malzeme niteliğinde kireç harcı kullanılmış ve su haznesi Horasan harcıyla sıvanmıştır.

Çeşmenin orijinal su yalağının ön cephesini oluşturan kesme taş bloklar, birbirlerine ters “U” biçimli demir kenetlerle bağlanmıştır. Her bir demir kenet, yuvasına kurşun dökülmek suretiyle raptedilmiştir.

Süsleme: Çeşme cephesi ikili kemer düzenlemesi ile yukarıda düz profilli bir saçak silmesiyle hareketlendirilmiştir. Kitabe panoları yazı ve bitiksel süslemelidir.

Çeşme cephesi, biri teğet ve diğeri üzengi altı “C” kıvrımlarıyla dilimlendirilmiş yuvarlak kemerli olan, iki kemer gözlü bir cephe çıkmasına sahiptir. Cephe üzerinden düz profilli saçak silmesi geçirilmiştir (72.Şek./390. Res.).

Oyma-kabartma tekniğindeki kitabe panolarının sülüs yazıları, ince çubuklarla sınırlandırılmış ve çevreleri stilize kıvrık dal

391. Resim: Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi, yuvarlak kemer gözündeki kitabe

392. Resim: Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi, teğet kemer gözündeki kitabe

şeridinden müteşekkil birer bordürle kuşatılmıştır. Kitabe panolarının içe bakan alt köşeleri, onarımlarda sıvayla kapatılmış olmakla birlikte, bu yüzeylerde bordür şeridinin düz köşe yapmaksızın, dilimli bir pahla devam ettirildiği görülmektedir (391.–392. Res.).

Kitabe: Çeşme cephesinin doğudaki yuvarlak kemer gözü içerisine yerleştirilmiş, 0.50 m. x 0.60 m ölçülerindeki yatay dikdörtgen biçimli, sülüs yazılı kitabesi şöyledir (391. Res.):

PBÄnZ»A Ė PAjİb»A KYBu
ÂİYAjIA Âİ ÂnY

Okunuşu:

Sâhibü'l – hayrât ve'l hasenât

Hasan bin İbrahim

Doğudaki kitabenin devamı olan batıdaki teğet kemer gözü içerisine yerleştirilmiş, 0.50 m. x 0.60 m. ölçülerindeki yatay dikdörtgen biçimli, sülüs yazılı kitabe ise şöyledir (392. Res.):

É¼»ABqB;
1244 ÉÄm

Okunuşu:

Mâşallah

Sene 1244

Tarihlendirme ve Yapılan Onarımlar:

Çeşme, mevcut inşa kitabesine göre H.1244 / 1828 yılında, İbrahim oğlu Hasan adlı bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır.

Günümüzde, kâgır bir çamaşırhanenin güney cephesine dahil olan çeşme, özgün şeklini büyük ölçüde yitirmiştir. Çeşme cephesi önünde geniş bir podyum oluşturularak, üzerine şap betonu atılmıştır (389. Res.). Doğudaki kemer gözünün altında bulunan tek lülesine, yeni bir tesisatla su verilmiş, batıdaki ayna taşına ait delikler ise iptal edilmiştir (390. Res.). Cephe yüzeyinde, özellikle kitabe panolarının çevresinde çimento harçlı tamir izleri görülmektedir (391.–392. Res.). Su haznesi günümüzde kullanılmamakla birlikte, çamaşırhane içerisinde kalan sırt kısmına betonarme bir su yalağı yerleştirilerek, çeşmeye su getiren boru hattı üzerinden ayrı bir çıkışla buraya su verilmiştir (393. Res.).

Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi, Beypazarı çeşmeleri içerisinde iki kemer gözlü cephe tasarımına sahip tek örnektir.

393. Resim: Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi, su haznesi

394. Resim: Karaşar Beldesi Söğütçük Çeşmesi, çamaşırhane kısmı ve ocaklar

Günümüze Ulaşamayan Yapılar

Günümüze Sadece Bir Bölümü Ulaşabilen Yapılar

Günümüzde Beypazarı kent merkezi ile Derbendçik mevkiinde, köprü ve çeşme kalıntılarına rastlanılmaktadır.

Köprü

Derbendçik Köprüsü: Bugün sadece, dere yatağının iki yakasındaki ayak kalıntıları izlenebilen köprü, kent merkezinin 3 km. kadar kuzeydoğusunda, Derbendçik'de (Acı mevkiinde) yer almaktadır²⁵⁶. Derbendçik Çeşmesinin yanı başında bulunan kagir köprü ayaklarının açıklığı yaklaşık 6.60 m.dir (395. Res.).

395. Resim: Derbendçik Köprüsü, ayak kalıntıları

Çeşmeler

Alâeddin Sokağı Çeşmesi: İstiklâl Mahallesi, Alâeddin Sokağı'nda, Alâeddin Camii'nin 25 m. kadar kuzeybatısında yer almaktadır. Günümüze sadece, Çınar Çıkmazı Sokak No. 2'deki konutun doğu cephesi önünde bitişik vaziyette yer alan su haznesine ait duvar bakiyeleri kalmıştır. Yükseltilecek yok döşemesiyle birlikte, mevcut çeşme kalıntısı da büyük ölçüde gömülmüştür. Su haznesinin duvarları moloz taş örgülü olup, Horosan harçlı, kalın sıva tabakasıyla kaplıdır (396. Res.).

Baloğlu Çeşmesi: Zafer Mahallesi, Kayadibi Sokak No. 9'daki konutun güney cephesine bitişik vaziyette, Baloğlu Camii'nin karşısında yer almaktadır. Kayadibi Sokağı ile

396. Resim: Alâeddin Sokağı Çeşmesi, su haznesine ait kalıntılar

Kalekapısı Sokağı'nın kesişimine yerleştirilmiş tek cepheli hazneli köşe çeşmesi, günümüzde yol döşemesinin altında kalmış ve üst örtüsü, kuzeyindeki bitişik yapının zemin kat balkonu haline getirilmiştir (397.Res.). 9.60 m. genişliğinde ve 2.45 m. derinliğindeki çeşmenin su haznesi doğu-batı doğrultusunda uzanan beşik tonoz örtülüdür (398.Res.). Kesme taş örgülü çeşme cephesinin, yukarıda profilasyonlu saçak silmesiyle nihayetlendirildiği görülmektedir. Su haznesinde kaba yonu ve moloz karışımı taş malzeme kullanılmış ve hazne içten Horosan harcıyla sıvanmıştır.

397. Resim: Baloğlu Çeşmesi, güneydoğudan görünüşü

398. Resim: Baloğlu Çeşmesi, su haznesi

399. Resim: Beytepe Sokağı Çeşmesi

400. Resim: Karcıkaya Çeşmesi, kuzeybatıdan görüntü

Beytepe Sokağı Çeşmesi (Zerzek Çeşmesi): Halk arasında “Zerzek Çeşmesi” olarak da bilinen ve günümüzde Beytepe Mahallesi, Beytepe Sokak No. 40’ın önünde yer alan çeşme, bugün kesme taş örgülü bir duvar bakiyesinden ibarettir (399. Res.).

Karcıkaya Çeşmesi: Cumhuriyet Mahallesi, Karcıkaya Sağ Küme Sokakta, Karcıkaya Köprüsü’nün 15 m. kadar batısında yer almaktadır. Mundarcı dere yatağı içerisinde inşa edilmiş tek cepheli hazneli tipteki çeşmenin su haznesi ve çeşme cephesi büyük ölçüde yıkılmıştır. Mevcut çeşme kalıntısı ise bugün çöp yığınları ve otların arasında harap vaziyettedir. Çeşme cephesinde kesme taş işçliği görülmektedir (400.Res.).

Kimya Pınarı: Eski Derbendçik yolu üzerinde bulunan Kimya Çeşmesi’nin 100 m. kadar aşağısında, dere yatağının batı kıyısında yer almaktadır. Bir pınar olarak inşa edildiği anlaşılan su yapısından günümüze, 8.40 m. genişliğinde ve yaklaşık 1.75 m. yüksekliğindeki cephe duvarı ulaşabilmiş; su yalağı, ayna taşı ve diğer mimari elemanları ise tamamen yok olmuştur (401. Res.).

401. Resim: Kimya Pınarı, cephe kalıntıları

Kaynaklarda Adı Geçen Yapılar

Beypazarı'nda günümüzde mevcut olmayan ancak; 16. yüzyıla ait Hüdavendigâr Livası tahrir defterlerinde²⁵⁷, Başbakanlık Osmanlı Arşivi belge tasnif kataloglarından “İbnülemin vakıf²⁵⁸ (1491–1873)” ve “Cevdet evkat²⁵⁹ (1656–1874)” bölümlerinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan vakıf şahsiyet defterlerinde²⁶⁰ ve H.1316 (M. 1898) tarihli mâarif salnâmesi²⁶¹ ile çeşitli yayınlarda²⁶² adı geçen yapılar şunlardır:

Cami ve Mescitler²⁶³

Ahmet Dede Camii: Yeri belli değildir²⁶⁴.

Çekerdüban Dede Camii ve Mescidi: Rüstempaşa Mahallesi'nde idi²⁶⁵.

Gülhane Mahallesi Camii: Bugünkü adıyla Zafer Mahallesi'nde idi²⁶⁶.

Hamidiye Camii: Eski adıyla “Gazi Paşa”, bugünkü adıyla Zafer Mahallesi hudutları içerisinde yer almaktaydı²⁶⁷.

Hacı Hasan Camii: 19 Rabi-ul Evvel 1263 (7 Mart 1847) tarihli vakıf kaydına göre; Derbendçik Mahallesi'nde idi²⁶⁸.

Hasan Arkası Camii: Yeri belli değildir²⁶⁹.

Hacı Hüseyin Camii: Safer 1178 (Ağustos 1764) tarihli vakıf kaydına göre; “Hacı Hüseyin” tarafından “Bedesten”de inşa ettirilmiştir. Söz konusu bedestenin ve caminin yeri belli değildir²⁷⁰.

Hacı Musa Camii: 11 Zilkâde 1251 (28 Şubat 1836) tarihli vakıf kaydına göre; “Yakacık” Mahallesi'nde, bugünkü adıyla İstiklâl Mahallesi'nde idi²⁷¹.

Hacı Salih Camii: Yeri belli değildir²⁷².

Hacı Süleyman Camii: Yakacık Mahallesi'nde idi²⁷³.

Hoca Nazır (nam-ı diğer Evsat) Camii: Yeri belli değildir²⁷⁴. Ancak bazı yayınlarda Kurşunlu Camii'nin diğer adı olarak da kullanılmıştır²⁷⁵.

Horosan Camii: Yeri belli değildir²⁷⁶.

Karacakaya Eski Camii: Karacakaya Mahallesi'nde, bugünkü adıyla “Karcıkaya” mevkiinde bulunuyordu²⁷⁷.

Mercanlı Camii: Yakacık Mahallesi'nde idi²⁷⁸.

Nerdiban Mahallesi Camii: Bugünkü adıyla Rüstem Paşa Mahallesi'nde idi²⁷⁹.

Osman Camii: Beytepe Mahallesi'nde idi²⁸⁰.

Salim Zâde Hüseyin Efendi Camii: Cemâziyelevvel 1219 (Ağustos 1804) tarihli vakıf kaydına göre; bugün yeri tespit edilemeyen “Bedesten”de idi²⁸¹.

Tatlı Çeşme Camii: 1999 yılına kadar, Kurtuluş Mahallesi'nde, İstanbul Caddesi'nin Hanlarönü Meydanı girişindeki geniş meydana yer almaktaydı²⁸² (402. Res.). Yeniden inşa edilmek üzere yıktırılan Tatlı Çeşme Camii'nin arsasında bugün tek katlı dükkânlar inşa edilmiştir. Yeni caminin inşası ise devam etmektedir.

Yeşilzade İsmail Ağa Camii: Zilhicce 1262 (Kasım 1846) tarihli vakıf kaydına göre; “Yeşilzade İsmail Ağa” tarafından yaptırılmıştır²⁸³. Bugün yeri belirlenemiyen “Timurcular Çarşısı”nda idi²⁸⁴.

Gökçeoğlu Hasan Efendi Camii: Kerbanlar Köyü'nde idi²⁸⁵.

402. Resim: Tatlı Çeşme Camii, güneyden görünüş (VGM Arşivi'nden)

Hacı Ahmet Camii: Karacaşehir Köyü'nde, bugünkü adıyla "Karacaören Köyü"nde idi²⁸⁶.

Hacı Ali Camii: Yıldız Köyü'nde idi²⁸⁷.

Hasan Ağa Camii: Ramazan 1262 (Ağustos 1846) tarihli vakıf kaydında; bugün adı ve yeri bilinmeyen "Bekirler Köyü"nde, "Mehmet ibni Hasan Ağa" tarafından inşa ettirildiği belirtilmiştir²⁸⁸.

Hacı Hüseyin Camii: Yoğunpelit Köyü'nde, "Hacı Hüseyin" tarafından inşa ettirilmiştir²⁸⁹.

Hacı Mustafa Camii: Bugün adı ve yeri bilinmeyen "Debbağhane Köyü"nde yer alıyordu²⁹⁰.

Hacı Şerif Camii: Şıhlar Köyü'nde, bugünkü adlarıyla "Dağşeyhler" veya "Kırşeyhler" olarak bilinen iki ayrı köyden birinde olmalıdır²⁹¹.

Kara Mehmed Zâde Ali Bey Camii: Kızılcaşöğüt Köyü'nde idi²⁹².

Küçük Mehmet Ağa Camii: 25 Zilhicce 1261 (25 Aralık 1845) tarihli vakıf kaydına göre; Oymağaç Köyünde idi²⁹³.

Mehmet Emin Bin Hafız Ömer Camii: Uruş Beldesi'nde idi²⁹⁴.

Mümine Hatun Camii: 11 Şaban 1266 (6 Temmuz 1850) tarihli vakıf kaydına göre; "Mümine Hatun" tarafından Uşakgöl Köyü'nde inşa ettirilmiştir²⁹⁵.

Şeyhzâde Mehmed Efendi Bini Mehmed Camii: Doğanıyurt Köyü'nde idi²⁹⁶.

Veli Camii: Bugün adı ve yeri bilinmeyen "Karıbcı Köyü"nde yer alıyordu²⁹⁷.

Ak Hacı Mescidi: Yeri belli değildir²⁹⁸.

Ali Çelebi Mescidi: Yakacık Mahallesi'nde idi²⁹⁹.

Ak Şeyh Mescidi: Beytepe Mahallesi'nde idi³⁰⁰.

Baz Mahallesi Mescidi: Bugünkü adıyla Kurtuluş Mahallesi'nde idi³⁰¹.

Depe-delen Mescidi: Yeri belli değildir³⁰².

Efe Hoca Mahallesi Mescidi: Bugünkü adıyla İstiklâl Mahallesi'nde idi³⁰³.

Emin-oğlu Mescidi: Yeri belli değildir³⁰⁴.

Eski Mescid: Yakacık Mahallesi'nde idi³⁰⁵.

Gülhaniye (Gülhane) Mahallesi Mescidi: 19 Cemâziyelevvel 1200 (20 Mart 1786) tarihli vakıf

kaydına göre; Gülhane Mahallesi'nde, bugünkü Zafer Mahallesi'nde idi³⁰⁶.

Hacı Kasım Mescidi: Kurtuluş Mahallesi, Hıdırlık mevkiindeydi³⁰⁷.

Hacı Pir Ahmed Mescidi: Yeri belli değildir³⁰⁸.

Hacı Sıdkı Mescidi: Yeri belli değildir³⁰⁹.

İbrahim Efendi Mescidi: Yakacık Mahallesi'nde idi³¹⁰.

İne Hoca Mescidi: Yeri belli değildir³¹¹.

İnözü Mescidi: İnözü Vadisi mevkiinde idi³¹².

Kazancı Beleni Mescidi: Yeri belli değildir³¹³.

Kâzur-oğlu Mescidi: Yeri belli değildir³¹⁴.

Külhâni-zâde Mescidi: "Külhâni Mescidi" olarak da adlandırılan yapının yeri belli değildir³¹⁵.

Mahkeme Mescidi: Rüstempaşa Mahallesi'nde idi³¹⁶.

Mercanlı Mescidi: Yakacık Mahallesi'nde idi³¹⁷.

Merd-bân Dede Mescidi: Rüstempaşa Mahallesi'nde idi³¹⁸.

Meydan Mescidi: Yeri belli değildir³¹⁹.

Mustafa Bey Mescidi: Yeri belli değildir³²⁰.

Sandalya Mahallesi Mescidi: Yeri belli değildir³²¹.

Sarı Mehmed Mescidi: Yeri belli değildir³²².

Tuz Mescidi: "Düz" veya "Hoca Kiriş" Mescidi olarak da adı geçen yapının³²³ İstiklâl Mahallesi'nde yer aldığı düşünülebilir. Bugün aynı mahallede, Çınar Sokakta "Hoca Kiriş" veya "Abbas Zâde" Mescidi olarak da tanınan bir 19. yüzyıl mescidi mevcuttur.

Yenice Mahallesi Mescidi: Bugünkü adıyla Cumhuriyet Mahallesi'nde idi³²⁴.

Yolcu Mescidi: Yakacık Mahallesi'nde idi³²⁵.

Zaviyeler

Ahi Evren³²⁶ Zaviyesi: Yeri belli değildir³²⁷.

İvaz Baba Zaviyesi: Zaviye, "İvaz Baba" veya "Ayvaşık Dede" olarak da bilinen ve bugün dik bir yamacın üzerinde ziyaret ve adak yeri mevcut olan, Ayvaşık Mahallesi, Boztepe mevkiinde idi³²⁸. Zaviyeye, 29 Rabîulevvel 1259'da (29 Nisan 1843) bir zaviyedâr tayin edilmiştir³²⁹.

Karaca Ahmed Zaviyesi: Zaviye, Rüstempaşa Mahallesi'nde, bugün mevcut "Karaca Ahmet Türbesi" ile aynı mevkiide yer almalıdır³³⁰.

Keligor (Feslek Bey) Zaviyesi: Bugün adı ve yeri tespit edilemeyen "Keligor Köyü"nde idi³³¹.

Kutlu Bey Zaviyesi: Yeri belli değildir³³².

Necmeddin Kübra Zaviyesi: Bağözü Köyü'nde idi³³³. Bağözü Köyü'nde Necmeddin Kübra Ziyaretgâhı halen mevcuttur³³⁴ (4. Res.).

Tacüddin Köyü Zaviyesi: Tacettin Köyü'nde idi³³⁵.

Medreseler

Ali Bey Medresesi: "İç İmaret" mahâlindeki medrese, İmaret Camii civarında, Beytepe Mahallesi'nde idi³³⁶.

Ayşe Kadın Medresesi: "İç İmaret" mahâlindeki medrese, İmaret Camii civarında, Beytepe Mahallesi'nde idi³³⁷.

Hacı Ali Bey Medresesi: "Dış İmaret" mahâlindeki medrese, İmaret Camii civarında, Beytepe Mahallesi'nde idi³³⁸.

Hacı Ali Efendi Havace Medresesi: "Kurşunlu Pazarı" mahâlindeki medrese, İstiklâl Mahallesi, Alâeddin mevkiinde idi³³⁹.

Hacı Ali İbni Hüseyin Medresesi: Sekiz öğrenci hücresi bulunan medrese, "Kaş Mahallesi"nde, bugünkü adıyla Rüstempaşa Mahallesi'nde idi³⁴⁰.

Hacı Mehmed Medresesi: "Dış İmaret" mahâlindeki medrese, İmaret Camii civarında, Beytepe Mahallesi'nde idi³⁴¹.

Hacı Salih Medresesi: "İç İmaret" mahâlindeki medrese, İmaret Camii civarında, Beytepe Mahallesi'nde idi³⁴².

İvaz Baba Zaviyesi Medresesi: Ayvaşık Mahallesi, Boztepe mevkiinde idi³⁴³.

Kurşunlu Medresesi: "Kurşunlu" mahâlindeki medrese, Kurşunlu Camii civarında, İstiklâl Mahallesi'nde idi³⁴⁴.

Kutlu Bey Zaviyesi Medresesi: Yeri belli değildir³⁴⁵.

Mahmut Efendi Medresesi: Yeri belli değildir³⁴⁶.

Mercanlı Medresesi: "Kurşunlu" mahâlindeki medrese, "Yakacık Mahallesi"nde bugünkü adıyla İstiklâl Mahallesi idi³⁴⁷.

Sultan Alâeddin Medresesi: "Gerde Havalisi(?)" mahâlindeki medrese, İstiklâl Mahallesi, Alâeddin mevkiinde idi³⁴⁸.

Kervansaray

Ali Bey Kervansarayı: Yeri belli değildir³⁴⁹.

Depo

Depo (Eski Hapishane Binası): Bir dönem hapishane binası ve bir süre de zirâi donatım deposu olarak hizmet vermiş yapı, Kurtuluş Mahallesi, Eski Hükümet Sokağı, No. 1'de yer alıyordu³⁵⁰. 1980'li yılların başında ortadan kaldırılmıştır (403. Res.).

Bedesten

Yapuoğlu Ali Bey Bedesteni: Yeri belli değildir³⁵¹.

Hamam

Halil Paşa Hamamı: Yeri belli değildir³⁵².

403. Resim: Depo - Eski Hapishane Binası (AKTVKK Arşivi'nden)